

**FEMİNİZM VE ANTI-FEMİNİZM BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR
PERSPEKTİFTE KADININ SİYASAL TEMSİLİ VE KONUMU**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Burcu DEMİRDÖVEN

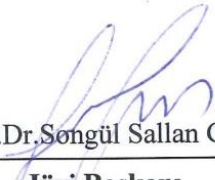
Danışman: Doç. Dr. Nigâr DEĞİRMENCİ

Haziran 2018

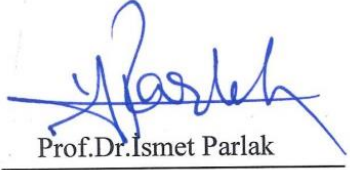
DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

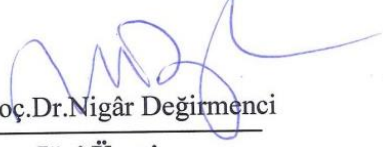
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi Burcu Demirdöven tarafından Doç.Dr.Nigâr Değirmenci yönetiminde hazırlanan “**Feminizm Ve Anti-Feminizm Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Perspektifte Kadının Siyasal Temsili Ve Konumu**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 20/07/2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Songül Sallan Gül

Jüri Başkanı

Prof.Dr.İsmet Parlak

Jüri Üyesi

Doç.Dr.Nigâr Değirmenci

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
16/08/2018 tarih ve ...34/03... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza:
Burcu DEMİRDÖVEN

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması Pamukkale Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi tarafından 2016SOBE015 nolu proje ile desteklenmiştir.

Öncelikle, tez çalışmamın hazırlık sürecinde bilgisini ve deneyimini benden hiçbir zaman esirgemeyen, sınırsız destekleri ve yapıcı eleştirileri ile her zaman yanımda olan, maddi ve manevi anlamda elinde ne var ise benimle paylaşan, bana olan inancını hiçbir zaman yitirmeyen tez danışmanım, yol göstericim, değerli hocam Doç. Dr. Nigâr Değirmenci'ye teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmayı yapmam için benimle görüşmeyi kabul eden ve sorularıma içtenlikle cevap veren İskoçya 5. Parlamentosu kadın vekillerine ve Westminster'da yer alan kadın milletvekillerine teşekkür ederim. İskoçya'da iken vekil danışmanlığımı yapmış olan, çalışmamı gerçekleştirebilmem için hiçbir kaynağını ve yardımını benden esirgemeyen Senior Lecturer Michael Higgins'e, katkıları için Dr. Mari K. Niemi'ye tezim ve araştırmam için ve İskoçya'da sorun yaşamamam için yardımlarını esirgemeyen Dr. Fiona Mckay'e, yapıcı eleştirileri ile beni yönlendiren Prof. Dr. İsmet Parlak'a minnetlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte maddi ve manevi her konuda yanımda olan, destekleri ile sabırlarını benden esirgemeyen sevgili annem Yücel Erdoğan'a, pozitif eleştirileri ve başaracağıma olan inancını her daim sürdüren kız kardeşim Ayşenur Demirdöven'e, İstanbul'u karış karış gezerek bana istediğim kitapları yollayan ve benim bütün dertlerimi dinleyen canım arkadaşım Dilara Alkan'a, beni destekleyen Ahmet Dinçer'e, benden sevgisini ve desteğini hiç eksik etmeyen dayım Cihan Erdoğan'a, doğduğum günden bugüne üzerimde büyük emekleri olan rahmetli anneannem Rahime Ertürk'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

FEMİNİZM VE ANTI-FEMİNİZM BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR PERSPEKTİFTE KADININ SİYASAL TEMSİLİ VE KONUMU

Demirdöven, Burcu

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Nigâr DEĞİRMENCİ

2018, 170 Sayfa

Bu çalışmada, feminizm, anti-feminizm, kadın liderliği, domestik ideoloji, double bind effect, kadın haklarının gelişimi ve ulus devletleşme süreci ile milliyetçilik kavramları arasında birtakım ilişkiler bulunduğu sonucuna ulaşılmış ve buradan hareketle, ortaya çıkan bu ilişkileri incelemek hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, ulus devletleşme süreçleri esnasında, belli noktada benzerlikler ve farklılıklar içeren İskoçya ve Türkiye örnekleri üzerinden karşılaştırmalı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Literatür incelemeleri sonucunda İskoçya'nın kendi ulusal parlamentosunun kurulumu aşamasında, kadınların aktif olarak rol aldığı ve bu sebeple de kadınların etkili bir katılım sağlayabildiği ve Türkiye'de de TBMM kurulduktan sonra, kadınların siyasi faaliyetler yürütme konusunda istekli görüldükleri bilgilerine ulaşılmıştır. Özellikle savaş gibi dönemlerde kadınlar ve erkeklerin, cinsiyetleri önemsemeksizin bir dayanışma içinde oldukları anlaşılmıştır. Ancak parlamento kurulduktan sonra Türk kadınları özel alandaki sessizliklerine geri dönmüşlerdir. İskoçya'da ise parlamentonun kuruluş aşamasında aktif olarak rol alan kadınların sonrasında da etkili varlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir. Bunun kadının etkili siyasi katılımı incelenirken, İskoçya ve Türkiye arasındaki önemli farklılıklardan biri olduğu düşünülmüştür. Ulus devletleşme aşamasında, benzer süreçlerden geçilmiş olsa da kadının siyasi katılımı ve feminist düşünüş açısından iki ülke arasında belirgin farklılıkların olduğu göze çarpmıştır ve bu da kadın liderliği ve kadın katılımında başka ne gibi farklılıkların söz konusu olabileceğini araştırmaya yöneltmiştir. İskoçya ve Türkiye kıyaslanarak yapılmış olan çalışmanın sonucunda, "ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçmek ve kadını karar alma mekanizmalarında oldukça etkin hale getirebilmek için ne gibi önlemler alınmalı ve düzenlemeler yapılmalıdır?" sorusunun yanıtı aranmıştır.

Özellikle kadın çalışmalarında kadınların doğrudan kendi deneyimlerini paylaştıkları araştırmaların çok daha değerli olduğu görülmüştür. Bu sebeple de çalışma hazırlanırken, kadınların kendi kişisel deneyimleri üzerinden bir sonuç çıkarma gayesi güdülmüştür. Araştırmada, derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak İskoçya 5. Parlamentosu ve Westminster Parlamentosu'ndan toplam kırk bir Kadın Milletvekili ve Türkiye Cumhuriyeti 24. Meclisinden seçilmiş altmış beş Kadın Milletvekili ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Nicel veriler içeren bu araştırma için nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İskoçya, Türkiye, Feminizm, Uluslaşma, Milliyetçilik, Kadın Liderliği, Liderlik Türleri, Kadının Siyasal Katılımı, Double Bind Efekt, Domestik İdeoloji

ABSTRACT
IN THE CONTEXT OF FEMINISM AND ANTIFEMINISM IN A COMPARATIVE
PERSPECTIVE POLITICAL LIFE AND POSITION OF WOMEN

DEMİRDOVEN, Burcu

M. Sc. Thesis in Political Science and Public Administration

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Nigâr DEĞİRMENÇİ

2018, 170 Pages

This study aims to find out the relation between feminism, anti-feminism, women's leadership, domestic ideology, double bind effect, development of women's rights and the processes and ideologies of nationalism. In order to establish similarities and differences in the processes of national state and their implication for gender, a comparative study was carried out on samples from Scotland and Turkey. The study finds that in the course of the establishment of the Scottish parliament women's participation was aided by the active and empowered involvement of women at a variety of levels. This is in partial contrast to the establishment of the parliament in Turkey. Although in such times of crisis as war, it can be seen that men and women are in solidarity regardless of gender, after the parliament was established women returned to their private, domestic sphere. In Scotland, the evidence shows that women who are actively involved in the establishment phase of parliament sustain their effective involvement afterwards. Therefore, when reviewing the effective political participation of women, it is considered to be one of the major differences between Scotland and Turkey. In the nation-state phase, although it is passed through similar processes, women's political participation and in terms of feminist thought, there are distinct differences between the two countries. And this has sought and directed the answer to the question of what other differences might be the subject of women's leadership and women's participation. As a result of the comparison between Scotland and Turkey made in this study, "What measures should be taken and regulated in order to prevent gender inequality in our country and make women highly effective in decision-making mechanisms?" was searched.

Research in women's studies has suggested that experiences that women share between themselves are accorded greater value. For this reason, it is desirable to draw conclusions from women's own personal experiences. In the study by using the technique of in depth interviews from 5th Holyrood Parliament and the Westminster Parliament a total of forty-one women and from the Republic of Turkey 24th Parliament elected sixty-five of women deputies. A mixed method was preferred for this study, which included both qualitative and quantitative data.

Keywords: Scotland, Turkey, Feminism, Anti-Feminism, Internationalization, Nationalism, Women's Leadership, Types of Leadership, Women's Political Participation, Double Bind Effect, Ideology of Domesticity

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖN SÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar DİZİNİ.....	IX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.1. ARAŞTIRMA DESENİ.....	3
1.1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	3
1.2. Yöntem.....	4
1.2.1. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri	4
1.2.2. Araştırmanın Teknikleri.....	6
1.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.2.4. Araştırmanın Hipotezi.....	7
İKİNCİ BÖLÜM.....	8
2.1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	8
2.1.1. Feminizmin Kavramsallaştırılması	8
2.1.2. Feminist ve Feminizm Kavramlarının Dönüşümü	9
2.1.3. Günümüzde feminist ve Feminizm, Karakteristik Özellikleri	22
2.2. Antifeminist Kavramı Üzerine.....	27
2.2.1. Antifeminist ve Antifeminizm Kavramlarının Dönüşümü	29
2.2.2. Günümüzde Antifeminist ve Antifeminizm Karakteristik Özellikleri	32
2.3. Feminist ve Antifeminist Perspektiften Kadın Hakları Ve Savunusunun Dönüşümü	32
2.4. Feminist ve Anti-Feminist Perspektifi Ayırt Etmede Kullanılacak Değişkenler	52
2.4.1. Cinsiyet Kotaları	52
2.4.2. Muhafazakârlık	54
2.4.3. Seçim sistemleri	65
2.4.4. Feminist Kurumsallaşma.....	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	68
3.1. FEMİNİST VE ANTİFEMİNİST PERSPEKTİFTE İSKOÇYA VE TÜRKİYE.....	68

3.1.1.	Türkiye' de Kadının Siyasal Temsilinin Dönüşümü	68
3.1.2.	Cinsiyet Kotaları	80
3.1.3.	Muhafazakârlık	81
3.1.4.	Seçim Sistemi.....	85
3.1.5.	Feminist Kurumsallaşma.....	85
3.2.1.	İskoçya'da Kadın	88
3.2.2.	Cinsiyet Kotaları	92
3.2.3.	Muhafazakârlık	93
3.2.4.	Seçim Sistemi.....	94
3.2.5.	Feminist Kurumsallaşma.....	95
	DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	101
4.1.	HOLYROOD, WESTMINSTER VE TBMM VEKİLLERİNİN FEMİNİST VE ANTIFEMİNİST EĞİMLERİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI KARŞILAŞTIRMASI	101
4.1.1.	Türkiye 24. Dönem Parlamentosunda Temsil Edilen Partilerin İdeolojik Yeri ve Feminizm	101
4.1.1.1.	AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi).....	101
4.1.1.2.	CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)	104
4.1.1.3.	MHP (Milliyetçi Hareket Partisi).....	106
4.1.1.4.	BDP/HDP (Barış ve Demokrasi Partisi/ Halkların Demokratik Partisi).....	108
4.1.2.	21.yüzyıl İskoçya'sında Partiler.....	109
4.1.2.1.	İskoç Ulusal Partisi- SNP (Scottish National Party)	110
4.1.2.2.	Muhafazakâr Parti (Scottish Conservative and Unionist Party).....	112
4.1.2.3.	İşçi Partisi (Labour Party)	114
4.2.	Feminist Ve Anti-Feminist Perspektifte Bulgular.....	115
	BEŞİNCİ BÖLÜM.....	139
5.1.	DEĞERLENDİRME.....	139
	SONUÇ	148
	KAYNAKÇA.....	152
	ÖZGEÇMİŞ	170

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri Öncesindeki 26. Parlamento'nun Cinsiyetlere Göre Dağılımı	64
Tablo 2: Parti ve Cinsiyet Bazında 1997 Genel Seçimleri, Avam Kamarası.....	96
Tablo 3: Parti ve Cinsiyet Bazında 1999 Seçimleri, İskoç Parlamentosu	97
Tablo 4: Milletvekillerinin Dağılımı: *Parti *Eğitim *Ülke Crosstabulation.....	114
Tablo 5: Çocuk Sayısı * Ülke: Case Processing Summary.....	115
Tablo 6: Çocuk Sayısı Ortalaması * Ülke: Case Processing Summary.....	115
Tablo 7: Aşağıdaki liderlik Tarzları Size Ne Kadar Uymaktadır? (1 Min-5 Max) Cevap ortalamalarının ülke bazında karşılaştırılması	117
Tablo 8: “Karşıt cins milletvekilleri ile parti içinde eşit derecede ödüllendirildiğinizi düşünüyor musunuz?” (Az 1/eşit 3/ çok 5) sorusuna verilen cevaplar ile liderlik stilinize, “Kadın gibi görün erkek gibi davran” sözüyle ne kadar uyumludur? Cevaplarının ortalama ülke bazında karşılaştırması.....	118
Tablo 9: Sizce milletvekili olunması önündeki en etkili engeller, hangileridir ve ne kadar etkilidir? (1 Min- 5 Max) Cevap ortalamalarının Ükelere Göre Karşılaştırılması.....	119
Tablo 10: Parti * Parti lideri ile fikir ayrılığı * Ülke Crosstabulation.....	121
Tablo 11: Parti * Karşı cins olarak doğmuş olsaydınız daha... * Ülke Crosstabulation.....	121
Tablo 12:” Hangi cinsiyetten iş arkadaşıyla çalışmayı daha kolay buluyorsunuz?” Crosstabulation: Parti * Ülke.....	122
Tablo 13: Parlatentonun Kendi İçindeki Yönetimsel İşlevlerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği (TCE) Üzerindeki Etkisi.....	123
Tablo 14: Parlatentolara Göre Altyapısal Olanaklara Ulaşmanın TCE Üzerindeki Etkisi.....	124
Tablo 15: Parlatentolardaki Kültürel Unsurların TCE Üzerine Etkileri.....	125
Tablo 16: İskoç Vekillerin Etkinlik Duyguları, Parti Disiplini ve Özerklik Ortalamaları Karşılaştırması.....	126
Tablo 17: Parlatentolara Göre Yetkinlik ve Özerklik.....	127
Tablo 18: Parlatentoların Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik İdari Tutumlarının Etkisi.....	127

Tablo 19: Parlamentolardaki Erkek Egemen Kültürün Toplumsal Cinsiyet Eitsizliğine Etkisi.....	128
Tablo 20: lkelere Göre: Aile Hayatı, Toplumsal Beklentiler, Evle İlgili Sorumluluklar ve Aile Desteği Eksikliği Ortalama Karılatırması.....	129
Tablo 21: lke *Parti * Kotalar seçilmiş kadın oranını dengelemek için gereklidir *Crosstabulation.....	131
-132	
Tablo 22: lke *Parti *“Kadın kotaları hakkındaki karar parti liderleri tarafından alınmalıdır” *Crosstabulation.....	132-
133	
Tablo 23: lke *Parti * “Kotalar kullanışlı değildir ve sembolik temsilin sebebi kotalardır” *Crosstabulation.....	134
Tablo 24: lke *Parti Adı * Kotalar gerekli değildir, kadınlar seçilmeyi hak etmelilerdir. *Crosstabulation.....	135
Tablo 25: lke *Parti * “Kotalar ayrımcıdır” *Crosstabulation.....	136

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
ERA	Equal Rights Amendment
HDP	Halkların Demokratik Partisi
IPU	Parlamenteler Arası Birlik
IRA	Irish Republican Army
KA.DER	Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
KAGİDER	Kadın Girişimciler Derneği
KA-MER	Kadın Merkezi
KEFEK	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KHF	Kadınlar Halk Fırkası
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KP	Kadın Partisi
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MP	Member of Parliament
MSP	Member of Scottish Parliament
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCE	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği
TKB	Türk Kadınlar Birliği

TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurulu
TSP	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TV	Televizyon
SCOT CON	Scottish Conservative and Unionist Party
SNP	Scottish National Party
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Bu tezin yazılmasındaki temel amaç, siyasi hayatta kadınların erkekler kadar etkin rol oynayamaması ve parlamentoda sayıca erkeklerden daha az olmalarının ardında yatan sebepleri karşılaştırmalı bir perspektifte incelemektir. Dönem dönem kadınların siyasi hayatta varlık gösterdikleri fakat bunun kısa süreli olduğu görülmektedir. Ayrıca, Türkiye’de Türkiye Cumhuriyeti’nin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılma hazırlıklarının yapıldığı dönemde, özellikle savaş evresinde kadınlar da erkekler kadar aktif olmuşken, sonrasında kadınların tekrar ikinci plana itilmesi ve sadece modernleşme çehresi için gerek duyulduğunda ortaya çıkarılan nesnelere konumuna indirgenmesi dikkat çekicidir. Türkiye nüfusu göz önüne alındığında, kadınların parlamentodaki sayılarının var olan kadın nüfusu ile doğru orantılı olmadığı ve karar alma süreçlerine etki edebilme bağlamında bir noksanlığın var olduğu gözlemlenmektedir. Demokratik rejimlerde, demokrasinin varlığından söz edebilmek için her kesimin aktif katılım sergileyebilmesi ve siyasal olarak karar alma mekanizmalarına etki edebilmesi gerekmektedir. Nüfus olarak da neredeyse yarı yarıya kadınların varlığını sürdürdüğü bir ülkede, karar alma mekanizmalarında kadınların yeterince etkin olamaması sebebi ile demokrasinin işleyişinde bir problem olduğu sonucuna ulaşılabilir. Gerçek anlamda bir demokrasinin tesis edilebilmesi için bu çözümlenmesi gereken önemli bir problemdir. Siyasette kadınların uzun soluklu olarak varlıklarını sürdürememelerinin ardındaki etmenler, Türkiye’de parlamentodaki kadın sayısının oldukça az olmasının altında yatan sebepler ile kadın temsilde Türkiye’ye kıyasla yüksek bir orana sahip olan İskoçya örneği üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. İki ülkenin kendi parlamentolarını kurma tarihlerine bakıldığında, Türkiye’nin bunu 1923 yılında, İskoçya’nın ise 1997 yılında elde ettiği görülecektir. Tarihler baz alınarak iki ülke kıyaslandığında İskoçya’nın çok daha hızlı yol kat ettiği görülmektedir. Burada, iki ülke arasındaki geçmişten gelen siyasal kültür alt yapısı ve parlamentonun açılması aşamasında, kadınların hangi oranda etkin katılım sağlayarak varlık gösterdikleri sorusunun yanıtı aranmıştır. Kadınların ulusun biyolojik üreticileri noktasında sabitlenip sabitlenmediği konusunu araştırmak da söz konusu sorulara ışık tutucu olacaktır. Yuval-Davis ve Anthias’ın özellikle değindiği üzere, millet ve milliyetçilik ile alakalı yazımsal kaynaklar incelendiğinde bu kavramların kadın konusu ile ilişkisi yokmuş gibi düşünüldüğü ancak millet ve akrabalık ilişkileri arasındaki benzerliğe dikkat çekilerek bu süreci kadınları dahil etmeden değerlendirmenin teorik

olarak eksikliklere sebep olacağı konusunun üzerinde durulduğu görülecektir (Yuval-Davis, 2016, s. 18).

Özellikle Türkiye’de ulus devletin inşası sürecinde, gerek savaş sonrası kadın ve çocuk ölümlerinin artışı sebebiyle ülke için gerekli nüfus artışını sağlamak amacıyla, gerekse ulus devlet inşasında eşitlik söylemi kullanılarak kadınlar lehine politikaların üretildiği görülmektedir. Ayrıca bu, modernleşme sürecinde olan bir devlet için, kadının kamusal yaşamda görünürlük kazanması, modernleşmenin bir parçası olarak görülmektedir. Fakat 2002 sonrası Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelmesi ile birlikte, iktidarın da değişmiş olan ihtiyaçları doğrultusunda, ulus devletleşme sürecinde yürütülmüş olan politikanın tam zıddı gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Milliyetçiliğin etkisi ile, yeni bir Türkiye imajı yaratmak ve dünyada modern bir ülke olarak tanınabilmek adına, kamusal alanda kadın görünürlüğü modernite ile özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla gerek kamusal gerek siyasal yaşamda kadının sahneye çıkması söz konusu olmuştur. Fakat, modern devlet olma kaygısı geride bırakıldıktan sonra, kadını kamusal alanda görünür kılma çabasının yerini tekrar kadını özel alan sorumlulukları ile sınırlandıran bir anlayışa bıraktığını söylemek mümkün olabilir. Parlamentodaki kadın sayısının 2002’den sonra artış gösterdiği görülmektedir. Fakat buradaki artış ile ilgili olarak Adalet ve Kalkınma Partisi’nin feminist ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan bir yaklaşımla çalışmalar yürütmüş olabileceği yönünde çıkarımlarda bulunmak yanılığa sebebiyet verebilecektir. Çünkü artışın ardında yatan sebebin önce Cumhuriyet Halk Partisi ve sonrasında da Halkların Demokratik Partisi’nin kota uygulamaları olabileceği düşünülmüştür. Adalet ve Kalkınma Partisi kota uygulamasına karşı çıkmakta ve böyle bir uygulamaya gerek olmadığını savunmaktadır. Bahsi geçen diğer partiler tarafından çıkarılmış olan kadın adayların karşısına Adalet ve Kalkınma Partisi de kadın aday çıkarmak zorunda kalmış ve dolayısıyla parlamentodaki kadın sayısında bir artış gerçekleşmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi söylem olarak kota uygulamasının karşısında olsa da *de facto* olarak kota uygulamasını gerçekleştirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ARAŞTIRMA DESENİ

Bu çalışmada temel amaç, kadının siyasi hayattaki konumunun uluslaşma ve feminizm/anti-feminizm bağlantısı kurularak, İskoçya ve Türkiye karşılaştırması üzerinden bir değerlendirmesini yapmaktır. Özellikle farklılıkların ve benzerliklerin nedensel faktörlerinin ortaya çıkarılması konusunda karşılaştırmalı yöntem kullanılması uygun görülmüştür.

Kadın liderliğini ve temsilini açıklayabilmek amacıyla 2013 yılında Türkiye'deki 24. Parlamentoda kadın liderlerle Doç.Dr.Nigâr Değirmenci tarafından yapılan araştırma ile 2017 yılında İskoçya'daki 5. Parlamentoda kadın liderler ile araştırmacı tarafından yapılan çalışma verileri karşılaştırılmak istenmiştir. Toplamda İskoçya'da 41, Türkiye'de ise 77 kadın parlamenterle soru formu yardımıyla mülakat yapılmıştır. Türk vekillerle ve İskoç vekillerle yapılan mülakatta kullanılan soru formları ise ektedir.

İskoçya'nın yüksek kadın temsili ve kadının karar alma mekanizmalarına etki edebilmesi ve parlamentonun cinsiyet eşitliğine verdiği önem bakımından model ülke olarak ele alınabileceği düşünülmüş ve bu sebeple İskoçya tercih edilmiştir. Aynı zamanda yapılan literatür araştırmasında İskoçya ve Türkiye'nin benzer uluslaşma süreçlerinden geçmiş ve hala geçmekte olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu bilgiler ışığında her iki ülkedeki kadın liderliğini ve kadın temsilini feminist ve anti-feminist perspektifte değerlendirmek amaçlanmıştır.

1.1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Kadınların karar alma mekanizmalarına etki etmesi konusunda, özellikle Türkiye'de sembolik temsilin varlığı göze çarpmaktadır. İskoçya'da ise kadınlar, Türkiye'ye nazaran siyasette daha aktif ve etkili bir varlık göstermektedirler. Bu çalışmanın amacı çerçevesinde yapılan literatür incelemeleri sonucunda kurulan ilişkiler ağının incelenmesi amacıyla, çalışmanın içeriğinin girift hali göz önünde bulundurularak karşılaştırmalı bir yöntem tercih edilmiştir.

1.2. Yöntem

Çalışmanın yukarıda özetlenen gayesi çerçevesinde yapılan literatür incelemeleri sonucunda kurulan ilişkiler ağının incelenmesi amacıyla ve birtakım finansal zorluklar sebebi ile nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Karşılaştırmalı yönteme göre; birden fazla örnekten yararlanarak bahsi geçen örneklerin benzer özellikleri ve farklı özellikleri ortaya koyulur. (Scott & Maddison, 2016, s. 167) Karşılaştırılmalı yöntemin bu özelliğinin Türkiye ve İskoçya özelinde değerlendirilebilecek kadın liderliği ve temsiline ilişkin etkenleri karşılaştırmalı olarak değerlendirebilmemize olanak tanıyacağı varsayılmıştır. Araştırmada nicel veriler çoğunlukta olduğundan nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Yapılan röportajlarda nicel verileri rahatlıkla değerlendirebilmek adına, yöneltilen sorulara katılımcıların 1 ile 5 arasında değer vermesi istenmiştir.

1.2.1. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

Bağımlı Değişken:

Bu araştırmadaki bağımlı değişken, İskoçya ve Türkiye'deki kadınların siyasi temsilidir.

Bağımsız Değişkenler

Cinsiyet Kotaları: Dünya genelinde kadının siyasi temsilindeki eksiklik problem teşkil etmektedir. Kadının siyasete aktif katılımını, karar alma mekanizmalarına etki edebilmelerini, kamusal hayatta görünür olmalarını sağlamak ve siyasetteki cinsiyet dengesizliğini gidererek gerçek bir demokrasinin varlığından bahsedebilmek amacı ile cinsiyet kotalarına başvurulmaktadır. Öncelikle Türkiye'deki siyasi partiler ele alındığında AKP'nin cinsiyet dengesi kurabilmek adına herhangi bir kota uygulamasına sahip olmadığı, CHP'nin 1989 yılından beri %25 olan kadın kotasını 2012 tüzüğünde %33'e çıkardığı, MHP'nin kota ile ilgili bir çalışmasının bulunmadığı, BDP'nin (veya bugünkü HDP) ise %50 ile en yüksek cinsiyet kotasına sahip olduğu bilinmektedir. İlaveten HDP'de eş başkanlık sistemi bulunmaktadır. Eş başkanlık sistemi ise kadının fiziksel olarak siyasette varlığının yeteri olmadığı, siyasetin ataerkil kodlardan kurtulmasına yetmediği sebepleri ile kadının siyasetin her noktasında etkin

olabilmesi için kullanılır. İskoçya’da ise herhangi bir cinsiyet kotası yer almamaktadır ancak SNP’de bir vekil, görevi süresince vefat eder ya da ayrılmak durumunda kalırsa yeri mutlaka bir kadın ile doldurulmaktadır.

Eşitlik: Cinsiyet eşitliğine göre hem kadınlar hem de erkekler siyasal, sosyal, ekonomik katılımlarında eşit fırsat ve kısıtlamalara tabi olmalıdır. İskoçya’da “eşit iş, eşit ücret”, 50:50 başlığı altındaki kadınların siyasal temsilini arttırmaya yönelik düzenlemeler, doğum izninin hem anneye hem babaya verilmesi, meclis çalışma saatlerinin kadın siyasetçilerin hayatlarını zorlaştırıcı nitelikte olmaması, çocuklara kreş bakım hizmetleri sağlanmaktadır. Partilerden de özellikle SNP’nin meclisteki cinsiyet dengesine büyük önem vermesi göze çarpar. Ayrıca aile içi şiddet konusunun üzerinde de şiddetle durulmaktadır. En son 2017 yılında yayınlanmış olan Dünya Cinsiyet Ayrımı Raporu’nda (Global Gender Gap Report)¹ Birleşik Krallık (dolayısıyla İskoçya) 15. Sırada yer almıştır. Türkiye’de ise genel anlamda kadın istihdamı arttırılmaya çalışılmıştır. CHP ve HDP’nin uyguladığı cinsiyet kotaları olumlu eylem örnekleri olarak gösterilebilir ancak AKP ve MHP kanadında feminist yaklaşımlar ile karşılaşmak mümkün olmamaktadır. Dünya Cinsiyet Ayrımı Raporu’nda 144 ülke içerisinde Türkiye 118.sırada yer almıştır.

Muhafazakârlık: Muhafazakârlık toplumsal roller, değerler ve dönüşümlerin keskin olmasına karşıdır. Genel anlamda aşamalı ve hissedilmeyecek ölçüde genel din ve ahlak kurallarına bağlı kalınarak gerçekleştirilen değişimlere karşı değildir. Aile kurumu ve geleneksel toplumsal rollere yapılan vurgu ile feminizmin toplumsal cinsiyet rollerine olan tepkisi çatışma halindedir. Ayrıca sağ kanat ile ilişkilendirilen muhafazakârlık ve sol ile ilişkilendirilen keskinlik ve devrimcilik ile nitelendirilen feminizm çatışmalı ilişkinin anti-feminizme kayması durumu söz konusu olabilmektedir. Ancak İskoç Muhafazakârlığı ve Türk Muhafazakârlığının feminizm ve anti-feminizme olan mesafelerinde belli oranlarda farklılık ve benzerlikler mevcuttur.

Seçim sistemleri: Seçim sisteminin türü kadınların siyasal hayata girişinde önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü kimi seçim sistemleri kadınlar için dışlayıcı olabilirken kimileri daha elverişlidir. (McCulloch, 2012, s. 36) Örneğin İki Aşamalı Sistemler (*Two Round Systems-TRS*) ve Dar Bölge Sistemi (*First Past the Post-FPTP*)

---

¹ Tam rapora http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf adresinden ulaşılabilir.

kadınlar için en dezavantajlı sistemler olarak görülür. Nispî temsil ile Seçim (*Proportional Election-PR*) ise kadınlar için en uygun seçim sistemidir. Türkiye’de Nispî Seçim Sistemlerinden ülke barajlı D’Hondt Sistemi, İskoçya’da Karma Sistem, Genel olarak Birleşik Krallık’ta (Yani Westminster Parlamentosu’nda) Dar Bölge Sistemi kullanılmaktadır.

Feminist Kurumsallaşma: Feminist kurumsallaşma ile kastedilen devletin cinsiyetler arası eşitsizliği gidermek ve bunun önüne geçmek amacıyla yaptığı düzenlemeleri ifade eder. Ancak kurumsallaşmanın yalnızca devlet eli ile gerçekleştirilmediği ve bunun tarihsel bir birikim sonucu ortaya çıktığı göz ardı edilmemelidir. Özel alandan kamusal alana kadınların geçişinde, siyasette kadın temsilinin artmasında ve karar alma mekanizmalarına etki edebilmelerinde parti tüzükleri, uygulamaları da dikkate alınmalıdır. Feminist kurumsallaşma hükümetlerin ve partilerin feminist veya anti-feminist eğilimleri hakkında önemli ipuçları verir.

Kadın Vekillerin Feminist ve Antifeminist Eğilimleri: Kadın milletvekillerinin feminist ve anti-feminist eğilimleri vatandaşı oldukları ülkeye, mensup oldukları siyasî partiye, o siyasî partinin liderinin tutumuna, parlamentodaki varlıklarının yalnızca nicel olup olmamasına göre değişmektedir.

1.2.2. Araştırmanın Teknikleri

Araştırma kapsamında, alan çalışması verilerine ulaşmak için mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu teknik ile İskoçya’daki kadın parlamenterlerdeki kadın liderliği ve temsili konusunda çeşitli verilere ulaşılmıştır. Denekler Ölçüt örnekleme tekniği ile seçilmişlerdir.

Bu çalışmada örneklem için kullanılan ölçüt Westminster ve Holyrood Parlamenterlerinden İskoç kökenli kadın parlamenterlerdir. Kadın liderliğini ve temsilini açıklayabilmek amacıyla 2013 yılında Türkiye’deki parlamentoda kadın milletvekilleri ile yapılan araştırma ile 2017 yılında İskoçya’daki parlamentoda kadın milletvekilleri ile yapılan araştırma karşılaştırılmak istenmiştir. Toplamda İskoçya’da 41, Türkiye’de ise 77 kadın parlamenterle derinlemesine mülakat tekniği ile görüşme yapılmıştır. Sorulan soruların yer aldığı form ise ektedir.

TBMM 24. Parlamentosunda görüŖülen kadın vekillerin 46'sı Adalet ve Kalkınma Partisi, 19'u Chumhuriyet Halk Partisi, 3'ü Milliyetçi Hareket Partisi, 9'u Barış ve Demokrasi Partisi'ndendir. İskoçya 5. Parlamentosu ve Westminster Parlamentosundan görüŖülen kadın milletvekillerinin 29'u Scottish National Party, 7'si Labour, 3'ü Scottish Conservative and Unionist Party'e mensuptur. 2'si ise Bağımsız kadın vekillerdir.

1.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın ilk sınırlılığı, çalışmanın daha kapsamlı bir karşılaştırma sağlaması açısından erkekleri de bir kontrol grubu olarak dahil etmek yerinde olabilirdi ancak bu, süre ve maliyet açısından olanakların dışında kalmıştır.

Araştırmaya dahil olan vekillerin nöro-biyolojik, psikolojik farklılıkları bu çalışmanın kapsamında bulunmamaktadır ve bu bağlamda ortaya çıkan farklılıklar, kontrol edilebilir değişkenler değildir ve araştırmanın sonuçlarını genel yasalara ulaştırma noktasında sınırlılık oluşturu niteliktedir.

Ayrıca mülakat yapılan deneklerin programları çok yoğun olduğu dönemler olmuştur. Deneklerin zamanının kısıtlılığı sebebi ile kimi mülakatlar yeterince detaylı gerçekleştirilememiştir. Diğer yandan Westminster vekilleri çoğunlukla Londra'da bulunmaları gerektiği için bazı kadın vekillerin, araştırmacının İskoçya'daki görevlendirme süresi içine denk gelebilecek randevu tarihi vermeleri mümkün olamamıştır.

1.2.4. Araştırmanın Hipotezi

Kadın vekillerin siyasal temsilinde, siyasal kültür, parti ideolojisi, feminist kurumsallaşmanın katkıları, cinsiyet eşitliğinin demokratikleşme sürecine entegrasyonu ve bütün bunların feminist ve anti-feminist yaklaşımlar arasındaki ilişkinin değerlendirilmesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1.1. Feminizmin Kavramsallaştırılması

Etimolojik olarak incelendiğinde feminizm “kadın ile ilgili, kadınsılık, kadınsı özelliklere sahip olmak” gibi anlamlar içermektedir. Her ne kadar feminizm 20.yüzyılda gündeme gelmiş bir kavram olarak bilinse de Charles Fourier’in katkıları ile ilk defa “*feminisme*” kelimesi ile 1830’lu yıllarda kullanılmıştır. Feminizm, kadınların eşit haklara sahip olabilmek adına vermiş olduğu mücadele için ve ideolojik olarak feminist düşünce için kullanılan bir kavram olmuştur. Dolayısıyla hem eylemsel hem de düşünsel pratikleri içerir. Feminizm, 1800’lü yıllarda kullanılmış olan “kadıncılık-womanization” kavramının yerini almıştır (Alptekin, 2011, s. 35). Feminizm kadınların erkekler ile eşit siyasi, sosyal, hukuki, ekonomik hakları elde edebilmesi amacıyla kadınların mevcut konumlarını ileri taşımayı hedefleyen bir hareket olarak tanımlanır (Offen, 1988, s. 123). Feminizm, cinsiyetçiliğe ve bu sebeple bir grubun elde etmiş olduğu veya elde etmek arzusunda olduğu üstünlüğe karşı bir harekettir (Hooks, 2014, s. 24). Feminizm, kadınların kendi aralarında bir dayanışma ağı kurarak ataerkil dünyadaki kalıplaşmış kodlar ve normlar, cinsiyetçi politikalar ile mücadele etme ve bu sistemi değiştirme arzusundadır.²Toplumsal cinsiyet, bu eşitsizlikçi durumun yalnızca biyolojik cinsiyet kaynaklı değil bu biyolojik cinsiyetlere toplum tarafından atfedilen roller ile inşa edildiğini savunur. Toplumsal cinsiyet hayatın her alanını içine alan bir kavram olmuştur, bununla kıyafetlerin, davranışların, mesleklerin, renklerin ve daha pek

---

² Türk Dil Kurumu’nun Büyük Türkçe Sözlüğü’nde ise feminizm “*Toplumda kadının haklarını çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkartma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı, kadın hareketi*” olarak tanımlanmaktadır. Devletin resmi Türkçe sözlüğünün erkeğin üstünlüğü tescil edilerek yaptığı bu tanımlamada dahi cinsiyetler arası bir hiyerarşinin varlığının devlet düzeyinde bile “normal” görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu da aslında devletin feminizme olan mesafesi hakkında önemli ipuçları vermektedir.

çok şeyin biyolojik cinsiyetler ile ilişkilendirilerek bir kültüre dönüşmesi sağlanmıştır. (Giddens, 2000, s. 97)

Toplumsal cinsiyet sebebi ile bireyler üzerinden toplumun beklentileri temelli - tıpkı bir kalıptan çıkılmışçasına- bir baskı oluşur. Toplumun bu beklentileri bireylerin siyasal, sosyal, hukuki, ekonomik zeminde de buna paralel bir biçimde şekillenmesini sağlar. Toplumsal cinsiyet kavramı toplumun yaratmış olduğu kadınlık ve erkeklik kurgusu olarak ifade edilir. (Alptekin, 2011, s. 35)

2.1.2. Feminist ve Feminizm Kavramlarının Dönüşümü

İnsanlık tarihi boyunca kimi insanlar diğerlerine göre gerek cinsiyet gerek ırk gerek yaş gerek din bakımından üstün tutulmuştur. Diğer kesim ise bu üstünlük karşısında ezilenlerden, hor görülenlerden oluşmuştur. Kimi zaman köle bir ailenin çocuğu olarak doğduğu için özgür olma şansı elinden alınmıştır kimi zaman da kadın olarak doğduğu için yaşam şansı tanınmamıştır. İnsanların haklar bakımından eşit kazanımlara sahip olabilmesi için tarih boyunca pek çok mücadele verilmiştir.

Vatandaşların temel hakları için verdikleri mücadelenin tarihi Orta Çağ'a dayanmaktadır. Uğruna mücadele verilen ilk temel hak İngiltere'de baronlar tarafından Kral John'a karşı olmuştur. Günümüze kadar uzanan Temel hakların gelişimi, 1215 yılında Magna Carta'ya kadar uzanmaktadır. *Magna Carta Libertatum* (Latince, Büyük Sözleşme), İngiliz Kralı John'un belli başlı baronlara imtiyaz tanıdığını beyan eden yazılı bir sözleşmedir. Bu imtiyaz sözleşmesi, kralın ve baronların karşılıklı hak ve yükümlülüklerini karara bağlamıştır. Bu sözleşmeye göre; toprak sahiplerinden zorla vergi alınamayacak ve kral kendi tebaasına keyfince hapis cezası uygulayamayacaktır. Magna Carta bu sebeple çok özel bir belgedir. Kral hukukun üstünlüğünü (kendisinden üstün bir yaptırım gücünün varlığını) ilk kez bu belge ile kabul etmiştir ve merkezi otoritenin paylaşılabilir olduğu gösterilmiştir. Kralın otoritesinin sınırlanması ile birlikte parlamenter demokrasinin de temelleri atılmıştır (Howard, 1998, s. 3-6).

Yaklaşık 750 yıl sonra bu mücadelenin zirvesi, İkinci Dünya Savaşından kısa bir süre sonra, 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Evrensel Bildirge açık bir şekilde Fransız Devrimi'nin (1789-1794) üç temel ilkesiyle ilişkilidir: özgürlük, eşitlik ve kardeşlik.

(Liberté, égalité, fraternité). “İnsan Hakları, her zaman geçerli değişmez ve kesindir”
(Donnelly, 2013, s. 2).

Bildirgenin Birinci Maddesi’nde şöyle yazmaktadır:

Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdan sahibidir, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar. Evrensel Bildirge tarihte ilk kez, nerede yaşarsa yaşasın her insanın bir dünya vatandaşı olarak kullanabileceği hakları olduğunu ilan etmiştir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi).

Kadınların oy hakkı ve yurttaşlık ile ilgili hareketleri çok daha önceden başlamış olsa da ancak yirminci yüzyıla gelindiğinde bütün dünyada bu konu ile ilgili tanıtıcı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer alan “eşitlik” ilkesinden hareketle kadınlar çeşitli şekillerde oy hakkını elde edebilmek için örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Yurttaşlık ve eşitlik kavramları yeniden sorgulanmıştır. Kadının erkeğin “ötekisi” olarak tanımlandığı ve aralarındaki ilişkinin bir zıtlıklar silsilesinden doğduğu belirtilmiştir. Bu sebeplerle de oluşmuş olan kültürün ve dilin erkeğin kadına karşı üstün olduğu bir ortam yarattığı söylenmiştir. Ayrıca bahsi geçen bireyin, özellikle kamusal alanda, erkeği niteleyen bir kelime olduğuna değinilmiştir. Kamusal alanda sürekli olarak bu bireyin erkeğe karşılık gelmesi sebebi ile bireylik tamamen erkeklerin edinmiş olduğu deneyimler üzerinden tanımlanmıştır. Böylece kamusal alan erkeğe ait bir alan olarak kodlanmıştır (Çakır, 2013, s. 25,26).

Edmund Burke ise Fransız Devrimi’ni gerçekçi olarak değerlendirmemiştir. Ona göre, insan haklarının soyut evrenselliği, toplumsal parçalanmanın bir ürünüdür. Soyut insan ile hareket edilemez. Fransız Devrimi ile beraber ortaya çıkan İnsan Hakları düşüncesi Burke’e göre gerçekçi değildir. Çünkü mutlak ve siyasi haklar, bireylerin niteliksel eşitliğine verilmesi gereken değeri, sayılara vermiştir.

Yukarıdakilerden hareketle siyasi kurumlarda kadınların temsilinde eksiklik olması yurttaş olarak kadınların ikinci planda tutulmasından kaynaklanmaktadır. Kadın ve erkeğin yurttaşlık bakımından eşit olması gerekmektedir. Bu ideal gerçekleşmeden siyasi kurumlarda kadın görünürlüğü istenilen boyutlarda olamayacak ve eril olarak kodlanmış olan siyasi alan bu kodlanıştan kurtulamayacaktır. Ancak Burke’ün eleştirisini de bir kenarda değerlendirecek olursak, aslında günümüzde kadının temsilindeki niteliksel eşitsizliğin boyutuna değindiğini görmek mümkün olacaktır.

Kadınlar yüzyıllar boyunca siyasi yaşam ve kamusal yaşamın dışında konumlandırılmışlardır. 1789 yılında gerçekleşmiş olan Fransız Devrimi ile birlikte

kadınlar özgürlük, eşitlik ve adaletin peşinden gitmişlerdir ve feminizmin ortaya çıkışı da bu tarihle paraleldir (Talaslı, 1996, s. 12) Asıl çıkış noktası ise kadının doğurganlığından dolayı evde yaşaması gerektiği, çocuklarını yetiştirmesi gerektiği yanılığısıdır. Burada karşımıza doğa-akıl, doğa-kültür ayrımı çıkmaktadır. Kadın doğurgan olduğu için doğayı temsil etmektedir. Erkekler ise; doğayı kontrol altında tutma yetisine sahip olan kültürü-aklı temsil etmektedir. Erkeğin amacı kültür ve uygarlık kurmaktır. Erkekler dışarıda bu asli meselelerle ilgilenirken, kadının tek görevi –akıl yoksunluğu dolayısıyla- evde oturup, çocuk doğurup, çocuk büyütmektir (Berktaş, 2012, s. 121) Hristiyanlığın, Museviliğin, İslamiyet’in daha doğrusu tek tanrılı dinlerin de ortaya çıkışı ile birlikte kutsal kitaplar da eril bir bakış açısı barındırdığından kadının zayıflığı konusunu pekiştirmiş ve kadını hepten özel alana yani hanelere hapsedmiştir (Özbudun, 2016, s. 17). Fakat yurttaşlık özel alanla sınırlandırılmış bir şekilde tezahür edebilecek nitelikte değildir. Yurttaşın kamusal alanda faaliyet göstermesi beklenmektedir. Kamusal ve özel olarak böyle bir alan ayrımının olması hem kadının yurttaşlık konusunda hep ikinci planda kalmasına sebep olacak, hem de özel alanda doğabilecek pek çok sorunun değil çözümlenmesi, gündeme dahi gelmesi söz konusu olamayacaktır (Çakır, 2013, s. 33).

Kadınlar eşitlik, özgürlük söylemlerinin ardından heyecanla gitmişlerdir fakat bir süre sonra gerçek ortaya çıkmıştır. Bu kavramların, hakların hepsi “*brotherhood*” denen erkek kardeşliği içindir. 1789’da yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nde geçen “insan” (*human*) kelimesi de aslında insanı değil, bütünüyle (*man*) erkeği temsil etmektedir (Berktaş, 2012, s. 122). Nitekim “İnsan Hakları”nda geçen “human” kelimesi sıfat olarak “erkeğe ait”, isim olarak da “güvey” anlamlarını taşımakta olduğu dolayısıyla bu hakların aslında “kelimenin doğrudan anlamıyla” da erkeklere ait olduğunun altı çizilmiştir (Sciolist, 2017).³

Kavramsal olarak bu eksikliğin temelleri Antik Yunan’a kadar dayanmaktadır. Bahsedildiği üzere Antik Yunan’da da “yurttaş” olmanın koşulu öncelikle erkek olmaktan daha doğrusu varlıklı bir erkek olmaktan geçmektedir (Ağaoğulları, 2009, s. 19). Olympe de Gouges 1791 yılında Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni yayınlamıştır. Fransız öncü kadınlar artık üzerlerindeki sert kabuğu kırmışlar ve son derece etkin bir şekilde mücadelelerine başlamışlarsa da Fransız İhtilali sonrası yine

³ <https://www.etymonline.com/word/human> adresine 13.08.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.

susturulmuşlardır. Nitekim, bildirgesini yayınladıktan iki yıl sonra Olympe de Gouges giyotine mahkûm edilmiştir. Devrimci Mahkeme'nin idam gerekçesi ise şu şekilde açıklanmıştır; “*Olympe de Gouges kendi cinsine yaraşmayacak şekilde politikayla ilgilendiği için ve ölümü diğer kadınlara ibret olsun diye mahkûm edilmiştir.*”

İngiltere’ de 17.yüzyılda Mary Astell, “*Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor? Çünkü kadınlar, erkeklerin tutarsız, belirsiz, bilinmeyen, keyfi iradelerine tabi olduklarına göre, bu, Kölelik Durumu değil de nedir?*” diye sorgulamıştır (Berktaş, 2012, s. 122).

18.yüzyılda karşımıza çok önemli bir isim çıkmaktadır: Mary Wollstonecraft. İlk feministlerdendir. 1792 yılında “Kadın Haklarının Savunusu”⁴ adlı eserini kaleme almıştır. Bu kitap, feminizm için bir baş yapıt olmuştur (Taş, 2016, s. 167). “*Her birey doğuştan gelen doğal haklara sahiptir ve bunlar hükümetlerin kesinlikle müdahale edemeyecekleri vazgeçilmez, doğal haklardır.*” Bu modern dünyanın en önemli düşüncelerinden biridir. Bunun bir örneğini de “Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi” nde görmek mümkündür. “*Biz, her insanın yaratan tarafından vazgeçilmez haklara sahip olarak ve eşit yaratıldıklarının aşikâr bir gerçek olduğunu kabul ediyoruz. Bu haklar arasında yaşam, özgürlük ve mutluluğa sahip olma hakları da vardır.*” (Becker, 1922).

Akla, mantığa yatmayan, ona uygun olarak işlemeyen şeyler, ikincil olmaya, gerçeklerden uzak, hayali olmaya, yetersiz görülmeye mahkûmdur ve bunun bir sonucu olarak “öteki” kabul edilir. Liberal düşünüş tarzına sahip erkeklerce kadın ele alındığında, daha duygusal ve karmaşık işlerin kaynağı olan kadın bu ikinci kategoride yer almaktadır. Buna göre Newton’un ideolojik yaklaşımı ele alındığında, iki kutuplu bir dünya göze çarpacaktır. Bir yanda akılla, matematikle, mantıkla yönetilen, rasyonel kamusal dünya yer alırken, diğer tarafta aklın kullanılmadığı, duyguların, inançların, tutumların, estetik kaygıların hüküm sürdüğü, akılcı olmayan yani kadının yer aldığı, ikincil olarak nitelendirildiği marjinal olarak adlandırılan bir dünyanın çatışması mevcuttur (Donnovan, 2014, s. 24). Burada da yine kadın- doğa, özel-kamusal, erkek-akıl eşleştirmesinin yansımalarını doğrudan görmekteyiz.

Berktaş’a göre liberalizm etkisi altında devlet, bireyin hak ve özgürlüklerini, mülkiyetlerini vs. koruma amacı güderek kanunlar çıkarırken, bireyi kamusal alan bağlamında sınırlandırırken, özel alanın bunun dışında tutulması kamusal alanda

⁴ Kitabın orjinal ismi “A Vindication of the Rights of Woman” dır.

korunan hak ve özgürlüklerin özel alanda korunmadığına işaret etmekte ve bunun sonucunda da bireyin “yurttaş” ve “aile üyesi” olarak bölündüğünü belirtmektedir (Berktaş, 2012, s. 126).

İnsan Hakları Bildirgesi'nin yayınlanmasından sonra kadınların eşitlik talebinde kendileri için de bulunmaları kadar mantıklı bir davranış yoktur. Bu konuda John Stuart Mill de kadına destek verir nitelikte düşüncelere eserinde yer vermiştir:

“Doğal olmayanın yalnızca alışılmış olmayan anlamına geldiği, alışılmış olan her şeyin de doğal gözüktüğü bir gerçektir. Kadınların erkeklere bağımlı olması evrensel bir gelenek olunca da bu gelenekten herhangi bir uzaklaşmanın doğaya aykırı gibi gözükmesinden daha doğal bir şey olamaz.” (Mill, 1970, s. 238)

Britanya'da genel oy hakkı Birinci Dünya Savaşı sonrası 1928'de tanınmıştır. Türkiye'de ise bu 1934 yılında anayasada yapılan kanun değişikliği ile resmen tanınmıştır ve Türkiye'de bu aşamalı olarak sonuca ulaşan bir süreçtir. Öncelikle 1930 yılında belediye seçimlerine katılabilme ve köy muhtarı olabilme ile başlamış ve 4 yıl sonunda kadınlar Seçme ve Seçilme Hakkı'na kavuşmuştur (Sancar, 2013, s. 167). Yine İngiltere incelendiğinde 1970 yılında eşit iş-eşit ücret yasası, 1975 yılında cinsiyet ayrımcılığına son vermeyi hedefleyen yasa, 1991 yılında ise evlilik içi tecavüzü yasaklayan kanun çıkmıştır. Türkiye'de ise benzer içerikli tasarılar ancak 2000 yılında yasa haline getirilmiştir. Örneğin 1926 Türk Medeni Kanunu'nda ya da Türk Ceza Kanunu'nda evlilik içi tecavüz ile ilgili herhangi bir madde yer almamıştır. Bununla ilgili yasa, Türk Ceza Kanunu'nda 2005 yılı itibari ile yer almaya başlamıştır (Berktaş, 2012, s. 125).

Ayrımcılığa karşılık ilkesi Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Avrupa'da İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı'nda da yer almaktadır. Ancak bu sözleşmelerin genel anlamda ayrımcılığa engel olamaması sebebi ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW) kabul etmiştir (Berktaş, 2012, s. 129). Temelinde erken endüstrileşme yaşayan toplumlarda, aristokrat, burjuva ve işçiler arasında var olan çatışmalar *temsili parlamenter demokrasi* kültürünün doğmasını sağlamıştır. Belli noktalarda bu sınıflar arasında uzlaşmalar gerçekleşmiştir. Fakat bu kültürün kadının eşit temsili ile de özdeşleştirilmesi birey olarak herkese cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin eşitlik sağlanması

gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bunları da kadın mücadeleleri doğrultusunda CEDAW'ın ortaya çıkışı izlemiştir. (Sancar, 2013, s. 35). Bu sözleşme, Birleşmiş Milletler düzeyinde, kadın haklarını geliştirmek ve iyileştirmek hususunda en önemli sözleşmedir. 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen CEDAW, 1981 yılında yürürlüğe konulmuştur. Bunu takiben Türkiye 1985 yılında sözleşmeyi imzalamıştır.⁵

Kadın hakları mücadelesinin başlangıcı göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir sözleşmenin 1979 yılı gibi geç bir zamanda gündeme gelmiş olması konuya o zamana kadar kayıtsız kalındığının göstergesi olabilir. 1985 yılında Türkiye'nin gündeminde yer tutmaya başlayan CEDAW'ın imzalanması ile birlikte, kadınlarla ilgili konularda hem sayısal hem de niteliksel bir artış gözlemlenmiştir (Yaraman, 1999, s. 62). Sözleşmeyi imzalamış ülkeler, kadınlara karşı hüküm süren ayrımcılığın ortadan kaldırılması adına gözle görülür çalışmalar yapmakla yükümlüdür. Ayrıca CEDAW Komitesi'ne düzenli olarak, ülke genelindeki kadın haklarının gelişimi ve ayrımcılığın önlenmesi hususlarındaki tedbirleri ve uygulamaları raporlamaları gerekmektedir. İlk rapor, ülke sözleşmeyi imzaladıktan bir yıl ve sonraki raporlar dört yılda bir olmak üzere resmi rapor halinde sunulmalıdır. Bununla birlikte 1997 yılında itibaren kadın örgütleri “gölge rapor” ya da “alternatif rapor” isimleri altında CEDAW Komitesi'ne sunmak amacıyla raporlar hazırlamaya başlamış bulunmaktadır. Resmi raporlardan ziyade bu gölge raporlar, bahsi geçen ülkedeki kadın konularına bakış açısı ve uygulamaları kadınların bakış açısından doğrudan değerlendirme imkânı sunmakta ve daha etkili, gerçeği daha yansıtan raporlar oldukları düşünülmektedir. (2007). Türkiye'nin CEDAW' daki üçüncü inceleme döneminde Mor Çatı Kadın Derneği ve Eşitlik İzleme Platformu ile birlikte gölge rapor hazırlaması talep edilmiş ve Birleşmiş Milletler' de temsilci ile savunuyu gerçekleştirmişlerdir. Türkiye en son, yedincisi olmak üzere 2014 yılında rapor vermiştir.⁶

CEDAW ile birlikte, toplumsal kadın rolleri ciddi biçimde sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulamada ise “*Kadınca*” gibi dergiler özellikle önemli bir yer

5

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf

Bu bilgiye site üzerinden 28.12.2017 tarihinde erişim sağlanarak ulaşılmıştır.

6

En son rapora <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a940b369dc31550b3ac42/CEDAW%207.%20D%C3%B6nemselle%20Raporu.pdf> adresinden ulaşılabilir.

tutmuştur (Yaraman, 1999, s. 62). Yazınsal alandaki gelişmeler dil ile alakalı tartışmaların yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır.

Dil, feminizm için üzerinde durulması gereken en önemli alanlardan biridir çünkü dil aracılığı ile tahakküm ilişkileri eril bakış açısı ile kolaylıkla yaratılabilmektedir. Her ne kadar cinsiyet eşitsizliği konusunda kültürün önemi üzerinde durulsa da dil cinsiyet eşitsizliğinin üretildiği en mühim alanlardandır. Dil kültürün yalnızca ileticisi ya da yansıtıcısı değil aynı zamanda üreticisidir. Eril bakış açısının hâkim olduğu bir dilde yanlılığın olmayacağını savunmak imkansızdır. Bu açıdan tekrar Irigaray ve Kristeva'ya değinmek yerinde olacaktır. Fransız post yapısalcı feminist düşünürler Kristeva ve Irigaray, cinsiyetin kültürel olarak konumunu belirleyen dil olduğunu ve şu anki dilin kadınlar için eşitlik sağlayamayacağı üzerinde durmuşlardır. Aslında dilin yeniden üretilmesi sadece kadınlar için avantaj sağlamayacaktır. Çünkü eşitsizliğin temelinde yalnızca kadın ya da erkek değil hepsini kapsayıcı bir biçimde "insan"ın eşitsizliğini görmek mümkündür. Kristeva'nın en önemli olarak değerlendirdiği ise dilin sabit, değişmez olarak kabul edilmesidir (Chanter, 2009, s. 99). Kristeva Lacan'ın imgesel, simgesel ve ayna evreleri yerine sembolik ve semiyotik ayrımını yerleştirmiştir. Kristeva, semiyotiğin cinsiyete dayalı farklılık ve eşitsizliklerin olmadığı dönem için kullanmıştır. Kadın ve erkek arasında yapılan cinsiyet ayrımını dilde de gerçekleştirmek ve yazınsal alansal feminen ve maskülen metinler üretildiğine dair bir ayrımı kabullenici nitelikte bir duruş sergilemek cinsiyet eşitsizliğini daha da güçlendirecektir (Tong, 2009, s. 161-162).

Kadınlığı ve feminenliği tanımlamak için kullanılan dil, en az kadını çevreleyen sosyal ve ekonomik çevre kadar önemli olmuştur. Modern dünyada kullanılan pek çok kelime ve söylem Aydınlanma Döneminde inşa edilmeye başlanmış ve 19.yüzyılda da devam etmiştir. 18.yüzyıl aydınlanması, bilim ve bilgiyi edinmede rasyonellik adına çok önemlidir. Aydınlanma Fransa merkezli olsa da Avrupa'nın her yerine yayılmıştır. Aydınlanma ile birlikte eski düşünce tarzı ve bilim anlayışı tartışma konusu haline gelmiştir ve bu eski adetler rafa kaldırılmıştır. Bunun olmasına, o dönemde yapılmış olan felsefi, bilimsel anlamda yapılmış olan entelektüel keşifler vesile olmuştur. Aydınlanma aynı zamanda modern kadın algısını da inşa etmiştir. Fakat bu kadınlara aslında belirsiz bir miras bırakmıştır. Aydınlanma ile bireysel doğal haklar arasına keskin bir çizgi çizmenin tehlikeli olduğu söylenebilir. Evlilik ve aile, bireysel vatandaşlık hakları, siyasi düşünce ve doğal hukuk gibi çeşitli konularda düşünülmüştür

bununla birlikte cinsiyetler arası temel ilişki konusunda yeterince açık olunmamıştır. Bu konu hakkında yeniden düşünülse de temeline inilmemiştir. Eşitsizlik, tekrar sorulan ve üzerinde çalışılan bir konu olsa da bu sorundan kurtulunamamıştır.

Sanayi Devrimi sonrası özellikle 18.yüzyılın ortaları ve sonları ile beraber, Antik Yunan Medeniyetinden beri süregelen cinsiyetler arası kamusal alan/özel alan ayrımı farklı bir boyut kazanmıştır. Özellikle anti-feminizm ve feminizmin gelişimi ile alakalı olarak -Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve feminizm araştırmalarında üzerinde çok durulmayan- domestik ideoloji önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca domestik ideoloji, milliyetçilik ve kadın bağlantısında da önemli bir konuma sahiptir.

Antik Yunan Medeniyetinden itibaren kadınlar özel alan nesnelere olarak izole edilmiş, erkekler ise kamusal alana ait özneler olarak görülmüştür. Böylece erkek karar alma mekanizmalarında yer almış, iktisadi katkılar ile birlikte ailenin geçimini de sağlamıştır. Ancak kadına ait olarak addedilen özel alan ise yine erkeğin tahakkümü altında kurgulanmıştır. Özel alanın da hâkimi aslında erkek olarak görülmüştür. Domestik ideoloji tam olarak bu alan ayrımları üzerine kurulmuştur (Boardman, 2000, s. 150). Fransız İhtilali ile birlikte eşitlik, hak ve özgürlük arayışına giren kadınlar, erkekler gözünde bir tehlike unsuru haline gelmişlerdir. Değirmenci’nin de değindiği üzere değişen koşullara uygun olarak ise “yeni bir kadın” tahayyül edilmiştir (2015, s. 260). Bu “ideal kadın imajı” toplumsallaştırılmış cinsiyetçiliğin devamı niteliğindedir. Domestik ideolojinin ortaya çıkışı 18.yüzyıl sonu, 19.yüzyılın başlarına tekabül etmektedir. Fransız İhtilali döneminde kadınların haklarını savunan, kamusal alan içinde yer almaya çalışan tutumlarına karşılık olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Arka planında hak mücadelesindeki kadınları değersizleştirmek ve yaptıklarının yanlış olduğuna bir dayanak göstermek olduğu düşünülebilir. Yukarıda da bahsedildiği gibi hem Batı hem de Doğu toplumlarında yüzyıllar boyunca kadının yeri evi olarak görülmüştür. Bu görüşün ve alan ayrımı düşüncesinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en önemli temellerinden biri olduğu anlaşılmıştır. Bu konu ile ilgili o dönemde pek çok vaaz, roman, bilimsel metin üretildiği de kaynaklarda ulaşılan bilgiler arasındadır.

İlk olarak 1830 yılında Amerika’da ortaya çıkmış bir ideolojidir. Kadın haklarına yönelik adımlar yer alsa da domestik ideolojinin çizgisinin anti-feminist olduğu belirtilmiştir (Bunkle, 1974, s. 13) Çocukları ve ailesi için çalışmaya gönüllü olarak bu görevleri birinci öncelik olarak yerine getirmeleri öğütlenmiştir. Domestik

ideoloji, 19.yüzyıldaki alan ayrımı düşüncesiyle doğrudan ilişkilidir. 17. ve 18 yüzyıllarda sanayi devrimi ile birlikte keskinleşen bir ayrım olmuştur (Taşdelen & Koca, 2015, s. 209).Değirmenci'nin açıkladığı üzere kadın, “evin meleği” (tıpkı Viktorya döneminde olduğu gibi) olarak nitelenmiştir. Çekirdek aile içerisinde, ruhi ve ahlaki iyiliğin merkezi olarak konumlandırılmışlardır. Buna gerekçe olarak ise kadının fiziksel olarak kırılğan, ahlaki olarak zayıf bir yaratılıştta olduğu iddiası gösterilmiştir (2015, s. 262).

Domestik ideoloji, genel hatları ile bakıldığında feminizm ile aslında ortak bir paydaya sahip olmasına rağmen feminizme zıt bir duruş sergilemektedir. Ama önemli bir nokta da şudur ki hem domestik ideoloji hem de feminizm aslında kadın haklarının peşinden gitmekte olan aynı amaçlı iki ideolojidir. Fakat aradaki iktisadî ve dinî dinamikler, bu iki ideolojinin farklılaşmasına sebep olmaktadır. Feminizm ve domestik ideoloji arasındaki en temel fark ise birisinin siyasi hak kazanımını önceleyen diğerinin ise, sosyal hakları önceleyen bir oluşum göstermesidir.

Feminist ideoloji dalgalardan oluşur. Her dalgada çıkış noktası dönemin ihtiyaçları doğrultusunda olmuştur. 1968 yılı öncesinde birinci dalga feministlerinin temel sorunu erkekler ile aynı haklara sahip olmamaktır. Çıkış noktası ise farklılık değil “aynılık”tır. Kadınların ve erkeklerin arasında hiçbir fark olmadığını savunmuşlardır. Bu sebeple erkeklerle aynı sosyal ve politik imkanlara sahip olma arzusunda olmuşlardır (Durudoğan, 2010, s. 67). Birinci dalga feminizm, kadınların oy kullanması, eğitimde fırsat eşitliği gibi siyasal haklar üzerinde temellenmiştir (Tür & Koyuncu, 2010, s. 5). Durudoğan, birinci dalga feministlerin kısıtlı bir başarı elde etmelerinin sebebini, çözümü karşı çıktıkları problemin içine eklemekte aramalarına bağlamıştır. Ayrıca Durudoğan, var olan söylemlerin değişiklik üzerinden değil, *tanınma* ve *dâhil edilme* üzerinden yürütüldüğünü belirtmiştir (2010, s. 68).İlk etapta ani ve köklü bir değişimin ne derece başarı getireceği tartışılabilir bir konudur. Dolayısıyla birinci dalga feministler ilk olarak kendi varlıklarını gösterebilecekleri, seslerini duyurabilecekleri alana bir geçiş elde etme arzusunda olmuşlardır. Büyük bir değişimin mümkün olmayacağını düşündüklerinden, haklarını sistemin gerektirdiği şekilde arama yoluna gitmişlerdir.

İkinci dalga feminizm “Cinsiyet eşitliği reformu feminizmleri” olarak da adlandırılmıştır. 1960 ve 1970 yılları feminizmin ikinci dalgasının başlangıcı olarak

kabul edilmiştir (Lorber, 1997, s. 9). İkinci dalga feminizmde temel sorgulamalar cinsellik ve doğurganlık üzerinden gerçekleştirilmiştir (Taş, 2016, s. 171). İkinci dalga feminizminde kadın, kadın olduğu için, erkek de erkek olduğu için hiçbir konuda bir diğerine üstün olarak gösterilmemiştir. Bu sebeple feminen söylemlerden kaçınılmış, maskülenliğe de yer verilmemiştir. Dolayısıyla ikinci dalgada bir homojenlik sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer bir deyişle, ikinci dalga feminizm, cinsler arasındaki farklılıkların dile getirilmesinden tamamen kaçınmıştır. Bir nevi birinci dalga feminizm ile elde edilen kazanımlar kadınlara mental bir ferahlık sağlamış ve bunun sonucunda eşitlik sorgusu bir adım ileri taşınmış böylece geleneksel cinsiyet rolleri üzerine tartışmalar başlamıştır (Altınbaş, s. 23). İkinci dalga feminizm ile birlikte bilimsel alanda da eleştiriler yükselmeye başlamıştır. Özellikle sosyal bilimler alanında artan bu eleştiriler, sosyal bilimlerin, araçlarına, kavramlarına, tanımlarına yöntemlerine yönelik olmuştur (Tür & Koyuncu, 2010, s. 6).

1990'lardan günümüze değin olan dönem “üçüncü dalga feminizm” olarak adlandırılmaktadır. Üçüncü dalga feminizmde yoğun olarak “Queer Kuramı” ndan etkilenilmiştir. Üçüncü dalga feminizm ile daha çok kimlik konusu üzerinde durulmuş, ikinci ve üçüncü dalga feministlerinin ayrımı işte bu noktada ortaya çıkmıştır. Özellikle 19 ve 20.yüzyıllarda, bilimin gelişmesi ile birlikte, bireyin özgürlük arayışı artış göstermiş ve kendine daha özgür ve eşit bir alan açma hedefi gütmeye başlamıştır. Bu da feminizmde üçüncü dalganın birinci dalgadaki temel hak ve özgürlük talebinden ve ikinci dalgadaki sanayi devrimi etkisi ile ortaya çıkan özel alan/kamusal alan ayrımına karşı duruştan çok daha farklı ve detaylı olmuştur

Dördüncü dalga feminizmle ilgili literatürde henüz kesinleşmiş tanımlamalar ve açıklamalar bulunmamaktadır. Özellikle son dönemde toplumsal hareketlerin inşa edilmesi hususunda internet vasıtası ile sosyal medyanın gücü yadsınmamaktadır.

Son dönemlerde pek çok yorumcu, feminizmin internetin etkin kullanımının üçüncü dalgadan dördüncü yeni bir dalgaya geçiş sağladığını savunmaktadır. İnternetin yaygınlaşması ve internetin örgütlenmeler ve çeşitli ideolojik paylaşımlar çevresinde sosyal grupların toplanması sonucu sanal ortam kaynaklı, yeni bir kültürün oluştuğunu söylemek mümkündür. İnternetin bir “*call out*” (çağrı, meydan okuma) kültürü doğurduğu söylenmektedir ve bu kültür, kadın düşmanlığına ve cinsiyetçiliğe karşı, medya, edebiyat, televizyon, reklam gibi bütün kanalları kullanarak üçüncü dalganın

devamı niteliğinde bir mücadeleye alan oluşturmaktadır. Buna karşıt olarak yalnızca internet kullanımında var olan bir artışın yeni bir dalganın oluşması için yeterli olmadığını savunanlar da olmuştur. Fakat küresel bir feminist topluluk oluşması adına önemli olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır (Feminism: A Fourth Wave, 2013, s. 23).

Post-feminizm ilk olarak 1968 yılının Uluslararası Kadınlar Günü'nde ortaya çıkmıştır. Kendilerine *psychanalyse et politique* adını vermiş olan bir grup, ellerinde “Kahrolsun Feminizm” yazan pankartlar ile yürüyüş yapmışlar ve bu vasıta ile feminizm karşıtı olduklarını fakat kadın mücadelesinin ve kadın hareketlerinin bu ideolojiden ayrı olarak devam etmesi gerektiğini savunmuşlardır (Koçak, 2018, s. 3).

Post-feminist evre, 1960'lardaki kadın hareketinin kadınlara kazandırdığı hakların aşırı olduğu düşüncesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Post-feminist bakış açısına göre, feminist hareket kadınları birer “*kurban*” olarak göstermektedir. Post feministler, kadınların, arzu nesnesi olarak yaşarlarken birer kurban olmadıklarını savunurlar, ayrıca kadının seks imgeleğinden, anneliğe varıncaya kadar geleneksel rollerine geri dönmelerinin faydalarına dikkat çekerler. Post-feministlere göre, kadınlar geleneksel rollerine çekilirlerken, aynı zamanda feminizm sayesinde elde ettikleri hakları da elden bırakmayacaklardır. Susan J. Douglas'a göre ise post feminizm sağın icadıdır. (Koçak, 2018, s. 3) Post feministler ve feministlerin çatıştığı önemli iki nokta vardır. Post-feministler açısından, popüler kültür ve medya organlarının kullanımı aracılığıyla feminizme olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Feminizmin aslında neye karşılık geldiği konusunda büyük çarpıtmalar sonucu, feminizm basitleştirilmiş ve içi boşaltılmıştır. Feministler açısından ise, post-feminizm her şeyi öylesine değersiz görmekte ve bireyselliğe o kadar yönelmektedir ki, feminizmin tarihten bugüne elde etmiş olduğu bütün kazanımları yok saymaktadır.

Liberal feminizmde, liberalizmde olduğu gibi birey ön plana çıkarılmıştır. Liberalizmde egemen gücün bireyler üzerindeki baskı ve iktidarını sonlandırmak hedeflenirken liberal feminizmde buna paralel olarak egemen erkeğin kadın üzerindeki iktidarını kırmak amaçlanmıştır. Liberal feminizm en temel olarak kadın ve erkek arasındaki fırsat eşitliğini sağlamaya eğilmiştir. Bu eşitliğin sağlanabilmesi içinde merkeze “eğitim”i yerleştirmişlerdir. Kadın özel alanın dışına çıkma isteği duymasa dahi yine eğitim almalı ve böylece aile ve ev içi sorumluluklarını daha bilinçli bir

kadın ve anne olarak yerine getirebilmelidir. Önceki dönemlerde kadını özel alan sınırları içerisine sabitleyen tutum liberal feminizm ile birlikte ortadan kalkmaya başlamıştır. Ancak liberalizmin asıl amacı araştırıldığında bunun bir göz bağı olduğu kadınlar tarafından anlaşılmıştır. Çünkü liberalizm en temelinde faydacılığı barındırır. Bu noktada asıl hedeflenen kadın ve erkek eşitliğini sağlamak değil, iktisadi bir kazanım elde etmektir. John Stuart Mill özellikle bu noktada oldukça fazla eleştiri almıştır. Faydacılık ve rasyonalite üzerinden kurduğu eşitlikçi yaklaşım aslında yine sadece erkek kazanımına yönelik olarak kadının şekillendirilmesi olarak yorumlanmıştır. Liberal teori kadınların erkekler ile aynı işleri yapabilme yeterliliğine sahip olabileceklerini, olduklarını savunurken, onlara kamusal hayatın kapılarını açıyormuş gibi görünürken diğer taraftan kadınları büyük bir dışlama etkisi maruz bırakmıştır. Liberalizmin birey temelli düşünce yapısı, kadının kendi bedeni üzerinde karar verme hakkına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre kadın çocuk sahibi olmak isteyip istemediğine kendisi karar vermeli yani kürtaj kadının inisiyatifine bağlı olmalıdır. Kamusal alan incelendiğinde ise, eşit donanımına sahip kadın ve erkek herhangi bir iş için iki farklı seçenek olarak sunulduğunda seçilen erkek olmaktadır. Çünkü kadının bir süre sonra çocuk sahibi olacağı düşüncesi ve işten ayrılması gerektiği düşüncesi ile maksimum faydanın elde edilebileceği erkeğe yönelmektedir. Kürtajın kadına ait bir karar olması ve kamusal alanın kadınlara açılırken bir yandan kadınları dışlaması aslında kadınların kendi kadın kimliklerinden feragat etmeleri gerektiğine bir işaret olarak algılanmalıdır. Böylece kadının, kadın olarak var olması yine engellenmekte, var oluş koşulu da erkek gibi olmaya bağlanmaktadır. Özellikle çocuk bakımı konusunda İsveç Modeli yolu ile devlet tarafından bir düzenlemenin yapılması fikrine feministler bunun da erkek egemen devlet yapısının bu kez kadınlar üzerinde tahakküm kuracağı gerekçesi ile karşı çıkmışlardır. Liberal ve aydınlanmacı bir diğer düşünür Mary Wollstonecraft kadınların da erkekler ile aynı yeterliliğe sahip olduğunu savunur. Var olan fiziksel eksiklik ise çeşitli egzersizler ile giderilebilir niteliktedir (Çakır, 2016, s. 39).

Liberal feministlerin kadın-erkek eşitliği konusuna sundukları çözümlerin gerçek hayatta ne kadar uygulanabilir olduğu üzerine çıkan tartışmalar, Marksist feminizmin ortaya çıkışını sağlamıştır. Marksist feminizme göre, liberal feminizm çözümü yalnızca yasal düzenlemelerde aramaktadır ve bu düşünce biçimi, doğrudan sorunun temeline inmediği için, yüzeysel kalmakta ve mevcut durumun ciddiyetini yalnızca

hafifletmektedir. Marksist feminizmde üç temel sorunlu alan bulunmaktadır. Bunlar; kapitalizm, sınıflı toplum ve ekonomidir. Her şeyin temelinde olduğu gibi kadın sorununun temelinde de bu üçlünün yatmakta olduğu düşünülmektedir (Sevim, 2005, s. 64). Ayrıca Marx'a göre, maddi güç hangi sınıfta ise egemen olan o sınıf olur ve egemen olan sınıf yalnızca maddi güç sahibi olarak üretim araçlarının kontrolünü elinde tutmaz. Bunun yanında, egemen sınıf düşünce üretimini de gerçekleştirir (Donnovan, 2014, s. 135). Buradan anlaşılacağı üzere, egemen sınıf erkeklerden oluştuğu sürece, yalnızca üretim değil, düşünce üretimi de tahakküm altında kalmaya devam edecek ve kadın özel alanda tamamiyle sıkışmış durumda kalacaktır.

Sosyalist feminizmde, genel anlamda Marksist ideoloji kadın konusu ile ilişkilendirilmiş ve kavramlar bu konu üzerine adapte edilmeye çalışılmıştır. Marksist ve Sosyalist Feminizm kadının suistimal edilmesi, baskı, zulüm görmesinin kaynağına inmeye çalışarak, bunu keskin bir biçimde eleştirmektedir. Fakat Sosyalist- Marksist feminizmin de eleştirildiği bir nokta vardır. Marksist teori ile kadınların ikincil durumda olmasının sebebi olarak üretim ilişkileri ve toplumsal tabakalar yani "sınıf" kavramı olarak görülmüştür. Bu eksiklik özel ve kamusal alan arasındaki çizgiyi keskinleştirmiştir. Dolayısıyla Marksist feminizmle birlikte kamusal alanda eşitlik bağlamında birtakım kazanımlar edinen kadınlar, özel alanda aynı haksızlığa maruz kalmışlardır. "*Kişisel olan politiktir*" çıkışı ile 1960'lı yıllarda özel alanın da eşitsizlik alanı olduğu dile getirilmiştir (Sevim, 2005, s. 66-67).

Radikal feminizm, toplumun bütün alanlarına nüfuz ettiği fark edilen eril hakimiyete tepki olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Simone De Beauvoir'ın İkinci Cins isimli eserinin katkıları ile ortaya çıkma fırsatı bulduğu belirtilmiştir. Eva Figs, Germaine Greer gibi feminist isimler radikal feminizmin gelişmesi için büyük katkılarda bulunmuşlardır. Radikal feminizmin temelinde kadın ve erkek arasında büyük anlamda biyoloji temelli hiyerarşik ilişkinin eleştirisi yer almaktadır. Radikal feminizme göre bilinen en eski ve en etkili çatışma hala sürmekte olan cinsiyetler arası çatışmadır (Atan, 2015, s. 8).

Radikal feminizmde liberal, sosyalist ve Marksist feminizmlerin eğildiği, ayrımcılığın iktisadî, ideolojik, sınıfsal temelli boyutu yerine, erkek boyutu üzerinde durulmuştur. Ataerkil kelimesi ile ifade edilen ise toplumsal düzen içerisinde erkeğin hâkim olduğu iktidar biçimidir. Bu toplumun bütün alanlarına nüfuz etmektedir.

Kadınların tabi kılındığı ataerkil sistemin en önemli üretim yeri ise aile ve evlilik kurumu olarak görülmektedir (Millet, 2011, s. 33). Çünkü aile ve evlilik kurumu aracılığı ile kadın, kendisine yüklenen ev işi ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar ile mesleki alandan en önemlisi de kadının kendisini bir birey olarak var edebileceği bütün imkanlardan uzaklaştırılmaktadır. Bunun sonucunda ise kadın ve çocuklar devletin bir nevi uzantısı olan aile denilen kurum içerisinde bağımlılık ilişkisinin bağımlı olan tarafını oluşturmaktadırlar. Kendisine tabi olan kadın ve çocuklara karşı da erkek sahip olduğunu düşündüğü iktisadi, kültürel ve biyolojik üstünlük ile söz konusu bireylerin kendisine ait eşyalardan bir farkının olmadığını düşünmektedir. Mary Wollstonecraft kadınların bu tabi olma durumlarının biyolojiye dayalı olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Ona göre bu bağımlı olma durumu, eğitim, kültür ve toplum gibi problemler çözüme kavuşturulabildiği anda kadın bir birey olarak tek başına var olabilecektir (Atan, 2015, s. 9). Radikal feministler emek piyasasında yani kamusal alanda kadının maruz kaldığı cinsel taciz üzerine daha çok eğilmişler ve diğer iktisadî boyutuna yüzeysel olarak dokunmuşlardır. Çünkü radikal feministler sorunların çözümünün özellikle kadın cinselliği üzerinden gerçekleşeceğini savunmuşlardır. Aile kurumunun ortadan kalkması ile birlikte kadın cinselliği özgür bir biçimde yaşayabilecek ve hatta toplu gruplar halinde yaşama yoluna gidilerek çocuklar bireye ait varlıklar olmaktan çıkacaktır.

2.1.3. Günümüzde feminist ve Feminizm, Karakteristik Özellikleri

Feminizm ortaya çıktığı andan itibaren, aslında korkulan, şeytanî bir fikirmiş gibi etiketlenmeye çalışılan bir ideoloji olmuştur. Kadınların hak, adalet, eşitlik arayışının karşı cinsi korkutması, cinsiyetler arası mevcut hiyerarşik yapılanmanın değişecek olması ve buna karşı olarak, karşı cinsin bir kalkan oluşturmaya çalışması, diğerlerini ötekileştirmeye çalışması, bir nebze kadar beklenilebilir bir davranıştır. Çünkü erkekler, kurmuş oldukları iktidar ilişkisi alanı, avantajlı konumda oldukları dünya düzeni bir anda yerle bir ediliyormuş gibi bir hissiyata kapılmışlardır (Hooks, 2014, s. 10).

Feminizmle ilgili bir bahis geçtiğinde şahit olunan belirli sahneler vardır. Bu sahnelerin başrol oyuncusu ise hem kadın hem de erkek olabilmektedir. Feministler hem kadınlar hem de erkekler tarafından, “içine şeytan kaçmış olmak” ile, “Tanrı’ya

karşı çıkıyor olmak” ile, “erkek düşmanlığı” ile, “lezbiyen olmak” ile, “kısır olmak” ile, “koca bulamayacak kadar çirkin olmak” ile negatif yönlü olarak eleştirilmekte hatta eleştiriden daha fazlasına maruz kalmaktadırlar. Bu sebeple toplumun nazarında “ben feministim” demek aslında kişinin kendi kendisini hedef haline getirmesi anlamına gelmektedir. Hatta feministler -özellikle erkekler tarafından- erkek gibi davranmaya çalışan bir avuç öfke dolu, saldırgan kadın olarak algılanmaktadır (Hooks, 2014, s. 7-8). Özellikle ülkemizde kullanılmakta olan “*parayı bulana kadar komünist, kocayı bulana kadar feminist*” sözü, bizim bulunduğumuz coğrafyada feminizmin toplumsal olarak algılanışını kabaca yansıtmaktadır. Feminizm, toplum nazarında, noksan olarak nitelenen kadınların kullandığı, bir “üstünü örtme” sıfatı olarak algılanmaktadır. Örneğin; bir kadın kısır değilse “*feminist olması için bir sebebi yok*” gibi düşünülmektedir. Chanter’in belirttiği üzere aslında asıl sorun, feminist ideolojinin ardına sığınarak, onun deyimiyle “phallus merkezli sistem”i suçlayarak, yoğun bir erkek düşmanlığı yansıtmanın feminizm için yalnızca kayba sebebiyet verecek olmasıdır (Chanter, 2009, s. 94). Gerçek bir eşitliğin elde edilebilmesi için yıkıcılıktan çok yapıcılığın ön plana alınmasının daha planlı ve istikrarlı bir stratejik hareket olacağı öngörülmektedir.

Yukarıda bahsedilen bu tarz olumsuz kanılar kadınlar arasında da -erkekler tarafından- özellikle de medya organları kullanılarak öylesine yaygınlaştırılmıştır ki, tıpkı erkekler gibi düşünen kadınların sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Bilhassa medya organlarının kullanımının etkisinin üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü medya, üretilmiş olan ataerkil düşüncenin bir nevi pazarlama, reklam aracıdır. Demokrasilerde medya bir tür denge mekanizması işlevi görmektedir ancak, siyasetin eril kodlarla bezeli olduğu göz önüne alındığında ve ülkemiz örnek olarak ele alındığında, denge mekanizması işlevinin çok ön plana çıkamadığı görülmektedir. Medya, eril iktidarın, iktidarını meşrulaştırma ve bunu her gün yeniden tesis etme aracı olarak kullanılmaktadır. Medyanın bu etkisi sebebi ile Hooks medyayı “*ataerkil kitle medyası*” olarak adlandırmıştır (Hooks, 2014, s. 13). Dorer’e göre ise medya, bir güç unsuru olduğu düşüncesinden yola çıkarak, hükümet tarafından ve diğer ticari kuruluşlar tarafından kendi ideolojileri ve faydaları doğrultusunda, kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Medyada kadın ve erkeğin nasıl sunulduğu oldukça önemli bir konudur. Kadın temsiline iki keskin ayrımın varlığını gözlemlemek mümkün olmuştur. Bir türde kadın, eşinin yanında yer alan, bakımlı, güzel, dış görünüşüne önem

veren, evcimen ancak siyasî ve ideolojik anlamda kendini geliştirmemiş konumdadır. Bir diğerk görünümde ise, aile hayatını ikinci plana atmış, toplumun kendisine biçmiş olduğu kadınlık görevlerini yerine getirmeyen, kariyer ve iş odaklı, başarılı yani kişisel menkıbelerinin peşinden koşan ve bu uğurda toplumun kendisine biçtiğı rolleri öncelik olarak dikkate almayan bu sebeple çok da tasvip edilesi olmayan bir varlık olarak sunulmaktadır. (İmançer, 2006, s. 47-55). Chanter, anoreksia ve bulimia gibi bedensel hastalıkların artmasında medyanın etkisi üzerinde durmuştur. Ona göre medya küçük yaşlardan itibaren kadının ideal vücut görünümünün nasıl olması gerektiğı ile ilgili mesajları doğrudan ve dolaylı olarak alıcılarla paylaşmaya başlar. Bunun sonucunda da ideal görünüme kavuşabilmek adına kendini aç bırakan, akla hayale sığmayacak yöntemlerle hayatını riske atan bireylerin sayısı git gide artmaktadır. Chanter, medyanın bunların yaygınlaşması üzerindeki etkisini ele alırken, suçlu olarak ataerkil zihniyeti görüp bir kenarda yalnızca şikâyet etmenin yeterli olmayacağını belirtmiştir. Ona göre bu, kadercilikten başka bir şey değildir. Çünkü kadınlar kendilerini kurban konumuna indirgeyerek, her şey için ataerkil sistemi ve erkekleri eleştirip suçlayarak yalnızca ataerkil sistemin ve cinsiyetler arası hiyerarşinin meşruluğunu güçlendirmiş olacaklardır. Nietzsche bunun gibi bir duruşun ancak “köle ahlakı” ile özdeşleştirilebileceğini ifade etmiştir. Deleuze ise, olumsuz bloklar oluşturarak rahatsız olunan sisteme aslında bir anlamda destek olmak yerine, yapıcı ve yaratıcı olarak, feminizmin kendi dilini, kendi kavramlarını, kendi düşünüş tarzını üretmeye sevk olması gerektiğinin üzerinde durmuştur (Chanter, 2009, s. 94). Yanlış olduğu düşünülecek eleştirilen cinsiyetler arası hiyerarşik sistemi eşitlik arzusu ile olumsuzlayarak ve belli bir grubu suçlayarak yalnızca başka bir hiyerarşik düzenin kurulmasına ön ayak olunabilir. Bu ön ayak olma ihtimali fazla abartılı bir iddia olarak görülürse de en azından yerleşik hiyerarşik sistemin bir tarafın ezen, bir tarafın ezilen olarak nitelendirilmesi dolayısıyla yerleşikliğini devam ettirmede zorluk yaşamayacağını garanti altına alacaktır. Dolayısıyla, iki cinsiyetin var olduğu bir düzlemde, erkeğin kadın karşısında üstün olarak algılandığı dünyada, bütün bu imgeler büyük ölçüde medya aracılığı ile kurulmaktadır. Nietzsche referanslı olarak Chanter’in düşünceleri ile birlikte yorumlandığında bunun tek yönlü bir mekanizma olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Birbirini besleyen geri dönüte sahip bir sistem olduğunu ifade etmek de mümkün olabilir. Kadın düşünce yapısının da eril bir nitelik kazandığı çıkarımını yapmak mümkündür. Feminizm, toplumun büyük çoğunluğunun sahip olmuş olduğu kanıdaki gibi “erkek karşıtlığı”, “erkek düşmanlığı” değildir. Bu konudaki ön

yargının büyüklüğü anti-feminizmi ortaya çıkarmış ve feminizmi gereksiz, zararlı bir ideoloji olarak etiketlemiştir. Ataerkil kitle medyası aracılığıyla, cinsiyetler arası “var olması gerektiği öne sürülen” hiyerarşik düzen, yayınlanmakta olan programların arka planında, toplumun bütün katmanlarına kesintisiz bir biçimde enjekte edilmektedir. Örneğin kadın daima, kırılğan, şiddete maruz kalan taraf olarak gösterilmektedir ve bu örnekte bile cinsiyetler arası bir hiyerarşik düzen tesis edildiğini gözlemlemek mümkün olmaktadır. Bu durumun ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar da olumlanarak meşrulaştırılmaktadır. Bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin her gün, yaşamın her alanında, sürekli olarak inşa edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca ideoloji, siyaset, ekonomi, medya ve kültür konularını birbirinden bağımsız ele almak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nasıl kültürel kodlar haline geldiğini, nasıl sürekli olarak birbirini beslediğini anlamayı zorlaştıracaktır. Aralarındaki ilişkiyi görmezden gelmek eksik yorumlamalara, dolayısıyla eksik ve köksüz çıkarımlara sebep olabilecektir. Almanya’da yapılmış olan bir araştırmada kızlar, “*Erkek olmak ister miydiniz?*” sorusuna %75’lik bir oranla “*evet*” yanıtı vermişlerdir. Aynı soru karşıt olarak erkeklere yöneltildiğinde ise bu soruya olumlu yanıt veren erkeklerde bu oranın yalnızca %1 olduğu görülmüştür (Talışlı, 1996, s. 12). Buradan şu sonuç çıkarılabilir: Kadınların toplumdaki konumları erkeklere göre öylesine geridedir ki, erkekler kadınlık durumuna özenmek şöyle dursun kadın olma durumunu aciz ve kötü bir konumda görmektedirler.

Bu, aslında çok üzerinde durulmayan kilit noktalardan biridir ki; bu konuda yapılan kara propagandalar ve var olan bilgi eksikliği, bütün bir ideolojinin olumsuz algılanmasına sebep olmaktadır. Feminizm sadece erkeklerin kurmuş olduğu tahakküme karşı değil, dolayısıyla tek bir cinsiyete karşı güdülen, duygu temelli bir davranış biçimi değildir. Cinsiyet temel alınarak kurulmuş olan her türlü tahakküm ilişkisine, cinsiyet meselesi esas alınarak yaratılmış her türlü mağduriyete karşı oluştur. Bahsedilen cinsiyetçiliği tek bir ırka, tek bir cinsiyet grubuna yüklemek yanılığa sebep olacaktır. Çünkü yukarıda da değinildiği üzere, kadınlar da tıpkı erkekler gibi hemcinslerine ya da karşı cinslerine yönelik cinsiyetçi bir tutum sergileyebilirler. Düşünsel evrim söz konusu olduğunda, bir cinsin diğerine kıyasla daha ileride olduğunu düşünmek büyük bir yanılığa sebep olacaktır. Bu sebeple düşünsel evrim hem kadınlar hem erkekler cephesinde gerçekleşmelidir.

Hooks'a göre “Kadınlar, cinsiyetçilik ve erkek tahakkümü meselesini konuşmak amacıyla ilk toplanmaya başladıklarında, kadınların da tıpkı erkekler gibi cinsiyetçi düşünce ve değerlere inanacak şekilde toplumsallaştırıldıklarını biliyorlardı.” (2014, s. 12). Dolayısıyla kadınların öncelikle konu ile ilgili farkındalık edinmeleri, sonrasında da değişime ilk olarak kendi zihinlerinden başlamaları gerekmiştir. Öncelikle, meşru gördükleri, her gün yeniden üretim mekanizmalarıyla benimsetilen kadınlık ve erkeklik rollerinin tanımlarından, dolayısıyla kadınlık kimliklerinden sıyrılarak ilahi bakış açısıyla konu üzerinde tartışmaları ve düşünceleri öncelikli olarak gerekli kılınmıştır. Hooks'a göre eril düzeni kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış olan grup ise erkeklerdir. Çünkü yüzyıllardır hiyerarşik olarak kadınların erkeklerden daha aşağı bir konumda yer aldığı sürekli olarak çizilmiştir ve dolayısıyla üstün olan erkeğin kadını yönetmesi, ona hükmetmesi gerektiği düşüncesini pekiştirmek için çalışılmıştır. Bu üstünlüğü kurabilmek için ise, kadına şiddet uygulamaktan veyahut sürekli olarak ev içinde çalışarak hiçbir kazanç elde edemeyen kadının görünmez emeğini sömürmekten vazgeçilmemiştir. Fakat gözden kaçırılmış, atlanmış çok önemli bir husus vardır ki o da eril düzenin içerisinde bir erkek olmanın nasıl büyük zorluklar teşkil ettiği, büyük sorumluluklar demek olduğudur. İnsan olmanın gereği olarak, korku ve şiddetten erkekler de en azından “erkek olmanın verdiği zorunluluklar” baskısını hissetmediğinde kadınlar kadar kaçınmaktadır. Hooks, bu sebeple şiddet görmüş bir kadın ile karşılaştıklarında bundan korku ve öfke duymalarını, rahatsızlık duymalarını normal bulmuştur. Bunu Foucault'nun “iktidar” kavramı ile ilgili düşünceleri ile açıklamak mümkün olabilir. Kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisi ele alındığında, erkeğin kadın üzerinde sahip olduğu iktidar için bir kademeye kadar kadının da rızasının gerekli olduğunu savunmaktadır. Foucault, “rıza” noktasında, erkeğin, kadının rızasını yitirme korkusu ile şiddete başvurduğunu iddia etmiştir. İronik olarak da eril düzeni ataerkini meşru kılmak adına bu şiddeti bizzat devam ettiren erkeklerin bu durumdan rahatsız olduklarını belirtmiştir. Fakat bundan vazgeçmek, bugüne kadar ataerkil düzenin sağlamış olduğu tüm kazanım ve ayrıcalıklardan da feragati gerektirmektedir. Bu sebepledir ki ne kadar rahatsız olurlarsa olsunlar ne kadar yanlış olduğunu düşünürlerse düşünsünler kesinlikle bu rahatsızlıklarını dile getirmekten kaçınmaktadırlar. Çünkü eril düzen onların saltanatıdır. Dolayısıyla ne kadar zor olursa olsun, bu saltanatı sürmekten ve bunun getirdiği avantajların kaybından kaçınmaktadırlar.

Cinsiyetler sorunsuzca ikiliymiş gibi görünse bile, toplumsal cinsiyetin de ikiyle sınırlı kalmasını varsaymamız için herhangi bir sebep yoktur (Butler, 2014, s. 51). Toplumsal cinsiyet rollerinin varlığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığı kabul edilirken, bütün bu cinsiyet temelli oluşumların yalnızca iki cins üzerine indirgenmiş ve var olan bütün yapılar iki cinsiyet üzerine kurulmuştur. Bu düşünüşle birlikte trans bireyler toplum nezdinde görünmezlerdir. Fakat bu görmezden gelme sonucu ortaya çıkan görünmezlik durumu onların var olmadığı anlamına gelmemektedir.

2.2. Antifeminist Kavramı Üzerine

Her ideolojide olduğu gibi feminist ideolojiye de karşı olan bir grup bulunur. Feminizm ile elde edilen aslında kendi yararlarına olan kazanımlara dahi karşı çıktıkları görülür. Anti-feminizm kelime anlamı olarak “*kadınların eşitliğine karşı muhalefet*”tir. Anti-feminist olarak nitelenen grubun genel eğilimleri kadınların kamusal alanda yer almasına, kadınların kendi bedenleri üzerinde tasarruf sahibi olmalarına, genel anlamda kadın haklarına karşı olmak yönündedir. Bunu meşru temellere dayandırmak adına da sıklıkla dinî ve kültürel normlara referans verilir. Anti-feminizm geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini destekler. Doğal hukuk, din gibi sözde bilimsel kavramları arkasına alarak kendini güçlendirmeye çabalar. Anti-feministler cinsiyete dayalı iş bölümünü kabul eder. Buna göre kadınlar, saldırgan ve rekabetçi kamusal işlerden, siyasetten, eğitimden, ordudan dışlanmaz ancak fiziksel ve psikolojik kırılganlıkları sebep gösterilerek dışlanırlar. Anti-feministler kadınların eşit ve yüksek eğitim fırsatına sahip olmalarını istemezler çünkü onlara göre yüksek eğitim almış bir kadın, almayanlara göre daha az çocuk sahibi olma eğilimindedir. Bu sebeple doğum kontrolünün dahi kadınlara bırakılmaması gerektiği düşünülür. Özellikle ordu, polis departmanları, yangınla mücadele gibi alanlarda kadınların varlığının bu kurumları daha etkisiz ve verimsiz hale getireceği savunulur. Ayrıca feministlerin yanıldığı, aile kavramına zarar verdiği belirtilir. Feminizmin kadınlara daha fazla seçenek sunduğu ve erkeklerin bu durumda mağdur olduğu, bu ayrımcılığın erkekleri ikinci plana iteceğini iddia ederler. Hatta bu sebeple The National Organization for Men (NOM) kurulmuş ve burada feminizmin erkekleri karaladığı yönünde iddialar ortaya atılmıştır. (Kimmel & Aronson, 2004, s. 35-37) Kadınlara yönelik istismarların görmezden gelinmesi gerektiğine yönelik söylemler, cinsiyet eşitliğini reddeden bakış açıları feminizm için büyük bir problem kaynağıdır. Susan Faludi bu “kültürel karşı tepki” durumuna “*geri tepme*” adını

vermiştir. Popüler kültür anti-feminizmin en önemli besleyicisi olarak görülür. Popüler kültür aracılığı ile feminizmin getirdiği kazanımlar tersine çevrilebilmektedir. Yine Faludi, popüler anti-feminist söylemlere örnek olarak “feminizme artık ihtiyacın kalmadığını Amerika Birleşik Devletleri’nin kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu” verir. Toplumun her katmanı kadın eşitliğinin sağlanmadığına dair açık kanıtlarla doluyken, bunu elde etmek için çabalayan feministler ise bunun sağlanamamasının asıl sebebi olarak gösterilmeye çalışılır. (Dragiewicz, 2011, s. 3)

ABD, Kanada, Avustralya ve Birleşik Krallık’ta kadınları koruyan ve ayrımcılığa son vermeyi hedefleyen yasaların en güçlü eleştirmenleri “Erkek Hakları” ve “Babaların Hakları” gruplarından çıkmıştır. Babaların Hakları Grupları’nın Erkek Hakları’nın bir kolu olduğu belirtilmiştir. Her ne kadar feminizme karşı oluş köklü bir geçmişe sahipse de Erkek Hakları gruplarının tarihi çok da geriye gitmemektedir. Erkek haklarını savunan son dalga 1960’lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Bununla beraber feminizme olan karşıtlıkları da savundukları diğer konu olmuştur. Sözü geçen bu Erkek Hakları grupları ve antifeministler patriarkal kalıcılığı sağlamak adına çekirdek aile ve ebeveynlik propagandası yapmışlardır. Robert Menzies bu erkek grupların feminizm ile ilgili şikayetlerini toplamıştır ve genel hatlarıyla onların gözünden feminizm şu şekildedir:

“Feminizm karalayıcı, baskıcı ve modası geçmiş bir ideolojidir”, “Feminizm ulusu tehdit eder”, “Feminizm Hristiyanlığa bir hakarettir”, “Feminizm babalığa ve aileye darbe vuruyor”, “Feminizm medyayı tekelleştirir ve özgür konuşmayı kısıtlar”, “Feminizm erkeklerin sağlığını ve güvenliğini tehlikeye sokar”, “Feminizm erkek haklarını alt üst eder ve eleştirel ön yargıyı açığa çıkarır” (Dragiewicz, 2011, s. 13-14).

Bu çıkarımlardan anlaşılacağı üzere feminizmin her şey için bir tehdit unsuru olduğunu belirttikleri anlaşılacaktır. Özellikle ulus, aile, din, özgürlük, ön yargı konuları dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu ana hatlar muhafazakarlığın anahtar kelimeleri ile de uyusmaktadır. Bu anti-feminist erkek grupları ise ilginç bir şekilde liberalizmi incelemektedir.

Hem feministler hem de anti-feministler başkalarına hükmetme arzusunda olmadıklarını dile getirirler. Her iki grup da muhalifinin sinsi bir güç arzusunda olduğunu iddia eder. Ancak anti-feminist kadın ve erkekler kıyaslandığında erkeklerin güce daha çok vurgu yaptığı görülür. Kadınlar feminist ya da anti-feminist olsun iktidara yaptıkları vurguda tutarlı kalmışlardır. Gerek erkek gerek kadın olsun anti-

feminister eşitliğe önem vermemişlerdir. Feministler ise aksine eşitsizlik üzerine gitmişlerdir. Feminizm medya ve siyasette sürekli tartışılan bir konudur. Feministlerin elde etmek istediği kazanımlar ile geleneksel roller ile bezenmiş anti-feminist özellik gösteren toplum arasında çatışmalara sebep olmuştur. Geleneğe uymayan her şey feministler ile ilişkilendirilerek lanetlenmiştir. (Nelson, Shanahan, & Olivetti, 1997, s. 127)

2.2.1. Antifeminist ve Antifeminizm Kavramlarının Dönüşümü

Feminizm özellikle popüler çağdaş Batı kültüründe olumsuz bir üne sahiptir. Özellikle de sol kanatın aşırılığı ile ilişkilendirilir. Feminizm denince aslında akılda canlanan radikal feminizm olmaktadır. Popüler kültür ise kötülerini özellikle feminizmi radikal feminizm ile sınırlandırarak yapar. Feminizm bu sebeple korkulan, nefret edilen, kaçılan bir kelime olmuştur (Zeligman, 2015, s. 13). Feminizmden kaçış anti-feminizmi doğurmuştur. Özellikle de post-feminist evre anti-feminizmin besin kaynağını sağlamıştır denilebilir. Anti-feminizm, klasik bir kadın düşmanlığı (misogyny) anlamı barındırmamaktadır. Anti-feminizm modern feminist hareketi reddetmektedir fakat, feminist hareketin beraberinde getirmiş olduğu temel kazanımlardan da vazgeçmemektedir. Anti-feministlere göre, kadınlar ve erkekler eşit muamele görmeli bunun yanında eşit haklara sahip olmalıdır.

Anti-feminizmi destekleyenler incelendiğinde; dini inanç, yaş, ekonomik durum gibi konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Literatürde bunu araştıran pek çok çalışma bulunmaktadır. Çalışmalar, ERA üzerinden yürütülmüştür. Çünkü ERA ve kürtaj meselesi, 70'lerin sonu ve 80'lerin başında feministler için öncelikli konudur. Kürtaj ve ERA destekçileri doğrudan feminist olarak adlandırılmıştır. Tam karşılarında ise muhafazakâr aile politikaları, ahlak ve dini konulara verdikleri öncelikler ile anti-feministler yer almıştır (Himmelstein, 1986, s. 1). The Equal Rights Amendment açılımına sahip olan ERA, 1972 yılında, kadın mücadelesinde yüzleri güldürebilen bir gelişme olarak Amerikan Kongresi'nden geçmiştir ve sonraki beklenti ise bunun Anayasa'da da yer alması yönünde olmuştur. Anayasaya eklenmek istenen madde "*Yasa önünde hakların eşitliği, ABD veya hiçbir devlet tarafından cinsiyet sebep gösterilerek reddedilemez veya sınırlandırılmaz.*" şeklindedir. Bu madde ile kadınların yasalar karşısında uğradığı pek çok ayrımcılığa engel olunması amaçlanmıştır. Özellikle

mülkiyet, istihdam ve evlilik birliğinin ortadan kaldırılması konularında eşitlik amaçlanmıştır. 10 yıl sonrasında yani 1980 yılında Reagan'ın başkan seçilmesinden sonra 1970'lerde etkisi artan ve 80'lerde de devam eden yeni muhafazakârlık dalgasının da etkisi ile ERA yeterli sayıda eyaletten destek görememiştir ve 2017 yılında olunmasına rağmen ERA hala anayasaya eklenmiş durumda değildir.⁷

Burris'in 1980 seçimleri ve ERA'ya karşı çıkanların sosyo-ekonomik durumu ile yaptığı araştırmada anti-feminizm ile ilgili bir perspektifte gözler önüne serilmektedir. Burris'e göre, anti-feminist olarak nitelendirilen kadınlar, feminizmi aslında bir tehdit olarak görmektedirler. Feminizmi tehdit olarak algılayan bu kadınların genel olarak alt ve orta-alt sınıfa mensup oldukları iddia edilmiştir. Ekonomik açıdan kocalarına bağımlı durumda olan kadınların feminizmi desteklemeleri beklenirken, tam tersine feminizme karşı durdukları görülmüştür. Çünkü, evlilik onlar için bir güvencedir. Kadınların çalışmaya başlaması ve kendilerinin çalışmıyor oluşu kocaları tarafından bir eksiklik olarak algılanabilecektir. Bunun yanında kadınların çalışma yaşamında varlık göstermeye başlamaları demek, çalışan bu kadınların, kocalarının iş ortamında da var olmaya başlaması anlamına gelecektir. Erkek tutumlarının ise, ekonomik çıkarlar göz önüne alındığında motive durumda olabileceği beklenilebilir. Bahsi geçen çalışmada ERA karşıtlarının beyaz, orta yaşlı, alt ve alt-orta sınıf ev hanımları oldukları tespit edilmiştir. ERA destekçilerinin ise, daha genç, daha eğitilmiş ve daha varlıklı oldukları gözlemlenmiştir. Burada, ERA destekçilerini feminist, ERA karşıtlarını ise anti-feminist olarak okumak mümkündür. Anti-feministlerin ve ERA karşıtlarının muhafazakâr ve dindar oldukları, feministlerin ve ERA destekçilerinin ise liberal ve daha az dindar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak, bu çalışma sayesinde, Protestan olmayan, boşanmış, yüksek eğitilmiş kadınların ERA'ya en güçlü desteği veren kesim olduğu ortaya çıkmıştır. Siyasî muhafazakârlık ve ERA muhalifliği paralel ilerlemiştir (Burris, s. 305-306). Sağ kanattaki ideolojik ve siyasî başarı arttıkça, feminizmin başarı oranı düşmektedir. Anti-feminist bakış açısı ve sağ kanat, muhafazakâr ideoloji arasında doğrudan bir bağlantı vardır.

Bir diğer çalışma ise, anti-feminizmin sosyal köklerini belirleme hususunda, önemli olan tek unsurun din olduğunu iddia etmektedir. Buna göre anti-feminizmin sosyal köklerini anlamlandırma ve açıklama gayesi, bizi iki teori ile karşı karşıya

---

⁷<http://www.equalrightsamendment.org/history.htm>
Adresine 05.12.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.

bırakmaktadır. Bunlardan ilki, kürtaj karşıtlığı ve ERA muhalifliği göz önüne alındığında (bu iki konu 70’li ve 80’li yıllarda kadın hususunda en önemli konular olarak görülür), sosyo-ekonomik statüsü düşük, kırsalda yaşayan yaşlı kesimde ön plana çıktığıdır. İkincisi ise, kadınlar arasında bu karşıtlığın, erkeklere en bağımlı durumda olanlarda daha fazla olduğudur. Fakat kürtaj karşıtlığı ve ERA ile ilgili yapılan incelemeler bu iki teorinin de kesin çıkarımlar yapabilmek için yetersiz olduğunu ortaya koymuştur ve bambaşka bir iddia ortaya çıkmıştır. Bu da temelden itibaren dinî ağların bir parçası olma durumudur. Feminist ya da anti-feminist eğilimin belirlenmesinde dinî katılımların etkili olduğu anlaşılmıştır. Çünkü din, yarattığı kültür ile kadınların kendilerini ve çevrelerini algılayışı üzerinde etkili olmaktadır. Algılayışın yanında, sürekli olarak yalnızca anti-feminist çevrelere erişim olanağına sahip kadınlar dinî kültürel ağlar ile etkilenmektedir. Amerika’da anti-feminizm ve feminizm ayrımı yapılırken sosyo-ekonomik statü üzerinden belirgin bir sınıf ayrımı bulunmamaktadır. Bu çalışmaya göre anti-feminizm ve feminizm ayrımında en önemli belirleyici dinî katılım ve bunun sonucunda sahip olunan sosyal çevrenin bireyin düşünceleri üzerindeki etkileridir (Himmelstein, 1986, s. 13).

Genel anlamı ile anti-feministler aslında feminizmin getirmiş olduğu kazanımları hepten reddetmezler. Bunun yerine bu kazanımları domestik ideoloji ile bağdaştırıp domestik ideoloji çerçevesi içinde sınırlı tutma eğilimindedirler. Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür. Örneğin feminizm ile birlikte kadınlar eğitim hakkı, kamusal hayatta yer alabilme, ev dışında çalışabilme gibi pek çok kazanım elde etmişlerdir. Ancak anti-feministler eğitim hakkının kadını daha iyi bir pozisyona taşıması ya da düşünsel anlamda bir birey olarak kadının özgürleşmesine bir anahtar olması yerine, eğitim hakkının kadınların çocuklarını iyi eğitebilmeleri için hayati olduğunu savunurlar. Aynı şekilde kadın ev içi dışında kamusal alanda çalışabilmelidir ancak bunu kendi iktisadî bağımsızlığını kazanmak, kişisel menkıbelerini yerine getirmek amacı ile değil, aile ekonomisine katkıda bulunmak, eril sistem için gerekli ucuz iş gücü olarak bu hakkını kullanmalıdır. Anti-feministlere göre kadınlar kazandıkları hakları mevcut sistemi beslemeye devam etmek için seferber etmelidirler.

2.2.2. Günümüzde Antifeminist ve Antifeminizm Karakteristik Özellikleri

Varlığını sürdürmekte olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gerek cinsiyetçi reklamlarla gerek siyasi liderlerin görüşleri gerek akademisyenlerin görüşleri, toplumsal hayattaki gelenekler hepsi bir bütün halinde insan zihnine nüfuz etmektedir. Sonrasında da zihni, düşünce yapısını şekillendirerek eşitsizlikçi yargılar meşru kılınmaktadır (Fine, 2010, s. 74). Deterjan, ev temizliği, gıda maddeleri ile alakalı ürünlerin reklamlarında, kadınların oynatılması, araba reklamlarında arabayı kullananların hep erkek olması, kadınların bu reklamlarda etkilenen nesne ve dikkat çekmek amaçlı bir cinsel obje haline getirilmesi, çocukların çikolatalarının dahi (örneğin Kinder Yumurtaların müthiş bir keşifmişçesine reklamlarında duyurduğu) erkek ve kız çocuk için ayrı ayrı mavi ve pembe renklerde paketlenmesi, siyasetçilerin kadınlarla ilgili olumsuz söylemlerde bulunması, gündüz kuşağındaki kadın programlarında, hem erkeklerin hem kadınların ağzından, “erkek dediğin” ile “kadın dediğin”in nasıl olması gerektiği, ideal kadının nerede nasıl davranması, giyinip konuşması ya da susması gerektiği ile ilgili açık veya örtük biçimde mesaj verilmesi gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Eril kitle medyası birinci planda olmak üzere, sürekli olarak cinsiyetler arası hiyerarşik düzen tesis edilmekte ve her yeni gün bunu meşrulaştırabilmek adına yayınlar yapılmaktadır. Dolayısıyla toplumun her alanında eşitsizliği pekiştirici ve aktarılan bu toplumsal cinsiyetleri öğretici elementler mevcuttur.

2.3. Feminist ve Antifeminist Perspektiften Kadın Hakları Ve Savunusunun Dönüşümü

İnsanlar, etkenlik ve edilgenlik bağlamında sürekli olarak yer değiştirerek karşılıklı maddi ve manevi ilişkiler içerisinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla, insanı anlamaya çalışırken, insanın ait olduğu coğrafyadan, yetişmiş olduğu toplumun geleneklerine kadar çeşitli faktörlerin incelenmesi gerekmektedir. İnsanlar arası ilişkilerin anlaşılması, cinsiyetler arası ilişkiler anlamlandırılırken, ait oldukları bağlamın dışında düşünülemez. Bunun sonucu olarak “biyolojik determinizm” ve “kültürel determinizm” kavramları ortaya çıkmaktadır. Biyolojik determinizme göre, genetik kodlar mutlak biçimde doğrudur ve iktidar ilişkileri de bu biyolojik yatkınlıklar üzerinden belirlenmektedir. Kültürel determinizmde ise bu ilişkilerin belirlenmesinde kültür önemli bir rol oynamaktadır (Douglas, 1989, s. 308-311). Hatta bu konu

“biyolojik cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kavramları başlığı altında Butler, Delphy, Assiter gibi feminist isimlerce de tartışılmıştır. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik genel olarak biyolojik farklılıklar temeline indirgenerek irdelenir. Kadın ve erkeğin doğaları gereği birbirinden farklı olduğu ve erkeğin daha üstün durumda yer aldığı bir ilişkinin varlığından söz edilmektedir. İnsanların ortaya çıktığı ilk dönemlerde, hayatta kalmak için esas gücün kas gücü olarak görüldüğü, kadının gerekli olan kas gücüne erkeğe kıyasla daha az sahip olması sebebi ile mağarada bekleyerek, küçük olan bireylere göz kulak olma görevini üzerine aldığı ve kadının o zamandan bu yana erkek egemen bir ideolojinin nesnesi olma noktasında sabitlendiği düşünülmüştür. Bu düşünce, biyolojik determinizme işaret etmektedir. Üremedeki farklı işlevler sebebi ile biyolojik olarak kadın ve erkeğin farklı olduğu kabul edilse de fırsatlara erişim ve kültürel inşa söz konusu olduğunda böyle bir ayrımın anlamlandırılması büyük tehlikeler doğurabilecektir. Bunu ise en iyi Butler’ın “*biyoloji değil, kültür kaderdir*” (2014, s. 53) sözü açıklamaktadır.

Pythagoras, “erkek”i, “kadın olmayan” olarak tanımlamıştır. Rasyonaliteye ulaşmanın yolunun ise dişil kabuğun kırılmasından geçtiği düşünülmüştür. Erkek ve kadın akıl ve akıl dışı alanlara aidiyet üzerinden kutuplaştırılmıştır. Buna göre erkek, akli, kültürü, medeniyeti; kadın ise duyguyu, kontrol edilemeyen bedeni yani doğayı temsil etmektedir. Beauvoir, kadının erkekler tarafından “erkeğin ötekisi” olarak adlandırıldığını belirtmiş, Levi Strauss kadını doğurganlık özelliği sebebi ile ve hümanist düşüncesinin de etkisi ile “insan” olarak görmüş ancak, erkek ve kadının özel işlevlere sahip olduğunu belirtmekten de geri durmamıştır. Kadınlar doğurganlıkları aracılığıyla erkeklerin nesnelere olma noktasına sabitlenmişlerdir. Lacan ise, kadının varlığını inkâr etmemekte fakat toplumsal düzen içerisinde kendisini ifade etmesinin imkânsız olduğuna değinmiştir. Erkek ile kadın arasında bir iktidar ilişkisinin varlığı görülmektedir ancak bu olumsuz ilişkiyi ortadan kaldırmak yerine varlığını meşrulaştırmak için farklı düşünceler türetilmektedir (Berktaş, 2010, s. 24). Genetik yatkınlık bakımından kas gücünün erkekte daha fazla olması durumu da bu hiyerarşik ilişkinin dayandırıldığı temellerden biri olarak gösterilmektedir. Kadın zayıf görülürken zamanla bu zayıflığın sınırları genişletilmiş, kadının, duygularının ve hormonlarının etkisi altında olduğu düşünülmüş, kadın, kontrol altında tutulması gereken bir varlık olarak görülmüştür. Kadının vahşi olanı temsil ettiği düşünülürken, erkeğin ehil olanı temsil ettiği düşünülmüş ve erkek üstün konumda tutulmuştur.

Felsefeciler, dışsal olan kültürel, tarihsel, toplumsal koşullardan ayrı ve bağımsız olarak gerçeğin peşinde olduklarını belirtmişlerdir. Ancak bu, onların aidiyet temelleri ile ister istemez ilişkilidir. Aidiyetten kastedilen ise mensup oldukları sınıf, ırk, din, cinsiyettir. Felsefe tıpkı siyaset gibi erkeğe özgü bir alan olarak görülmüştür. Kadın felsefecilere olan bakış ise oldukça olumsuz nitelermeler içermektedir. Kadın olmanın aslında eksik olmak anlamına geldiği ve kadın felsefecilerin “*eksikliklerine rağmen*” bunu yapmaları bir başarı olarak nitelendirilmiştir. 20.yüzyılda kadınların felsefe dünyasında daha çok yer almaya başladıkları ve bunun da feminist düşüncenin temellenmesini, gelişmesini sağladığı belirtilmektedir. Rousseau ve Kant, kadının erkeği tamamlaması gerektiğini düşünmüştür. Bu noktada Kant, erkeğin bir “norm”, kadının da o “norma göre şekillenmesi gereken” konumunda olduğunu belirtmiştir. Schopenhauer ise, kadının akıl yürütme yeteneğine sahip olmadığını savunmuş ve kadın aklını ocuk aklına benzeterek, bunun tıpkı ocuk aklı gibi sınırlı olacağını söylemiştir (Berkday, 2010, s. 23-28). Kadın ve erkek karşıt iki kutup olarak görülmüştür, kadın ile erkek arasındaki ilişki zıtlıklar üzerinden tanımlanmıştır ve bu tanımlama genel olarak da kadının eksikliği üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ancak biyolojik yetersizlikleri kanıt göstererek kadını eleştiren felsefeciler kendi aidiyetlerinden kurtulamamıştır ve dolayısıyla erkek olmalarının düşünceleri üzerindeki etkisini ntrleme gibi bir durum söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla cinsiyetten aşkın bir felsefe yapıldığını söylemek aslında mümkün değildir.

Freud’a göre anatomi kaderdir. Özellikle cinsiyet (rol) kalıpları hususunda, çocukluktan erişkinliğe geçilen o büyüme döneminin içerdiği süreçlerin belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Freud cinsiyet ilişkilerini, çocukluk ve erişkinlik arası geçiş döneminin ele alması ile liberallerin kutsal ve dokunulmaması gereken bir kurum olarak gördüğü aile ve aile içi ilişkiler üzerinden çözüme kavuşturmaya çalışan ilk düşünürdür (Donnovan, 2014, s. 177). Oeidipus döneminin, çocuğun toplumun oluşturduğu kültürel düzene adapte olduğu dönem olarak tanımlamışlardır. Bu dönem kız ve erkek çocukları için farklı biçimlerde tezahür etmektedir. Kız çocuğu penisinin olmadığını fark ettiği zaman bu eksiklikten duyduğu öfkeyi doğrudan annesine yöneltir. Çünkü ona penisi vermeyenin anne olduğunu düşünür ve sevgisi de babaya yönelir. Babasının bu eksikliği telafi edebileceğini düşünmektedir. Erkek ocuk ise, kız çocuğunda kendisi gibi bir penis bulunmadığını fark ettiğinde kendi penisi ile ilgili bir korkuya kapılır. Kız çocuğunun işlediği bir kusur sonucu bu şekilde cezalandırıldığını düşünür. Günün

birinde penisinin elinden alınacağı veya penisinin olmaması durumundan duyduğu korku ile annesine duyduğu sevgiden de ürkmeye başlar. Çünkü babasının onu penissiz bırakmak sureti ile annesine duyduğu sevgi yüzünden cezalandıracağı ihtimali ile yüz yüze kalır. Böylece ensest ilişkiye karşı ilk yasak erkek çocuk tarafından öğrenilmiş olur. Sonuç olarak erkek çocuk, annesine karşı beslediği sevgiyi bir dönüşüme uğratarak farklı bir kadına yöneltir ve böylece normal bir erkek olmayı başarabilir. Kız da penis sahibi olmayışından duyduğu eksikliği bir erkek çocuk sahibi olmaya çalışarak tamamlamaya çalışır (Donnovan, 2014, s. 183-185). Ataerkil kültür incelendiğinde, erkeğin cinsel organının iktidar ile özdeşleştirilmiş, arzu simgesi olan fallik anlamlar içerdiği için, kadın ikinci cins olarak kabul edilmiştir (Freud, 2014, s. 94). Freud kadını var edenin “penis arzusu” olduğunu savunmuştur. Buna göre esas olan, gerçek olan erkektir. Kadın ise hiçbir zaman bir penise sahip olup tamamlanamayacağı için var olamaz (Durudoğan, 2010, s. 75). Buna ek olarak Freud psikanalizde erkeklik ve kadınlık tanımlarını sırasıyla sadizm ve mazoşizm ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Erkeklerin saldırganlık ve cinsellik davranışlarını bir bütün olarak ele alan Freud, erkekliği sadizmle ilişkilendirmiş, kadını da edilgen konuma yerleştirerek, edilgenlikten zevk alan mazoşizmle özdeşleştirmiştir (Donnovan, 2014, s. 179). Bunun yanında kızların psikoseksüel gelişimini ergenliğe geçişte cinsel uyarımın klitoral uyarımdan vajinal uyarıma geçmesi ile ilişkilendirir (Donnovan, 2014, s. 181). Koedt bunu sert bir dille eleştirmiştir. Koedt kadının orgazma ulaşmasının yolunun klitoristen geçtiğini, bahsi geçen diğer orgazmların ise bu bölgeden dağılan uyarımların sonucu olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple aslında kadınların orgazma ulaşmak için bir erkeğe ihtiyaç duymadığını, vajinal orgazma yapılan vurgunun da aslında erkeği bir anlamda işlevli hale getirmek; ek olarak da kadını erkeğe bağımlı olma düşünceleri içerisine sokmak amaçlı olduğunu iddia etmişlerdir (Gerhard, 2000, s. 452). Aslında “*anatomi kaderdir*” (Yıldız, 2015, s. 138) diyen Freud’un kültürel düzene adaptasyon sürecinde, kültür kavramına yer verdiğini görmekteyiz. Dolayısıyla, biyoloji ve kültür toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda oldukça önemli noktalar. Ancak Freud, cinsiyet ilişkilerini biyolojik determinizme dayandırması sebebi ile feministlerce eleştirilmiştir. Çünkü geliştirdiği teorilerde erkeği norm olarak, kadını ise normun dışında kalan ve bu sebeple öfke duyan olarak görmüştür. Var olan bütün ilişkileri biyolojik farklılıklar üzerinden temellendirmeye çalışmıştır. Ergenliğe kadar kız ve erkek cinselliğini özdeş olarak görmüş ancak sonrasında bunu erillik ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Bu Freud’un feministlerce en çok eleştirildiği noktadır. Eğer ki bir özdeşlik söz konusu ise, var olan

farklılık dişilligin norm olduğu düşünülerek de değerdendirilebilir. Normal olanın, üstün olanın erkek olarak görölmesinin ardında yatan sebep olarak Freud'un erkek olması gösterilebilir veyahut alışılageleinmiş öğrenilmiş toplumsal teamüllerin dışına çıkmak istememesi de varsayılabılır. Her ne kadar eleştirilse de onun bu yaklaşımı çağdaş feminizmin gelişimi için önemli bir basamak olmuştur.

Lacan kendisini tam anlamıyla bir Freud'cu olarak tanımlasa da pek çok yönü ile Freud'dan ayrılmaktadır. Freud cinsel gelişimi genel anlamda biyolojik sebeplerle ilişkilendirirken, Lacan bu nedenselliği dilin yapısına da bağlayarak konuyu aslında farklı ve yeni bir boyutu ile ele almıştır. Lacan'a göre, insan psikolojik gelişimini tamamlarken üç evreden geçmektedir. Bunlar "gerçek", "imgesel" ve "simgesel" evrelerdir. Gerçeklik evresinin, anlatılması ve anlaşılması en zor olan evre olduğunu belirtmiştir. Özellikle 0-6 ay arasında bulunan bebeklerin bu "gerçek"e en yakın durdukları dönemde olduklarını belirtmiştir. Bu evrede, her şey olduğu gibidir. Özneler ve nesnelere yoktur çünkü böyle bir ayırımın varlığından henüz haberdar olunmamıştır. 6-18 aylar arasındaki çocukta ise egonun oluşmasının ilk aşamaları gerçekleşmektedir ve Lacan bunu "ayna evresi" olarak adlandırmıştır. Bu imgesel dönemdir ve sürekli bir tatminsizlik ve eksiklik duygusu bireyi rahatsız etmektedir. Çünkü bu evrede çocuk annesinin bedeninin ve kendi bedeninin ayrı olduğunu idrakine varır ve bir "diğer" olma durumu ile yüzleşir. 18 ay-4 yaş arasındaki evrede konuşmanın öğrenilmesi ile birlikte simgesel döneme geçiş gerçekleşir. Lacan da tıpkı Freud gibi Oedipus ve kastrasyon komplekslerini önemsemektedir ancak asıl ilgilendiği nokta bütün bunların simgesel olarak ne ifade ettiğidir. Freud'un düşüncesi gösterir ki, erkek çocuk ancak annesine duyduğu sevgiyi bastırarak Oedipus kompleksinden kurtulabilir. Çünkü çocuk babasından korkmaktadır. Ancak Lacan'a göre, çocuğun asıl korktuğu fiziksel baba değil, babanın temsil ettiği kavram, babanın mânâsal olarak ne ifade ettiğidir. Ayrıca Lacan, Freud'un "kız çocuğunun penis eksikliğini çocuk sahibi olarak giderebileceği" düşüncesine katılır. Ancak Lacan'ın temas ettiği nokta burada söz konusu olan penisin, gerçek penis olmamasıdır. Bu, bir kavram, bir ifade biçimidir. Bu sebeple Lacan buna "phallus" adını vermiştir (Durudoğan, 2010, s. 77). Kristeva ise, Freud'un "pre-oedipal" ve "oedipal", Lacan'ın "gerçek", "imgesel", "simgesel" ayrımlarını bir adım daha ileriye taşıyıp, detaylandırarak "semiotik" ve "sembolik" ayrımını geliştirmiştir. Buna göre, "semiotik evre" anne bedeni ile özdeşleştirilmektedir. Yani Lacan'a atıfta bulunacak olursak bu "gerçek evre" ile belli bir noktada uyuşmaktadır. Semiotik evrede

edilgen olan çocuk,semboliğin dili ve bakış açısından etkilenen konumdadır (Chanter, 2009, s. 100). Lacan daha çok pre-oeidipal evreyi sorgulamıştır. Bunu Saussure'un dilbilimini kullanışı ve Hegel'in kategorizasyonu üzerinden gerçekleştirmiştir. Kristeva ise Lacan'ın bu sorgulayışını detaylı bir biçimde irdelemiştir. Semiotik ve sembolik ayrımını, pre-oeidipal ve oeidipal ayrımını asıl kuranın Lacan'ın "ayna evresi" olduğu üzerinde durulmuştur. Kristeva, Lacan'ın Freud'u takip edişini yeniden değerlendirmesini gerçekleştirirken, ele aldığı aslında yalnızca Saussure'un gösteren ve gösterilen ayrımı değil, bunun yanında Hegel'in arzu kavramını ihtiyaçtan ayrı tutmasıdır. Kristeva bir anlamda bunların bütünü harmanlayıp yeni bir değerlendirme sunmuştur. Lacan'a göre arzu daima ötekinin arzusudur. Hegel'in köle-efendi diyalektiğinde asıl mesele diğ erinin tanınması iken, Lacan'da da benzer olarak arzu daima diğ erinin, ötekinin arzusudur. Buna göre, birey temelde semiotik/ gerçek evresinin getirmiş olduğu bağımlı olma durumundan kurtulma mücadelesindedir. Bundan kurtulduğu zaman gerçek bir birey olabilecektir. Freud'a göre, erkek çocuk annesine olan arzusunu gelecekte eşi olacak kadına yönlendirmelidir. Kız ise klitoristen aldığı hazı vajinadan aldığı haz ile değı ştirme yoluna gitmelidir. Böylece kız da dikkatini vajinal hazza geçiş ile birlikte başka bir erkeğe yönlendirmiş olacaktır (Chanter, 2009, s. 95-99). Burada eril bir iktidarın varlığından açıkça söz etmek mümkündür. Baba, anneye karşı olan arzuları yasaklayan iktidar konumundadır. Klitoraldan vajinal orgazma geçiş de erkeğe ihtiyaç duyulduğu düşüncesinin yaratılması noktasında eril bir varlığa bağı lı olma durumunu sembolize etmektedir.

Kristeva önemli bir noktaya dikkat çekmektedir ki bu da anlamlandırma sürecinin sürekli geliş en ve değı ş en bir yapıya sahip olmasıdır. Bu süreç belli bir noktada dengeye ulaşmalıdır (Chanter, 2009, s. 100). Semiotik veya bir diğ er deyiş le pre-oeidipal dönemde kendilik ve diğ eri, etkenlik ve edilgenlik bağ lamında bir ayrım bulunmamaktadır. Ancak bu dönem ş u açıdan önemlidir. Kastrasyonun anlaşılması öncesi dönemi kapsadığı için aslında bir anlamda cinsiyetin keş finini de sembolize etmektedir. Semiotik bu durumda,semboliğin belirlemiş olduğu sınırlar tarafından etkilenir. Evrimi aslında semboliğin bakış açısı dü zleminde gerçekleşmektedir. Kastrasyon aslında bir dönüm noktası olarak ele alınabilir. Bu keş fedilince, birey anneden bağı msız olarak kendisi olarak var olmaya baş lar. Ben ve öteki arasındaki ayrımın farkına varır. Bu aş amada Lacan'ın ayna evresi hayati bir önem taş ımaktadır. Çünkü ayna evresi ile birlikte çocuk, kendini tanımaya baş lar -ki bu onun için tek baş ına

bir varoluş farkındalığının başlangıcıdır- ancak bu, beraberinde kendine yabancılaşmayı da getirir. O zamana kadar kendisini annenin bir parçası olarak algılayan çocuk bambaşka bir benlik algısı ile yüz yüze gelmektedir. Semiotik aslında bireyin anlama ulaşma amacını gösterir. Ancak böyle bir amacın varlığından bihaber olarak bu gerçekleşir. Kristeva, kastrasyonun keşfinin kendisine olan yaklaşımı eleştirmektedir. Bunun teolojik bir kavram olarak görülmesine karşı çıkmaktadır. Kristeva, semiotikten sembolige olan geçişi “tetik kesinti” olarak adlandırmıştır (Chanter, 2009, s. 102-104). Semiotikten sembolige geçiş ve kastrasyonun anlaşılması, kadınlar üzerinde hâkimiyet kurucu bir biçime dönüştürülmüştür. Semboligin bu yaklaşımı eril yatkınlık içermekte ve erilliğin ideali olarak ele alınmaktadır. Buna göre de cinsiyet ilişkileri kurgulanırken, “normal olan heteroseksüel olandır” belirlenimi üzerinden gidilir. Kristeva, dili sadece bir semboller sistemi olarak görmemiştir. Bu yüzden sadece semiotik üzerinden değerlendirmek, anlam mekanizmalarını görmezden gelmek olacaktır.

Irigaray ve Kristeva'nın ortak bir yönü bulunmaktadır. İki düşünür de Freud ve Lacan'ın açtığı yolu takip ederek bir çıkış noktasına ulaşmışlardır. Semiotik/sembolik, gösteren/gösterilen, pre-oeidipal/oeidipal ayrımını eril iktidar ilişkisinin kurulduğu nokta olarak algılamışlardır. Buna göre kadın, kurulan sistemi işler hale getiren üretici parça noktasında iken aynı zamanda da dışlanmaktadır (Chanter, 2009, s. 105).

Derrida, Kristeva'nın etkilendiği düşünürdür. Derrida, “phallus-logos merkezcilik”i eleştirmiştir. Phallus logos merkezcilik ile birlikte değerlendirildiğinde hiyerarşik açıdan hâkim ideoloji eril olarak belirlenmiştir. Kadın ise eksik, erkeğin ötekisi ya da hadım edilmiş bir versiyonu olarak görülerek “öteki” pozisyonuna yerleştirilmiştir. Bu durum dışlayıcı pratiklerin güçlenmesine sebep olmuştur. Buna ilaveten Nietzsche de “*tepkisel feminizm*” olarak adlandırdığı duruşun, patriyarkanın güçlendiriciliğini ve ortaklığını besleyeceğini belirtmiş, bu sebeple feminizmin kesinlikle phallus merkezci olmaktan kaçınması gerektiğini vurgulamıştır. Eril/dişil, kadın/erkek, zihin/beden, doğa/kültür, doğa/akıl gibi ikilikler Batı metafiziği dikotomileri olarak geçmektedir. Derrida'nın değindiği üzere, bu dikotomiler aslında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi olumsuz anlamda güçlendirmektedir. Derrida cinsiyet, toplumsal cinsiyet başlıkları altındaki ayrımların değişmez gerçeklikler değil, kültürel yapılar yolu ile inşa edilen ayrımlar olduğunu savunmuştur. Feminizm yalnızca ikili iktidar ilişkilerini eleştirmek ile kendini sınırladığı zaman aslında yarardan çok zarara sebebiyet vermektedir. Çünkü sürekli olarak bundan bahsetmek ve

eleştirilerin bununla sınırlı kalması var olan eril otoriteyi beslemeye neden olacaktır. Tam tersi olarak, cinsiyet hiyerarşisini haksızlığı gidermek uğruna tersine çevirmeye çalışmak da asıl problemi oluşturan yapının bir kısır döngü içerisinde kendisini tekrar etmesi anlamına gelecektir. Buna karşılık Derrida dekonstrüksiyon yani yapı-bozumu⁸(kurgu-söküm) ortaya atmıştır (Chanter, 2009, s. 107). Yapı- bozumun -bir diğer ismi ile- kurgu-sökümün bir metin okuma stratejisi olduğu belirtilmiştir (Rutli, 2016, s. 50). Kurgu sökülme aslında bir anlamda kavramlaştırmanın yapısını bozmaktadır. Bu sebeple anlamı yerinden etme eylemini tanımlamak ya da bir başlangıç noktası koymak veya kurgu sökülme ne olduğu sorusunun sorulması kurgu sökülme kendisi ile çelişecektir. Batının temel dayanağının “mevcudiyet” olduğu düşünülmektedir. Buna göre, bir kavramın mevcut olabilmesi için bir merkeze dayandırılması, bir merkez etrafında şekillenmesi gerekmektedir. Mevcudiyet metafiziğine göre, metinler belli bir merkez etrafında şekillenir. Asıl öne çıkan aslında merkezdir. Derrida bu merkeze dayalı olma durumunun şiddet içerdiğini belirtmektedir. Düalizmin asıl kaynağı olarak da bu merkezçiliği görür. Çünkü, kurgu-söküme göre bağlı kalınan bir merkez ya da merkez etrafında şekillenen bir metin yoktur. Kurgu-sökümün asıl iddiası; dipnotların, kenarda köşelerde kalmış ifade ve bilgilerin asıl merkez olabileceğidir. Merkez dışında kalan her şey mevcudiyet bağlamında yok sayılır ve böylece düalizm de ortaya çıkmış olur. Çünkü hakimiyeti elinde bulunduran ve sınırları belirleyen bir merkez ve bunun etrafında belli bir kalıba giren yani “hükmedilenler” arası bir hiyerarşi kurulmuş olunur. Merkezdeki; saf ve gerçekten var olanıdır. Buna bağlı olarak gelişen “diğer unsur” ise ikincil olarak bir değersizlik, gereksizlik kutusu içerisine hapsedilmektedir. Ayrıca ikincil ve değersiz konumda tutulan, okuyucuyu gereksiz ve tehlikeli düşüncelere sevk edebileceği sebebi ile zararlı olarak görülür. Kurgu-söküm tekniği, bu mevcudiyet temelli merkezçiliği alt üst ederek yapılan bir metin okuma biçimidir. Saussure dilin “uzlaşım sal” ve “zamansal” göstergelerden oluştuğunu düşünür. Saussure’ün düşüncesine göre gösteren ve gösterilen arasında bir alaka kurmak bir zorunluluk hali değildir. Bu sebeple Derrida zorunluluğun olması gerekmediği fikrinden etkilenmiş ve dilin sınırsızlığından bahsetmiştir. Derrida’ya göre anlamı belli bir noktada sabitlemek mümkün değildir. Çünkü sınırsız, gelişebilen, değişebilen bir niteliğe sahiptir. Bu sebeple hiyerarşik bir

---

⁸ Yapı-bozum/yapı-bozuculuk kavramı yerine Prof. Dr.Saliha Pakker “kurgu-söküm” kavramının daha karşılayıcı olacağını belirtmiştir. (Boyne, 2011, s. 8)

merkez ve onun çevresinde şekillenen ögeler düşüncesini taraflı bulmuştur (Rutli, 2016, s. 50-58).

İkiliklere referans vermeme konusunda Derrida ve Deleuze ortak bir paydada buluşmaktadırlar. İkisi de felsefe tarihini reddetmeseler de baştan yaratmanın, yeniden yazmanın mümkün olduğunu savunmuşlardır. Çünkü Deleuze, Freud'un aksine bilinçdışını geri planda çalışan bir mekanizma olarak yorumlamamış, "üretici bir makineye" benzetmiştir. Bilinçdışını çocukluktaki anne-baba etkileri ile sınırlandırmak, bilinçdışının gücünü hafife almaktır. Deleuze bir anlamda kanıksanmış fikirlerin dar kalıplarından kurtulmayı istemiştir. Ona göre, Marksizm, Freud'cu psikanaliz ve Saussure'un dil bilimi düşüncesinin yeni iktidar aygıtlarıdır. Hatta Deleuze ve Guattari, düşünce sistemlerini "*kapitalizmi taklit eden evrenselcilikleri*" üzerinden eleştirmişlerdir. Buradan hareketle de Oedipusun "kapitalist ekonomiye hizmet ettiği"ni savunmuşlardır. Tıpkı Derrida gibi, kavramları yeni kavramlar ile değiştirmek yerine -hiçlikten yaratılmamak üzere- yeni kavramların yaratılabileceğini, icat edilebileceğini savunmuşlardır. Çünkü onlara göre, Platon'un bahsettiği gibi her şeyin hakikâatine ulaşmanın mümkün olduğu bir "idealar alemi"nin varlığı söz konusu değildir. Dolayısıyla kendiliğinden hiçbir gerçeklik ya da kavram ile karşılaşmak olanaksızdır. Derrida ve Deleuze ikilik, karşıtlık yaratan kavramlara beyaz ve siyah gibi keskin ayrımlarda bulunmanın kısıtlayıcılığı sebebi ile karşı çıkmışlar, dolayısıyla Descartes'ın dikotomisini de eleştirmişlerdir. Spinoza da zihin ve beden gibi bir ayrımı tesis etmenin herhangi bir nedensel ilişki temeline dayanmadığını savunmuştur. Zihnin beden üzerinde, bedenin de zihin üzerinde hükmü yoktur. Bunun temelinde yine beden ve duyguyu değersizleştiren eril geleneğin yer aldığını belirtmiştir (Chanter, 2009, s. 120-130).

Biyoloji dışında, toplumsal cinsiyetin, "cinsiyetin kültürel bir yorumu" olduğunu iddia eden feminist kuramcılar da bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyetin, anatomik açıdan farklılaşmış bedenlere eklenildiği düşüncesi sonucu buna maruz kalan bedenler, kültürel normlar tarafından edilgen bir pozisyona indirgenmektedir. Öncesinde hüküm süren "biyoloji kaderdir" düşüncesinin yerini "kültür kaderdir" e bırakmış olduğu düşünülmüştür. Özellikle Beauvoir İkinci Cins isimli kitabında, "kişi kadın doğmaz, kadın olur" demiştir. Cinsiyet kavramının ise aslında hep "toplumsal cinsiyet" kavramına karşılık geldiğini belirtmiştir (Butler, 2014, s. 53,54). Kadınlık genetik kodlarla ortaya çıkmaktan ziyade kültürel kodlar ile ortaya çıkmıştır. Çünkü

yalnızca biyolojik beden herhangi bir anlamla yüklü değildir. Onu anlamlar havuzuna atan, ona çeşitli roller biçen asıl unsur kültürdür.

Kate Millett özellikle Freud'un cinsellik ve şiddeti bir arada gören bakış açısını eleştirmiştir. Çünkü ona göre erkeklik kadınlar için bir korkutma mekanizmasıdır. Psikoseksüel gelişimde kadının edilgen konuma indirgenmesinin temel sebebi olarak, kadınların boyun eğmeyi küçük yaşlarda öğrenmedikleri ve ileriki yaşlarında da öğrendiklerini uygulamaya geçirmedikleri takdirde erkek dünyası için bir tehdit olacağı düşüncesini görmüştür. Asıl "erkeklik karmaşası"nın bu şekilde ortaya çıkacağından bahsetmiştir. Freud'un ve Freud'u takip edenlerin bu sebeple, kadını boyun eğmesi konusunda ikna etme teorileri geliştirdiklerini savunmuştur (Millett, 2000, s. 186-187).

Klein, Millett ile paralel biçimde "*erkeklik karmaşası*"nın yalnızca kadınları korkutarak; kadınların ikinci planda kalmalarını sağlamak amacıyla ortaya atıldığını iddia etmiştir. Bunun yanında Klein, Freud'un iddia ettiği süper egonun erkek çocukta daha gelişmiş olması konusuna da katılmamış ve bunun "*geleneksel cinsiyetçi bakış açısını meşrulaştıran yeni bir jargon*" olarak adlandırmıştır (Klein, 1971, s. 74-76). Firestone da Freud'un düşüncelerini açıkça erkek merkezli olduğunu düşündüğü için eleştirmiştir. Kadını, erkeğin eksik ötekisi olarak gören düşüncenin Aristoteles'ten bu yana devam ettirildiğini belirtmiştir (Firestone, 1972, s. 61-62).

Horney (1926) asıl çözümün eril düşünüş biçiminden kurtulmak ile elde edilebileceğini düşünmüştür. Thompson ise Freud'un düşüncelerinin temelini oluşturan erkek çocuklardaki kastrasyon korkusunun ve kız çocuklardaki penis kıskançlığı iddiasının doğrudan erkeği norm olarak ele alan ve kadınları ikinci plana atan bir düşünce olduğunu savunur. Thompson'a eğer böyle bir durum gerçekten varsa da kızların penis kıskançlığının sebebi penis sahibi olmanın toplumda pek çok kazanımı beraberinde getirmesidir (Donnovan, 2014, s. 196). Beauvoir da ona katılarak bu kıskançlığın aslında erkeklerin sahip olduğu ayrıcalıklara olan kıskançlık olduğunu belirtmiştir (Beauvoir, 2010, s. 77). Bunlar değerlendirildiğinde tıpkı Lacan'ın değinmiş olduğu gibi aslında nesnenin kendisinin değil, nesneye yüklenen anlamın esas durumda olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla asıl olan erkek ya da kadın olmak değil, erkeklik ve kadınlık kavramlarının zihinlerde yaptığı çağrışım, bu kavramlara yüklenen anlamlardır.

Yukarıdakiler genel olarak değerlendirildiğinde, kadının edilgen, erkeğin ise etken konumda görüldüğü ve eleştirilerin bunun etrafında şekillendiği anlaşılacaktır.

Erkek uygarlık, akıl, güç ve şiddet ile özdeşleştirilmektedir. Bu sebeple de uygarlık tarihi öncesi dönemin anaerkil periyod olarak adlandırıldığı düşünülmektedir. Uygarlığın kurucusu ve taşıyıcısı olarak erkek görülmektedir. Psikanalizin de bu sebeple eril otoriteyi meşru temellere dayandırma arzusuna hizmet ettiği görüşü hâkim olmuştur.

İnsan Hakları kavramının ortaya çıkışı ve İnsan Hakları kavramındaki “*insan*”ın yalnızca erkeği temsil ettiği anlaşıldıktan sonra kadınlar hak mücadelelerine girişmişlerdir. Kendilerinin niçin bahsi geçen “*insan*”, “*birey*”, “*yurttaş*” kavramları dışında tutulduklarını sorgulamışlar ve sonuç olarak rahatsızlıklarını dile getirmeye başlamışlardır. Bu mücadelelere girişmiş olan kadınlar gerek sosyal gerek dini gerek siyasi açıdan olsun kesintisiz biçimde var olan düzeni daimî kılabilmek adına bastırılmaya çalışılmıştır. Öyle ki bu düşünceler ile kadınların kendi hemcinslerine dahi empozasyonu aracılığıyla kadınların kadınlar tarafından da özellikle sosyal ve psikolojik anlamda desteksiz bırakılması sağlanmaya çalışılmış ve pasifize olmaları için çabalanmıştır. Başkaldıran ve sorgulayan kadınlar kimi zaman “şeytana hizmet etmek” ile kimi zaman “ahlaksız olmak” ile nitelendirilmişlerdir. Hatta Olympe de Gouges idama mahkûm edildiğinde, idam gerekçesi olarak “*üstüne vazife olmadığı halde, erkek işlerine karışmak, kadına yakışır davranışlarda bulunmamak*” (Berktaş, 2012, s. 122) gösterilmiştir. Bu bölümde Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkmış olan “düşünce özgürlüğü” ve “bireyin özgürlüğü” gibi kavramlarla kadın hareketinin nasıl bir süreçten geçtiğine ve feminizmin aslında hangi anlamı karşıladığına değinilecektir.

Beauvoir’ın temas ettiği üzere, erkek “*evrensel kişi*” olarak görülmektedir. İnsanın nasıl olması gerektiği, bu evrensel kişi, evrensel erkek üzerinden tanımlanır ve erkeğin zıddı olarak görülen kadın da yine bu insanüstü, “*bedenden aşkın*” gösterilmeye çalışılan, yüceltilen varlık karşısında aciz bırakılmaya çalışılır. Kadın, erkek olmanın zıddıdır ve tüm eksikliklerin vücut bulduğu bir bütün olarak algılanmaktadır (Butler, 2014, s. 56). Buna göre kadın erkek ile kıyaslandığında, erkek “*insan*” tanımlamasına karşılık gelirken, kadın insan olma mertebesinde altında ve ona ulaşmaya çalışan, tamamlanmamış bir varlık olarak kodlanmıştır.

1970’li yıllarda ortaya çıkan cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki fark feminizm açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Foucault Cinselliğin Tarihi adlı eserinde, iktidarın cinselliği de belli çerçevelere soktuğunu ve cinselliği bu yönde

şekillendirdiğini belirtmiştir. İktidarın eşcinselliğe karşı olduğunu çünkü eşcinselliğin kapitalist sistemin ihtiyaçlarını karşılayabilecek biçimde olmadığını savunmuştur (Sondoğaç, 2011, s. 37). Böylece cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kuramlarının sorgulanmasına vesile olacak “Queer Kuram” ortaya çıkmıştır. Feminizm, aslında trans bireyler üzerinde kurulmaya çalışılan tahakküm ilişkilerine de karşıdır. Feminizm, cinsiyetin bir avantaj veyahut dezavantaj olarak kullanıldığı her türlü alana, gruba karşı olan bir ideolojidir. Moi, biyolojik cinsiyetin indirgemeci yapısı ve toplumsal cinsiyetin özcü yapısından uzaklaşarak cinsel öznellik üzerinde durulmasını daha mantıklı bulduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre toplumsal cinsiyet sorunlu bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet üzerinden inşa edilmiş bir tür anlamlar bileşkesidir (Young, 2009, s. 40). 19.yüzyıl iktidarın kendi normlarını kurmasının doruğu olan zaman dilimidir. Yalnızca eril iktidarın kurulması değil aynı zamanda heteroseksüelliğin de iktidarın önemli bir normu haline geldiği zamandır. Böylece heteroseksüellik ve homoseksüellik birbirinin zıddı olarak anlaşılmaya başlanmıştır ve homoseksüellik ötekileştirilerek dışlanmıştır (Çabuklu, 2003).⁹

“Butler’a göre toplumsal cinsiyet bireyin, doğal bir kimliğin parçasını oluşturduğunu düşündüğü performatif (edimsel) pratikler vasıtasıyla ve bir söylem içinde kurulmaktaydı. Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetin doğal bir tamamlayıcısı gibi görünse de gerçek durum bu değildi. Bedenin cinsel kimliği göstergelerin, bedensel davranışların tekrarının, taklidin, stilin işe karıştığı bir süreçte kuruluyordu. İnsanın iç derinliklerinde, özünde sabit bir cinsel kimlik ya da cinsellik yoktu. Cinsellik, cinsiyet, cinsel pratikler, fantezi arasında nedensellik ilişkileri yoktu. Toplumsal cinsiyetin taklit ve tekrarla süreklilik kazandığı süreç kesintilerle, kopuşlarla ve yeniden kurulmalarla birlikte geliyordu.” (Çabuklu, 2003).

Cinsel kimlik kavramı, cinsel yönelim olarak adlandırılan lezbiyenlik, gaylik, translık durumları için yetersiz kalmıştır ve bu sebeple ortaya queer kuram çıkmıştır. Queer Kuram bu cinsel kimlik ve toplumsal cinsiyet kavramlarının açıklamakta yetersiz kaldığı lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel, interseks (LGBTİ) bireylerin durumlarını da kapsamaktadır. Ancak, Queer Kuram özellikle LGBTİ bireyler ile özdeşleştirilse de bundan çok daha fazlasıdır. Jagose’a göre, Queer Kuramın karşısında durduğu, sorun olarak ele aldığı asıl mesele her anlamda “öteki” konumuna yerleştirilenlerdir. Queer

⁹ Dergideki söz konusu kısma 04.01.2018 tarihinde <http://www.korkoro.net/sabit-cinsel-kimliklerden-muphem-cinselliklere-queer/> adresinden erişim sağlanmıştır.

kuram hem “norm” olarak kabul göreni hem de “öteki” olarak dışlanana genel anlamda kimliklendirmenin, belli bir aidiyet atfetmek yoluyla polarize etmenin kendisini eleştirmektedir (Jagose, 2015, s. 13). Bu kuramı tek bir tanımın içerisine hapsetmek de doğru olmayacak; Queer Kuramın ortaya çıkış amacı ile ters düşecektir. Queer bu sebeple post-modern bir terim olarak anlaşılmalıdır. Post-modernizmin tanımlanamazlığı yani anlamındaki muğlaklık aynı şekilde Queer Kuram için de geçerlidir. Queer Kuram var olan tüm ötekileştirme ve kimliklendirme çabalarına karşı bir kavram olarak, her gün değişebilir ve gelişebilir bir yapıya sahiptir.

Burada değinilmesi gereken asıl önemli nokta ise, kadının bütün bu karmaşa içinde kendisini konum olarak nerede ve nasıl gördüğüdür. Mücadeleci bir tavır ortaya koyarak başkaldırısını mı gerçekleştirmektedir?

Öncelikle Walby'den yararlanarak patriarka kavramının nasıl tanımladığına dikkat çekilmek istenmektedir. Walby kitabında patriarka kavramının tarihsel bir geçmişe sahip olduğundan bahsetmiş ve bunu Weber'e kadar dayandırmıştır. Walby'nin belirttiğine göre Weber (1947) erkekleri hanenin yönetici reisi olarak görmüş ve bunu dayanak olarak kullanarak da kendi düşünsel sisteminde devlet yöneticisinin erkek olması gerektiğini savunmuştur. Patriarka kavramı zaman içinde değişime uğramıştır. Kapitalizm, ırkçılık gibi kavramlar genel olarak patriarka kuramı ile harmanlanmış ve desteklenmiştir ancak patriarka kuramı erkeklerin kadın üzerindeki egemenliğinden bahsetmektedir (Walby, 2016, s. 39). Ancak tıpkı feminizmde olduğu gibi tek ve ortak bir kadınlık deneyiminden bahsedilemeyeceği gibi tek tip bir erkeklik deneyiminden bahsetmenin de imkânsız olduğu anlaşılmıştır (Sancar, 2011, s. 28). Carrigan ve diğerleri tarafından geliştirildiği belirtilmiş olan “*hegemonik erkeklik*”-(Carrigan, Connell, & Lee, 1985) kavramı erkeklerin kadın üzerinde kurduğu tahakküm ilişkisinin yanında, farklı erkeklik türleri üzerinde de kurulduğunu belirtmiştir. Hegemonik erkeklik kavramının erkek egemenliğini yeniden üretmeyi amaçladığına değinilmiştir (Kepekçi, 2012, s. 76).

Kadınların da aynı şekilde patriarkanın dayatımlarını kendileri için belli noktalarda kazanım olarak algılamış olmaları mümkündür. Örneğin kamusal hayatın dışında yer alan kadınların özel alana, hane içine kısıp kaldığı düşünülebilir. Bir diğer taraftan da bu hane içinde kısıtlı kalma durumunun aslında kadın için özgürleştirici olduğu düşüncesi de yer alabilir. Bu sebeple de kendilerine biçilmiş rolleri itiraz

etmeden içselleştiriyor olmaları mümkündür. Bu mesele Donovan'ın “ötekiliğin içselleştirilmesi” düşüncesi ile açıklanabilir. Ötekiliğin içselleştirilmesi, bireyin kendini toplumdaki egemen grubun bakış açısı ile özdeşleştirmesidir. Buna göre kişi, egemen grubun oluşturduğu nesne düzeyinde kendini sabitlemektedir (Donnovan, 2014, s. 255).¹⁰ Toplumsal cinsiyet psikolojisine göre, kadın ve erkek farklı kişilik özelliklerine sahiptir. Bu farklılığın yalnızca kişilik ile sınırlı kaldığı düşünülmemekte ilaveten, davranış, düşünüş biçimleri, dış görünüşleri, fitratları da diğer farklı oldukları noktalar olarak görülmektedir. Bunu Connell “*cinsel karakter*” olarak adlandırmaktadır (Connell R. W., 2016, s. 245-246).

Fransız feminist düşünürler, erkeği merkeze alan düşüncenin yalnızca din ve felsefe değil bunlara ilaveten dil ile de kurulduğunu iddia etmişlerdir. Bunun için de erkekler tarafından kurulmuş olan söylemsel pratiklerin dışına çıkarak, kadın merkezli, kadına özgü bir yazın, bir dil geliştirilmesinin önemini vurgulamışlardır. Irigaray, Cixous ve Kristeva bu ortak noktada birleşen Fransız feminist düşünürlerdir. Onlar, kadınların bedensel deneyimlerini ön plana çıkarma yolu ile Batıdaki fallik ve simgesel modellere bir nevi savaş açmışlardır. Erkeklerin simgesel söylemler aracılığıyla dünyayı somutlaştırdığına değinmişlerdir (Durudoğan, 2010, s. 67-69). Asıl çıkış noktası ise, birinci dalga feminizminin erkek egemen ideoloji ile savaştığını iddia ederken, kadınların eşitlik maksadıyla aslında aynı erkek egemen söylemi takip etmeleri ve söz konusu hiyerarşik dünyada kendilerine yer açarak kendilerini hiyerarşik düzenin özneleri haline getirme istekleridir. İkinci dalga feminizm ile birlikte özellikle Fransız düşünürler böyle bir mücadele şeklinin başarıya ulaşması konusundaki endişelerini dile getirmişler ve post yapısalçılık ile farklı bir perspektiften değerlendirmeye ve yeni bir yol çizmeye çalışmışlardır.

Fransız post-yapısalcı feminist düşünür Irigaray, kadının ikincil konumunu siyasi, ekonomik, sosyolojik açıdan değerlendirmemiştir. Kadının ikincil konumunun asıl sorumlusunun dil olduğunu düşünmüştür. Yine Fransız olan Kristeva ve Cixous da bu düşüncüyü savunmuştur. Irigaray'a göre kadın kendisini bilme imkanına hiç ulaşamamıştır. Çünkü kadınların “feminen” olarak bildiği kavramın çıkış noktası yine erkek-merkezci söylem olmuştur. Bu sebeple aslında kadınlar, kadınlığı tanımlamak

---

¹⁰ Adalet ve Kalkınma Partisi'ne mensup kadın vekillerin de siyasette varlıklarını sürdürebilmek adına egemen grubun uygun gördüğü noktada kendilerine bir aidiyet ilişkisi kurmaları ve içselleştirmiş görünümsergilemeleri buna örnek olarak verilebilir.

için kendilerine has bir dile sahip değillerdir. Kendilerine ilişkin tartışmaları, mücadeleleri yine eril iktidarın ürettiği söylem üzerinden yani kontrollü ve kısıtlı bir biçimde gerçekleştirmek durumunda kalmışlardır. Bu sebeple Irigaray kadın kurtuluşunun erkek söylemine alternatif olarak bir kadın söylemi oluşturmakla mümkün olacağını savunmuştur (Durudoğan, 2010, s. 90). Bu noktada Irigaray ve Deleuze'un ortak bir paydada buluştuğunu tekrar vurgulamak yerinde olacaktır. Irigaray feminizm kavramını eleştirmenin iki kısımlı bir eylem olması gerektiğini savunmuştur. Ona göre ilk aşama bu terimi sahiplenip, kavramın içeriğini "kadınların mücadelesi" ile doldurmak, ikinci aşama ise bahsedilen mücadeleyi "çoğulcu ve çok şekilli" olacak biçimde yeniden tanımlamak olmalıdır (Durudoğan, 2010, s. 87).

Bir diğer Fransız düşünür Kristeva da feminist kurama önemli katkılar sağlamış başka bir isimdir. "Beden" fikrinin insani bilimler içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini, pre-oeidipal dönemin önemini vurgulaması ve dışlama (abjection)ı baskı ve ayrımcılık kavramlarını açıklamak için kullanması Kristeva'nın öne çıktığı konulardır. Kadın ve erkeğin farkının sadece biyolojik temelde değil, dilsel düzlemde de olduğunu savunur. Dolayısıyla bu cinsiyet temelli farklılığın aslında dil aracılığı ile yaratıldığını düşünmektedir. Kristeva insan için "konuşan varlık" (parletre) kavramını geliştirmiştir. Bu kavrama göre konuşan varlık hem anlam verenin kendisi hem de anlamlandırma sürecinin aktif öznesidir. Kristeva öznellik ve dil ilişkisi üzerinde durmuş ve yapıtlarını bu ilişki ile alakalı olarak vermiştir. Genel olarak 19.yüzyıla kadar akıl ve bedenin birbirinden ayrı olarak düşünüldüğü görülmektedir. Bu da beraberinde kültür/doğa, akıl/doğa, beden/doğa gibi pek çok ayrılığı getirmiştir. Kristeva'nın en önemli katkısı ise bu ayrımları sorgulamayı bir kenara bırakıp beden ve aklın senkronize çalıştığını göstermesidir. Belli noktalarda Freud ve Lacan'dan ayrılmaktadır ancak gerek duyduğunda yeniden Freud'a ve Lacan'a dönmekten de kaçınmamıştır. Kristeva bebeğin egosunun oluşumunun Freud ve Lacan'ın belirttiğinden çok daha önce olduğuna değinir. Bunun simgesel düzenden çok daha önceki aşamada gerçekleştiğini söylemektedir. Çünkü çocuk çok erken evrede hoşlanmadığı şeylere konuşmasa da kafasını çevirerek, ittirerek ya da ağlayarak reddetmek suretiyle tepki verebilmektedir. Böylece bebek henüz dil ile alakalı herhangi bir malumata sahip olmasa dahi istemediği şeyleri dışlayarak bunu belirtebilir. Yani anlam yalnızca kelime ile sınırlı değildir. Kadının bir özne haline gelebilmesi için annenin bedeninin reddinin gerçekleşmesinin şart olduğunu belirtmektedir ancak bu reddediş sağlanamamaktadır çünkü bu kadın

kavramını yani aslında kendilerini reddetmek anlamına gelecektir (Durudoğan, 2010, s. 92-95). Ataerkil toplumlar gözlemlendiğinde, varlığı reddedilen kadın Kristeva'nın bu düşünceyi ile özdeşleşmektedir. Çünkü erkek çocuk, anne bedenini reddedip özneleşme konusunda herhangi bir tereddüt yaşamamakta ve bunun sonucunda kolaylıkla "kadın"ı yok sayabilmektedir. Bütün bunlardan sonuç olarak anlaşılabilir olan nokta ise, kadının ikincil konuma yerleştirilmesinin sebebi olarak kültürel, siyasal, sosyal ya da ekonomik yapıların görülmesidir. Fransız düşünürler ise bunun sebebinin dil olduğunu düşünmektedir. Sözcüklere, dile yüklenen anlamlar sistemi kadının ikincilliğini mantıksal çerçevelere oturtarak söylemsel açıdan da ikincilleştirmektedir. Kullandığımız dil, gerçek olarak adlandırdığımız her şey aslında ataerkinin ürettikleridir. Ancak bunun dışına çıkılarak kadının, erkeğe göre konumlandırılması bir son bulacaktır (Connell R. W., 2016, s. 344).

Connell makalesinde kadın ve erkeğin siyah ve beyaz gibi birbirine zıt olarak algılandıklarından bahsetmektedir. Bu kutuplaştırma ile birlikte, kadınların ve erkeklerin yapabileceği işler, sergileyebileceği davranışlar, bulunabileceği tercihler gibi sonsuz bir idealize etme silsilesi ile karşı karşıya kalınmaktadır. Birimsel cinsel karakter modeli ile kadınların ve erkeklerin gelecekteki rollerine nasıl hazırlandığı izlenmektedir. Chodorow'un feminist bakış açısı ile aynı meseleleri irdelediği belirtilmiştir ve yaptığı çalışma ise, kız çocuklarının anneliğe hazırlanış süreci ile alakalı olmuştur. Benzeri çalışmalar, Reik, May gibi isimler de gerçekleştirmiştir. Reik, kadınların ve erkeklerin kolaylıkla algılanabilecek biçimde açık duygusal farklılıklara sahip olduklarını iddia etmiş ve bunun sebebinin biyolojik işlev kaynaklı olduğunu savunmuştur. May de aynı şekilde keskin ayrımlar vasıtası ile "gurur" ve "şefkat"ın birbirine zıt kavramlar olduğunu belirtmiştir. Bunu yaparken de antik mitlerin, günümüzün kişilik testlerinin genelleiyici yapısının etkisinde kalmıştır. Genel anlamda araştırmacıların yaptığı çalışmalar incelendiğinde, şans eseri ya da rastlantısal olarak farklılaşmayan, belli kurallar ile ilişkilendirilmiş, kutuplaştırılmış bir algının ortaya çıktığı anlaşılabilir. Kadınların evcimen oluşu, erkeklerin video oyunlarına düşkünlüğü, sayısal, sözel yeteneklerin cinsiyetlerle ilişkilendirilmesi gibi örneklerden de anlaşılacağı üzere, cinsiyetler kesinleştirilmiş ayrımlar üzerinde temellendirilmektedir. İlginç olarak ise, yıllardır birimsel karakter anlayışı esas alınarak yapılan araştırmalarda farklılıklar ve bunların açıklanması üzerine yoğunlaşılırken, psikologlar yaptıkları çalışmalarda aslında farklılıklardan çok benzerliklerin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Connell bu

sebeple, cinsiyet çalışmalarında farklılıklar yerine benzerliklere odaklanılsa daha çok yol kat edilebileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Farklılıklara odaklanışın sebebi olarak da ön yargıları görmüştür. Bu ön yargı kırıldığı zaman, benzerlikler üzerine gidilebileceğini ve çok daha fazla mesafenin kat edilebileceğini savunmuştur (Connell R. W., 2016, s. 244-249).

Cinsiyet çalışmalarında farklılıklardan çok benzerliklerin olması, Bem için ilham kaynağı olmuştur. Kadınların feminen özelliklere, erkeklerin de maskülen özelliklere sahip olduğunun düşünülmesine karşın her bireyde hem feminenlik hem de maskülenliğin bulunabileceğini iddia etmiş ve bunun için bir ölçek geliştirmiştir. Yani bireylere feminenlik ve maskülenlik yüklense de içlerinde ikisini de barındırabileceklerini belirtmiştir. Böylece androjenlik ortaya çıkmıştır. Geliştirdiği Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (BSRI)'nde geliştirilme aşamasında 400 tane kişilik özelliği belirlenmiştir. Özelliklerin yarısı olumlu değere sahip feminen ya da maskülen olarak düzenlenmiştir. Diğer kısım ise, feminen ya da maskülen özellik taşımayan nötr özelliklerden oluşturulmuştur. Katılımcılara altmış soru sorulmuş ve bunları birden yediye kadar puanlamaları istenmiştir. Örneğin maskülen özellikler yüksek, feminen özellikler düşük puanlandıysa o birey maskülen olarak kategorize edilmiştir. Her ikisinden de yüksek alanlar ise androjen olarak adlandırılmıştır. Feminenliğin ve maskülenliğin yanında androjenliğin tartışılmaya başlanmasının feministler tarafından hem negatif hem de pozitif yönden eleştirilebileceği Bem tarafından öngörülmüştür. Bem'e göre, androjenlik ile birlikte cinsiyetler arası ikilik açıkça kabul edilmiş olacağı için bunun feministlerce eleştirilebileceğini düşünmüştür ancak, var olan toplumsal ilişkileri ve toplumsal cinsiyet rollerini anlamlandırmada bunun önemli olduğunu ve özellikle politik anlamda kadınların bundan kazanım sağlayabileceklerini belirtmiştir. Çünkü kadınlar feminen bir özellik olarak yorumlanan "şefkatli" tanımlamasına uyabilir, aynı zamanda maskülen olarak yorumlanan "liderlik" ile de özdeşleştirilebilecektir (Bem, 1981, s. 352-363).

Kadınlar düzene başkaldırmaya mı yoksa düzene uyum sağlayıp ikincilleştirilmenin olumlu yanlarından mı yararlanmaya çalışmaktadır? Bu sorunun cevabı iki gruba mensup bireylerin de var olduğunu söylemenin mümkün olduğu yönündedir. Ataerkil düşünce ve bu ataerkil düzen meşruiyetini öyle güzel ve öyle sağlam temellere oturtturarak, her yeni gün öyle bir şekilde inşa etmiştir ki kadınlar da kendilerinde eşitliğin, eşit olmanın gücünü görememeye, kendileri için eşitliğin

anlamını yitirmeye başlamışlardır. Bu da “eşitlik” kavramının ve “feminizm” kavramının aşındırılıp anlamsal olarak içinin boşaltılması ile meydana gelmiştir. Hatta bu düzende yer alabilmek, erkeklerin dünyasında hayatta kalabilmek amacı ile düşünmeden birbirinin ayağını kaydırmaktan çekinmeyen, birbirine karşı kıskançlık duyan, birbirinden nefret eden varlıklar haline gelmişlerdir. Bütün bunlar eril tahakküm etkisi ile birlikte kadının kadına uygulamış olduğu şiddet ve nefrettir. Öyle ki kadın kendi doğasına düşman olmaya başlamış, varlığını sürdürebilmek için kendine yabancılaşma yoluna gitmeye başlamıştır. Erkek dünyasında yani kamusal alanda varlıklarını sürdürebilmek için, kendi cinsiyet kimliklerinden kendilerini soyutlama yoluna dahi gitmişlerdir. Özellikle bunu kadın siyasetçilerde daha net bir şekilde gözlemlemek mümkün olmaktadır. Çünkü siyaset bütünüyle eril özelliklere sahip bir alan olarak algılanmaktadır.

Geçmişten günümüze tekrarlanan örnekler göstermiştir ki ancak özne olarak tanımlanabilenler, toplumsal ve siyasal arenada temsil hakkına sahip olabilmektedir. Bu demek oluyor ki, temsil hakkına erişebilmek için, öncelikle özne olmanın koşullarını yerine getirmek gerekmektedir (Butler, 2014, s. 44). Buradan anlaşılacağı üzere, kadınlar doğuştan sadece insan oldukları için sahip olmaları gereken haklara, eril bakış açısına uygun bir tablo çizdikleri zaman, bunu davranışsal olarak da içselleştirdikleri koşulda ulaşabilir durumdadırlar. Hooks’un da (2014, s. 10) önemle belirttiği üzere, *“Ataerkil düşünce bizleri, kendisini erkeklerden aşağı gören, ataerkinin gözüne girmek için birbiriyle kıyasıya rekabet eden, kıskançlık, korku, nefret besleyerek birbirini hor gören kadınlar olarak toplumsallaştırdı.”*

Değirmenci de bu meseleye geniş yer vermiştir. Değirmenci’ye göre eril sistem, birincil olarak erkekler için bir ayrıcalık teşkil etmiştir. Zira, dini öğretilerden, toplumsal kurallardan, geleneklerden vb. yararlanan çoğunlukla erkekler olmuşsa da kadınlar da arka planda bu sistem içerisinde kendilerini bir noktaya yerleştirmiş ve kadınlar da eril düzeni bir şekilde benimseyerek bunun bir parçası olmuşlardır. Öyle ki, erkek kendi varlığı için bir kadını en ufak bir biçimde tehdit olarak algılamaya başladığı anda, kadını ikincilleştirip, ötekileştirerek kendi varlığını garanti altına almaya çalışır. Bu kadınlar için de geçerlidir fakat burada küçük bir fark vardır. Kadın bunu erkek için yapmaz. Kadınlar bunu yine kadınlar için yaparlar. Diğer bir deyişle, kendi varlıklarını tehlikeye düşürecek biçimde hareket eden kadınları –tıpkı erkeğin kendisi için biçtiği- ötekileştirilmiş grupları içerisinde ötekileştirerek düzen içerisindeki ayrıcalıklı

konumlarını koruma altına almaya çalışmaktadırlar. Ayrıca Değirmenci, bu kadınların ötekileştirilmesinin farklı biçimlerde ortaya çıkmasında en önemli etkenin Protestanlık olduğuna da değinmiştir. Çünkü Protestanlık “*dinin baskıcı işlevlerini*” başarıyla yerine getirmektedir (2015, s. 260).

Hooks ikincilleştirilmiş kadının, hemcinsine karşı uygulamış olduğu ötekileştirmeye ayrıca bir de ırk ve sınıfsal statü penceresinden bakmıştır. Kadın hem sosyal yaşamda hem de siyasal yaşamda ikincil konumdur. Fakat bu ikincillikten kısmen de olsa kurtulmuş olan bir kadının davranışları incelendiğinde kendi hemcinslerinden kendisini daha üstün görme durumunu sergilemektedir. Fiziki koşulların iyi, maaşının yüksek olduğu bir çalışma alanında faaliyet gösteren kadın, yapmak istemediği ev temizliği gibi işleri, yine kendinden sınıfça aşağıda gördüğü hemcinsine yaptırmaktadır. Fakat bu hemcinsini kendi sınıfına mensup olarak görmez. Kendi evi için emek veren kadını, tıpkı kendisi emek verirken erkek tarafından ikincilleştirildiği gibi, ikincilleştirmeye başlar. Hooks, başlangıçta omuz omuza yürütülmüş olan kadın hakları mücadelesinin ardından çeşitli kazanımlar sonrası birtakım avantajlar elde etmiş kadınların, kendi içlerinde kendilerini ötekileştirmelerine anlam verememektedir (Hooks, 2014, s. 30). Çünkü bu davranış tıpkı erkeklerin yapmış olduğu gibi kendini şu ya da bu sebeple daha üstün görüp tahakküm ilişkisi kurmakla aslında doğrudan aynı şeydir. İlk fırsatta ayrıcalıklı konumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak kadın hakları mücadelesinde, başka bir kadını dışlayan bir yol izlemekte bir tutarsızlık olduğu anlaşılmaktadır. Siyahi bir yazar olan Hooks, bu ikincilleştirmeyi ele alırken bunu özellikle ırk-renk ekseninde yapmıştır. Çoğunlukla da beyaz kadının, siyah kadını ötekileştirmesi, ikincilleştirmesi, siyah kadını görünmez kabul etmesi Hooks ’un asıl sorununu oluşturur. (Hooks, 2014, s. 29-31) Bu noktada Donovan’ı izleyerek denilebilir ki “...açık olan bir nokta, cinsiyetçiliğin ve ırkçılığın ekonomik hiyerarşinin temelindeki çatlakları dolduranlar için elverişli ideolojik rasyoneller sağladığıdır.” (Donnovan, 2014, s. 160).

Bourdieu’ya göre tahakküm ilişkileri incelendiğinde “*hükmedilen*”lerin yani kadınların ideoloji evrenlerinin, dünyaya bakış açıları “*hükmeden*”lerce oluşturulmuştur ve bu sebeple de kadınların her şeyi doğal akışında imiş gibi algılamaları söz konusudur. Değersizmiş gibi hissetmenin kadınların kendi iç dünyalarında dahi normal olarak algılanması ve durumun kabullenilmesi de bunu somutlayıcı bir nitelik taşımaktadır Ayrıca Bourdieu, bu kurulmuş eril düzen içerisinde ikincil konuma

indirgenmiş ve suskunluğun kucağına itilmiş kadınların iktidara etki edebilmelerinin tek yolunun iktidarın yani erkeğin gücünü yine erkeğe çevirmenin olduğunu belirtmiştir. Eğer bunu yapmaz ise, bu yok sayısı kabullenir ise, kendisini toplumsal olarak yok etmeyi kabul etmesi gerekmektedir (Bourdieu, 2014, s. 47-50). Tıpkı Mill gibi, Bourdieu da alışılmış olanın normal olduğunu, alışıldık olmayan her şeyin anormal olarak algılandığını ifade etmiştir. Her şeyi, tüm kurulu eril düzeni, ezelden beri geliyormuşçasına görmesi de kadınların, eğer bu bir oyunca, o oyunun içinde başrol olmak yerine, yardımcı rollerin içerisine sıkışıp kalmalarına sebep olmaktadır.

“Başka bir anlatımla, kendini algılamada ve anlamada, ya da hükmedenleri algılamada ve anlamada başvurduğu şemalar da kendi toplumsal varlığının bir ürünü olduğu sınıflandırmaların somutlaşmalarının ürünüdür.” (Bourdieu, 2014, s. 51).

Bourdieu’ya göre bahsedilen iki cins arasındaki biyolojik açıdan var olan farklılık, yani eril veya dişil olma durumu, kadınlık- erkeklik durumu, cinsel organlar düşünülünce görülen anatomik olan farklılık, aslında toplumsal olarak inşa edilmiş, oturtulmuş katı kalıpların, doğal bir gerekçesi olarak ortaya çıkabilmektedir (Bourdieu, 2014, s. 23). Fine’a göre ise bir durum karşısında kişi düşüncelerini kendisinin kadın mı yoksa erkek mi olduğuna göre ortaya koymazsa, çıkan yargının ister erkek ister kadın olsun aynı olacaktır. Asıl olan, cinsiyetlerden bağımsız olarak düşünülmesi gereken bireyin düşünceleridir

Her şeyin zıtlıklar -veya daha geniş anlatımla- farklılıklar üzerine kurulmuş olduğu düzende cinsiyetlerin, etnik kökenlerin, farklı dinlere mensup olmanın buluşmuş olduğu ortak payda ise insan olmaktır. Bu sebeptendir ki bir cinsin diğerine üstünlüğü söz konusu olmamalıdır. Keza bir erkeğin bir kadınla fiziksel olarak eşit olamayacağı iddiası, temelde erkeklerin kendi arasında da geçerlidir. Bu eşitsizlikler, tek bir cinsiyet içinde siyasal vd. eşitsizliklere gerekçe olamıyorsa cinsiyetler arasında da geçerli değildir. Bu konudaki en önemli dayanak da İnsan Hakları olmalıdır. Fakat eril düzende bu sürekli olarak öyle bir şekilde meşrulaştırılmaktadır ki, bu eşitsizlik meselesi, bir cinsin diğeri üstünde tahakküm kurması ve diğerinden itaat beklemesi gerek maddi gerek manevi evrende meşru görülmektedir. Bu meşruiyet bağı ise her yeni gün kendini yeniden kurmaktadır.

Bourdieu’nun da dediği gibi “*Eril düzenin gücü kendi haklılığını ispat etmeye yeltenmemesinde görülür. Erkek merkezli görüş kendini yansız gibi dayatır ve onu*

meşrulaştıracak söylemlerde dile getirilmeye ihtiyaç duymaz.” (Bourdieu, 2014, s. 22). Genel olarak iktidar partilerinde de aynı eğilimi gözlemlemek mümkündür. Bu da aslında iktidar partisinin kadın konusundaki düşüncelerini tıpkı bir ayna gibi yansıttığının göstergesidir. Bu, nihayetinde birbirini tamamlayan ve doğrulayan bütün bir süreçtir.

Buradaki mesele ataerkinin her iki cinsiyet için zararlı olduğudur. Bireyler doğumlarından itibaren toplumsal olarak “cinsiyetçi” bir yapının içinde kendilerini bulmaktadırlar. Kabul edilmiş belli normlar çerçevesinde “itaat eden” ve “itaat ettiren” tarafların bulunduğu problemlili bir toplumun parçası haline gelmektedirler.

2.4. Feminist ve Anti-Feminist Perspektifi Ayırt Etmede Kullanılacak Değişkenler

2.4.1. Cinsiyet Kotaları

Vatandaşlık siyasal temsili kapsamaktadır. Cinsiyetler arasındaki eşitsiz siyasal temsil konusu temsili demokrasi için tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bunun için ise kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır. Kota uygulaması ise bu olumlu eylemlerdendir. Üç tip kotaların bulunduğu belirtilir. Bunlardan ilk ikisi ayrılmış koltuk kotası, yasal kota, üçüncüsü ise gönüllülük temeline dayandırılmış kota uygulamasıdır. Ayrılmış koltuk uygulamasına göre parlamento içerisinde belli sayıda koltuk kadın milletvekillerine ayrılır. Yasal kotalar ise seçim listelerinde belli oranda kadın adayın yer almasını sağlar. Gönüllülük esasına dayalı kota herhangi bir yasal dayatım söz konusu olmadan partilerin kendi istekleri doğrultusunda bir kota uygulamasıdır. (Öztürk, s. 11-12) Kadınların karar alma mekanizmalarına etki etmesinde yani yasama davranışlarını ele alan çalışmalarda Critical Mass Theory'nin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle kadınların bir kere siyaset alanına girdiğinde neden orada daimî olarak kalamadığının açıklanmasında “critical mass” oldukça başvurulan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet ve siyaset bilimciler siyasetteki erkek egemen yapıyı kadınların kendi tutumlarına değil, erkeklerin sayıca kadınlardan fazla olmasına bağlamışlardır. Kadınlar azınlık durumunda kaldığı sürece yasamaya herhangi bir etkilerinin olmayacağı düşünülmüştür. Kadınların ancak sayılarının artması durumunda erkek vekilleri de etkileyebileceği ve kadınlar için pozitif, kadın dostu

yasaların onaylanmasını sağlayabilecekleri vurgulanmıştır. Son yirmi yıl içinde “critical mass” daha çok kadının siyasette yer alabilmesi için siyasetçiler, uluslararası örgütler ve medya bağlamında önem kazanmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerinde bu düşünce kadın kotalarının artmasını sağlamıştır (Childs & Krook, 2008, s. 725-726). Kota uygulaması ile birlikte kadınların sayısı artsa da etkinlik derecelerinde değişim olup olmadığı incelendiğinde, kadınların etki edebilme gücünün yalnızca sayı ile sınırlandırılabilir bir konu olmadığı anlaşılmıştır. Kadın sayısı ve kadınların karar alma mekanizmalarına etki edebilmesi bağlamında “critical mass” dışında başka ilişkilerin olabileceği ihtimali ortaya çıkmıştır. Bir siyaset bilimci kadınların büyük kitleler oluşturduğunda değil küçük bir azınlık olduğu durumlarda daha etkili olduğunu belirtmiştir. Yine bunu destekler nitelikte olan bir diğer görüşe göre ise, seçilmiş kadın oranında gerçekleşen artış ve bireysel olarak yaşamaya etki edebilen kadınlar kıyaslanınca, bir kadın grubu olarak kadınlar adına hareket etmek daha zor olduğu düşünülmüştür. Bu bulgu ve düşünceler “critical mass theory”e olan güvenin kırılmasına sebep olmuştur. Öyle ki feminist akademisyenlerin bu kavramdan tamamen uzaklaştıkları dahi iddia edilmiştir. (Childs & Krook, 2008, s. 726) Her ne kadar “critical mass theory” yapılan çeşitli çalışmalar sonucu çoğu akademisyen tarafından reddedilse, geçerliliğin kalmadığı iddia edilse de özel durumlar için geçerliliğini savunmak hala mümkün olabilir.

Burada aslında önemli olan hem nitelik hem de nicelik olarak kadınların temsilinde iyiye doğru bir gidişin yaşanması gerektiği düşüncesidir. Kadınların azınlık durumunda kaldıklarında marjinalleştikleri belirtilmiştir. Kadınların sayısı arttıkça bu deneyimin nasıl bir dönüşüm geçireceği merak konusu olmuş ve Kanter ve Dahlerup tarafından araştırılmıştır. Bu iki araştırmacı “Critical Mass Theory”nin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Kanter 1970’lerde bir Amerikan şirketinde kadınları incelemiştir. Bu inceleme ile bir grupta sosyal ve kültürel açıdan aralarında farklılık bulunan insanlarda - cinsiyet, ırk, etnik köken gibi- etkileşim dinamiklerini şekillendirmede farklılıklar olduğunu gözlemlemiştir (Kanter, 1977, s. 208). Bu etkileşimleri kuramsallaştırmak adına da çoğunluk- azınlık oranlarının dağılımına göre dört farklı tipoloji kurmuştur. 100:0 tipolojisi tek tip gruplar olarak nitelenmiştir. Bir sosyal tipin büyük bir çoğunluğuna meyilli oldukları belirtilmiştir. 85:15 sosyal tipler içinde aşırı dağılımın daha az olduğu gruplardır. 65:35 sosyal tipler burada az ya da çok eşite yakın dağılıma sahiptir. 50:50 ise dengeli gruplar olarak açıklanmıştır. Ancak bir grup içinde değişen tek şeyin sayısal oranlar olmadığı, sosyal deneyimlerin de değiştiği iddia edilmiştir.

Parlamento içerisinde kadınların erkeklere oranının erkekler lehine çarpıtılabildiği vurgulanmıştır. Buna göre sayısal olarak çoğunlukta olan grup, tüm grubu ve grup kültürünü kontrol edebilmektedir. Azınlıkta olanlar ise kendi gruplarının sembolik temsilcileri çerçevesi içinde sınırlandırılmıştır. Azınlık olan grupların grup içerisinde görünmez olacağı düşünülse de aslında tam tersine farklılıkları onları daha da görünür kılmaktadır. Bu olumlu pek çok gelişmeye olanak sağlayabilecek olsa da algılanan farklılık onları kalıplaştırmaya maruz bırakmaktadır. (Kanter, 1977, s. 207)

Kadınlar bir fark yaratabildikleri zaman gerçek bir kadın temsilinden bahsedilebilir. Ayrıca kadınların ne yaptıklarının ele alınmasının, belirli aktörlerin ne yaptığının ele alınmasından çok daha önemli olduğu düşünülmektedir. Bunu da analitik odağı makrodan mikro seviyeye taşımak olarak adlandırmaktadırlar.

2.4.2. Muhafazakârlık

Muhafazakârlık oldukça köklü bir arka plana sahiptir öyle ki bu, Fransız İhtilali'ne dek dayanır. Fransız İhtilali dönemindeki kaotik duruma bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Hatta muhafazakarlık siyasal bir ideoloji olarak ele alınmadan yalnızca bir tutum veyahut bir düşünce biçimi olarak ele alınırsa kökeni insanlık tarihinin başlangıcına dek gider. 16. ve 17. yüzyıl yani Sanayi Devrimi ve Aydınlanmanın getirmiş olduğu hızlı değişime tepkidir. Muhafazakârlık, bir tepkisellik sonucu ortaya çıktığı için pozitif bir ideoloji olarak algılanmamıştır. (Güngörmez, 2004, s. 15-16) Muhafazakârlık diğer ideolojilerde olduğu gibi düşünce biçimini üretmek yerine onlara muhalefet eder. Bu sebeple muhafazakârlığın kendisini tanımlamak, neye karşı olduğunu tanımlamaktan daha zordur. Muhafazakârlık daha çok ortak akıl temelli bir ortak paydada buluşma yanlısıdır. Muhafazakârlığın çerçevesi diğer ideolojilerde olduğu gibi belirgin değildir. Muhafazakârlığın Fransa temelli Kıta Avrupası Muhafazakârlığı ve Anglo Sakson Muhafazakârlık olmak üzere iki farklı cenahta geliştiği belirtilmiştir. Kıta Avrupası Muhafazakârlığı daha çok Hristiyanlık üzerinden temellenirken, Anglo Sakson Muhafazakârlıkta bireycilik ön plana çıkmıştır. Anglo Sakson Muhafazakârlık bütünüyle bir değişime karşı çıksa da kısıtlı düzeyde bir değişime olumsuz yaklaşmaz. Bu muhafazakârlık biçimi kapitalizm ve demokrasi ile olan sıcak ilişkisi sebebi ile aslında günümüz muhafazakârlığının temeli niteliğindedir. Muhafazakârlar özellikle toplumsal rollerin alt üst edilmesine, değerlerin dönüşüme uğramasına karşı dururlar.

Değişime tamamıyla karşı durmak mümkün olmadığından muhafazakârlığın hissedilmeyecek ölçüde yavaş ve kademeli değişimlere açık olduğu söylenebilir. Özellikle Klasik Muhafazakârlık din ve ahlak arka planı ile hareket eder. Temele dini ve ahlaki yerleştirir. (Özkan, 2016, s. 2-7)

Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde muhafazakârlık ve feminizm arasında pozitif bir ilişkinin olmadığını anlamak mümkündür. Çünkü muhafazakârlık mevcut ataerki yapının, patriarkal aile ilişkilerinin, geleneksel rollerin değişimini istemez. Feminizm ise bu ve daha çok pek çok konuda daha keskin değişimleri hedefler. Ayrıca heteroseksüellik de kapitalizmi ve patriarkal sistemi besler ve feminizm cinsiyetler için özgürlük ve eşitlik ister. Ayrıca feminizm daha çok sol kanatla uyumlu görülür. Sol kanat ise devrimci ve radikal değişimleri destekler. Bu nedenle muhafazakârlık ve anti-feminizm arasında pozitif bir ilişki olduğu çıkarımında bulunmak yanlış olmayacaktır.

Refah devletine değinmek yeni sağa geçişin nasıl olduğunu açıklamakta yararlı olacaktır. Refah devletinin kavramsal olarak bir uzlaşma prensibi temeli ile doğduğundan bahsedilmiştir. Bu uzlaşma prensibinin taraflarını ise özelde “örgütlü işçi sınıfı” genel anlamda “orta sınıf”ın çıkarlarını düzenleyebilmek adına devlet oluşturmuştur. Devlet işçiler ve işverenler arasında düzenleyici göreve sahip bir uzlaşma merkezi rolüne bürünmüştür. Bu dönemde gerek merkez sağ gerek merkez sol olmak üzere siyasi ideolojilerin ortak bir düzenleyicilik ve toplum refahı paydasında birleşmeleri sonucunda ideolojilerin sonunun geldiğine dair tartışmaların ortaya çıktığı belirtilmiştir. Refah devletine gelen en büyük eleştiri ise, refah devletinin toplumun ihtiyaçlarına, taleplerine yönelik faaliyetleri yürütmeyi gerçekleştirmek görünümünde aslında merkeze kendisini yerleştirdiği yönünde olmuştur. Refah devleti değinildiği üzere orta sınıf ve işçi sınıfı çıkarlarını korumak üzere müdahalelerde bulunmak amacı ile var olurken aslında arka planında örneğin Speenhamland Yasası’nın yorumlandığı üzere başka amaçların olduğu iddia edilmiştir. Polanyi’ye göre, hızlı sanayileşme ve kapitalistleşme karşısında orta sınıfın hiç çalışmasa dahi belli bir maaşa bağlandığı bu yasa onların yaşamsal ve sosyal haklarını koruma amacı güdüyor gibi görünse de asıl olarak işçi sınıfının örgütlenmesine engel olmak amacı ile getirildiği yönünde yorumlanmıştır (Özkazanç, 2007, s. 20-22). Yani aslında refah devleti işçi yurttaşların çıkarlarını değil kendi iktisadi çıkarlarını ön plana koyarak böyle bir girişimde bulunmuştur. Bu da aslında liberalizmin “bireyin kendini gerçekleştirme” düşüncesi ile çelişmektedir. Refah devleti bir anlamda bireylerin zorluklarla yüzleşip bu engelleri

aşmak yolu ile kendilerini gerçekleştirmesinin önünde bir engel olan müdahalelerde bulunmuştur. Başka bir görüşe göre ise refah devleti ile zaruri ihtiyaçlara cevap verilmeye başlanmış ve bireylere sağlanan bu eşitlikçi hizmet ile kendilerini gerçekleştirme fırsatını bulabilme imkânına sahip olmuşlardır.

Habermas, devletin kamu çıkarına müdahalesinin devlet mantığı etrafında şekillendirilerek edildiğini belirtmiştir. Ayrıca liberalizmden beslenen refah devleti anlayışının iki farklı kutup olarak gösterilen devlet ve toplum arasındaki net ayrımı ortadan kaldırıp iç içe geçtikleri de savunulmuştur. Serbest piyasa ve özgür girişimlerin gerçekleşebilmesi aslında sürekli bir devlet kontrolü ve düzenlemesine bağlı olarak görülmüştür. Bentham ise tamamen serbest piyasa ekonomisi taraftarı olmuştur ve “*birakınız yapsınlar*” felsefesini benimsemiştir. Ona göre devlet bu özgürlüğü sağlayacağı ölçüde müdahalede bulunmalı ve gerisine kesinlikle müdahil olmamalıdır. Genel anlamda bakıldığında aslında refah devletinin işçi sınıfı ve orta sınıfın çıkarlarını öncelemekten çok kendi varlığını garanti altına alma, egemenin meşruiyetini sağlamlaştırma gayreti içerisinde olduğu anlaşılmıştır. 1929 Büyük Buhran dönemi ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında refah devleti Beveridge Raporu ile birlikte işsizliğe karşı, hastalığa ve yaşlılığa karşı birbirinden bağımsız halde yürütülen sigortalar tek bir çatı altında birleştirilmiştir. Refah devleti sağlayacak olduğu bu imkânlar ile savaşın sonrasında çok daha sağlıklı, dinamik ve eğitilmiş bireyler ile ayağa kalkacağına sinyalini vermiştir. Habermas’ın yöneltmiş olduğu bir diğer önemli eleştiri ise, devletin kamusal alanda müdahale edebileceği yetkisini vermek aslında özel alana müdahale edebileceği anlamına da geleceği yönünde olmuştur. Çünkü Habermas toplumu ilgilendiren her problemin kamusal bir sorun olarak siyasetin konusu olabileceğini bu sebeple aile gibi özel ve mahrem bir kurumun dahi kamusallaşarak refah devletinin müdahale alanına girebileceğini belirtmiştir. Refah devleti bürokratik ilişkilerin karmaşık bir hal alması, siyasi partiler, çıkar ve baskı gruplarının kendilerini kamunun üzerinde konumlandırması ile birlikte bireyler aslında pasif katılımcılar olma noktasında sabitlenmişlerdir. Hatta düşüncelerin tepeden inmece bir biçimde üstten alta doğru yayılması algı yönetimi ve manipülasyonlara kuvvetle muhtemel sebebiyet vermiştir. Ayrıca kamusal ve toplumsal sorunların bireyler için çözülmesi yerini özel çıkar grupları ve siyasi partilerin kendilerini kamunun üzerinde bir yerde konumlandırmaları sebebi ile bir “*siyasi pazarlama*” alanına dönüştüğü belirtilmiştir. Bütün bu barındırdığı

çelişkiler refah devletinin çözülme aşamasına girmesine sebep olmuş ve yeni sağın tohumlarının filizlenmesini sağlamıştır (Özkazanç, 2007, s. 31-33).

Yeni sağın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan belki de en önemli konu yukarıda da değinildiği üzere refah devletinin kendi içinde çatışmaya başlaması olmuştur. Çünkü hem kapitalizm destekçiliği hem de toplumsal eşitlik tahmin edilebileceği üzere kol kola yürüyecek iki kavram değildir. Refah devleti hem toplumsal adaleti sağlamak adına yaptığı müdahaleler ile, toplumun iktisadi nabzını güvende tutmak amacı ile vergi sistemini kullanması ile orta sınıfa karşısına almıştır. Ayrıca liberalizm esintisi ile birey özgürlüğüne büyük önem veren refah devleti tanınan özgürlüklerin aşırılığının toplumda isyankâr bir gruhun ortaya çıkmasını kolaylaştırabileceği ve kaotik bir ortama sebep olabileceği gibi düşüncelerin etkisi ile yerini neo-liberalizm ve neo-muhafazakârlığın ilginç birleşimine bırakmıştır (Özkazanç, 2007, s. 41). Önceki zaman dilimlerinde izlenen sosyal liberal politikalar, muhafazakâr kesim için çeşitli sıkıntı ve çöküntülerin doğmasına sebebiyet vermiştir. İçerisinde bulunan ideolojik ve ekonomik krizin neo-liberalizm ve neo-muhafazakârlığın sentezi ile aşılabileceği düşünülmüştür. Bu sentezin ekonomik ayağı neoliberalizm, ideolojik ve siyasî ayağı ise neo-muhafazakârlık üzerinde olacaktır. Bu sentezden ortaya “Yeni Sağ” düşüncesi çıkmıştır (Aytaç, 2014, s. 119). Bu sentez ile serbest piyasa ekonomisine herhangi bir aşırı müdahalede bulunulmazken, toplumda çıkabilecek huzursuzluk veya marjinal grupların yaratabileceği isyanların önüne ahlak, gelenek, otorite gibi kavramlar ile perde çekilerek bir nevi bu tehlikeyi ortaya çıkarabileceklere karşı dışlayıcı bir politika uygulanmıştır. Bu bağlamda yorumlanacak olursa ve feministlerin bir avuç öfke dolu, erkek düşmanı kadın düşüncesi ve kadınlara tanınmayan cinsel özgürlük, özel alan içerisine kadının hapsedilmesi konuları düşünülürse yeni sağın kadınların lehine olduğunu söylemek çok da mümkün olmayacaktır. Anti-feminizm ve domestik ideolojinin rahatça yayılım gösterebileceği bir alan sağladığı da söylenebilir.

Yeni sağ düşüncesi ile birlikte eşitlikçi toplumsal vaatlerden bir nevi vazgeçilmiştir. Serbest piyasa ekonomisi düşüncesi sabit tutulsa da daha güçlü ve otoriter devlet modeli ile yeni sağ karşımıza çıkmıştır. Hatta Özkazanç toplumsal meşruiyetin, toplumsal rızanın ortaya çıkabilmesi için seçilmiş olan stili “*otoriter-popülist*” olarak nitelendirmiştir. Özkazanç Wagner’a atıfta bulunarak yeni sağı “*iktisadî açıdan küçülmüş, siyasî açıdan güçlendirilmiş*” devlet olarak açıklamıştır (Özkazanç, 2007, s. 42).

Neoliberalizm, 1980’li yıllardan itibaren, siyasî hayat üzerinde etkili olmaya başlamıştır (Aytaç, 2014, s. 115). Heywood, neoliberalizmin, Friedrich Hayek ve Milton Friedman gibi serbest piyasa ekonomistlerinin ve Robert Nozick gibi filozoflar aracılığıyla geliştirilen klasik siyasî iktisadın güncelleştirilmiş ve geliştirilmiş bir türü olduğunu belirtmiştir (Heywood, 2016, s. 70). Neoliberalizm “piyasa” ve “birey” temelleri üzerine oturtulmuştur. Neoliberalizm, devlet ve özgürlükler arasında negatif bir korelasyon olduğu düşüncesi sonucunda yeniden anlam ve geçerlilik kazanarak ortaya çıkmıştır. Yani devlet, serbest piyasa ekonomisini desteklemelidir ancak buna müdahale etmek durumunda kalırsa yapılan müdahale minimum düzeyde bulunmalıdır. Neoliberalizme göre, “*insan ekonomik bir varlık*” olarak tanımlanmaktadır (Aytaç, 2014, s. 116). Neoliberalizm ile birlikte Keynesyen politikalarından uzaklaşmıştır (Demir, 2011, s. 1). Neoliberalizm ile ilgili en önemli noktalardan biri ise, çatışma ortamından uzak kalabilmek adına çok kültürlü toplum yapısına karşı olmasıdır. Bu da yukarıda bahsedilen liberalizmin bireyin otorite, iktidar ve dinlerden bağımsız olarak var olması gerektiği düşüncesinden farklıdır.

Neo-muhafazakârlık ile birlikte 19.yüzyıldaki muhafazakâr değer ve düşünceler yeniden ortaya çıkmıştır. Bu sebeple muhafazakârlığın farklı bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. Neo-muhafazakâr düşünce ile birlikte, aile, aile birliği, din, gelenekçilik, milliyet kavramlarına önem kazandırılmıştır. Otorite ise, sosyal istikrarın temeli olarak görülmüştür. Çünkü otorite kavramı geleneksel perspektiften yaklaşıldığında disiplin ve saygı ile karşılanması gereken bir kavramdır. Neo-muhafazakârlığa göre ahlak kuralları bellidir ve ahlakî tercihler, bireyin inisiyatifine bırakılmamalıdır. (Liberalizmde ise bunun tam tersi olarak bireyin ahlaki yönden üstünlüğe ve iyiliğe kendiliğinden ulaşabilme yetisine sahip olduğu vurgulanmıştır.) Bütün bunların yanında neo-muhafazakârlık, çok ulusluluk, çok kültürlülük, çok dinlilik konularına ülke içerisinde çatışmalara sebebiyet verebileceği düşüncesi ile çekimser kalmışlardır (Heywood, 2016, s. 71). Yeni muhafazakârlığın otoriterlik boyutu incelendiğinde rıza kültürünün yerini baskıcı bir kültüre bıraktığı söylenmektedir. Thatcher hükümeti buna verilebilecek en iyi örnek olarak gösterilmektedir. Millî değerlere karşı tehdit olarak gösterilebilen her şey bu baskı mekanizmasını meşru kılıcı bir bahane olarak kullanılmıştır (Aytaç, 2014, s. 119). Özellikle liberalizm; cinsel devrim, hippie kültürü, uyuşturucu kullanımının gençler arasında artmasının, kadınlara cinsel özgürlük gibi düşüncelerin yayılmasının sorumlusu olarak görülmüş bu da

liberalizmin sosyal ve siyasal kısımlarından uzaklaşılmasına sebep olmuştur. Neo-muhafazakârlığa sarılmanın sebebinin millî, dinî ve ahlakî değerlerin aşınmaya uğraması olduğu düşünülebilir. Ancak burada yine kadın, kadın emeği ve kadın cinselliği üzerinden bir muhafazakârlaşma gerçekleştirildiği göz ardı edilmemelidir. Aileye, İslamiyet'e ve ulusa olan vurgunun arttırılması ile birlikte kadın hakları bir nevi gaspa uğratılmıştır.

“Muhafazakâr modernleşme dönemi dünyada 1968 hareketlerinin yaratmış olduğu radikal, özgürlük ortamının Türkiye’de de etkilerini göstermeye başlaması ile başka bir toplumsallığa dönüşmüştür.” 68 hareketi sol düşüncenin gelişmesini sağlamıştır. Fakat bir süre sonra silahlı, şiddet içerikli bir siyaset biçimine dönüşünce, topluma hitap eden özelliği yitmiş, tehlikeli görülen bir düşünce biçimi olmaya başlamıştır. Bütün bunlardan sonra ise, sağın önemli bir ivme kazandığını söylemek mümkündür. Aile odaklı bir modernleşme takip edilerek, aile politikaları İslamcılık ve muhafazakârlık üzerinden tesis edilmiştir. Bununla birlikte erilleşmenin hâkim olduğu söylenmiştir (Sancar, 2013, s. 22). 2001 krizi Türkiye için önemli bir değişim noktası olmuştur çünkü, bu tarihten sonra Türkiye, küresel kapitalizm ile bütünleşme sürecine girmiştir. Bu bütünleşme süreci ise beraberinde pek çok olumsuzluğu da sürüklemiştir. Bu olumsuzluklar, tarımda çözümlenin hızlanması, tekstil sektörünün daralması, sosyal güvenlik haklarındaki kayıplar vb. olarak sıralanabilir. Küresel kapitalizm ile bütünleşmenin faturası ise kadınlara kesilmiştir. Çünkü, temel olarak neo-liberalizm üretim ve yeniden üretimde emeğin değersizleştirilmesine dayanmaktadır. Emeği değersizleştirilen özne olarak ise kadınlar karşımıza çıkmaktadır. Neo-liberal politikalar kaynaklara ve fırsatlara erişimde cinsiyet eşitliğini savunur görünse de arka planda kadının ücretli ve ücretsiz emeği ile birtakım bedellerin ödendiğini anlamak mümkündür (Özğürlü, 2012, s. 127). İlaveten yeni sağın refah devletinden çok daha kaygan bir zeminde olduğu belirtilmiştir. Çünkü yeni sağ her ne kadar kontrol kendisinde bulunsun istese de devlet içerisinde iktisadî temelli örgütlenmelerin olması otorite merkezinin belirsizliğine yol açmaktadır. Bu sebeple yeni sağ, refah devletinden daha istikrarsız ve tehlikeli olmak yönlerinden eleştirilmektedir (Özkazanç, 2007, s. 48).

Avrupa Birliği Uyum Süreci ile birlikte, kadınlara kamusal alanda daha fazla görünürlük kazandırma yoluna gidilmiştir. Özellikle kadın istihdamı ve kadın girişimciliği birtakım çalışmalar ve çabalar ile devlet eli ile arttırılmaya çalışılmıştır. Burada neo-muhafazakâr ve neo-liberal politikaların etkisinin yanında devlet

feminizminin etkisini görmek yine mümkündür. Özellikle neo-liberal devletin “kayıt dışılık” boyutunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü devlet, kadın ve erkeğin kamusal hayatta, iş yaşamında eşit biçimde yer alabilmesinin önünü açmaya çalışıyor gibi görünmektedir. Fakat arka planda, özellikle kadınların yaratmış olduğu kayıt dışı değer görmezden gelinmekte ve sosyal güvenlik sisteminden dışlanmaları ile ilgili de herhangi bir önlem yer almamaktadır. Yani devlet, kendi çıkarları doğrultusunda feminist bir tavır sergilerken, arka planda neo-liberalizm ve muhafazakârlığın etkisi ile anti-feminist bir duruş göstermektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde, kadınların yaratmış olduğu kayıt dışı değerın ülkelerin temel geliri haline gelebildiği durumların olduğu iddia edilmiştir.

Enformel sektörlerde kadınların güvencesiz çalıştığı, hak gaspına uğradıkları bilinmektedir. Özellikle devlet, enformel sektör üzerinde bir kontrole sahiptir fakat kadın emeğinin sömürsünü göz ardı etmeyi tercih etmektedir. Kadın emeğinin ucuzlaştırılması ile devletin elde ettiği kazanç oldukça yüklü miktarlardadır. Ev hanımları ve ücretsiz tarım işçisi olarak çalışan kadınlar, genelevlerde çalışan kadınlar göz önüne alındığında, bu kadınların sosyal güvenlik sisteminin dışında bırakıldıkları görülmektedir. Sosyal güvenlik ile ilgili yeni yasa tasarıları sistemde kayıtlı durumda olan, çalışan ve prim ödeme gücüne vakıf yüzde üzerinden tasarlanmaktadır. Bu durumda, sistem dışındaki kadınlar için yeni yasa değişikliğinin de bir anlamı olmayacak, yapılacak yasal düzenleme yine sadece görüntüde kalacaktır. Bunun yanında, neo-liberal politikalar uygulayan devlet, muhafazakâr ideolojisiyle kadınları hane/özel alan içerisine hapsedmekte ve yaşlı ve çocuk bakımını da ücretsiz kadın emeği üzerinden sağlamaktadır. Devletin muhafazakâr söylemine göre de kadının yeri evidir. En önemli görevi ise iyi bir eş ve anne olmaktır. Bu söyleme sahip bir iktidar için, kadının sosyal güvenlik sistemi dışına itilmesi gibi problemlerin öncelikli konular olmaması beklenilebilir bir sonuçtur.

Neo-liberal politikaların özellikle 90’lı yılların ikinci yarısından itibaren şaşırtıcı olduğu söylenebilir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusuna alışlagelinmişin tersine duyarsız kalmama yoluna gidilmiştir. Kadınların özellikle son on yıldır, küresel yeniden yapılanmanın hem nesnesi hem öznesi olduğuna değinilmiştir. Neoliberalizm toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılmasını (gender mainstreaming) sağlamıştır. Bu ana-akımlaştırmadan kasıt ise, kaynak ve fırsatlara erişim konusunda kadın ve erkeğin cinsiyetleri sebebi ile önlerinde var olan engelleri kaldırmak ve eşit bir

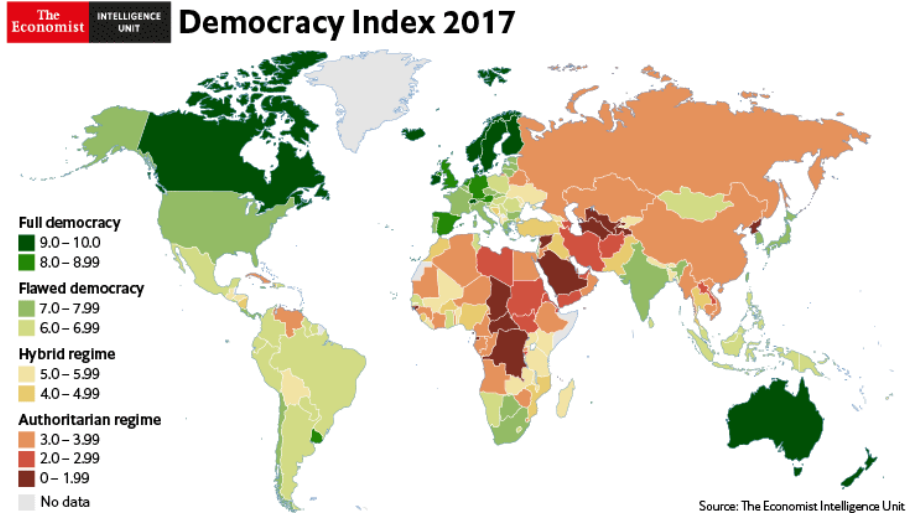
platform sunmaktır (Özüğurlu, 2012, s. 127). Ancak neo-liberalizmin arka planına bakıldığında özellikle 1980 sonrasında bir Türk-İslam sentezi yaratma amacı olduğu da anlaşılabilir. Bu da aslında kadın konusunda İslamî sınırların dışına çıkmadan, üretime ucuz veyahut ücretsiz iş güçleri ile katkı sağlayan kadınlar için olumlu sonuçlar doğurmamıştır.

Domestik ideoloji, feminist dalgalar ve feminizmin dönüşümleri incelendiğinde, kadının statüsünün kapitalizm ve ataerkil düzenin çıktıkları arasında kilitlenip kaldığı görülmektedir. Özellikle neo-liberalizm ve neo-muhafazakârlık üzerinden değerlendirildiğinde, ikisinde de kaos ve çatışmadan kaçış istemi ile çok kültürlülüğe karşı bir duruş sergilendiği görülmektedir. Aslında bu duruşun ikinci dalga feminizm ile çatışma sağladığını söylemek mümkündür. Çünkü ikinci dalga feminizmde asıl vurgu farklılıkların önemi ve farklılıkların yadrganmaması, normalleştirilmesi üzerinedir ancak muhafazakâr ve neo-muhafazakâr ideolojide “aynılık”ın önemi üzerinde durulmaktadır. Böylece aynılıklar üzerinden bir aidiyet sağlanabilmekte ve geleneksellikten de kopuş sağlanmamaktadır. Fakat bu kaçış ekonomik bağlamda ele alınmamalıdır. Çünkü kapitalizm ile birlikte küresel eklemlenmenin sağlanması adına, kadınlar önemli nesnelere olarak konumlandırılmıştır. Özellikle muhafazakâr ve domestik ideoloji ile birlikte, kadın ailesine eşine bağlı, çocukları için gerek maddi gerek manevi bütün fedakarlıkları göze alabilen, dürüst, dinine bağlı, sadık kadınlar olarak tanımlanmıştır. Özüğurlu’nun belirttiği üzere Neo-liberalizm ile birlikte “*yoksullar mali sermayenin küresel pazarı*” haline gelmiştir (Özüğurlu, 2012, s. 130). Yoksullar grubunun büyük bir kısmını ise yüzyıllar boyu kamusal alan dışında tutulup, özel alana gönderilmiş kadınlar oluşturmaktadır. Neo-liberal politikalar ile birlikte, kadınlara mikro krediler sağlanmaya başlanmıştır. Sağlanan bu mikro krediler ile birlikte, özellikle ev hanımları desteklenmiştir. Ev hanımlarının desteklenmesi, aslında muhafazakâr ideolojinin geleneksel tutumu ile örtüşmektedir. Neo-liberal politikalar doğrultusunda verilen mikro krediler ile kadın ekonomik bakımdan tabi tutulmaktadır. Dolayısıyla, iktidar ilişkisi bu kez de iktisat üzerinden kurulmaktadır. Sağlanan bu mikro krediler ile kadınların büyük bir sıçrama gerçekleştirmesi mümkün olmamakta, kendilerini, kendi çarklarını ancak döndürebilecek halde bulmaktadırlar.

Sancar, Türkiye’de güçlü bir “otoriterlik” in var olduğunu söylemektedir. Ona göre bunun sebebi ise, neo-liberalizm ile birlikte gelen enformelleşme süreçleri, sömürgecilik biçimleri, sermayenin elde ediliş biçimleri, dayatılan neo-liberal

politikalarıdır. Ayrıca neo-liberalizm ile artan bu otoriterleşme eğilimi de tek başına değerlendirilmemelidir. Çünkü Türkiye’de ağır bir İslamcılık ve Milliyetçilik etkisi bulunmaktadır. Bütün bunları çevreleyen muhafazakârlığın sonucunda da “eril tahakküm” ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla muhafazakârlık ve eril iktidar birbiri ile doğrudan bağlantılı ve birbirini destekler niteliktedir (2013, s. 18-19). Fakat demokrasi ile otoriteyi bağdaştırmak mümkün değildir. Otorite içerisinde belli biçimlerde şiddet barındırmaktadır ve şiddet yolu ile zorla birtakım şeyleri yaptırmak demokrasinin ruhuna aykırıdır. Bir diğer sebep de otoritenin aşağıdan yukarı şekillenmemesi, yukarıdan aşağı gelmesidir. Özellikle muhafazakâr hükümetlerin neo-liberal politikalar uygulaması ve bunu Milliyetçilik ve İslamcılık ile iç içe geçirmeleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini toplumun her alanında tesis etmiştir. Modernleşmeye çalışan Türkiye’de kadınlar modernliğin yüzü olarak kullanılmış fakat, sömürülme tehdidi ile ulusal değerlere ve gelenekçiliğe sarılmanın etkisi ile kamusalda özele bir itim gerçekleşmiştir. Aslında temel mesele ise feodaliteden Sanayi Devrimi’ne geçişte gerçekleşen sınıf kavramının başkalaşması, feminizm ve kapitalizmin çatışan taraflar haline gelmesidir.

Bir ülke ne kadar demokratik ise, toplumsal cinsiyet eşitliğinin de o derecede sağlandığı düşünülmektedir. Bunu ortaya koymak adına demokrasi endeksleri, toplumsal cinsiyet endeksleri ve yolsuzluk endeksleri incelenmiştir. Sonucunda ise, ülkelerin Demokrasi Endeksleri, Yolsuzluk Endeksleri ve Toplumsal Cinsiyet Endeksleri grafiklerinin birbiri ile bağlantılı olarak seyrettiği görülecektir. Demokrasi endeksinin yüksek olduğu ülkelerde yolsuzluk endeksinin düşük olması örnek olarak verilebilir.

Harita 1:2017 Yılı Demokrasi İndeksi (Kaynak: The Economist, Erişim: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>)

Örneğin Dünya Demokrasi İndeksi'ne göre, bir karşılaştırma olanağı vermesi açısından 167 ülke arasında Norveç demokratik ülke sıralamasında birincilikle başı çekmektedir. 2017 yılı incelendiğinde puanının 9.87 olduğu görülmekte ve yukarıdaki haritaya göre puanı 8-10 aralığında olanlar tam demokrasiye sahip ülkeler olarak değerlendirilmektedir. Diğer yıllar da değerlendirildiğinde ise sürekli bir istikrarın söz konusu olduğu görülmektedir. Araştırma konusunu kapsayan İskoçya'nın demokrasi indeksi ayrıca yer almadığından Britanya içerisinde değerlendirilecektir. Buna göre yine Britanya'nın 2016'da 8,36 olan demokrasi skorunun, 2017'de 8,53'e çıkararak on dördüncü sıraya yerleştiği görülmektedir. Dolayısıyla, Britanya tam demokrasiye sahip ülkeler arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin ise Demokrasi endeksinin 2016 yılı baz alındığında 5.04'te iken 2017 yılında 4,88'e düştüğü; sıralamasında 167 ülkeden yüzüncü sırada kaldığı görülmektedir. Harita incelendiğinde Türkiye'nin sarı boyalı kısımda demokratik ve otoriteryan karışımı yani hibrit rejim kategorisine girdiği görülmektedir. Jibril ve Kabiru'ya göre, *“Üçüncü dalga demokratikleşmenin getirdiği yeni rejimlere “gri bölge”deki hibrit rejimler denmektedir. Bu rejimler demokrasi ve otoriter rejimlerin arasındadır.”* (Jibril & Kabiru, 2017, s. 84). Buradan elde edilen veriler, bu çalışmada demokrasi ve toplumsal cinsiyet eşitliği (ve dolayısıyla kadın liderliğinin tutundurulması) noktasında nasıl bir paralellik olduğunu gösterilmesi açısından önem taşımaktadır.

Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu (*Gender Gap*) sıralamasına göre 1'e en yakın olan puan eşitliğe yakınlığı, 0'a en yakın puan ise eşitsizliğe yakınlığı göstermektedir. Demokrasi endeksi ve yolsuzluk algı endeksindeki tutarlılık burada da varlığını göstermektedir. Buna göre ilk sırada yer alan İzlanda'nın hemen ardında Norveç 0,830 puanda kalmıştır. Türkiye ise bir üzerinden 0,625 eşitsizlik skoru ile 144 ülkede 131. Sırada yer almaktadır. Bu durum, bize antidemokratik ortamın cinsiyetler arası eşitsizlik üzerindeki doğrudan etkisi konusunda fikir vermektedir. Nitekim Birleşik Krallık, 2016'da yirminci sırada yer alırken 2017 yılında 0,770 puanla on

beşinci sıraya çıkmıştır. Birleşik Krallık'ın bu sıralaması da yukarıdaki demokrasi indeksi ve yolsuzluk algı indeksi ile yine tutarlı durumdadır.¹¹

Bunlara ek olarak dünyada kadınların temsil oranlarına bakıldığında ise, dünya genelinde mecliste kadın ortalamasının %23,4 olduğu belirtilmiştir. Yine yukarıdaki endekslere paralel olarak İskandinav ülkeleri %41,7'lik oranla en üstte yer almıştır. Amerika'da bu oran %28,3, Kuzey ülkeleri dahil olmamak üzere Avrupa'da %25, Afrika'da %23,8, Asya'da %19,6, Arap ülkelerinde %18,9 ve Pasifik'te %15tir.¹² Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ise bu oran %14'tür.

Tablo 1: 26. Parlamento'nun Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyete Göre Dağılım

Parti Adı	Kadın		Erkek		Parti Toplam
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
Adalet ve Kalkınma Partisi	34	% 10,76	282	% 89,24	316
Cumhuriyet Halk Partisi	19	% 14,5	112	% 85,5	131
Halkların Demokratik Partisi	19	% 35,19	35	% 64,81	54
Milliyetçi Hareket Partisi	3	% 8,33	33	% 91,67	36
İyi Parti	0	% 0	5	% 100	5
Bağımsız Milletvekili	1	% 100	0	% 0	1
Genel Toplam	76	% 14	467	% 86	543

13

Bütün bu veriler bir arada değerlendirildiğinde ülkenin demokratikliği arttıkça, yolsuzluğun azaldığı, kadın temsilinin arttığı, toplumsal cinsiyet konusundaki farkındalığın ve kadınların refah düzeyinin arttığı yönünde çıkarımlar yapmak mümkün olmaktadır. Bir diğer bakış açısı ile de kadın temsilinin ve toplumsal cinsiyet farkındalığının artması otomatik olarak demokratik bir toplumu doğuracaktır. Bununla ilintili olarak da yolsuzluk endeksinde iyileşme gözlemlenecektir.

¹¹ <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2018-03/women-in-parliament-in-2017-year-in-review> erişim tarihi: 01.06.2018

¹² Ayrıntılı haritaya ve tüm ülkeler hakkında daha ayrıntılı bilgi için, <https://www.ipu.org/resources/publications> Adresinden erişim sağlanabilir. Bilgiler bu siteye 18.12.2017 tarihinde erişim sağlanarak elde edilmiştir.

¹³ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim Tabloya 18.12.2017 tarihinde adresine erişim sağlanarak ulaşılmıştır.

2.4.3. Seçim sistemleri

Seçimler demokrasinin en önemli parçalarından biridir. Seçimler halkın karar alma sürecine katılmasına ve hükümetin üzerindeki sorumluluğu hissetmesi açısından önemlidir. Halk, hükümetin faaliyetlerinden memnun değilse bunu bir sonraki seçim döneminde oyunu başka doğrultuda kullanarak değiştirebilir. Ancak seçimler önemli olduğu kadar seçim sistemleri de önemlidir.

Temsili demokraside iki ana uygulama modeli bulunur. Bunlar literatürde çoğunlukçu¹⁴ ve oydaşmacı(ortaklıkçı) model olarak geçmektedir. Çoğunlukçu modelde isminden de anlaşılacağı üzere hakimiyet, çoğunluğun hakimiyetidir. “Çoğunluk yönetimi ve çoğunluğun arzularına göre yönetim, demokratik ideale, azınlığın arzusuna cevap veren bir yönetimden çok daha fazla yaklaşmış olur.6 Büyük Britanya parlamentosu Londra’daki Westminster sarayında toplanır. Westminster modelinin özgün ve en iyi bilinen örneği İngiltere’de görülen biçimdir. Çoğunlukçu (Westminster) modelin ayırıcı özellikleri iki partili sistem olması, çoğunlukçu seçim sistemlerinin uygulanması, yazılı olmayan anayasa ve meclis egemenliği ile tekçi ve merkeziyetçi yönetimdir”. Buna göre iktidar kanadında çoğunluk güruhu bulunurken, muhalefet görevi azınlığa düşer. Oydaşmacı model ise buna tepki gösterir ve bu durumun demokrasinin ruhuna aykırı olduğunu belirtir. Çünkü demokrasi de karar alanların yanında karardan etkilenen tüm kitlenin de bu karar alınırken etkin rol alması gerektiği savunulur. Çoğunluk modeline göre bir anlamda azınlık durumuna düşen iktidarı kaybeden grup tamamen bu karar alma sürecinin dışında kalmaktadır. Çoğunluk modelinde şöyle bir tehlike bulunmaktadır. Azınlık kısım uzun süre iktidardan uzak kalabilir bu da dışlayıcı bir etki olarak adlandırılabilir. (Soysal, 2002, s. 332-334)

Dar bölgesel seçim sisteminde (FPTP) bir bölgede en çok oyu alan milletvekillerinin tümü kazanır. İngiltere’de (Westminster) bu sistem kullanılır ve sistemin bazı sorunlu kısımları bulunmaktadır. “Özellikle çoğulcu toplumlarda yani din, ideoloji, dil, kültür, etnik köken ve ırk bakımından kesin olarak bölünmüş ve her grubun kendi partisi, menfaat grubu ve iletişim araçlarının bulunduğu ve neredeyse alt kültürler meydana getirdikleri yerlerde çoğunlukçu demokrasi için gerekli esneklik yoktur. Bu şartlar altından çoğunluk yönetimi yalnız gayri demokratik olmakla kalmaz aynı zamanda tehlikeli de olur çünkü devamlı olarak ayrıma tabi tutulan ve iktidara

¹⁴ Bir diğer ismi ile “Westminster sistemi”

ulaşmaktan men edilen gruplar rejime olan bağlılıklarını kaybedebilirler.” (Soysal, 2002, s. 334-335)

Nispî temsil sistemine göre her parti aldığı oy oranına göre vekil çıkarabilmektedir. Bunun hesaplanması ise bir seçim bölgesinde çıkmış olan geçerli oyların toplamının o seçim bölgesinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünmesi şeklindedir.

Karma seçim sistemi ise çoğunluk sistemi ile nispî temsilin karışımıdır. Buna göre, temsilcilerin yarısı basit çoğunluğa göre seçilir, kalan yarısı ise daha geniş bölge nispî temsil sistemine göre seçilir. Karma seçim sistemi ile yukarıda bahsedilen tehlikeler bir nebze de olsa yumuşatılmış olur. Feminist bağlamda değerlendirilecek olursa bu sistemin kadınların daha avantajına olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.4.4. Feminist Kurumsallaşma

Feminizm ile birlikte dünyanın dört bir yanından kadınlar savunularını bireysel gerçekleştirmektense kitleliliğin daha etkili olacağına farkına varmışlardır. Ancak sistematik ve temelli bir biçimde ilerlemenin gerçekleştirebileceği düşüncesi ile feminist kurumsallaşma bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır.

Kurumsallaşmanın ilk basamağı evlerde kadınların toplanarak bilinç yükseltme faaliyetlerini yürütmesi ile gerçekleşmiştir. Bu ev toplantıları öncelikle kadınların deneyimlerini birbirleri ile paylaşmasına dayanırken sonraki aşamada yabancı literatürün yabancı lisan bilenlerce okunup diğerlerine anlatmasına evrilmiştir. Bunu sokak hareketleri, dernek faaliyetleri ve sivil toplum¹⁵ örgütleri izlemiştir. Çünkü kadınlar özellikle sivil toplum kuruluşları aracılığıyla baskı grupları olarak karar alma mekanizmalarına etki edebilir hale gelmişlerdir. Birlikte hareket edebilme ve kadınların benzer sorunlarla yüzleşirken tek başlarına olmadıklarının farkına varmaları kadınlarda değişim için gereken özgüvenin gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişim ile birlikte kendi yeterlilikleri konusunda bir uyanış yaşamalarını sağlamıştır. Kısacası kadın olarak bir birey olduklarını ve kendilerine değer atfetmeyi öğrenmişlerdir (Gök, s. 1-3). Akademik olarak kurumsallaşma özellikle kadın hareketinin daha organize ve teorik arka plan

---

¹⁵ “Sivil toplum kuruluşları, içinde baskı ve zorlanmanın olmadığı, ortak faydanın gözetildiği, ortak değerlerin ve amaçların hâkim olduğu, politik, sosyal hatta ekonomik işlevler için yaşamsal değere sahip bir kavram olarak kabul edilmektedir.” (Hooghe, 2007)

bağlamında daha sağlam temellere basarak ilerleme imkânı bulduğu bilinmektedir (Alptekin, 2011, s. 37-38). Kurumsallaşma feminist yazının zenginleşmesini sağlamış ve daha çok kadının bu konu üzerinde çalışıp bilgi paylaşımında bulunarak akademik bilgi birikiminin oluşması sağlanmıştır. Üniversitelerde kadın araştırmaları gruplarının kurulması en önemli örneklendirir.

Kurumsallaşma daha çok devletin eşitlikçi¹⁶ düzenlemelerini içerir. Buna göre, cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin giderilmesi doğrultusunda önlemler almak, cinsiyetlere göre ayrılıp bir norm olarak kabul edilmiş özel alan/kamusal alan dikotomisini ortadan kaldırmak ve kadınların kamusal alanda daha aktif olabilmesini sağlamak adına yapılan düzenlemeler ve alınan önlemlerdir. Kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan erkekler ile eşit bir seviyede olması için yapılan çalışmalardır. Eşitliğe yönelik bütçe çalışmaları da buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁷ (Çilingiroğlu, 2011) Parti içi kararlar, parti tüzükleri, örgütlerin çalışmaları, akademideki gelişmeler de kurumsallaşmayı kapsamaktadır.

---

¹⁶ Eşitlik kavramının eşitsizliğe uğrayan grup için dezavantaja dönüşebileceği düşüncesi ile beraber eşitlik kavramı yerini “kimlik” ve “farklılık” kavramlarına bırakmıştır.

¹⁷ http://www.thb.hacettepe.edu.tr/arsiv/2001/sayi_2/baslik2.pdf

Erişim tarihi: 07.07.2018

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. FEMİNİST VE ANTİFEMİNİST PERSPEKTİFTE İSKOÇYA VE TÜRKİYE

3.1.1. Türkiye' de Kadının Siyasal Temsilinin Dönüşümü

18.yüzyılda Fransa'da ve tüm dünyada etkilerini gösteren, “insan hakları”, “kadın hakları” kavramları Osmanlı İmparatorluğu içerisinde de yankılanmaya başlamıştır. Osmanlı kadınları, erkekler ve kendilerinin eşit konumda olmadıklarını idrak etmiş ve ilk kez bu eşitsizlik durumu gözlerine, olması gerekenin dışında bir hal olarak görünmüştür (Berktaş, 2004, s. 8).

Türkiye’de Tanzimat Dönemi ile birlikte bir modernleşme gayreti söz konusu olmuştur. Bu dönemde yurt dışında bulunarak eğitim görmüş aydın kişiler tarafından feminizm farklı biçimde algılanmıştır. Onların zihinlerinde canlanan feminizmde, kadınlar devletin geleceğini yetiştiren, geleceğe yetiştirmiş olduğu çocuklar aracılığıyla dolaylı bir şekilde yön veren ve eşlerinin ve çocuklarının rahat etmesini sağlayan varlıklardır (Tekeli, 1982, s. 376-381). Berktaş’a göre de imparatorluğun gelişen dünyaya uyum sağlayabilmesi hususunda, bir değişme, dönüşme ihtiyacı doğmuştur (Berktaş, 2004, s. 9). Dolayısıyla daha Batıcı, daha demokratik bir sistem gözlemlenmiştir fakat bu yöntemlerin imparatorluk üzerinde uygulanmaya çalışılması oldukça zorlayıcı bir süreçten geçilmesine sebep olmuştur. Çünkü Osmanlı İmparatorluğunda esas olan hukuki güç, bizzat sultanın örfi hukuku ve İslam hukuku, hüküm sürdüğü bilinmektedir. Buradan da bir çatışmanın doğması kaçınılmaz olmuştur.

1868 ve 1908 yılları arası yani II. Meşrutiyet’in ilanına kadar olan süre, kadınların yeterliliklerini ve haklılıklarını kanıtlamaya çalıştıkları dönem olarak adlandırılmıştır (Sancar, 2013, s. 92).

Fatma Nesibe Hanım ismi dönemin etkin isimleri arasında en dikkat çekenlerin arasında yer alır. Gerçekten de katılım sağladığı konferans aracılığıyla bulunduğu

coğrafyadaki kadınların durumları konusunda ilk defa şikâyetle bulunmuş ve tüm kadınları bir hareket çatısı altında toplama amacını dile getirmiştir (Çakır, 2013, s. 96). Bu çağrı, kadın örgütlenmesi için atılmış bir adımdır.

Genel hatlarıyla değerlendirecek, Kandiyoti'nin de belirttiği üzere, Türkiye'de kadın sorunu, Batıcılık ve İslam ikilemi arasında kalarak sürekli bir çatışma içerisinde yer almıştır. Türk Hareketi ile birlikte bu ikilemin dışında başka bir kavramın varlığı ortaya çıkmıştır. Kültür kaynaklı bir "ulusal kimlik" yaratma girişimi ile ulus bilinci, İslam bilincinden daha önde bir noktaya oturtulmak istenmiş ve sonrasında, Ziya Gökalp'in de etkileriyle, birleşilen ortak payda, din özelinden çıkıp, ortak kültürel miras, ortak dil gibi kavramlarla bir bütünsellik fikri ortaya çıkararak uluslaşmayı şekillendirmiştir (Kandiyoti, 1989, s. 140).

Demokratik ve feminist anlayışa bu yüzyılda ihtiyaç olduğunu iddia eden Ziya Gökalp, demokrasi ve feminizmin İslamiyet öncesi Türklerde zaten çok önemli iki kavram olduğunu belirtmiştir. Böylece İslamiyet öncesi dönemde kadın- erkek arası eşitliğin mevcut olduğu ve dini etkinin kalkması ve laikleşme ile birlikte, bu eşitliğin mümkün olduğu anlatılmak istenmiştir (Kandiyoti, 1989, s. 143). Buradan bakıldığında tam da uluslaşma sürecinin feminizmin serpilip özerk kadın liderler yaratabilecek bir potansiyele sahip olduğu izlenimi yaratsa bile mücadele başlamadan biter. Çünkü Ziya Gökalp gibi Batıcılara karşı erkek egemen direnç noktaları son derece köklüdür.

Yalnızca gelişen dünyaya ayak uydurma çabası değil, Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren, endüstrileşen toplumlarla senkronize bir gelişim gösterememiş olan Türkiye, sömürülme tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Ulusçuluk ise bir noktada buna bir çözüm olarak izlenen bir strateji olma niteliğindedir. Ulusçuluk ile birlikte, ulus kendi kaderini tayin edebilecek pozisyonda olabilecektir. Bu süreç beraberinde modernleşme hareketini de beraberinde getirmiştir (Sancar, 2013, s. 20)

İlk olarak kadınlar II. Meşrutiyet ile birlikte meclisin açılış görüşmelerini izleme talebinde bulunmuşlardır. Bu da Servet-i Fünûn dergisinde haber olarak yayınlanmıştır. Habere göre, eğer Hristiyan kadınlara izin verilecekse kendilerine de verilmesini, eğer kafes ardından izlenecekse Hristiyan kadınların da kafes ardından izlemesini talep etmişlerdir (Çakır, 2013, s. 94). Kadınlar tarafından böyle bir talepte bulunulması daha önce alışık olunan bir konu değildir. Bundan sonra kadınlar kendilerini birey olarak kabul ettirmek adına daha farklı yöntemlere başvurmuşlardır. Kadınlar için dönüm

noktası olan II. Meşrutiyet ile birlikte niçin Osmanlı kadınları olarak erkeklerle aynı haklara sahip olamadıklarını sorgulamışlar ve bunu dillendirmişlerdir.

Oy hakkı 1877’de yalnız gayrimenkul sahibi olan erkeklere tanınmıştır. 1908 yılında ise oy hakkına sahip olma kriteri bir değişikliğe uğrayarak verdikleri vergi miktarı belirlenmiş bir sınırın üzerinde olan erkeklere tanınmıştır. 1923’te ekonomik sınırlamalar kaldırılmış ancak seçme ve seçilme hakkına yönelik cinsiyetçi ayırım devam etmiştir. 26 Ekim 1933 tarihinde kadınlar köy muhtar heyetlerine katılma hakkı elde etmişlerdir. 5 Aralık 1934’te ise “yirmi iki yaşını bitirmiş kadın, erkek her Türk mebus seçebilir, otuz yaşını bitirmiş olan her kadın ve erkek Türk mebusu olarak seçilebilir” ibaresi ile seçme ve seçilme hakkı kazanımı sağlanmıştır. Bu yasa, toplam 317 milletvekilinden 258’nin olumlu, 53’ünün çekimser ve 6’sının boş oyu ile kabul edilmiştir. Fakat Yaraman bunun çıkarıcı ve zorunlu bir konsensüs olabileceğinin altını çizmiştir (Yaraman, 1999, s. 50).

Cumhuriyetin yeni kurulmuş olduğu bu yıllarda, kadınlara oy hakkı tanınması ile aslında “modern” bir ülke ve toplum olunduğu mesajı verilmek istenmiştir. Ancak bu aslında eleştirel feminist tarih yazınında desteklenmeyen ve eleştirilen bir nokta olmuştur. Uzun yıllar boyunca Türkiye’de 1934 yılında kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı’nı elde etmesinin büyük mücadeleler sonucu değil de Mustafa Kemal Atatürk’ün ulus için gerekli bir şeyi yapmak adına tepeden inme bir biçimde gerçekleştiği düşüncesi hâkim olmuştur. Ancak imparatorluktan ulus devlet olmaya geçiş sürecinde tarih bireyler arasında geçmişe dair bir ortaklık kurmak adına oldukça önemli bir role sahiptir. Devlet eliyle yazılmış resmi tarihte ise maalesef ki kadınların Osmanlı’da özellikle Tanzimat ile birlikte hız kazanmış örgütlenme ve yayın yapma çalışmalarına bu hazırlanan resmi tarihte yer verilmemiştir. Bunun araştırmaları ise yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Tartışılması gereken bir diğer nokta ise Osmanlı feminizmi çalışılırken çok kültürlü ve çok dilli, çok dinli bir yapıya sahip Osmanlı İmparatorluğu’ndaki feminist hareketin içerisine Rum, Kürt, Ermeni, Çerkes ve daha pek çok etnik grubun dahil edilmemesidir (Altınay, 2016, s. 9-27). Bu da ulus devletleşme süreci ile Türklük çatısı altında birleşmiş bir ulusun aslında geçmişini görmezden gelmesi ve feminizmin birleştirici bütünleştirici “kız kardeşlik” kavramından uzaklaşılması anlamına gelmektedir.

Tekeli'ye göre, kadınların siyasal haklarını yasalaştırmak dünyada eş zamanlı olarak varlık gösteren diktatörlüklerin artması ile birlikte bunlardan farklı olduğunu kanıtlamak amacıyla o günkü siyasal iktidarların, yöneticilerin kullandığı bir araç olmuştur. Ayrıca kadın muhalefetini bastırmak için de böyle bir yol tercih edilmiştir (Tekeli, 1982, s. 296)

1900'lü yılların başında Türkiye'de, bir anlamda domestik ideolojinin hâkim olduğu yorumunu yapmak mümkün olabilir. Yaraman'ın kaleme aldığı üzere o yıllarda, kadınlar siyasal hak talebinde bulunmaktan çok eğitim olanağı için istekte bulunmuşlardır. Buna sebep olarak da "iyi bir eş", "iyi bir anne", "iyi bir Müslüman" olma hedefleri gösterilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı kadınlarının Batılı hemcinsleri ile örtüştüğü gözlemlenmiştir (Yaraman, 1999, s. 44).

Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda "harem" ve "cariyelik" gibi kavramlar da vardır. Buna göre erkeklerin, istedikleri kadar köle kadına sahip olma hakkı vardır. Bunun dışında, o dönemde kadınların çocukları üzerinde yasal olarak bir hakkı bulunmamaktadır. Çünkü çocukların velayeti doğrudan babanın üzerindedir. Ayrıca boşanma hakkı normal koşullar altında bulunuluyor ise de kadına tanınan bir hak değildir. Miras konusunda ise, erkek kadının iki katı kadar miras hakkına sahipti (Berktaş, 2004, s. 11). Bütün bunlar kadınların yasalar önünde herhangi bir görünürlüğünün olmadığına kanıttır. Dolayısıyla özel alan sınırları içerisinde kısıtlı bir özgürlük söz konusudur. Berktaş (2004, s. 12) kamusal/özel alan ayrımını mimari örneklerle ispatlamaktadır:

Mekânın cinsiyete göre bölünmesinin mimarideki ilginç yansımalarından biri, Mecelle'ye göre, kadınlara ait yerler (makarr-ı nisvan) olarak kabul edilen mutfak, kuyu başı ve avluların bir başka evden görülmesinin "zarar-ı fahiş" sayılmasıdır. Osmanlı toplumunda, kadınlar aleyhine eşitsizlik kurumsallaşmış durumdadır.

Dolayısıyla kadının kendisini ve varlığını tanımlayabilmesi için, anne veya eş, hatta her ikisi de olması gerekmektedir. Ayrıca Berktaş'a göre, kadınların aile içi hukuki durumuna göre, 1917'de Hukuk-u Aile Kararnamesine kadar dikkate alınır ölçüde bir düzelim olmadığı söylenebilir. Berktaş'ın verdiği bilgiler ışığında, bu kararnameye göre, evlilik yasal temellere oturtularak kadınlara da tıpkı erkekler gibi boşanma hakkı tanınmıştır. Çok-eşlilik konusunda da bunu ilk eşin onayı yönünde bir sınırlandırma getirilmiştir.

İstanbul'un işgali esnasında, kadın toplulukları, halkı durum hakkında bilgilendirmek ve onları harekete geçirmek adına direniş gösterileri ve mitingler düzenlemişlerdir. Milli Müdafaa amaçlı bir Kadın Cemiyeti kurulmuştur. Ayrıca 1918 yılında Kurtuluş Savaşı'nda yer alan tüm güçleri bir araya getirerek bir güç birliği oluşturma amacı güden Milli Kongre'ye katılmış olan 51 örgütün 16 tanesinin kadın örgütü olduğu bilinmektedir (Berktaş, 2004, s. 16).

Cumhuriyet dönemi etkin isimlerinden Halide Edip Adivar, aday olmadığı, yasal olarak aday olma yolunun da açık olmadığı bir ortamda kendisine 1925 Genel Seçimlerinde erkek seçmenlerce verilen sembolik oyları dahi bulunmaktadır.¹⁸ Ayrıca Adivar, sıklıkla meclise kadınların da Seçme ve Seçilme Hakkı'na sahip olması gerekliliği konusunda çağrılarda bulunmuştur. Halide Edip Adivar, kadınların adaylıklarını mevcut siyasi partiler üzerinden koyabileceklerini şayet gerek olursa, kendi partilerini kurmaya da hazır olduklarını belirtmiştir. Buna rağmen, Vakit Gazetesi'nde böyle bir ayrımın gerekli olmadığından, fırkaların birlikte olması gerektiğinden bahsetmiştir (Yaraman, 1999, s. 45-47).

1923 yılında Nezihe Muhiddin Kadınlar Halk Fırkasını kurmuştur. Kadınlar Halk Fırkası Seçme ve Seçilme Hakkı talep etmiştir hatta Mustafa Kemal Atatürk'ün kuracak olduğu parti ile aynı ismi taşımakta olduğu gerekçesi ile kapatılmıştır. Partinin kapatılmasının akabinde Kadın Birliği isimli bir dernek kurulmuş ve mücadele bu kanal aracılığıyla devam ettirilmiştir. Fakat kadınların etkinlikleri ve hak talepleri aşırı bulunmuş ve ılımlı davranmaları yönünde eleştiriler yöneltilmiştir.¹⁹ Nezihe Muhiddin ve diğer dernek yönetim kurulu üyeleri saf dışı bırakılmıştır. Sonrasında ise, kadınlar cephesinde bir suskunluk hâkim olmuştur (Zihnioğlu, 2016, s. 148). Ancak partinin açılmasını önlemek için valilik gerekçe olarak (2 Ağustos 1908(20 Temmuz 1324)

---

¹⁸ "KHF'nin kuruluş haberlerinin çıktığı 1923 Temmuz'unda basında kadınlar açısından ilginç bir açıklama yer aldı. "İzmirli me'b'ûslarını intihâb ederlerken Gâzî Başkumandanımızın refika-i muhteremesi [muhterem eşi] Latife Hânım'a⁴³ bir re'y verdikleri gibi Hâlîde Hânım [Edib] da bir rey kazanmış"tı. İzmir'de ve Şarki Karahisar'da, seçim yasaı uygun olmadığı için aday olmadıkları halde, Halide Edib 3 oy, Latife Hanım 1 oy kazanmıştı.⁴⁴ Kanımca, bu gelişme de kadınların siyasal katılımı konusundaki talebin bir göstergesiydi. KHF kurucularının da bu "sandık eylemini" göz önüne aldığı, ileride göreceğimiz gibi, 1925'te Halide Edib'i aday göstermelerinden belli olmaktadır." (Zihnioğlu, 2016, s. 138)

¹⁹ Dönemin eşitlik mücadelesinde bazı erkeklerin de kadınların yanında yer aldığını bu noktada hatırlatmak gerekir. Bu isimlerden Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi, Kurtuluş Savaşı yıllarında cephe gerisinde mücadeleye ortak olan kadınların, böylesine önemli kader değıştirici bir rol üstlenmelerinin ardından, Seçme ve Seçilme Hakkı talebinin yerinde olduğunu belirtmiş, ancak bu düşünceleri sebebi ile büyük tepkiler ile karşılaşmış, özellikle erkek vekiller tarafından eleştirilmiştir. (Yılmaz, 2016, s. 268)

tarıhli Seçim Kanunu'na dayandırılarak “18 yaşını ikmal eden her ferd- i zükurun intıhab etmek hakkını haizdir”), 20 oy hakkına sahip olmayan kadınların parti kuramayacağı öne sürülmüştür. 1927 yılına değin süren suskunluğun ardından kadınların siyasal hak talebinde bulunmaları meselesi yeniden gündeme gelmiştir. Sonuç olarak uygun zaman geldiğinden bu talebin karşılanacağı dile getirilmiştir. Nezihe Muhiddin ise bu konuşmanın üzerine “biz seçim haklarımızı elde etmeye dayalı olan idealimizden vazgeçmiş değiliz. Zira bundan vazgeçersek derneğimizin hiçbir varoluş sebebi kalmaz” demiştir. 1930 yılına kadar yine derin bir sessizlik sürmüştür. Bu tarihten itibaren kadınlara belediye meclislerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu gelişmenin ardından Türk Kadın Birliği'nin yöneticileri başta Nezihe Muhiddin olmak üzere Cumhuriyet Halk Fırkasına başvurmuşlar ve başvuruları reddedilmiştir. Türk Kadınlar Birliği kadınların seçme ve seçilme hakkına kavuşabilmesi için faaliyetlerini devam ettirirken, feminizm kavramının o güne dek yüksek sesle dile getirilmemiş oluşu zinciri 1927 yılında kırılmıştır. Sıklıkla feminizm üzerine konuşmalar, tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu Nezihe Muhiddin'in Türk Kadınlar Birliği'ndeki yöneticiliğinin de sonunu hazırlamıştır. Çünkü, 25 Mart 1927 tarihinde yapılan Türk Kadınlar Birliği Kongresi oldukça problemlili geçmiştir. Hükümet kadınların sabırlılı olmasını bu hakkın elde edilebileceğini belirttiği için birlik içerisinde kadınlar Nezihe Muhiddin'in karşısında yer almış ve onu aşırı bir kadın politikası gütmek ve bu sebeple de haklarını kazanmakta gecikmelerine sebep olmakla suçlamışlardır. Bu olağanüstü toplantı sonrasında Nezihe Muhiddin yöneticilikten düşürülmüştür. Yerine önce Sadiye Hanım çok kısa bir süre sonra ise Latife Bekir getirilmiştir (Zihnioğlu, 2016, s. 206-207)

Latife Bekir başkanlığında İzmir ve İstanbul'da şehir meclis üyeliklerini kazanmışlardır (Yaraman, 1999, s. 48). Nezihe Muhiddin başkanlığında kurulup ciddi bir siyasal mücadele veren Türk Kadınlar Birliği isimli dernek, Altınay'ın belirttiğine göre, 1934 yılında kadınların “Seçme ve Seçilme Hakkı”na artık ulaştığı gerekçesi ile İstanbul'daki feminist bir kongrede 1935 yılında derneğin başkanı Latife Bekir vekil olduktan sonra bizzat kendisinin yaptığı açıklama ile kapatılmıştır (Altınay, 2016, s. 305)

---

²⁰ Bu değişikliğin tam da Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulacağı zaman gerçekleştirilmiş olmasının tesadüfi olması gerekir. Daha detaylı bilgi için bkz: (Alkan, 2006).

Döneme ait elde edilen bilgilerden hareketle, Latife Bekir'in, Nezihe Muhiddin'den izlediği yol ve söylem bakımından ayrıldığı görülmektedir. Nezihe Muhiddin daha iddialı, daha sözlerinin ardında ve iktidara karşı daha muhalif bir tutum izlerken, Latife Bekir'in iktidarla aynı doğrultuda ve onunla iş birliği içinde olduğu görülmüştür. Öyle ki belediyeçilik faaliyetlerini kadınların ev içi faaliyetlerinin bir uzantısı olarak betimlemiş ve belediyeçiliği büyük bir eve benzetirken kadınları yine geleneksel roller ile bezemiştir.

Yaraman ve Çakır'ın değindiği üzere dönemin iktidarı kadınların mücadelesini desteklememektedir. Öyle ki kadın mücadelesinde bulunanlar görmezden gelinmiş ve iş birliği içinde olanlar kadın olarak belli mevkilerde yer alabilmişlerdir. Kadınlar ne kadar çok oy hakkı için mücadele ederse iktidar buna o kadar soğuk bakmış ve kadınlar ne zaman sessiz kalsalar adeta sessizliklerine bahşedilmiş bir ödülmuşçasına oy hakkını sağlamışlardır. Yaraman bunu şu şekilde ifade etmiştir. "Mücadelesizliklerine ve hatta güdümlülüklerine prim verildiği görülmektedir."³ Nisan 1930 tarihinde kadınlara belediye meclislerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır (Yaraman, 1999, s. 49) Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, ılımlı Latife Bekir'in hükümet tarafından desteklenmesi ve Nezihe Muhiddin'in saf dışı bırakılması sürpriz değildir.

Burada bir detay var ki siyasal eşitsizliği gözler önüne sermektedir. Bu dönemde bir kadının siyasal katılım göstermek amacı ile Cumhuriyet Halk Fırkası'na üye olabilmesi için iki adet erkek parti üyesinin önerisini alması gerekmektedir. Kadınların kendileri ile ilgili olan bu kazanımlara hiçbir katkı sağlayamamış olması sebebi ile kadınlara bu haklar sanki bir bağışmışçasına verilmiştir. Seçimlerde kadınların aday olabilmesi ise yine erkek yöneticilerin kararları ile mümkün olmuştur. Önceki paragraflarda belirtildiği üzere kadınların siyasi hak kazanımı mücadele esnasında değil, suskun ve edilgen bir hale büründüklerinde gerçekleşmiştir (Yaraman, 1999, s. 54) Buradan hareketle iktidara yakın olan kadınların siyaset arenasında daha şanslı olduğu sonucunu görmek mümkündür. Zaten kadınların aday olması erkek yöneticinin ellerindeyken muhalif olana onay vermesi de beklenmemektedir. Erkeklerin onayına ihtiyaç duyuluyor oluşu zaten bambaşka bir konudur. Kadınlar, eril iktidarın sürdürücüsü oldukları ölçüde siyasi alanda görünürlük kazanabilmişlerdir.

Seçilecek vekillerin yüzde beşinin kadın olması yönünde seçimlerden bir buçuk ay önce belirlenmiş bir örtük kota bulunmaktadır. İlaveten 1923, 1927, 1931, 1935,

1939 yıllarında iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. Böylece seçilme ihtimali olan kadın vekiller bir filtre mekanizması ile elimine edilmiştir (Yaraman, 1999, s. 52-53). 1935 Genel Seçimlerinde on sekiz kadın milletvekili olarak görevlendirilmiştir. Fakat bu liste incelendiğinde Osmanlı dahil olmak üzere o dönemden bugüne kadın hakları için mücadele veren isimlerin yer almadığı görülmüştür. Nakiye Elgün ise bir istisna olarak on sekiz kadın milletvekilinin içerisinde kendisine yer bulabilmiştir. Yer bulabilmesinde ise izlediği ılımlı politika ve öğretmen kimliğini kadın kimliğinin önüne yerleştirmesi görülebilir. Bu “Kemalist dönemin cinsiyetsiz örneği” olarak açıklanmıştır. Nakiye Elgün isminin kadın bir öğretmen olarak, uluslaşmanın modernleşmeci yüzü için çok uygun olduğunu söylemek mümkün olabilir. Elgün’ün izlediği ılımlı politikalar ve buna ilaveten eğitilmiş bir kadın olması, aslında ulaşılmak istenen modern kadın imajının canlı örneğidir. Bu sebeple modernleşmenin yüzü olabilecek niteliklere sahip bu ismin vekil olarak on sekiz kişinin içerisinde yer almış olması da şaşırtıcı değildir. Kotanın ise pozitif yönde bir ayrımcılık sağladığı söylenmemelidir. Böyle bir kotanın o dönemde kullanılmasının sebebi, görünürde kadınlara da yer verecek kadar modern bir meclis görünümü sergilemek iken arka planda Nezihe Muhiddin gibi mücadeleciler isimlerin mecliste yer almasını önlemek amaçlı olmasıdır. Böylece ılımlı ve uyumlu kadınlara devlet tarafından kontrollü bir şekilde görünüşte kadınları temsil etme yetkisi verilmiştir. Sistem ile uyum sergileme seçilmenin ön koşulu gibi görülmektedir. Kadın vekillerin varlığı, kadın sorunlarına değinebilme ve bu konuda politikalar üretebilme adına yeterli olmamıştır. Aksine cinsiyetsiz bir duruş sergileyerek, erkek egemen ideolojinin sessiz sürdürücüleri haline gelmişlerdir.

1946 yılında tek dereceli seçim sistemine geçilmesi ile birlikte karar alma mekanizmalarına etki edebilecek güçte kadınların meclis dışında bırakılması konusu düşünülünce kadınlar arasında daha adaletli bir seçim ortamına kavuşulduğu söylenebilir. Fakat tek dereceli sistem ile kadınların meclisteki sayılarında olumlu bir artış gözlemlenmemiştir.

Arat’ın yapmış olduğu çalışmaya göre, tek partili dönemde kadın sorunları milletvekilleri tarafından daha kolay dile getirilebilir olmuştur ancak çok partili hayata geçiş ile birlikte, parti kimliği, kadın kimliğinin önüne geçmiştir. Çok partili hayata geçildikten sonra mecliste kadın milletvekili sayısında düşüşler gerçekleşmiş ve kadın

sorunları tek partili hayatta olduğu gibi rahatlıkla dile getirilebilir olmaktan çıkmıştır (Arat Y. , 1987, s. 52).

1961 Anayasası'nın sunmuş olduğu özgür ortam, sol hareketteki kadın örgütlenmesinde bir artış sağlamış olsa da bu kadın örgütlenmesi ideolojik olarak yine erkek bakış açısı ile donatılmıştır. Düşünsel olarak kadınlık ve kadınsılıktan uzak olmanın yanı sıra biçimsel olarak da bir uzaklık söz konusu olmuştur (Yaraman, 1999, s. 58). Birinci dalga feminizm ile birlikte yalnızca yasalar önünde elde edilmiş ancak yeterli olmayan bir eşitlik durumu söz konusu olmuştur. 1960'lı yıllarda bu durumun iyice anlaşılması gerçekleşmiş ve 1980'li yıllarda ikinci dalga feminizmin etkileri hissedilmeye başlanmıştır.

1980 askeri darbesi sebebi ile bir dönem kadınların etkin varlığından söz etmek mümkün olmasa da darbeye karşı muhalefet eden en büyük gruplardan biri seslerini bir şekilde duyurmayı başaran kadın grupları olmuştur. İstanbul Yazarlar Kooperatifi (YAZKO)'nde kadınların durumu ve sorunları her iki cinsiyetten de bireylerin katılımı ile sorgulanmıştır (Yaraman, 1999, s. 61). 1980 yılından itibaren toplumun çeşitli çalışma alanlarında yer alan kadınların sayısal olarak artışının gerçekleştiğinden bahsedilmiştir. Bunun sebebi 12 Eylül 1980'de yapılmış olan askeri darbenin vermiş olduğu gerginlikle birlikte kadınların daha cesur bir muhalefet olabilmeleri veya 1985 yılı sonrasında CEDAW'ın imzalanması veyahut her ikisi de olabilir. Fakat ideolojik olarak bakıldığında özellikle birinci dalga feminizmin etkileri üzerinden değerlendirildiğinde, kadınların özellikle siyasette, kadın olarak varlık göstermek yerine, eşit temsil hakkına erişim sağlamalarına karşın erkek egemen ideolojinin sürdürücüsü konumunda kısıp kalmışlardır.

90'lı yıllara gelindiğinde ise önemli kadın politik kişilerin ortaya çıktığı görülmüştür. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı İmren Aykut, DYP genel başkanı ve başbakan olarak seçilen Tansu Çiller gündeme oturan önemli isimler olmuştur (Yaraman, 1999, s. 63). Ancak çok partili hayata geçilmesinden beri meclisteki kadın vekil oranı %3'ü aşamamıştır. Buna ek olarak kadın adayların listelerin alt sıralarında yer aldığına değinilmiş ve kadın adayların siyasi partilere göre dağılımları incelendiğinde, kadınların seçimlerde çok şanslı görülmeyen partilerden aday oldukları gerçeğine ulaşılmıştır. Örneğin 1991 seçimlerinde kadın adayların %42,3'ü Sosyalist Parti'nin aday listesinde yer almıştır (Talaslı, 1996, s. 17).

20.yüzyıl Türk kadınların, özel alan çatısı altından çıkıp, kamusal yaşamla beraber gün ışığına kavuşmaya başladıkları dönemdir. Türk kadınları siyasal hayatta aktif rol alabilmenin kendileri için büyük bir önem taşıdığına farkında varmışlardır. “Birey olanın erkek olan” olduğu meselesinin anlaşılması üzerine, ilk adım olarak kadınlar siyasal hayattan önce toplumsal yaşamda bir görünürlük kazanma çabası içerisine girmişlerdir. Varlıklarının görünürlüğünü aşamalı olarak gerçekleştirmişlerdir.

Ayata'nın belirttiği üzere kadınların görünür olduğu toplumsal faaliyetlerin tümü ve belirgin olarak siyasal katılma biçimlerinin belirleyicisi ve kontrol edicisi erkeklerdir (Tekeli, 1991, s. 121). Siyasi hayatta cinsiyet eşitliğinin olmaması durumu adil bulunmamıştır ve kadın ve erkeğin birebir eşit olmaları gerektiği savunulmuştur. 20.yüzyılın ilk yarısındaki kadınların yararına olan kanuni değişikliklerin temeli bu düşünceden gelmektedir. Bununla da sınırlı kalmayarak cinsiyet kavramının günlük hayatta karşılık geldiği değerler, cinsiyetler arası hiyerarşik düzen de sorgulanmaya başlanmıştır. İlk olarak bireysel hak talepleri gerçekleştirilmiş ve bu başarıya ulaşılmıştır. Sonrasında ise durum bireysel çıkar ve bireysel kazanım elde etme gayesinden kurtulmuş ve kitlesel olarak çıkar savunusu noktasına doğru bir evrilme yaşanmıştır (Yaraman, 1999, s. 13).

Burada devlet feminizmine değinmek de gerekmektedir. Uluslaşma ve modernleşme sürecinde, modern bir ülke imajı çizilebilmek adına, feminist talepler devlet eli ile yerine getirilmiştir. Böylece devlet kendi izin verdiği ölçüde bir feminizmin varlığına izin vermektedir. Devlet çıkarları doğrultusunda bir noktaya kadar kadın hakları ve feminizmin varlığına izin verse de devletin çıkarlarının son bulunduğu noktada dışlama yoluna giderek etkisiz hale getirmeye çalışmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönemde kadının sorumluluğu hane içi ile sınırlı kalırken, Cumhuriyet dönemi sonrası, ulus-devleşme ve modernleşme süreci ile birlikte ve iktisadi kaygılar gerekçesi ile birlikte, kadının hane dışı alanlarda çalışmasına devlet eli ile destek verilmiştir. Bu da kapitalist sistemde gereksinim duyulan ucuz iş gücünü sağlamanın bir yolu olarak görülmüştür. Fakat emek ve ücret adaletsizliği ve kadının sorumluluğun sadece hane içi ya da hane dışı ile sınırlı olmaması, aynı anda bu iki büyük sorumluluğu da taşımak zorunda kalması yine bir adaletsizliğe sebep olmuştur.

Uluslaşma ve Feminizm bağlamındaki bir başka görüşe göre, devlet kadın varlığını birtakım müdahalelerde bulunarak araçlaştırmaktadır. Örneğin, devletin

ihtiyaçları doğrultusunda gerekli işgücünü sağlamak ya da cephede ulusal mücadelede etkin olmak gibi görevleri yerine getirirler. Fakat bu tehlike durumu geçince kadınlar yine, sınırlandırılmış ve yine devletin ideolojisi doğrultusunda özel alanlarına geri döndürülerek karar alma mekanizmaları dışında kalmaları sağlanmaktadır (Kandiyoti, 1996, s. 148). Aslında bunu devlet feminizmi olarak da görmek mümkün olabilir. Çünkü, devletin ihtiyacının olduğu ve kadının görünür olmasına izin verdiği ölçüde kamusal alanda bir kadın varlığı söz konusu olmaktadır. Buradan şu sonucu da çıkarmak mümkündür. Devlet yine kendi ataerkil ideolojisi doğrultusunda hareket ederek, kendi ataerkil ideolojisine en az şekilde zarar verecek şekilde, hatta sadece yarar sağlayabileceği zaman kadınları sahnede görmek mümkün olmaktadır.

Türk siyasetinde temel sorun kadınların sayısal olarak varlık göstermeleri yanında bu gösterdikleri varlık çerçevesinde kadın sorunlarına hangi ölçüde değindikleridir. Siyasal temsil alanındaki cinsiyet eşitsizliği, eşitsizliğin en belirgin olduğu noktadır (Yaraman, 1999, s. 14). Kadınların kazanımları ilk olarak hukuksal bağlamda olmuştur. Eşitlik nicel olarak bir düzenleme sağlamışsa da nitel olarak kadınların siyasal pratiği üzerinde bir etkisi olmamıştır.

20.yüzyılın en büyük eksiği, o dönemde Batılılaşma ve modernleşme kaygısıyla mecliste kadın varlığını sayısal anlamda isterken, ataerkil siyaset ve toplumsal cinsiyet konusunda hassas olmayan meclis yapısı göz ardı edilmiştir. Kadınlar oy hakkı kazanımı elde etmiştir lakin bu hak yine erkeklerin yönlendirdiği doğrultuda kullanılmak durumunda kalınmıştır. Sancar'a göre, erken endüstrileşme, cinsiyetler arası toplumsal rolleri değiştiren birtakım koşulların doğmasına sebep olmuştur. Erkekler hane dışında, fabrikalarda tam gün çalışmaya başlamış; kadınlar ise, ev içi organizasyonunun sağlanması ve çocukların bakımından sorumlu tutulmaya başlanmıştır. Bu ise modern aile tipi olarak tanımlanmış ve bunun sonucunda, çalışan kadınların emeği, ucuz işgücünün parçası haline gelmiş, çoğunlukla çalışmayan kadınlar ise ev emeğinin ücretsiz ve güvencesiz işçileri olmuşlardır (Sancar, 2013, s. 19).

Ayrıca siyasetin erkek alanı olarak görülmesi, siyasette erkek yoğunluklu bir yapının görülmesine sebep olmuştur ve dolayısıyla siyaset eril olarak tanımlanmıştır. Aslında ikisi birbirinin var olmasına sebep olan etkenlerdir. Bir siyasal parti yapısı itibari ile göz önüne getirildiğinde siyasal parti liderleri erkektir. Gl ve Altındal'a göre, Türkiye' de parti içi demokrasinin varlığından söz etmek mümkün değildir. Esas olan

daha çok parti liderinin gücüdür ve parti içi yapılanmada parti lideri her alana müdahale edebilecek bir güce sahiptir. Diğer taraftan kadınların siyasal partilerin yönetim kurullarında yer alması, mesela parti başkanı olması hukukî açıdan önünde herhangi bir engel bulundurma da pratikte bunun gerçekleşmesi oldukça zordur (2015, s. 52). Buradan hareketle de parti liderleri erkek olduğundan kadın sorunlarının, ihtiyaçlarının gündeme gelmesi oldukça güç bir hal aldığı anlaşılmaktadır.

Siyasette başarılı olan kadınlar, bu başarıyı kendilerini erkeklerle özdeşleştirerek, kadın kimliklerin tamamen yok ederek, erkek gibi davranarak, erkek gibi giyinerek, erkek gibi konuşarak elde etmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da siyasette başarı elde etmiş bir kadın olarak kadın sorunlarına temas etmek, onlara çözümler üretmek şeklinde bir politika izlemek yerine var olan konularının daha uzun süreli olabilmesi için böyle problemler hiç yokmuş gibi davranmakta ve bunlarla ilgilenmekten kaçınmaktadırlar. Talaslı bu kadınları cinsiyetsiz ve anti-feminist olarak nitelendirmiştir (Talaslı, 1996, s. 37).

Yaraman' a göre, kadınların siyasal hayatta yer alması toplumun refahı için oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü ona göre kadınlar daha çok halkın ortak iyiliği için çözüm arayışlarında olmaktadır. Dolayısıyla siyaseti kişisel çıkar çatışmaları alanı görmezler (Yaraman, 1999, s. 29). Parlamentoda gerçek bir demokrasiden bahsedebilmek için her kesimin sesinin duyulması özellikle de toplumda demografik olarak bu kadar büyük bir çoğunluğa sahip olan kadınların siyasal temsil oranlarının yüksek olması gerekmektedir. Fakat bu noktada sadece sayısal bir varlık da yeterli olmayacaktır. Çünkü varlık gösterebilen kadın parlamenterler aslında yine kadın sorunlarına değinememekte, erkek parti liderlerinin izinden gitmek zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla kadın varlığı bir temsil eksikliği kaygısı ile değil, partiye modern bir görünüm katması gibi çeşitli beklentiler sonucu mümkün olmaktadır. Bu da kadının parti içindeki varlığının aslında simgesel bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmuş olduğu ilk yıllardan itibaren üzerindeki ölü toprağı atmak istemesi ve modern bir Türkiye görünümü yaratma kaygısı içinde olduğu bilinmektedir. Ayrıca Yaraman, kadınların demokrasi, modernlik ve çağdaşlığın bir simgesi olarak kullanıldığını belirtmiştir.

Kadını ev sınırları içerisinde, aile yaşamı içerisinde tutabilmek için, kadının annelik rolünü ön plana çıkararak ve bu role destek veren politikalara önem vermek

toplumsal yapıda ve eşitlikçi gelişme bakış açısında sorunlar yaratabilecek niteliktedir. CEDAW'ın 5.maddesinde bu konuya yer verilmiştir. Kadının korunması maskesi ardında kadın erkek eşitsizliğine dayalı kültürel kalıp ve hükümlerle mücadele edilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Bütün bunlar kadının birey olarak gelişiminin önünde engel olan politiklardır (Çakır, 2013, s. 155). Kadının annelik rolünün ön plana çıkarılması, dolayısıyla, hane dışındaki sorumlulukları yanında, hane içindeki sorumluluklarının da devam etmesi gerekliliği düşüncesi, devlet feminizmi ile harmanlanmış domestik ideolojinin bir ürünüdür. Böylece kadın hem kendi emeği ile, aynı işi, erkekle aynı emeği göstererek daha düşük ücrete icra etmekte, aynı zamanda hane içindeki annelik ve eşlik görevlerini yerine getirerek hem işinde uzmanlaşmasının önüne geçilmiş hem de devletin ihtiyaç duyduğu genç nüfusu üretme ve devlet ideolojisi doğrultusunda yetiştirme noktasında araştırılmıştır.

3.1.2. Cinsiyet Kotaları

Cinsiyet kotası Türkiye’de kadın temsilini arttırabilmek adına oldukça önemli bir konudur. Yalnızca siyasette değil, tüm kamusal alanda, yerel yönetimlerde de kadın temsilinin artmasına yönelik alınabilecek en iyi yöntemin öncelikle kota olduğu düşünülmektedir. Sancar’ın belirttiği üzere ulusal ve yerel meclislerde kadın katılımı ve temsili %10’dan daha düşüktür. Bu sebeple kadınların eşit katılımı ve temsilinin sağlanabilmesi adına kota uygulanması ve aday listeleri belirlenirken gerekli eşitlik ve şeffaflığın sağlanması elzemdir. Türkiye’de neden kadınların eşit temsili ve karar alma mekanizmalarına etki etmede yetersiz kaldıkları sorusunun cevabı olarak siyasal örgütlenme alışkanlıkları verilir. Ayrıca siyasette temsiline “izin” verilen kadınların da genel de patriarkal ilişkilerin devamını sağlayacak nitelikte olduğu görülmektedir (Sancar, 2008, s. 174-178).

Türkiye’de anayasal bir cinsiyet kotası düzenlemesi bulunmamaktadır. Gönüllülük esasına dayalı kota için AKP, CHP, MHP ve HDP üzerinden değerlendirildiğinde AKP ve MHP’nin herhangi bir kota uygulamasına yer vermediği görülür. CHP’de uygulanan cinsiyet kotası %25’ten %33’e çıkarılmıştır. HDP’de ise %40’lık cinsiyet kotası ve eş başkanlık sistemi mevcuttur ve değerlendirildiğinde HDP’nin bu konuda öne çıktığı görülür. (Gül & Altındal, 2015, s. 62)

İlaveten Sancar, cinsiyetler arasındaki bu eşitsizliğin yalnızca özel alan ve kamusal alan ayrımı ile açıklanamayacağını ileri sürmüştür. Ona göre, kamusal alanda nicelik olarak kadın fazlalığı olabilir fakat bunun niteliksel olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır (Sancar, 2013, s. 27). AKP iktidarı ile birlikte mecliste kadın sayısında aşamalı bir artış olmasına rağmen karar alma mekanizmalarına etki etmede ve kadın odaklı, feminist politikaların ortaya çıkmasında herhangi bir etkisi olmamaktadır. Mecliste veyahut kamusal alandaki kadın artışı, aslında bir gerçeği gizleme, bir oyalama yöntemi olarak düşünülebilir. Ayrıca AKP'deki bu sayısal artışın sebebi de yine aslında parti içerisinde alınmış kararlar ya da onların feminist bakış açıları değildir. Aksine söylemleri incelendiğinde oldukça anti-feminist oldukları anlaşılmaktadır. AKP bünyesinde kadın sayısının artmasının sebebi olarak ise HDP ve CHP'nin öncelikle kadın aday çıkarma konusunda hassas davranmaları gösterilebilir. Çünkü AKP bu rakiplerin karşısına kendisi de kadın aday çıkarma durumunda kalmıştır. Bu durum da “*contagion effect*” yani “*bulaşma etkisi*” ile açıklanabilir (Mackay & Kenny, 2007, s. 86). Bunun yanında meclisteki AKP'li vekillerin karar alma mekanizmalarına etki etme konusunda yetersiz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca kadınlar erkeklerin kendilerine uygun gördükleri role bürünme ihtiyacındadırlar. Bu bir nevi “öğrenilmiş çaresizlik” gibi görünse de Donovan bunu “Ötekiliğin içselleştirilmesi” olarak adlandırmıştır. Aslında bu niteliksel eşitliğin niteliksiz temsili olarak adlandırılabilir.

3.1.3. Muhafazakârlık

Türkiye’de muhafazakârlığın ideolojiden çok öte olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de de dünya genelinde olduğu gibi 1980 yılında yükselişe geçtiği bilinmektedir. Değişime tepki gösteren, gelenekleri, din, ahlak gibi olguları önceleyen, teoriyi değil tecrübeleri esas alan bir düşünce biçimi olarak “modernliğe karşı çıkan bir modern ideoloji” olduğu belirtilmiştir. Muhafazakarlık diğer ideolojiler gibi net sınırlara sahip değildir. Aslında anlamında bir muğlaklık barındırır. Hatta bir gelecek hayali içerisinde olduklarını söylemek de pek mümkün değildir.

Post feminizm, feminizmin hedeflerini rafa kaldırır ve kolektif gerçekleştirilen feminist eylemlerin gerekliliğinin kalmadığını savunur. Bu durum siyasal ve toplumsal yaşama eklenildiğinde elde kalan feminizmin yalnızca dar ir perspektifi olur. Post feminizmle beraber bir nevi eşitliğin niteliği değişir. Eşitlik kadınlar için eğitim,

istihdam, tüketim kültürü gibi konuları içerir. Bu da aslında doğrudan neo-liberalizm ile bağlantılıdır. Bu doğrultuda cinsellikte eşitlik ve satın alma gücündeki eşitlik siyasal ve iktisadî eşitliğe kıyasla daha çok ön plana çıkar. Post feminizm kadını yalnızca bireysel olarak görür. Bireyselliğin kollektif faaliyete kıyasla daha özgürleştirici olduğunu savunur. Tüketicilik üzerinden geliştirilen güçlü kadın retoriği tekrar tekrar feminizmin gereksiz olduğunun altını çizer. Kadınlar tercihlerinde özgür görünse de bu özgürlük sınırlı bir özgürlüğün parçasıdır. Post feminim ve neoliberalizm kol kola ilerler çünkü post feminizm feminizmi altüst edebilmiştir. Post feminizm aslında bir özgürlük bir dönüşüm vadetmez. Patriarka, neoliberalizm ve post feminizm arasındaki sıkı ilişki önemlidir. Çünkü post feminizmin güçlendirici ve özgürleştirici olduğunu iddia ettiği söylem aslında kadını güçsüz bırakan söylemin ta kendisidir. (Anderson, 2015, s. 19-20)

AKP'nin kadın söylemi doğrudan partinin muhafazakârlık çizgisine paralel ilerlemektedir. Buna göre kadın, öncelikle “eş” ve “anne” rolleri üzerinden görünür olmakta ve her ne kadar kamusal alanda kadının da yer almasına yönelik politikalar yürütülüyor olsa da temelde kadının yeri “özel alan” olarak görülmektedir. “*Kadınların kamusal yaşama katılımının özendirilmesi için gerekli tüm önlemler alınacaktır.*” AKP parti programlarında bu ve benzeri yaklaşımlara yer verse de kadınların sadece toplumun yarısını oluşturan bireyler olarak değil, sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde aktif rolde oldukları vurgulanmaktadır (Terkan, 2010, s. 126). Yani aslında kadın, modern bir imaj elde etmek adına görünüşte kamusal alana çağırılırken temel de özel alana olan aitliği işaret edilmektedir. Özellikle AKP'nin İslamî düşünüş tarzı ve muhafazakâr ideolojisi göz önüne alındığında gelenek, görenek, inanç ve ahlakın yeni nesillere aktarılmasından birincil olarak kadın sorumludur. Genel anlamda incelendiğinde domestik ideolojinin yansımalarını doğrudan AKP'de görmek mümkündür. Feminizmin belli başlı kazanımlarını reddetmeseler de bunu muhafazakârlıkla sınırlayarak anti feminizme bir adım uzaklıkta durulduğu anlaşılacaktır.

Arat, 2011 seçim beyannamesinde sağ-muhafazakâr kadın söyleminin belli bir doğrultuda sürekli olarak var olduğunu belirtmiştir (2010). AKP'de ev hanımlarını merkeze alan söylemler dikkat çekmektedir. Aile birliğini sağlamak, kadınları özel alanları içerisinde kalmaları yönünde desteklemek, aile danışmanlığı hizmeti, ev hanımı olan üreticilerin vergilerden muaf tutulması gibi politikalar ile somutlaşmaktadır. İlginç olarak AKP'de cinsiyetler arası eşitsizlik probleminin sıklıkla gündeme getirildiği

görülmektedir (Akın, 2015, s. 281). Buna sebep olarak da AB uyum yasaları gösterilebilir. CEDAW ilkelerine uyulacağı ve uygulanması yönünde çalışmalar yapılacağı söylenmiş fakat bunun için ne gibi politikalar izleneceği sorusu yanıtsız kalmış, somutlaştırılmamıştır. Parti programında, kadınlarla alakalı dernek, vakıf ve sivil toplum kuruluşlarına destek sağlanacağı belirtilmiştir. Buna ek olarak, “Anayasa’nın 10. ve 90. maddeleri ile Yeni İş Kanunu, Yeni Ceza Kanunu ve Ailenin Korunmasına Dair kanunlarda yapılan değişikliklerle kadın-erkek eşitliği ve istihdamda önemli yasal düzenlemeler yapıldığı duyurulmak istenmiştir”. Bütün bunlar yapılırken ise arka planda Diyanet İşleri, kadın-erkek eşitliğini bir taraftan din üzerinden temellendirmeye çalışmıştır. AKP ise, din eğitiminin kadın-erkek eşitliğinin, toplumda huzur ve hoşgörü ortamının tesis edilebilmesi için şart olarak görmektedir. İlaveten parti programında kadına şiddet, aile içi şiddet konuları üzerinde durulmuş ve kız çocuklarının eğitim alabilmesi için “Baba Beni Okula Gönder” gibi kampanyalar başlatılmıştır (Terkan, 2010, s. 128).

Kadının siyasi hayattaki görünmezliği, bir sorun olarak görülmemiştir. AKP daha çok kadınları AKP’ye üye olmaları noktasında özendirici olmaya çalışmıştır bu da kadınların siyasetteki görünmezliği sorununa bir çözüm arandığını değil, partinin kendi siyasi emelleri uğruna kadını sembolik olarak kullandığını göstermektedir. Kadın sadece temsil boyutu ile anılmaktadır. Ayrıca AKP kadın temsilinin artabilmesi için fazla sayıda kadın aday gösterdiklerini belirtmişler ve bunu bir çözüm olarak sunarak bireylerin bunu çözüm olarak algılaması yanılığısına sebebiyet vermişlerdir (Terkan, 2010, s. 129).

AKP’nin muhafazakâr demokratlıktan muhafazakârlığa dönüşümü partililerin söylemlerinden de rahatlıkla anlaşılacaktır. Erdoğan’ın “Kadın-erkek eşitliğine inanmıyorum, Kadından anneliği çıkarırsanız geriye kutsal bir şey kalmaz.” (2010). “Kadına şiddet abartılıyor.” (2011). Polis müdahalesi sonucu yaralanan Halkevleri Merkez Yürütme Kurulu üyesi Dilşat Aktaş hakkında: “O kadın, kız mıdır kadın mıdır?” (2011). “Kadın-erkek eşitliği fitrata ters.” (2014). “Anneliği reddeden, evini çekip çevirmekten vazgeçen bir kadın, iş dünyasında istediği kadar başarılı olsun eksiktir, yarım.” (2016) (Göktaş, 2017).²¹ Kurulduğu esnada ve ilk iki iktidar

---

²¹ Cumhuriyet Gazetesi kaynağına erişim tarihi: 15.05.2018

döneminde bu denli bariz olmasa da sonrasında geçirdiği dönüşüm ile birlikte kadını birey olarak kabul eden anlayıştan tamamıyla uzaklaşmıştır.

Melih Gökçek'in, *"Anası tecavüze uğruyorsa neden çocuk ölsün, günahı ne? anası ölsün öyleyse"* cümlesi, iş talebinde bulunan kadınlara yanıt olarak zamanın Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu'nun *"Evdeki işler yetmiyor mu?"* çıkışı, Nureddin Yıldız'ın *"Her çalışan kadın, gözü doymamış erkek demektir. Bir kadın çalışmayı tercih ederek fuhuşa hazırlık yapmış olur."* ifadesi, dönemin Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Bülent Arınç'ın *"Kadınsa o da iffetli olacak. Mahrem namahrem bilecek. Herkesin içerisinde kahkaha atmayacak, bütün hareketlerinde cazibedar olmayacak"* cümlesini sarf etmesi, AKP Milletvekili Sefer Üstün'ün *"Tecavüzcü kürtaaj yaptıran tecavüz kurbanından daha masumdur"* diyerek kürtaajı bir cinayet olarak nitelemesi, Ömer Tuğrul İnançer'in *"Hamile kadınların sokakta gezmesi doğru değil"* görüşü, o zamanki Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu'nun *"Annelerin, annelik kariyerinin dışında bir başka kariyeri merkeze almamaları gerekir"* diyerek kadınların kariyerini anneliğe indirgemesi söylemleri de diğer AKP mensuplarının sarf ettiği cümlelerdir. (www.birgun.net, 2015)²²

Bütün bu ifadeler değerlendirildiğinde aslında AKP'nin anti-feminist bir parti yapısına sahip olduğunu belirtmek mümkün olabilir. Özellikle Erdoğan'ın "en az üç çocuk" söylemi, kadınların bir fabrika olarak görüldüğünü yani Yuval-Davis, Anthias ve Walby'nin bahsetmiş olduğu ulusun yeniden üreticileri konumuna indirgelediği anlaşılabilir. İlaveten Erdoğan'ın bu söylemi ile beraber kürtaaj yasakları ve kadınların devletçe sağlanması gereken doğum kontrol yöntemlerine ulaşmasının zorlaştırılması, gençlerin erken yaşta evliliğe özendirilmesi hem bu işleve işaret etmekte hem de partinin kadınları aslında birey olarak görmekten uzak, aile kavramı içerisinde eriten muhafazakâr bakış açısının yansıması olarak görülebilir. Kadınların oy kullanma hakkına sahip olması gibi temel haklar AKP için olumludur. Çünkü özellikle AKP mensubu kadınların seçim dönemlerinde kapı kapı dolaşarak buldukları temaslar AKP'ye oldukça yüksek oranda oy kazandırmaktadır. Bu sebeple iktidar, kadınları aslında kendi varlıklarını meşru kılmaya yardımcı oldukları ölçüde görürken, kadınların birey olarak kendi menfaatlerinin söz konusu olduğu durumlarda ise onları görmezden gelmeyi tercih etmektedir.

---

²² Erişim tarihi: 15.05.2018

3.1.4. Seçim Sistemi

Türkiye’de Nispî Seçim Sistemlerinden ülke barajlı D’Hondt Sistemi kullanılmaktadır. Nispî seçim sistemine göre partiler seçmenlerden aldıkları oy oranında milletvekili çıkarır. Buna göre o seçim bölgesindeki geçerli tüm oyların toplamı o seçim bölgesinden çıkacak olan vekil sayısına bölünür. Nispî temsil sistemi ile %10 barajının gelmesi halkın hatırı sayılır bir miktarının mecliste temsil edilememesi sorununa yol açmaktadır. Dünyada en yüksek oranlı baraj Türkiye’dedir. 596 milletvekili seçilir.

Nispî temsil sistemi kadınlar açısından değerlendirildiğinde partilerin aday listelerinde üst sıralarda yer alamayan kadın adayların seçilme şansı düşüktür. Bu konuda herhangi bir yasal düzenleme olmayışı ise kadın temsili konusundaki hassasiyeti siyasi partilerin inisiyatifine bırakmıştır.

3.1.5. Feminist Kurumsallaşma

1789 Fransız İhtilali ile birlikte eşitlik, özgürlük, adalet arayışlarının bütün dünyada büyük yankı bulması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile bütün insanların doğuştan eşit haklara sahip olduğu ve insan olarak hiç kimsenin bir diğerine göre daha üstün olmadığı konusunun tescillenmesi ile birlikte Türk kadınları da - başlangıçta İstanbul ile sınırlı olsa da- harekette yerini almıştır. Bunun sebebi olarak ise, Osmanlı İmparatorluğu’nun erken endüstrileşen toplumlar arasında yer alamamış olması ve çok uluslu yapısının da Fransız İhtilali sonrasında bir çözülme sürecine girmiş olmasıdır.

Osmanlı’dan itibaren Türkiye’de kadınlar tarafından batıda olduğu gibi şiddetli sokak eylemleri gerçekleştirilmemiştir. Dernek faaliyeti ve dergi gibi alanlar Türkiye’de kadın hareketinin kurumsallaşması için önemli adımlardır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda kadın sorunları ile alakalı kısımlara yer veren ilk gazete “Terakki” gazetesi olmuştur (Zihnioğlu, 2016, s. 20). Kadınlar birey olarak kendi sorunlarını dile getirebilecekleri bir platformun olmayışının eksikliğini çekmişlerdir ve sonrasında da bu boşluğu çıkardıkları kadın dergileri aracılığıyla kapatmayı denemişlerdir. 1869 yılında Terakk-i Muhaderat ile bir başlangıç yapılmıştır. 1869 yılından Cumhuriyete dek geçen süreye bakıldığında kırktan fazla kadın dergi ve gazetesinin çıkarıldığı görülmektedir. Hanımlara Mahsus Gazete, Şüküfezar Demet,

Mehasin, Kadın, Kadınlar Dünyası gibi pek çok kadın dergisi yayınlanmıştır. Dergi ve gazetelerin yanı sıra kadın dayanışması ve yardımlaşması için birçok dernek kurulmuştur. Türk Kadınları Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Hayriye'si, Biçki Yurdu, Asri Kadın Cemiyeti, Cemiyet-i Nisvan Heyet-i Edebiyesi, Teali-i Nisvan Cemiyeti bunlardan birkaçıdır (Çakır, 2013, s. 95). Bu dernekler, kadınların yeterli eğitimi alıp, gerekli donanıma sahip olduktan sonra çalışma hayatlarında yer almalarına destek verici nitelikte derneklerdir. Kız öğrencilerin eğitim alabilmesi, yoksul kız çocuklarının eğitimi için destek sağlanabilmesi adına bu dernekler oldukça önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Fakat ilginç olarak bu dernek üyeleri içerisinde herhangi bir kadına rastlamak mümkün olmamıştır (Özkiş & Arslanel, 2011, s. 7)

Siyasal ve toplumsal açıdan görünürlük sağlayamayan ve sorunlarını dile getiremeyen kadınlar için dergi ve gazete çıkarmak ve paylaşımında bulunmak, büyük bir boşluğu doldurmuş ve kendilerini ifade edebilmek adına bir alan açmalarına yardımcı olmuştur. Savaş gibi durumlarda kadınların yardımlaşması, kadınların yeteneklerini geliştirebilmesi için çeşitli meslekî eğitim kursları barındırmak, kadın bilinçlenmesini sağlamak gibi amaçlar taşımışlardır. Bütün bunların buluşmuş olduğu ortak payda ise, kadını toplumsal yaşama kazandırmak, kadını toplumsal yaşamda görünür kılmak olmuştur.

Dönemin savaş yıllarına denk gelmesi aslında kadınların bir araya gelerek yardımlaşma amaçlı ve geleceklerine yön verici dernekler kurmalarına vesile olmuştur. Balkan Savaşları, Kurtuluş Savaşı ve 1.Dünya Savaşı'nın sürdüğü bu yıllarda yardım dernekleri kadınların toplum nezdinde kamusal alanda kabulü için önemli olmuştur. Çakır, kadın derneklerini sınıflandırma araştırması gerçekleştirmiş ve bu çalışmayı yaparken, Osmanlı kadınlarının kendilerini topluma ispatlayabileceklerini düşündükleri en iyi tür olarak yardım derneklerini gördüklerini belirtmiştir. Fakat bu da günümüzde yardım dernekleri ile ilgilenmenin kadınsı bir iş olduğu yönünde bir düşüncenin oluşmasına sebep olmuştur.

1919 ve 1923 yılları arasında Kurtuluş Savaşı'nda verilmiş olan mücadelenin kazanılmasında kadınların büyük rolü olmuştur. Erkeklerin büyük çoğunluğu savaşmak için çağırılınca, kadınlar hem ev içinin organizasyonunu hem de evin geçimi sağlamaktan sorumlu hale gelmişlerdir. Bunların yanında erkeklerle bir arada savaş

meydanında yer alan kadınlar da olmuştur. Bu da bir önceki başlıkta Walby'nin değinmiş olduğu kadının, ulusun inşası sürecinde, mücadele dönemlerinde de önemli rol oynadığına örnek olarak verilebilir. Aynı zamanda bu durum, Yuval-Davis vd.'lerinin *Beşli İşlev*'inde de yer almaktadır. Gerçekten de İstanbul'un işgali esnasında, kadın toplulukları, halkı durum hakkında bilgilendirmek ve onları harekete geçirmek adına direniş gösterileri ve mitingler düzenlemişlerdir (Berktaş, 2004, s. 16). Bir milletin kaderinin değiştirilmesinde erkeklerle birlikte etkin bir şekilde varlık gösteren ve alınan kararlara kurdukları cemiyetler aracılığıyla etki edebilen kısıtlı bir grup kadın için, tekrar özel alana çekilmek artık imkânsız hale gelmiştir. Çünkü savaş sırasında yaşanmış olan rol değişimleri, kadınlara kendilerinin de erkekler kadar önemli işler başarabileceklerini göstermiştir. Kadınlar birey olarak kendi sorunlarını dile getirebilecekleri bir platformun olmayışının eksikliğini çekmişler ve sonrasında da bu boşluğu kadın dergileri çıkararak, çıkardıkları bu dergiler aracılığıyla kapatmayı denemişlerdir.²³ Bu son derece önemlidir. Nitekim Sancar (2013, s. 78-79) örgütlenmenin önemini şöyle özetler:

... kadınların eşit vatandaşlar olarak kabulü doğrudan milliyetçilik ideolojisinin eril karakterine bağlı olduğu kadar bu sürece dahil olan kadın hakları örgütlerinin bağımsız örgütlenmesini sürdürebilme, kendine ait bir politik gündeme sahip olma ve bunun için pazarlık yapabilme gücüne göre şekilleniyor...

İster ulus-inşa aşamasında isterse reform dönemlerinde kadın haklarını savunan örgütlerin ideolojik olarak ne kadar bağımsız ve siyasal gündeme eklenmede ne kadar güçlü bir eklenme becerisi varsa kadınların eşit vatandaşlar olarak kabul edilmesi de o kadar hızlı ve başarılı oluyor.

Türkiye'de feminizmin akademik olarak kurumsallaşması, batıya göre daha geç olmuştur (Avrupa'da 1970'ler). Bu iki farklı yol ile gerçekleşmiştir. Birincisi üniversitelerde bir yönetim kurulu ile faaliyete geçen kadın araştırma merkezlerinin kurulması yolu ile ikincisi ise sosyal bilimler enstitülerinin kadın çalışmaları ana bilim dalları aracılığıyla sağlanmıştır. İlk olarak 1993 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı olarak faaliyet göstermeye başlayan yüksek lisans programıdır. Bu adımın atılması ile birlikte feminizm daha kavramsal ve temelli bir araştırma alanı olarak Türkiye'de

---

²³ 1869 yılında Terakk-i Muhaderat ile bir başlangıç yapılmıştır. 1869 yılında cumhuriyete dek geçen süreye bakıldığında kırktan fazla kadın dergi ve gazetesinin çıkarıldığı görülmektedir. Hanımlara Mahsus Gazete, Şüküfezar Demet, Mehasin, Kadın, Kadınlar Dünyası gibi pek çok kadın dergisi yayınlanmıştır. Dergi ve gazetelerin yanı sıra kadın dayanışması ve yardımlaşması için birçok dernek kurulmuştur. Türk Kadınları Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Hayriyesi, Biçki Yurdu, Asri Kadın Cemiyeti, Cemiyet-i Nisvan Heyet-i Edebiyesi, Teali-i Nisvan Cemiyeti bunlardan birkaçı olmuştur. (Çakır, 2013, s. 95)

faaliyete geçmiştir. Bunun üzerine bilimi eril bakış açısından kurtarmak adına, yeni değerlendirme ve araştırma yöntemleri üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Bununla beraber günümüzde de kadına, kadın haklarına ve kadına yönelik şiddete dair pek çok sivil toplum kuruluşu ve dernek bulunmaktadır (Alptekin, 2011, s. 38-39). Siyaset alanında feminist kurumsallaşmanın etkilerine ise siyasal partilerin açıklandığı kısımda değinilmiştir.

3.2.1. İskoçya’da Kadın

İskoçya, 17.yüzyıla kadar bağımsız bir ülke olarak varlığını sürdürdükten sonra, 1707 yılında İngiliz Krallığı ile birleşmiştir. Birleşme gerçekleşince, parlamento dağıtılmış ve sonrasında da tüm yetkiler Birleşik Krallık (Britanya) Parlamentosu’na devredilmiştir. Fakat bu, İskoçya’da kilise gibi özerk kurumların işleyişinde herhangi bir değişikliğe sebep olmamıştır. Özerklik istemi ile 1979 yılında bir referandum gerçekleştirilmiş, İskoç halkının %51,6’lık kısmı referandumda “evet” oyu kullanmıştır ancak özerklik gerçekleşmemiştir. Çünkü bütün İskoç halkının yalnızca %32,9’u oy kullanmıştır ve o dönemki koşul seçmenlerinin %40’ının sandığa gitmesi gerekliliğini içermektedir. 1997 yılında ise İskoçya’nın bağımsız parlamento sahibi olup olmaması konusunda, tekrar bir referanduma gidilmiş, İskoç halkı %74,3’lük bir oranla “evet” yanıtını vererek tekrar kendi parlamentolarını kurma kararı almışlar ve 1999 yılında kendi parlamentolarına sahip olmuşlardır. İskoç Parlamentosu ve Galler Ulusal Meclisi’nin kurulması birtakım fırsatları da beraberinde getirmiştir. Kadınların parlamentonun kurulma sürecinde başlangıçtan itibaren var olmaları özellikle cinsiyet eşitliği dengesinin sağlanması konusunda etkili olmuş ve bu da İskoçya’daki kampanyalarda da kolaylıkla gözlemlenebilmiştir (Pattie, Denver, Mitchell, & Bochel, 1998, s. 3). 12 Mayıs 1999 yılında İskoç Parlamentosu ilk kez toplandığında açılış konuşması en yaşlı üye olan Winnie Ewing’e verilmiştir. En çarpıcı cümlesi ise “1707’de ertelenen İskoç Parlamentosu yeniden toplandı.” olmuştur (Scottish National Party, 2018).

İskoçya’nın kendi parlamentosuna sahip oluşunun öncesine gidilecek olursa, 1945 yılından itibaren, 1950 ve 1960’lı yıllar süresince, İşçi Partisi ve Muhafazakâr eğilimli partiler İskoçya’nın genel nabzını tutmuştur. 1945 ile 1970 yılları arasında Muhafazakârların oy oranı, %38 ile %41 arasında değişmiştir. 1955 yılında ise, %50’yi

aşmıştır. Birleşik Krallık düzeyinde ise bu %40-%46'ya karşılık gelmiştir. İşçi Partisi %44-49 arasındadır. İşçi Partisi ise Birleşik Krallık düzeyinde %42-48 arasında değişkenlik göstermiştir. Liberallerin ise %2 ve %7 oranları arasında bir varlık gösterdikleri söylenmektedir. İskoçya boyutunda, İskoç Ulusal Partisi oyların %11'ini kazanmıştır. O zamandan beri, İskoç Ulusal Partisi(SNP), diğer siyasi partiler arasında inişli çıkışlı bir varlık sergilemektedir. İskoçya'da özellikle geniş tabanlı siyasi partiler sınıf ve din desteği almışlardır. Muhafazakârlar, orta sınıf seçmenin yanında, Protestan işçi sınıfından olan seçmenlerin desteğini almak amacıyla, kilise ile güçlü bağları olan kilit isimleri kullanarak din arka planlı bir sınıf desteği almışlardır. İşçi Partisi'nin temel desteği ise, iş temelli ve sınıf temelli sendika ağları sayesinde gelmiştir. Ancak Orta ve Batı İskoçya'da Katolik kilisesinin toplumsal bağı pek çok İşçi seçmen ile örtüşmüştür. Bu sebeple oy verme davranışını incelerken baz alınan sınıf ve din temelli ayrımını yapma konusunu zorlaştırmıştır (McTavish, 2016, s. 59).

Birleşik Krallık'ta yapılmış olan anayasa değişiklikleri sadece İskoçya'da değil Galler ve İrlanda'da kadınlar için siyasî temsil konusunda faaliyetlerin artması için bir fırsat olmuştur. Kadınlar, sembolik ve sürekli olmayan kadın siyasi temsiline son bulması adına mücadele etmişlerdir. Söz konusu değişim bu sebeple merkez olan Birleşik Krallık, İskoçya, Galler ve İrlanda'yı barındıran alt-devlet ulusu arasındaki yetkilerin devri ile sınırlı kalmamış, ayrıca cinsiyetler arasındaki siyasî temsil ve siyasî güç dağılımında da değişimler sağlamıştır. Birleşik Krallık'ta böyle bir dönüşüme gidilmesinin ardında 1997 yılında kazanılan "işçi zaferi" (labour victory) vardır. Bahsi geçen anayasa değişikliğinde Lordlar Kamarası'ndaki reformun sürdürülmesi ve İnsan Hakları mevzuatının yürürlüğe girmesi gibi konular yer almaktadır. Bundan da önemlisi İskoçya'nın ve Galler'in kendi parlamentoları ve meclislerinin kurulması ve Kuzey İrlanda için bir yasama meclisinin kurulması olmuştur. Bu merkezden alt devlet seviyesine (sub-state level) önemli bir güç, yetki devri anlamına gelmektedir. Böylece İngiltere merkezî üniter yapısını değiştirerek yarı federal(quasi-federal) bir yönetim modeline dönüşmüştür. Bu deneyimle birlikte, yeniden yapılanma oldukça hızlı bir biçimde gerçekleşmiştir. Temsilci sayıları, komite sistemleri, hükümet sistemleri, yasama yetkileri yeniden düzenlenmiş ve bu süreç kadınlar için olumlu sonuçlar doğurmuştur (Mackay, E.Meehan, Donaghy, & A.Brown, 2002, s. 36). Sancar bu durumu aşağıdaki şekilde özetlemektedir.

Kuzey Atlantik coğrafyasında gelişen ulus-devletlerin liberal politikalarla istikrarlaştırılmış

içyapısının kamusal erkeklik-özel kadınlık ikilemini temel alan cinsiyetçi yapısından bugün dahi tamamen uzaklaşmış olduğunu söyleyemeyiz. İngiltere [Britanya] bu kategoriye giren tipik bir ülke olarak, krallık deneyimine dayalı farklı etnik kimliklerin karışımını kolaylaştırdı ama kadınların modern devletin gelişiminin başından itibaren vatandaşlıktan dışlanmasını engelleyemedi. Kraliçenin kadın olarak yönetimini meşru kabul etti ama kadınların vatandaşlık haklarını tanımayı-20.yüzyılın ortalarına kadar- bununla bağlantılı görmedi. 20.yüzyılın sonunda ise İrlanda Bağımsızlık Hareketi (IRA) karşısında ulusun tanımını yeniden yapmak zorunda kalan İngiltere devleti İskoç ve Galler bölgesine yerinden yönetim hakları tanıyarak yeni bir demokratik adım attı. Bu süreçlerde İskoç ve Galli kadın hakları örgütleri İngiltere devletine karşı kendi yerel milliyetçi kimliklerine sahip çıktılar ve bu siyasal konumu kendi ulusal projelerine başarılı biçimde eklediler ve yeni olumlu örneklere imza attılar (Sancar, 2013, s. 67)

İskoçya kendi ulusal parlamentosuna sahip olabilmek amacıyla baskı gruplarının gücünü, dilekçeleri, referandumları kullanmıştır. Bunun yanında anayasal sözleşmelerin kurulması yoluna gidilmiştir.

Bu ortaklık, popüler egemenliğin yeniden kurulması olarak devrime yaklaşma geleneği tarafından kolaylaştırılmıştır. Özellikle İşçi Partisinin 1992 Genel Seçimindeki yenilgisinin ardından ve dördüncü bir Muhafazakâr ve devrimci devletin art arda sürpriz geri dönüşünün ardından çatışma ve çıkmaz dönemleri olmasına rağmen, kampanya sıkı sıkıya tutulmuştur. 1997'de İşçi Hükümeti, anayasal değişikliğe açık bir taahhülle Westminster'a seçildiğinde, devrim "İskoç halkının yerleşmiş iradesi" olarak kabul edilmiştir²⁴ (Patterson, s. 94).

İskoçya'da kadın temsili konusu kadınların etkinliği ile alakalı olarak tartışmalara sebep olmuştur. Son yıllarda çeşitli çalışmalarla ve kampanyalarla olumsuz olan bu durum değiştirilmeye çalışılmaktadır. 50:50 (eşitlik) başlığı altında toplanmıştır. Böylece daha geniş bir demokrasi anlayışı ve hesap verebilirlik konularında anayasal bir değişiklik talebi ortaya çıkmıştır. Kadın aktivistlerin geniş tabanlı ve çoğulcu hareketleri kadın konuları, politik tarihte temsilin altında yer almıştır ve bu sebeple hareketler genişlemiştir. Böylece yeni siyasî kurumlarda kadın temsiline en başta yer almasına ihtiyaç duyulmuştur. İnanılmıştır ki kadınlar milletvekili olarak, partilerde aktif olarak, ticaret birlikleri ve organizasyonlarında, aile dostu pratiklerle yeni İskoç parlamentosunda farklılık yaratabilir (Mackay, 2001, s. 11).

---

²⁴ %63'ü ise sınırlı vergilendirme yetkisi lehine oy kullanmıştır.

Fyfe'nin yaptığı araştırmaya göre, İskoç Parlamentosu Fırsat Eşitliği Komitesi'nden Margaret Mitchell ile yaptığı röportajda, parti üyelerinin cinsiyet dengesi açısından 2008'de İskoçya'daki başlıca siyasi partilerin kadın-erkek üyelerinin en düşük oranı arasında yer aldığı ortaya çıkmıştır. 2014 yılında ise, erkek parlamenterler meclisin üçte ikisini oluşturmaya devam etmiştir.

2014'teki güncel verilere göre, Muhafazakâr üyelerin neredeyse %40'ının kadın olduğunu, İş Partisi için %31 ve Liberal Demokratlar için kadın üyelerin %30'un biraz altında olduğuna ulaşılmıştır. İskoç Ulusal Partisi, 2014 yılının aralık ayına kadar, partilerin üyeliğinin %44'ünü temsil eden kadınların referandumda üyeliğini artırdığını iddia etmiştir.²⁵

Üyelerini temsil etmek ve seslerini duyurmak konusunun, parti demokrasisini güçlendirici eylemler olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla siyasi partiler tarafından kadın temsilcilerin desteklenmesi, parti içi demokrasinin temsilinde oldukça etkili olacaktır. Fakat İskoç Parlamentosu'ndaki kadın sayısının gittikçe düştüğü ve oranın %35'in altında olduğu açıklanmıştır. Bu genele yapılan oranlama dışında parti içi oranlamalarda farklılıklar göze çarpmaktadır. İskoç Ulusal Partisi'nin İskoç Parlamentosu'ndaki kadın vekil oranı %27'dir. İşçi Partisi için bu oran %47, Muhafazakârlar için %60, Liberal Demokratlar için %80 ve Yeşiller için %50'dir. Fakat Liberal Demokrat toplam vekil sayısı beştir. Dolayısıyla %80 gibi büyük bir oran düşünülürken, beş olan vekil sayısı göz önünde bulundurulmalıdır. Benzer şekilde Yeşiller Partisi'nin toplam iki adet vekili bulunmaktadır. Dolayısıyla yüzde ellilik oran bir kadın ve bir erkek vekile sahip olduklarını belirtmektedir. 2015 yılında İskoçya'da yapılmış olan genel seçimlerde, İskoç Ulusal Partisi'nden %36'lık kadın vekil seçilmiştir. İşçi Partisi'nde %27, Muhafazakâr Parti'de %15, Liberal Demokrat Parti'de %27, Yeşiller Partisi'nde %42, Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP)'nde %7 oranlarında kadın vekiller seçilmiştir. Westminster'da yani Birleşik Krallık bazında, İskoç kadın milletvekili oranı, %34'tür ve hepsi İskoç Ulusal Partisi'ne mensuptur. Kadınların parlamentodaki eksik temsili, siyasi partilerin üye demokrasisi ve ses duyurma gibi mekanizmaları daha geniş temsil parametreleri söz konusu olduğunda

---

²⁵ <https://www.snp.org/media-centre/news/2014/dec/new-snp-members>

istenmeyen sonuçlar doğurabilir (McTavish, 2016, s. 72). Yani, milletvekilliği için adaylık söz konusu olduğunda, aday havuzundan seçilen adayların cinsiyetleri dengeli seçilmiyorsa, parti içi demokrasinin varlığına ilişkin çeşitli önyargıların ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır ve genel olarak bakıldığında, seçmenlere sunulacak adaylar, 50-50 kadın-erkek seçmen kompozisyonunu sağlamamaktadır.

İşçi Partisi, geleneksel olarak, kısa kadın listeleri, coğrafyaya göre ve seçim bölgesi sınırlarına göre, erkek ve kadın adayların eşleştirilmesi gibi önlemler uygulayarak 1999'daki ilk parlamentoda kadın sayısının fazla olmasında öncülük etmiştir.

İskoç Ulusal Partisi ise, parti konferansında, İşçi Partisi ile aynı yönde, aynı yöntemle hareket etme konusuna sıcak bakmamıştır. Partide kadın varlığını arttırmak amacıyla bulunulan teşvik hareketleri yakın zamanda gerçekleşmiştir. Nicole Sturgeon hem parti liderliği hem de başbakanlık görevlerine sahip ilk kadındır. Nicola Sturgeon parti lideri olduktan ve başbakan (first minister) seçildikten sonra, kadın ve erkek temsil eşitliği düşüncesi ile kabinesini buna göre dengelemiştir. Ayrıca parti genelinde kadın temsiline büyük önem verilerek bunun önünün açıldığı ve kadınlara destek verildiğini söylemek mümkündür (McTavish, 2016, s. 72).

İskoçya'da siyasi ortamı şekillendiren faktörler, öncelikle İskoç Ulusal Partisi (referandum aracılığıyla 2015 Birleşik Krallık genel seçimleri yoluyla) ve İskoç Parlamentosu için daha fazla yetki devri sağlayan 2016 İskoçya Tasarı / Yasası'na verilen desteğin artarak devam etmesi olmuştur.

Genel olarak incelendiğinde, İskoçya'daki kadın milletvekillerinin "sıradan" olarak tabir edilen kadınlardan olmadığını görmek mümkündür. Çalışmadaki verilerden de anlaşılacağı üzere, pek çoğunun aktivist geçmişi, ticaret birlikleri ile ilişkileri, sivil toplum örgütlerinde aktif olarak çalıştıkları, parti siyasetinde ve parti topluluklarında aktiflikleri söz konusudur.

3.2.2. Cinsiyet Kotaları

İskoçya'da bir cinsiyet kotası bulunmamaktadır. Yapılan mülakatte de bu durum vekiller tarafından dile getirilmiştir. Buna karşılık ise, siyasal kültürün de etkisi ile siyasî partilerce (özellikle SNP sonra Labour) aday listeleri oluşturulurken cinsiyet

eşitliği dikkate alınmaktadır. Ayrıca “Eşitlik Komisyonu”, “Aile İçi Şiddet Komitesi” gibi kadın hakları ve eşitliğine yönelik pek çok organ bulunmaktadır. Parlamantonun cinsiyet eşitliğine duyarlı “*gender sensitive*” bir parlamento olması için çabalanmaktadır.

Yapılan mülakatlerde görüşülen İskoç kadın vekiller kritik eşik açısından Türkiye ve Türkiye gibi ülkelerin ilk etapta mutlaka cinsiyet kotası uygulaması gerektiğini belirtmişlerdir. Cinsiyet kotasının ayrımcı olduğu ya da kadınların zayıflıklarını kabul ettiklerine dair yöneltilen eleştirilerin bir sonraki aşamada tartışma konusu olabileceğini savunmuşlardır. Çünkü görüşülen bazı vekiller alan araştırması kısmında da görüleceği üzerinden cevabını bu yönde şekillendirmiştir.

3.2.3. Muhafazakârlık

İskoçya’da muhafazakârlık her ne kadar benzerlikler içerse de Türkiye’den ayrıldığı yönler bulunmaktadır. Tıpkı Türkiye’deki gibi geleneksel değerler ve ahlâk üzerinde temellenmiş olsa da kadın söz konusu olduğunda İskoç Muhafazakâr Partisi’nin kadın bir parti liderine sahip oluşu Türkiye’den farklılaşan ilk kısım olarak göze çarpmaktadır. Çünkü mensup oldukları parlamento onları da bu konuda eşitlikçi olmaya itmiştir.

Muhafazakâr Parti 20.yüzyılın ilk yarısında İskoçya’da %50’nin üzerinde desteğe sahiğp olan tek siyasî parti olmuştur. Sonrasında ise beklenmedik bir biçimde destekçilerini yitirmiştir. 1997 yılında ise Muhafazakârların seçilememesi bunun somut kanıtıdır. Bu düşüşün sebebi olarak ise, Margaret Thatcher’ın serbest piyasa yönelik çalışmaları ile İskoçların kendi toplumsal refahlarını öncelmesi arasındaki çatışma gösterilir. Din, ahlâk ve geleneği temele alan muhafazakârlardaki düşüşün bir sebebi de toplumun dinî inançlarınının zayıflaması ile ilişkilendirilmiştir. 1960’lı yıllarda toplumda kiliseye gitme oranı oldukça düşmüştür-ve düşmeye de hala devam etmektedir-. Bununla beraber aynı yıllarda Muhafazakâr kanat Birleşik Krallık içerisinde bir bölünmeye sebep olmuş ve bunun sonucunda da İngiltere’yi Avrupa içerisinde yeniden konumlandırmak için harekete geçmiştir. İskoçya bu konuda herhangi bir tepki ya da destek göstermemiştir. İskoç halkı Thatcher’ın “devletin sınırlarını geri çekme” taahhüdüne geçimlerini tehdit ettiği gerekçesi ile tepki göstermiştir. İskoçlar’ın Muhafazakârlardan uzaklaşmasının en büyük sebebi ise, İskoç

milliyetçiliğinin de etkisi ile “yabancı bir hükümet diktatörlüğünde” imiş gibi hissetmeleridir. Bütün bunların sonucunda ise 1997’de yapılan referandum kararı ile İskoçlar kendi parlamentolarına kavuşmuşlardır. Muhafazakârlar nispi temsile karşı olmalarına rağmen İskoç Parlamentosu’ndaki varlıklarını bu sisteme borçludurlar.²⁶

İskoç Muhafazakârlığı denince, Türk Muhafazakârlığı algısından farklı olarak zihinlerde “dindârlık” ve “yobazlık” çağrışımları belirmemektedir. Ancak Türkiye ile benzer olarak cinsiyet eşitliği konusunda ve feminist perspektifte (yine sol kanat ile ilişkilendirildiği için) herhangi bir ilerleme sağlanmamıştır. Yalnızca “Contagion Effect” doğrultusunda bir değişimin (ılımlı) olduğu söylenebilir. Örnek olarak da parti aday listelerinde kadınlara yer verilmesi gösterilir.

3.2.4. Seçim Sistemi

İskoçya, ilk defa 1999 yılında İskoç halkı kendi parlamentosu için oy kullanmıştır. Hangi seçim sisteminin kullanılması gerektiği ile ilgili pek çok fikir alışverişinde bulunulmuştur. Westminster Sistemi’nin (First Past the Post) dezavantajlı durumlarının bulunduğu belirtilmiştir. Bu sebeple karma sistem daha makul bulunmuştur. Ek Üye Sistemi (Additional Member System) adı verilen bir sistemin kullanılmasına karar verildi. Bu sistem, insanların yerel bir seçim bölgesi olan MSP'ye sahip olmalarını ve genel sonucu daha orantılı hale getirmek için diğer üyeleri de eklemelerini sağlar. Böylece Parlamentoda daha fazla bakış açısı temsil edilmektedir. İskoç Parlamentosu'nun 129 Üyesi (MSP²⁷) vardır. 'İkinci oy', 56 ek üye seçmek için kullanılır. İskoçya 8 parlamento Bölgesine ayrılmıştır ve her bölge 7 bölgesel MSP seçmektedir. İkinci oylamada, seçmen bir adaydan ziyade bir partiye oy verir. Taraflar daha sonra genel sonucu daha orantılı hale getirmek için bir dizi ek üyeye tahsis edilir. Bölgesel MSP'ler taraflarca derlenen listelerden seçilmiştir. Bu MSP'ler ayrıca bazen Liste MSP'leri olarak da adlandırılır. Seçmen iki oy alır (1 seçim bölgesi MSP ve 7 bölgesel / liste MSP seçimi) İskoçya'da yaşayan her bir insan, onları temsil edecek toplam 8 MSP'ye sahiptir. Genel sonuç oldukça orantılıdır. Bir partinin genel bir çoğunluğa sahip olması muhtemel değildir ve bu nedenle koalisyonlar muhtemeldir. İskoç Parlamentosu genel seçimleri, her dört yılda bir, normal olarak mayıs ayının ilk

²⁶ Daha detaylı bilgi için bkz. <https://www.dummies.com/education/history/world-history/scottish-conservatives-a-story-of-decline/>

perşembe günü yapılır. Başbakan'ın bir sonraki genel seçim tarihini belirleme gücüne sahip olduğu Westminster'in aksine, başbakan (first minister) dört yılın bitiminden önce bir seçim çağrısı yapamaz. Sadece olağanüstü durumlarda, tarih, tüm MSP'lerin üçte iki çoğunluğuyla değiştirilebilir.²⁸

3.2.5. Feminist Kurumsallaşma

Britanya'da siyasal temsil hakkı kazanmak amaçlı girişimler, gelişen feminist düşüncenin etkisi ile birlikte şekillenmiştir ve ikinci dalga feminizm, otonomluk, hiyerarşik düzen, eski moda ve siyasetle alakasız kadın konularının gündeme gelmesi ile ilgili cinsiyetçi parti siyasetine karşı geniş kapsamlı bir eleştiri sunmuştur. İşçi Partisi, feminizmin yeniden gündemde geniş yer bulması ile 1980'ler boyunca parti içi ve dışında, siyasal hayattaki kadın sayısını arttırmak amacıyla hareketlerde bulunmuşlardır. Muhafazakâr Parti kanadında ise feminist fikirlerin etkisi daha çok sessizlikle karşılanmıştır. Ancak 1980'lerin sonlarında kadınlardan daha eşit bir siyasal temsil konusunda sesler duyulmuştur. İşçi Partisi Kadın Örgütleri parti modernizasyonu sürecinde daha kapsamlı uygulamalara yer vermişlerdir. Pozitif ayrımcılık programları için baskıda bulunmuşlar ve başarı elde etmişlerdir. Muhafazakâr Parti içindeki değişim daha yavaş ve ılımlı gerçekleşmiştir fakat fırsat eşitliği politikaları yürürlüğe konulmuştur (Norris & Lovenduski, 1993, s. 35). Farklı siyasal partilerin konu karşısındaki farklı tepkilerini, partilerin, farklı ideolojik altyapılarının, kültürlerinin bir sonucu olarak yorumlamak mümkündür. 1980'ler boyunca Britanya'da kadınlar parti içi teşkilatlarda daha çok liderlik pozisyonlarında yer almışlardır ve ileriye dönük olarak da parlamenter olarak adaylıkları söz konusu olmuştur.

Ancak tüm bu çabalara rağmen Britanya'da siyasette seçilmiş kadınların niçin bu kadar az olduğu sorgulanmış, kadınlar için siyasal hayatta aktif rol almaktaki zorluğun sebebi anlaşılmaya çalışılmıştır. Özellikle 1990'ların, Britanya'da kadınların siyasal temsili konusunda önemli bir artışın, ilerlemenin gözlemlendiği yıllar olduğunu belirtmiştir. 1997 genel seçimlerinde, Avam kamarasında, seçilmiş kadın vekil sayısı 1992 seçimlerine göre iki kat artmıştır. Avam kamarasındaki kadın sayısı altmıştan yüz

---

²⁸Daha detaylı bilgi için

<http://www.parliament.scot/gd/visitandlearn/Education/16285.aspx>

yirmiye çıkmıştır. %18,2'lik oran ile Westminster'daki kadın temsilcilerin sayısı tüm zamanların en yükseğine ulaşmıştır ve böylece Britanya diğer birçok Avrupa Birliği üyesi ülke ile aynı düzeye kavuşmuştur. Bununla birlikte, kadın temsil oranının %40'larda olduğu İskandinav ülkelerinin çok gerisinde kalmıştır. İşçi Partisi %24,2'lik kadın oranı ile başı çekmiştir. Muhafazakâr Parti %7,8 ve Liberal Demokrat Parti %6,5'lik kadın oranı ile İşçi Partisini geriden takip etmiştir (Mackay, 2001, s. 38). Aşağıdaki tabloda 1997 seçimleri ile ortaya çıkan kadın temsili oranlarını karşılaştırmalı bir şekilde görmek mümkündür.

Parti	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın Yüzdesi
İşçi Partisi	101	317	418	24.2%
Muhafazakâr Parti	13	152	165	7.8%
Liberal Demokrat Parti	3	43	46	6.5%
UUP	0	10	10	0%
İskoç Ulusal Partisi	2	4	6	33.3%
Plaid Cymru	0	4	4	0%
SDLP	0	3	3	0%
DUP	0	2	2	0%
Sinn Fein	0	2	2	0%
UKU	0	1	1	0%
Bağımsız	0	1	1	0%
Meclis Başkanı (<i>Speaker</i>)	1	0	1	100%
Toplam	120	539	659	18.2%

4. Tablo 2: Parti ve Cinsiyet Bazında 1997 Genel Seçimleri, Avam Kamarası

Tabloda görülen sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, bu olumlu harekete partiler bazında farklı tepkiler verilmiştir. Eagle ve Lovenduski (1997)'ye göre, genel seçimlerden sonra kadın milletvekillerinin dramatik şekilde artış göstermesi bir sonuç değildir. Bunun yerine büyük olasılıkla partinin tartışmalı, kısa kadın listesinin sonucudur. Ayrıca kadın adayların hedef koltuklarda (%50), güvenli koltuklarda (%34,4) ve herhangi bir mekanizmanın yer almadığı diğer koltuk türlerinden daha iyi olduğunu gözlemlemenin mümkün olduğunu söylemişlerdir (Mackay, 2001, s. 39).

Parti	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın Yüzdesi
İşçi Partisi	28	38	56	50%

İskoç Ulusal Partisi	15	20	35	42.9%
Muhafazakâr Parti	3	15	18	16.7%
Liberal Demokrat Parti	2	15	17	11.8%
Bağımsız	0	1	1	0%
İskoç Sosyalist Partisi	0	1	1	0%
İskoç Yeşiller	0	1	1	0%
Toplam	48	81	129	37.2%

Tablo 3: Parti ve Cinsiyet Bazında 1999 Seçimleri, İskoç Parlamentosu

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, Sol eğilimli partilerin eşitlikçi görüşleriyle kadınlar daha kolay temsil ilanı bulmuştur. Bununla beraber Muhafazakâr Parti gibi sağ eğilimli partiler aslında kendi istekleri sonucu değil, diğer partilerin kadın aday çıkarması sebebi ile kadın aday çıkarmak durumunda kalmıştır. Bu da kadın temsili için bir avantaj olmuş sonucunda ise parlamento içerisinde kadın sayısında genel bir artış gerçekleşmiştir.

Her ne kadar kadınların siyasî hakları, erkeklerinki ile eşit olacak biçimde düzenlense de siyasî güç anlamında bir eşitlik sağlayamamışlar ve nüfuzları erkekler kadar etkin olamamıştır. Mackay, uluslararası düzeyde kadın temsiline Birleşik Krallık'ta nispeten daha zayıf olduğunu söylemektedir.

Bununla birlikte, devredilmiş yeni kurumlarda yukarıdaki duruma kıyasla daha güçlü bir kadın sesi duyulmaktadır. İskoçya'da ve Galler'de seçilen kadın üyelerin oranı sırasıyla %37 ve %42'dir. Bu oranlar dünyada seçilmiş kadın liderliği sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır. 1990'lı yıllarda İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'daki anayasa reformlarında toplumsal cinsiyet konusunda kadın aktivistler oldukça önemli bir rol oynamıştır (Mackay, E.Meehan, Donaghy, & A.Brown, 2002, s. 36). Kadın temsiline bu yüksek oran değişimin kaçınılmaz bir sonucu olarak algılanmamalıdır. Çünkü dünyanın farklı bir ülkesinde böyle bir değişimin aynı sonuçları vereceğine dair bir çıkarım yapmak doğru olmayacaktır. Bunlar belirlenmiş bir stratejinin ve ittifakın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kadınların yetersiz temsili, İskoçya'daki bütün partileri ilgilendiren çok önemli bir konudur. Muhafazakârlar ve Liberal Demokratlar, kadın adaylarını ve liderleri daha yumuşak şekilde teşvik etmek için girişimlerde bulunmaktadır. Buna kıyasla İşçi Partisi, İskoç Ulusal Partisi ve Yeşiller "daha sert" olarak tabir edilen pozitif eylem girişimlerine eğilimlidir. Örneğin seçimler için adaylar arasındaki cinsiyet dengesi kuralları koymak bu olumlu eylemlerden biridir. Fakat parti içi demokrasinin etkisiz olması durumu, parti üyeleri ve aktivistlerinin çoğunlukla erkek

olması sebebi ile ihtimali oldukça yüksek bir durumdur. Bu, parti liderlerinin, temsilde eşitlik elde edebilmek amacıyla parti başkanları üzerinde doğrudan eylemde bulunmalarına yol açabilir.

Bilgiler toparlanacak olursa on yıllık bir sürede, İskoçya'da kadınlar, anayasa değişikliğinin biçimi hakkında tartışmalarda görünür olmasa da reform sürecinde görünür aktörler olarak varlıklarını göstermeyi başarmışlardır. Kadınların eşit temsili, pek çok aktivistin istediği siyaset biçimi için bir anahtar kelime rolü oynamıştır. Eski "komuta-kontrol" modelinden daha geniş katılımı destekleyen bir modele geçiş sağlanmıştır. Kadın aktivistlerin reform gündeminde, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların siyasî temsiliyi teşvik etmek ve bunu arttırmak, böylece anayasa değişikliği sürecinde etkin rol alabilmek gibi konular bulunmaktadır. Kadın aktivistler özellikle cinsiyet temelli kaygıların yeni meclis ve parlamento tasarılarına eklenmesi için baskı uygulamışlardır ve bunu yalnızca kadınların siyasî temsil oranını arttırmak kaygısı güderek değil, kadın sorunlarının gündeme gelmesindeki aksaklıklar olması hususunu temel alarak, yeni parlamentonun daha demokratik bir yapıda olması amacını gütmüşlerdir. Temel hedef siyasette yer alan geleneksel kalıpları ortadan kaldırmaktır.

İskoç siyasi partilerin, parti programları ve manifestoları incelendiğinde, kadınlarla ve cinsiyet eşitliği ile ilgili başlıklara rastlamak mümkün olmuştur. İskoç Ulusal Partisi incelendiğinde, Milletvekili Alison Thewliss'in, Tory politikalarına karşı Çocuk Vergisi Kredisinin iki çocukla sınırlanmasına yönelik mücadele ettiği bilgisine ulaşılmaktadır. İzlenmekte olan iki çocuk politikası ise, ikiden fazla çocuk sahibi olan kadınları, mağdur edici bulunmaktadır. İkiiden fazla çocuğu olan kadının, krediden faydalanabilmesi için, üçüncü çocuğun bir tecavüz sonucu olması gerektiği yönünde kötü ve anlamsız bir kısıtlama bulunmaktadır. Bu, kadınların üç veya daha fazla çocuğu varsa Çocuk Vergisi Kredisi almak için tecavüze uğradığını kanıtlamaları gerektiği anlamına gelir. İskoç Ulusal Partisi milletvekilleri, Devlet Emeklilik Eşitsizliğine Karşı Kadınlar (WASPI) ile çalışmış ve 1950'lerde doğan kadınlar için emekli maaşlarını almak için Westminster'de mücadele etmişlerdir. Dr. Eilidh Whiteford, Westminster'da aile içi şiddet konusunu gündeme getirmekte ve bu konuda mücadele etmektedir. Daha fazla ücretsiz ve kaliteli çocuk bakımı için annelere birtakım yardımlar programlarında yer almaktadır. Buna göre, ilk üç yıl verilmekte olan ücretsiz eğitim ve çocuk bakım hizmetleri 2007 yılında, haftalık 12,5 saatten, haftalık 16 saate yükseltilmiştir. Bu hizmet üç ve dört yaşındaki çocuklar için verilmiştir. Aynı zamanda düşük gelirli

ailelerin iki yaşındaki çocuklarına da bu hizmet verilmiştir. Malî Araştırmalar Enstitüsü'nün çalışmasının sonucuna göre eğer bu eğitim üç-dört yaşındaki çocuklara verilmezse, bunun ileride İskoçya için çok daha maliyetli bir konu haline geleceği ortaya çıkmıştır. İskoç Ulusal Partisi'nin hedefi ise, 2021 yılına kadar, bu yardımı haftalık 30 saate dek çıkarabilmektir. Ayrıca İskoç Ulusal Partisi'ne mensup milletvekilleri cinsiyetler arasındaki ücret farkını kapatmak için yeni çözümler önermektedir.²⁹

İşçi Partisi'nin sitesinde yayınlamış olduğu son manifestoda kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair herhangi bir maddeye rastlanmamıştır. Muhafazakâr Parti Manifestosunda ise, mesleki eğitime yönelim ve sağlık konusunda yaşlı, çocuk, kadın ve hamilelere öncelik gibi maddeler dışında “Toplumsal Cinsiyet Tanıma Yasası”nı tanıdıklarını belirtmişlerdir. İskoç Yeşiller Partisi ve Liberal Demokratların manifestolarında da toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın konuları ile ilgili herhangi bir maddeye rastlanmamıştır.

İskoçya'da ve diğer pek çok ülkede kadınların siyasete giriş sürecinde ve sonrasında pek çok engel ile karşılaştıklarına dair ciddi kanıtlar bulunduğu belirtilmiştir. Lovenduski, Mackay, Brown ve Childs gibi isimler, siyasi partilerin bunun önüne geçebilmek adına önlemler alabileceğini belirtmiştir. Bu önlemleri ise seçim prosedürlerine yönelik kadına pozitif ayrımcılık sağlayacak biçimde reformlar, kota uygulamaları, dengeli kısa seçim listeleri, eşleştirme, kota mekanizmaları gibi örnekler ile açıklamışlardır. Yine Mackay'ın makalesinde Matland ve Studlar'dan (1996) alıntılı olduğu üzere, bir partinin kota uygulamasına başvurması “*contagion effect*” yani “*bulaşma etkisi*”ne sebep olabilir. Bu da diğer partilerin de aynı kota uygulamasına gideceğini ve bunun sonucunda da genel toplumda kadın sayısının artabileceği öngörülmektedir (Mackay & Kenny, 2007, s. 86).

²⁹ Scottish National Party, Erişim: <https://www.snp.org/manifesto> Erişim Tarihi: 17/06/2017

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. HOLYROOD, WESTMINSTER VE TBMM VEKİLLERİNİN FEMİNİST VE ANTIFEMİNİST EĞİLİMLERİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI KARŞILAŞTIRMASI

4.1.1. Türkiye 24. Dönem Parlamentosunda Temsil Edilen Partilerin İdeolojik Yeri ve Feminizm

24.Dönem 2011 yılı ile 2015 yılı arasındaki süreyi kapsamaktadır. İdeolojik duruş, siyasi aktörlerin, tutum, söylem ve davranışlarını belirleyen en önemli etkidir. İdeolojik arka planın önemi ise istikrar sağlamak açısından oldukça önemlidir. Ayrıca kitleleri bir arada tutmak ve ortak bir görüşe ve amaca hizmet ediyor olmak belli bir aidiyet sağlamaktadır. Dolayısıyla ideolojinin bir kendini tanımlama ve konumlandırma mekanizması olduğunu söylemek mümkün olabilir. Bu yüzden siyasi partiler belli bir ideolojik çizgiyi kendilerini tanımlamak üzere dünya görüşlerine uygun olarak benimserler. Bu bölümde Türkiye’de 24. Meclisteki dört siyasi partinin ideolojik yerlerine ve bunların feminizmle olan ilişkilerine değinilecektir.

4.1.1.1. AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)

Adalet ve Kalkınma partisi (AKP) 14 Ağustos 2001 yılında kurulmuştur. Kuruluşu sırasında ise Millî Görüş partilerinden ayrı bir duruş sergileyeceğinin sinyallerini veren AKP liberallik ve muhafazakârlığı tek bir bünyede toplayacağını yani Özal geleneğinin sürdürücüsü bir noktada konumlanacağını belirtmiştir (Altuntaş & Demirkanoglu, 2017, s. 66).3 Kasım 2002 tarihinde yapılmış olan erken seçimlerde AKP oyların %34,3’ünü alarak 363 milletvekili ile siyaset sahnesine adımını atmıştır. AKP’nin Millî Görüş’ten farklı olduğunu gösterme eğiliminde olduğuna değinilmiştir. Muhafazakâr demokrat bir kimliği benimsemesinin Batı Avrupa’daki Hristiyan demokratlarla benzeştiği vurgulanmıştır (Özbudun, 2016, s. 172). Fakat Karpat AKP’yi “*halk arasından çıkan, halk kültürünü benimseyen ve her alanda seslerini duyuran elit bir siyasi iktidar*” olarak nitelendirmiştir. Temel ilkeler olarak, demokrasi, hukuk devleti olma, insan haklarına saygı, hoşgörü, farklı kültürlere saygılı olmayı

benimsedikleri öne sürülmektedir. Muhafazakâr demokrat bir parti olarak kendilerini tanımlamışlardır (Karpas, 2012, s. 244). Muhafazakâr demokratin temel öğeleri ise; devrimci ve sert değişimler yerine kendi doğal sürecinde seyreden aşamalı ve kalıcı değişimler, siyasetin bir uzlaşma alanı olması, hukukî meşruiyetin önemsenmesi, evrensel yasalara uygunluk, otoriterlik ve totaliterliğe önlem olarak iktidarın sınırlandırılmış olması, vatandaş tanımlayan biçimlendiren bir anlayış yerine, vatandaşın biçimlendirip tanımladığı bir anlayışa sahip olması, bütün toplumsal taleplerin dile getirilebildiği ve kararların bu doğrultuda alındığı, dogmatik bir ideolojik bağlılık yerine daha gerçekçi bir duruşun sergilenmesidir (Akdoğan, 2004, s. 16). Bu doğrultuda AKP'nin ayrılıkçı, ötekileştirici bir siyaset izlemek yerine daha kuşatıcı ve kucaklayıcı, birleştirici bir siyaset izlemesi beklenmektedir. Fakat bunun ne derecede gerçekleştirildiği ise tartışılabilir bir konudur. Kısacası AKP muhafazakâr demokrasi ile, geleneklerden vazgeçmeyen ancak moderniteye de karşı olmadıklarını gösteren, bu ikisini harmanlayan bir ideolojiye sahip olduklarını açıklamaya çalışmaktadırlar.

Fakat liberalizm, sosyalizm gibi siyasal ideolojiler düşünüldüğünde muhafazakârlığın oldukça muğlak bir anlam taşıdığı düşünülmekte ve bir ideoloji olup olmadığı konusunda tartışmalar bulunmaktadır (İrem, 2004, s. 9). Muhafazakârlığın farklı versiyonları bulunmakta, mekânsal ve dönemsel olarak farklılık gösterebilmektedir (Bilgin, 1994, s. 18). Erdoğan'ın ifadelerine göre ise, muhafazakârlık; keskinlik ve devrimcilik yerine, aşamalı ve sindirilebilir bir gelişimi tercih etmektedir. Radikal değişikliklerden çok ılımlı yaklaşımlar muhafazakârlığı nitelendirmektedir. Dolayısıyla bu keskin ve köklü değişimler yerine sistematik, aşamalı ve ılımlı bir değişim çizgisinde olan muhafazakârlıkta gelenekler, görenekler, aile ve değerler oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Akdoğan, 2004, s. 13).

Başta kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan AKP, yeniliğin ve geleneğin bir harmanı ile hedef kitlesini oldukça geniş bir kesim olarak belirlemiş ve bunun için dışlayıcı pratikler yerine bütünleştirici pratikleri benimsemiştir. Liberalliği iktisadi anlamda benimseyen AKP özellikle iktisadi alana müdahale etmeme ilkesini temel almıştır. Devletin iyiliği için ise Avrupa Birliği, Dünya Bankası, IMF gibi kuruluşlar ile ilişkilerin devam etmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Altuntaş & Demirkanoglu, 2017, s. 68).

Özkazanç'a göre ise, AKP başta muhafazakâr demokratlığını açıklasa da 2002'den günümüze farklılaşma gerçekleşmiştir. Bunun sebebi olarak ise, özellikle “feminist” olarak tanımlanan kadınların taleplerinin artması, Gezi Olayları gösterilmiştir. Ona göre, iktidar partisi, güç kaybetmeye başladığı anlarda bir farklılaşma gerçekleşmiş ve şiddet yönelimi göstermiştir. Toplumsal cinsiyet, AKP'nin baştan beri üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Özkazanç bunu iki farklı şekilde değerlendirmiştir. Bunlardan birincisi, AKP'nin yeterince güç sahibi olana dek asıl emelini gizlemesi iken ikincisi, başlarda güçlü olan partinin zorlanmaya başlaması ile birlikte temelde kolay buldukları retoriklere geri dönmesidir. Erdoğan'ın “en az üç çocuk” söylemi ve üç ve daha fazla çocuğu olanlara ekonomik destek sunulması, kürtaşı kısıtlayıcı politikaları, kadınlara yapılan annelik vurguları, kadınlara yönelik politikaların ise kadının değil de aile birliğinin korunması yararına olması kendini muhafazakâr olarak tanımlayan bir partiden beklenilebilir bulunmuştur (2015, s. 3). Ayrıca muhafazakârlığın yanında, arka planda aileyi koruma amacı güden bu söylemler ve yaklaşımlar aracılığıyla bir diğer tarafta İslamî temellere de dayandırılarak ilave bir meşruiyet kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Özkazanç'a paralel olarak Altuntaş ve Demirkanoğlu AKP'nin muhafazakâr demokratlıktan salt muhafazakârlığa evrildiğini belirtmiştir. (2017) Ancak “Temel Haklar ve Özgürlükler” başlığı altındaki maddelerde kadının yer almadığı belirtilmiş, cinsiyetçi yaklaşımın hala devam ettiğinin kanıtı olarak gösterilmiştir. Kadınların kamusal alanda görünür olmasına yönelik teşviklere ilaveten, eşit işe eşit ücret ve liyakat prensibinin çalışma hayatında hâkim olacağına parti programında yer vermiştir. Bunun yanı sıra kadının ev içinde görünmeyen emeğine de dikkat çekerek bunlar için de sosyal güvenceye sahip olabilmeleri açısından farklı istihdam alanları sağlanacağını belirtmiştir. Ancak burada yine dikkat çeken nokta ise “*kadınların çalışma hayatları çocuk ve aile sorumlulukları dikkate alınarak çalışma koşullarında iyileştirmeler yapılacaktır*” ibaresidir. Burada yine ev içi ve çocuk büyütme konuları yalnızca kadının omuzlarına yüklenmiş bir yükümlülük noktasındadır. Kadınların yalnızca toplumun yarısını oluşturan bireyler değil, her şeyden evvel sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde başrol oynadığını belirten söylemler de buna örnek olarak gösterilebilir. Geleneğe dönüklüğün ve muhafazakârlığın izleri burada göze çarpmaktadır. AKP'nin bir diğer üzerinde durduğu nokta ise eğitim olmuştur. Özellikle kız çocuklarının eğitilmesi ve okuma- yazma bilmeyen kadınların okuma-yazma öğrenmesine yönelik başarılı

sonuçlar veren projeler ortaya koymuşlardır. Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet konularına da eğilinmiştir. Kota konusuna ise Erdoğan'ın yaklaşımı olumsuz olmuştur. Bu konudaki iddiası ise rekabetin de eşit olması gerektiği yönünde olmuştur. Kadın kotasının kadınların bir nevi yetersizliğini belgeleyen bir uygulama olacağını belirtmiştir (Altuntaş & Demirkanoğlu, 2017, s. 65-72). Erdoğan'ın kota konusundaki bu yaklaşımı İskandinav ülkelerindeki gibi bir eşit cinsiyet dağılımına sahip bir ülke profili çizildiği takdirde makul görülebilir ancak henüz bu eşitliğin sağlanamadığı ve patriarka dayatımlarının hâkim olduğu bir coğrafyada bu tartışma bir sonraki aşamada gerçekleştirilmelidir.

4.1.1.2. CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)

Cumhuriyet Halk Partisi, 1923 yılında “Halk Fırkası” ismi ile kurulmuştur. 1924 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935 yılında ise aldığı Cumhuriyet Halk Partisi ismi ile günümüzde de varlığını sürdürmektedir. CHP, kurucusu ve ilk genel başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde ulusal bağımsızlığı kazanan, Cumhuriyet'i kuran, saltanat ve hilafeti sonlandıran, 1923'ten günümüze tarihsel geçmişe sahip, çağdaş ve yenilikçi bir parti olarak kendilerini açıklamaktadırlar. Ayrıca tek partili hayattan çok partili hayata geçişte de demokratiklik açısından öncü olduklarını belirtmektedirler. 1950 yılında muhalefet görevini icra etmesi ile de sahip olunan demokratik rejimin gereği olan muhalefet kavramının da kurumsallaşmasını sağlamışlardır. 1960'lı yıllarda modernleşme atılımı ile birlikte CHP kendini “ortanın solu”nda yer alan bir parti olarak konumlandırmıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde ise CHP ideolojisini “demokratik sol” olarak tanımlamıştır.³⁰ 1990'lı yıllarda “yeni sol”, 2010 yılından itibaren ise “Yeni CHP” söylemi hâkim olmuştur (Canyaş, 2015, s. 7). En başlarda “Kemalizm”in bir ideoloji olduğu iddia edilerek CHP'nin bu ideoloji ile birlikte anılmasına karşın Kemalizm'in bir ideoloji olamayacağı yönündeki tartışmalar bu iddiayı ve söylemi zayıflatmıştır.

CHP, sosyal demokrat geleneğin çizgisinden ilerlemektir. Fakat, sosyal demokrasinin ortaya çıkışı Sanayi Devrimi'ne ve işçi sınıfının emeklerinin

---

³⁰ https://www.chp.org.tr/Haberler/0/chp_tarihi-54.aspx
Erişim tarihi: 20.12.2017

sömürülmesine kadar dayanmaktadır. Batı Avrupa³¹ ile kıyaslandığında ise Türkiye’de sosyal demokrasi geleneği daha yenidir. Bu problemlerin gündeme gelmesi ve çözülebilmesi için de parlamenter sistem sınırları içinde kalınarak işçi sınıfı partisinin iktidara gelmesi gerektiği düşünülmüştür. Sosyal demokrasinin bu şekilde ortaya çıktığı belirtilmiştir ancak düşünüldüğünde CHP Batı Avrupa’daki benzerlerine kıyasla bir işçi örgütlenmesi tabanına dayanan bir parti değildir. Daha çok bağımsızlık mücadelesi içerisinde olan bir ülkenin işgalci, direnişçi güçlerden kurtulması gayesi etrafında birleşmiştir. Dolayısıyla sınıf temelli bir ayrışmadan ziyade daha bütünlükçü bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu esnasında bu sebeple CHP’nin tüm toplumsal kesimleri temsil eden bir parti olduğu üzerinde durulmuştur. Tek partili dönemin son bulmasından sonra ise CHP “demokratik sol” nosyonunu benimseyerek sosyal demokrasiyi bir anlamda kendine uyarlamıştır. Zaman zaman neoliberalizm, kapitalizm ve post-modernizm ile birlikte solun yok olduğu tartışmaları gündeme gelmektedir (Canyaş, 2015, s. 8).

“Yeni CHP” söylemleri ise, Deniz Baykal’ın parti başkanlığından istifa edip yerine Kemal Kılıçdaroğlu’nun gelmesi ile birlikte 2011 yılında duyulmaya başlanmıştır. Çünkü genel kanı Deniz Baykal döneminde CHP içerisinde milliyetçiliğin daha ağır bastığı yönündedir. Baykal döneminde Avrupa Birliği’ne olan karşıtlık, Kürt sorununa karşı çekimser tutumu, seçkincilik ve laik orta sınıf ile bağ kurulması bunu destekler nitelikte görülmüştür. Kılıçdaroğlu ile birlikte bu sorunların çözüleceği düşünülmüş ve iktidar olma hedefi belirginleşmiştir. Tek bir sınıfla olan özdeşleşme yerine bütünsel bir gelişme ve büyüme 2011 yılı ile birlikte söylemlere yerleşmiştir. Genel vurgu, özgürlük, eşitlik, adalet ve yolsuzlukların engellenmesi üzerine olmuştur (Uysal, 2011, s. 132-134). Yapılan bu vurguların sebebi ve Baykal ile Kılıçdaroğlu dönemlerindeki farklılaşmanın sebebi olarak AKP döneminde artan işsizlik oranları ve yolsuzluk iddiaları olmuştur. Kılıçdaroğlu’nun, Baykal’dan farklı olarak, tıpkı AKP’nin izlediği gibi toplumu kucaklayıcı ve her kesime hitap edici bir söylem izleme yoluna gitmesi tesadüfi olmamalıdır. Kılıçdaroğlu’nun da tıpkı Erdoğan gibi halkın içinden gelen mütevazı bir duruş sergiliyor olması da bir çeşit yansıtma etkisi olabilir.

CHP’nin kadın hakları ve feminizm arasındaki ilişkisine bakıldığında ise, CHP parti programında yer alan kadın söylemleri daha çok “laiklik” ve “demokratik”

---

³¹ Özellikle Batı Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaygınlaşmıştır (Canyaş, 2015, s. 10).

kavramları üzerinden şekillenmiştir. Bu da söylemlerin parti ideolojisine paralelliğinin göstergesidir. CHP için laikliğin “insan haklarının, kadın-erkek eşitliğinin, çağdaşlığın ve modernleşmenin güvencesi olduğu” vurgulanmıştır. Eşit Türkiye'nin ön koşulu kadın-erkek eşitliği olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra CHP “Cumhuriyet'e sahip çıkma” konusunda kadınlara büyük anlam ve görev yüklemektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine son vermek adına, uluslararası sözleşmelerin hem hukukî alana hem de toplumsal yaşama entegrasyonunu sağlayacak düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir. Resmî evlilik, kadınların nüfusa kayıtlı olmaları gibi konuların üzerinde durulmuş ve kadınların vatandaşlık haklarından mahrum kalmaması için gereken düzenlemelerin yapılacağı sözünü vermişlerdir. Cinsiyetler arası eşitsizlik hususunda “kota uygulamaları”na olumlu yaklaşmaktadır. Eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet eşitliğini anlatan derslere yer verilmesinin, sorunları en temelden ve daha masrafsız bir şekilde çözüme ulaştırılabileceği belirtilmiştir. Mal paylaşımında eşitlik, çocuk yaşta evliliğe karşıtlık gibi konulara dikkat çekilmiştir. Ayrıca tüm politikalara toplumsal cinsiyet eşitliği entegrasyonunun sağlanacağına garanti verilmiştir. Çalışma hayatında ve kamusal alanda yer alma hususunda gereken teşviklerin yapılacağını belirtmiştir. AKP'nin politikaları yukarıda da belirtildiği gibi daha çok ev hanımları ve hane içi ile ilgili iken, CHP'nin politikaları daha çok hane dışı ve kamusal alan ile alakalıdır. CHP de kadına karşı şiddetin önlenmesi, kadın istihdamı ve kız çocuklarının eğitimi konusuna son derece önem vermiştir (Terkan, 2010, s. 129).

CHP'de de kadının siyasetteki görünmezliği ile alakalı politikalara ya da farkındalık söylemlerine rastlanmamaktadır. Tıpkı AKP gibi CHP de meseleyi yalnızca bir temsil sorunu olarak görmekte ve asıl sorun bu sebeple çözümsüz kalmaktadır. Kadınların yargı, idare, ekonomi, iç siyaset, dış siyasette daha etkin olacağı vaatleri bulunmaktadır. Fakat sorunu sadece temsil sorununa indirgeyen yaklaşıma sahip bir partinin bu söylemi birlikte düşünüldüğünde gerçeğe yakın gibi durmamaktadır (Terkan, 2010, s. 132).

4.1.1.3. MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)

Milliyetçi Hareket Partisi, 1948 yılında Mareşal Fevzi Çakmak önderliğinde kurulmuştur. Millet Partisi ile Türkiye Köylü Millet Partisi'nin birleşiminden oluşan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin devamı niteliğinde milliyetçi bir partidir.

Merkezin sağında yer almakta ve İslamcı Türk Milliyetçiliğini temsil etmektedir. MHP'nin ideolojik ve örgütsel yapısı daha çok Alparslan Türkeş tarafından şekillendirilmiştir. MHP'yi Türkeş dönemi ve Bahçeli dönemi olarak ikiye ayırırsak, Türkeş döneminde yer alan aşırı milliyetçilerin, Bahçeli döneminde, Bahçeli'nin sivilliği ve ılımlı tavırları ile törpülendiği belirtilmiştir. Parti içi yapı incelendiğinde, oldukça iyi organize olunduğu ve emir-komuta zincirine dayalı bir anlayış olduğu görülmektedir.³²

Parti başkanı parti adına demeç vermek, bildiri yayınlamak, parti görüş ve politikasını oluşturmak, personelin akıbetini belirlemek, başkan yardımcılarının görev ve sorumluluklarını belirlemek gibi eylemlerde bulunabilir. Bunun yanı sıra parti genel kurulunun parti başkanı üzerinde hiçbir bağlayıcı yetkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla aday belirlemede hangi usulün kullanılacağına da parti başkanı tek başına kendisi karar vermektedir.³³

2011 yılı AKP'nin Kürt sorunu için çözüm sürecinde olduğu zamanlara denk gelmektedir. MHP ise buna büyük tepkiler vermiştir. Milliyetçi ve militarist bir üslup kullanıldığı söylenebilir (Musil, 2015, s. 4-5).

MHP'nin kadın konusuna yaklaşımında ise, milliyetçilik göz önünde bulundurularak Türk kadınının yüceliği ve savaş dönemlerindeki özverili çalışmaları üzerinden gidildiğini görmek mümkündür. Kadınların birey olarak cinsiyetinden ya da annelik kimliğinden sıyrılamadığı görülmektedir. Aile ve Miras Hukuku meselesinde kadınlara yeni haklar verilmesinin MHP için oldukça önemli olduğundan bahsedilmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşunda, Kurtuluş Savaşı'nda erkeklerle omuz omuza mücadele yürüten kadınların, her meslek dalında, kamusal alanda bugün de yer alması gerektiği yönünde söylemler yer almaktadır (Taştan, 2016, s. 199). Aynı şekilde MHP'nin kadın kollarının web sayfasında yer alan amaçları kadının öncelikle eğitim olmak üzere her alandan gelişmesi, kadınların siyasete aktif katılımını ve nüfusla doğru orantılı olarak parlamentoda temsilinin sağlanması, sağlıklı bireylerin yetiştirilmesi ve aile kurumunun bozulmaması için elinden geleni yapması, muhtaç kadınlara barınma, sosyal güvenlik gibi imkanları tanımak ve onları istihdam etmek sıralanmıştır.

---

³² https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/yozarasurecmhp.pdf

Adresine 21.12.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.

³³ MHP parti tüzüğünden alınmıştır.

(Milliyetçi Hareket Partisi, 2018).³⁴ İlaveten parti çatısı altındaki kadınlara ise genel anlamda başrollerin değil yardımcı rollerin uygun bulunduğu görülmektedir

4.1.1.4. BDP/HDP (Barış ve Demokrasi Partisi/ Halkların Demokratik Partisi)

Barış ve Demokrasi Partisi 2008 yılında kurulmuştur.³⁵ BDP'nin, Kürt siyasal hareketinin 25 yıllık mücadelesinin olgunluk dönemi olduğu belirtilmiştir. Kendilerini “sol bir kitle partisi” olarak tanımlamaktadırlar. Güttükleri kimlik siyaseti ile BDP'nin “Kürt milliyetçisi” oldukları düşünülse de farklılıkların bir aradalığına, barış, demokrasi ve özgürlüğe yapmış oldukları vurgular bu düşünceden uzaklaşılmasına sebep olmaktadır (Bahar Şimşek, s. 17). 2014 yılında BDP milletvekilleri Halkların Demokratik Partisi'ne katılmışlardır. HDP, bir ırkın yüceltilmesi mevzusundan mustarip olarak daha kucaklayıcı ve birleştirici bir söylem üzerinden gitmiştir.

*“Parti, tüm ezilenlerin ve sömürülenlerin; dışlanan ve yok sayılan bütün halkların ve inanç topluluklarının, kadınların, işçilerin, emekçilerin, köylülerin, gençlerin, işsizlerin, emeklilerin, engellilerin, LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans) bireylerin, göçmenlerin, yaşam alanları tahrip edilenlerin; aydın, yazar, sanatçı ve bilim insanları ile bütün bu kesimlerle birlikte mücadele yürüten güçlerin her türden baskı, sömürü ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve insan onuruna yaraşır bir yaşam kurmak üzere bir araya geldiği, demokratik halk iktidarını hedefleyen bir siyasî partidir”*³⁶ HDP kendisini parti tüzüğünde yer alan bu ifadeler ile, azınlık ve marjinal grupların sesini duyurmaya adanmış bir parti olarak, farklılıkların aynılıktan daha iyi olduğu vurgusunu yaparak nitelendirmiştir. Özellikle cinsiyet kökenli ayrımcılığın üzerinde duruluyor olması dikkat çekicidir.

HDP, Rojawa Kadın Devrimi'nden bu yana örgütlü kadın hareketinin savunucusu olmuştur. Rojawa Kadın Devrimi ile elde edilen kazanımlar ile birlikte kadınların vermiş oldukları bütün mücadele ve kazanımların arkasında olduklarını belirtmişlerdir. HDP, farklılıkların birbirlerini ötekileştirme yoluna gitmeden bir arada yaşayabilmesi idealinin peşinden gitmiştir. Toplumun her alanında insanların yüz yüze

³⁴ Erişim tarihi: 15.05.2018

³⁵ Arka planı incelendiğinde 80'lerin ortasından bu yana pek çok isim değişikliği ve dönüşüm geçirmiş bir parti olduğu görülmektedir. Tarihsel arka planına konudan uzaklaşmaya sebep olacağı için yer verilmemektedir.

³⁶ <http://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-tuzugu/10>

Erişim tarihi 21.12.2017

geldiği eşitsizlik ve adaletsizliğin temel sebebinin erkek egemen tahakkümcü yapı olduğuna inanmışlar, iktidar ve hiyerarşinin erkek tekelinde olarak sürekli üretilmesine karşı ise bu zincirin kadınlar ile kırılabilceğini savunmuşlardır. Kadınlar ile birlikte erkek tekelindeki demokratiklikten uzak siyaset anlayışından kurtulmanın mümkün olabileceğini düşünmektedirler. Bu sebeple parti bünyesinde kadınlar ve erkeklerin eşitliğini vurgulamak amacı ile “eş başkanlık” ve “eş sözcülük” yer almaktadır ve Türkiye’de eş başkanlık kavramı ilk olarak HDP ile hayat bulmuştur. Eş başkanlık, eşit yetki ve sorumluluk ilkeleri ile yürütülmektedir. Ayrıca HDP erkek egemen siyasetin “kendine benzeten” ve “kendi içinde eriten” bir yapısı olduğunun altını çizmiştir. (Halkların Demokratik Partisi-Kadın Meclisi Tanıtım, 2018) ³⁷Bu da bu çalışmada önceki bölümlerde bahsi geçen “*double bind effect*”i akla getirmektedir. Kadınlar siyasette yer alabilmek için feminenliklerinden vazgeçmek durumunda kalmaktadırlar. Aynı zamanda bu düşünce “*kadın gibi görün, erkek gibi davran*” ifadesinin yerindeliğine bir dayanak niteliği taşımaktadır.

Genel anlamda HDP cinsler arası eşitsizliğe karşılığını, kadına karşı şiddete, cinsiyete dayalı iş bölümüne, özel-kamusal alan dikotomisine karşılığını belirtmiştir. Ayrıca cinsler arası eşitsizliğin ortadan kalkması adına tam bir eşitlik sağlanana kadar kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığı esas alacaklarını da eklemiştir. Türkiye’de kadın kotası ile alakalı partilere getirilmiş bir zorunluluk bulunmamaktadır. Kadın kotası uygulamak partilerin kendi inisiyatifine bırakılmıştır. Kadınlar için pozitif ayrımcılık ve kota uygulaması yapan partiler Demokratik Toplum Partisi ve dönüşümü sonrası HDP olmuştur. Parti içerisinde seçimlerde %40 kadın kotası uygulamışlardır. ³⁸Kadın sayısındaki artış görülmesi ile birlikte, kotanın bu aşamada iken, Türkiye için önemli olabileceği düşünülmektedir.

4.1.2. 21.yüzyıl İskoçya’sında Partiler

Bu bölümde İskoçya’daki siyasi partilerin ideolojik yapısına ve kadına dair bakış açılarına, kadın konusundaki duruşlarının getirdiği kazanımlara değinilecektir. Ardından Türkiye ve İskoçya arasında milliyetçilik ve feminizm üzerinden herhangi

³⁷ Web sitesine erişim 15.05.2018 tarihinde sağlanmıştır. Herhangi bir tarih bilgisine web sitesinde rastlanmadığından erişilen yıl tarih olarak gösterilmiştir.

³⁸ <http://kadinrastirmalari.kadem.org.tr/kadınların-siyasete-katılımı-ve-katılımı-artırmaya-yönelik-stratejiler/>

Erişim tarihi: 21.12.2017

bir benzerlik ortaya çıkarılıp çıkarılmayacağı, feminist ve anti-feminist yaklaşımların bunun üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

4.1.2.1. İskoç Ulusal Partisi- SNP (Scottish National Party)

1934 yılında, merkezin solunda konumlanan İskoçya'nın Ulusal Partisi (National Party of Scotland) ve merkezin sağında konumlanmış bulunan İskoç Partisi (Scottish Party) birleşerek İskoç Ulusal Partisi (The Scottish National Party) haline gelmiştir (Scottish National Party, 2018). Özellikle 1970'li yıllarda Kuzey Denizi'nde petrol bulunmuş olması ile beraber İskoçya'nın kendi zenginliklerini yönetme ve ulusun kaderini tayin etme isteği artmıştır. Milliyetçi ve sosyal demokrat parti özelliği gösteren İskoç Ulusal Partisi, İskoç Bağımsızlığı kampanyalarının hem destekleyicisi hem de yürütücüsü olmuştur. İskoç Ulusal Partisi'nin şu anki lideri 2014 yılından beri Nicola Sturgeon'dır. (Mackay & Kenny, 2007, s. 80) SNP kadın vekillerinin yüksek profilli kadınlar olduğunu belirtmiş ve buna örnek olarak da Nicola Sturgeon'ı göstermiştir. Hem parti başkanlığı hem de başbakanlık (first minister) görevini aynı anda icra eden ilk kadın olmuştur. Parti ideolojisi ana akım Avrupa sosyal demokrat gelenekleri ile uyumludur. Destekleyici olarak, eşcinsel evlilik ile alakalı taahhütler, tek taraflı nükleer silahsızlanma, kademeli kişisel vergilendirme, oy kullanma yaşını on altıya düşürme, yenilenebilir enerjiye yatırım yapmak gibi örnekler verilebilir. (Mackay & Kenny, 2007, s. 81)

Özellikle 1990'lı yıllar ile birlikte (1997 yılındaki bağımsızlık referandumu da bunu destekliyor ki) İskoç milliyetçiliğinde bir hareketlenme olduğu aşikardır. Özellikle SNP politikasını daha çok bu bağımsız bir devlet olma ideali ve Avrupa Birliği üyesi bir devlet olmak düşüncesi üzerinden yürütmektedir. Bu da Birleşik Krallık bazında düşünüldüğünde Birleşik Krallık'ın kaderinde muğlaklık oluşturan bir durum olarak göze çarpacaktır.

2007 yılı SNP için oldukça önemli bir yıl olmuştur. Özellikle işçi sınıfı liberal demokratlardan istedikleri çabayı sekiz yıl süresince göremedikleri için İskoç halkı artık bir yenilik ile kaderlerini değiştirmek istemişlerdir. SNP özellikle iktisadi bakımdan sıkıntı içerisinde olan halka, umut vadeden kampanyalardan bahsetmiştir. SNP'nin en temel hedefi ise "Daha iyi bir İskoçya" düşüncesi olmuştur. Bu düşüncüyü takiben küçük işletmelere daha fazla destek, hayatî sağlık hizmetlerinin yerelde sağlanması,

daha düşük oranlarda ve daha adil vergi toplanacağına dair vaatlerini vermiştir. SNP 2007 yılında %32,9 ile tarihinin en yüksek oyunu almıştır. 47 vekil ile bir azınlık yönetimi kurmuştur. En yakın oyu alan muhalefet partisi ise %32,2'lik oy oranıyla ve 46 milletvekili ile İşçi Partisi olmuştur (Scottish National Party, 2018). Aynı şekilde 2011 yılı da İskoç siyaseti ve İskoç parlamentosunun tarihinde önemli bir dönemeç olmuştur. Son derece olumlu bir kampanyanın ardından, SNP, 69 koltuk ile İskoç Parlamentosu'nda genel çoğunluğu kazanmıştır. Tarihi galibiyetin ardından Lider Alex Salmond, SNP Hükümetinin 5 yıl içinde Bağımsızlık hakkında bir referandum düzenleyeceğini duyurmuştur (Scottish National Party, 2018).

2007 yılında partilerde yaşanan kadın oranlarındaki genel düşüşün sebebinin, parti norm ve uygulamalarına yönelik önemli reformların azalması olduğu iddia edilmiştir. İlk parlamentodan sonra pozitif ayrımcılık ve pozitif eylemin azalması ile birlikte bu beklenilebilir bir sonuç olarak değerlendirilmiştir (Mackay & Kenny, 2007, s. 81).

SNP kendisini cinsiyet dengesini hükümet kabinesinde sağlamış dünyadaki sayılı partilerden biri olarak nitelenmektedir. Bu başarıya sahip olmalarının kadınları siyasette daha aktif bir konuma taşımak için yeterli olmadığını ve daha iyi bir noktaya taşımak için çalışmaya devam edeceklerini belirtmektedirler. Parti olarak kadınların bir araya gelip düşüncelerini paylaşmaları, birbirlerine olan desteklerini pekiştirmeleri için başarılı kadın konferansları düzenlemişlerdir. Kadın adaylar için mentorluk hizmeti ve kadın akademisi yer almaktadır. 2011 yılında kadın vekil oranı %27,5 iken 2016 yılında bu oran %43'e çıkmıştır. Parti bazında milletvekillerinin 1/3'ünden fazlasının kadın olduğu vurgulanmıştır. 2017 yerel seçimlerinde de daha fazla kadının aday olabilmesi yönünde tedbirler alınmıştır. Böylece kadın SNP adaylarının konseydeki oranı %17,5'ten %41,3'e çıkmıştır. SNP ve Yeşiller konseyde kadın sayısında en büyük orana sahip iki parti olmuştur. Kadın Haklarının elde edilmesinin 100.yıldönümü vesilesi ile kadınların siyasete aktif katılımını arttırmak amaçlı projelerin desteklenmesi adına 500.000 Poundluk bir kaynak oluşturulmuştur. Kamusal alandaki kadın lider sayısını arttırmak amacı ile de Kamusal Alanda Toplumsal Cinsiyet Temsili yasası yürürlüğe girmiştir. Yeni yasa, yönetici olmayan üyelerin %50'sinin İskoçya'daki kamu kurumlarında kadın olmasını sağlamıştır. Bu Birleşik Krallık'ta bir ilk olmuştur. Ayrıca kadınların seslerinin siyasetteki en üst kademede duyulabilmesi için Başbakan Nicola Sturgeon bir konsey kurmuştur (Advisory Council on Women and Girls). Bu konsey,

kadınların toplumsal yaşamda karşılaştıkları eşitsizlikleri İskoç hükümetine duyurmak için önemli bir kanal olmuştur (Scottish National Party, 2018). Ayrıca kadınların deneyimlerinin birinci ağızdan dinlenmesi de oldukça önemlidir. Şu anda SNP’de yirmi yedi tane kadın vekil bulunmaktadır.

4.1.2.2. Muhafazakâr Parti (Scottish Conservative and Unionist Party)

Eskiden beri kullanılan kısa adı ile (lakap da denilebilir) Tory Partisi ya da Tories (Toryler) olarak da adlandırılır. Bu parti daha çok monarşi ve birlik yanlısı tutumu ile ön plana çıkar. Geleneksel ve muhafazakâr değerleri incelemektedir. Sert yasaların çıkarılması ve bunların muhafaza edilmesini savunurlar. (Örneğin; partililerin bir kısmı idam cezasının gelmesi gerektiğini savunur) Özel sektörü destekledikleri bilinmektedir. Örneğin, işsizlik maaşını desteklemek yerine özel sektörü desteklemeyi daha mantıklı bulurlar. Bu şekilde istihdam sağlayabileceklerini savunurlar. İktisadî olarak liberalizmden yana olduklarını söylemek mümkündür. İhracata dayalı bir politika yürütürler. Ülkeye yasal olarak gelen göçmenlere kapılarının açık olduğunu belirtirler de yasa dışı yollar ile giriş sağlayıp, ülkede yaşayan mülteci ve göçmenlere karşı sert yaptırımları bulunur. Her türlü uyuşturucu ve keyif verici maddeye karşı çıkarlar. Her ne kadar İskoçya Galler ve Kuzey İrlanda’da birlikten yana olsalar da özerklik konusuna olumsuz bir yaklaşımına rastlanmaz.³⁹

Kendilerini özgürlük, eşitlik yanlısı, yurtsever bir merkez sağ parti olarak nitelendirmişlerdir. Özellikle yerelciliğe vurgu yapmaktadırlar. Kendilerini oldukça sorumluluk sahibi olarak tanımlayan parti, düşük vergi, sınırlı hükümet müdahaleleri vaatleri ile liberallik özelliğini de beraberinde taşımaktadır. İskoç Muhafazakâr Partisi milletin kendisi için en iyi seçimi yapabileceğine olan inancı üzerinde durmuştur. Kadın katılımı veya kadın hakları ile ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır.⁴⁰

Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı’na dek olan dönemde özellikle 1939 yılında Muhafazakâr Parti ve İngiltere arasındaki çıkar ilişkilerini ve birbirlerine olan destekleri ortaya çıkmıştır. Dönemin hava bakanı Lord Weir, Sir James Lithgow savaş çeliği kontrolörü ve demiryolu konusunda menfaate sahip iş adamı ve politikacı

³⁹ <https://britanyabilgi.blogspot.com/2016/06/muhafazakar-ve-birlikci-parti.html>

⁴⁰ <http://www.scottishconservatives.com/what-we-stand-for/>

Erişim tarihi: 10.06.2018

Eric Geddes'in hükümetin önemli figürleri olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu yüzden daha çok sendikacılık temelli bir parti olmasına rağmen bir bocalama ve yarı milliyetçi bir anti-pati sonrasında İskoçların ihtiyaçlarına cevap verememiş ve devrime karşı bir duruş sergilemiştir (McTavish, 2016, s. 60). Bilindiği üzere muhafazakârlar genel olarak keskin değişiklikler yerine, daha aşamalı ve geleneğe zarar vermeyen değişimlere sıcak bakmaktadırlar. Politika açısından, partinin hükümet programlarının pek çok yönü, 1950'ler ve 1960'larda, özellikle sosyal (esas olarak belediye mülkiyetindeki) konut büyümesi alanında, fakat diğerlerinde, ekonomik ve sosyal yeniden yapılanma üzerine, işgücü ile paylaşılan ana akım refah devleti ve kamu sektörü büyümesinin özelliklerini göstererek bunun bir parçası olmuştur. Bu, bölgesel gelişme politikasının evrimi yoluyla, daha ziyade ironik olarak tanımlanmıştır. Burada iki geniş zorunluluğun varlığı belirtilmiştir. Birincisi, İskoç ekonomisinin ağır mühendislik, çelik, madencilik ve gemi inşa üslerinde uzun vadeli yapısal düşüş olmuştur. Bu endüstrilerden bazıları, 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki yeniden inşa döneminde son derece dirençli olmasına rağmen, birçoğu yeni yabancı endüstriye girenler karşısında giderek rekabet etme yetisini yitirmiştir (McTavish, 2016, s. 61-62).

Yirmi yıl önce İskoçya'da muhafazakârlığın öldüğü söylenmektedir. Muhafazakâr Parti lideri Ruth Davidson'dır. Ruth Davidson'ın arka planına bakıldığında kendisini işçi sınıfına mensup, lezbiyen bir BBC gazetecisi olarak tanımladığı görülecektir. (Massie, 2017) ⁴¹ İskoç muhafazakârlığı Türk muhafazakârlığından farklı olarak bu gibi ilginç bileşenleri de içermektedir. Her ne kadar kadın bir parti liderine -Ruth Davidson- sahip olsalar da özellikle 2007 yılında muhafazakârlar kadın temsilini arttırmak adına herhangi bir olumlu önlem almamış veya pozitif eylemde bulunmamışlardır. Ancak Birleşik Krallık'ta David Cameron yönetimindeki parti, kadınlar konusunda yerel partileri daha aktif bir yaklaşım sergilemeleri konusunda uyarmıştır. Böylece Annabel Goldie, Margareth Mitchell ve Mary Scanlon kendi listelerinde ilk sırada yer alabilmiştir (Mackay & Kenny, 2007, s. 87). Bu da aslında yukarıda bahsi geçen "bulaşma efekti"nin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Birleşik Krallık iktidar partisi olan Muhafazakâr Parti'nin Westminster'in hala bir "erkekler kulübü" olarak görülmesinin sebebi olduğu düşünülmektedir. İskoç muhafazakârları değişikliklere istekli değildir. (Stevens, 1990, s. 85) Şu anda Muhafazakâr Parti'de yedi kadın milletvekili bulunmaktadır.

---

⁴¹ Erişim tarihi: 30.7.2018

4.1.2.3. İşçi Partisi (Labour Party)

İşçilerin arka planındaki destek noktaları aslında Muhafazakârlar ile benzerlik göstermektedir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası işçi konseylerinin artan kentleşme ve göç kaynaklı sağlıklı ve yetersiz konutlar ile ilgili konularda yaptıkları toplantılar bu konseyin İşçi Partisi için oldukça önemli bir destek noktası olduğunun göstergesi olarak alınabilir. Bir diğer destek noktası ise beklenmedik bir şekilde temelde yatan Protestan kilise geleneği sürdürücüsü bireylerin sayesinde Protestan kilisesi olmuştur. Ancak bu durum partinin bağımsız bir siyasî söylem oluşturması önünde bir engel olabileceği gerekçesi ile McTavish tarafından eleştirilmiştir (McTavish, 2016, s. 60).

Bir diğer ilginç nokta ise İşçi Partisi'ne mensuplar ve destek verenler incelendiğinde, Birleşik Krallık düzeyindeki çalışan işçi sınıfından aldıkları desteğin yüksek rakamlarda olduğunu söylemek mümkün değildir. Devrim ile alakalı vaatlerde bulunulmasına rağmen bu konu ile ilgili tek adım İskoç Ulusal Partisi'nin tehdidine bir cevap niteliğinde olmuştur. Başbakan Harold Wilson 1969 yılında hem İskoç hem de Gal milliyetçilerinden yükselen destek ve gelen seçim zaferi sonrasında Kilbrandon Kraliyet Komisyonu'nda⁴² alınan kararın anayasaya konulmasına vesile olmuştur. Bağımsızlığa doğru çıkılan yolculuk ise daha çok parti dışından gelen, partinin genel seçmen kitlesini oluşturmayanlarca desteklenmiştir. İşçi Partisi'nin özellikle partinin kendisini Westminster'da muhalefet koltuklarında bulduğu zaman değiştiği belirtilmiştir. İskoçya'nın önde gelen bazı işçi şahsiyetleri hem İngiliz emekçilerinin hem de John Smith, Gordon Brown ve Donald Dewar gibi önemli isimlerin savunucuları olmuşlardır. Smith ve Brown parti liderliğine dek yükselen isimler olmuşlardır. Öyle ki Gordon Brown başbakanlığa da yükselmiştir. Bu dönemde dahi Birleşik Krallık'ın geniş vergi politikası ve refah harcamalarına bağlılığı ve parti yapısı ile Birleşik Krallık'ı odak noktası olarak alan bir parti haline gelmiştir (McTavish, 2016, s. 60). İşgücünün yapısal olarak farklılaşması ile işçi sınıfının işçi partisine olan desteğinin Birleşik Krallık tarihi boyunca zayıflayarak devam ettiği belirtilmiştir. Buna göre 1966 yılında işçilerin %66'sı, 1985'te %45'i, 1980'lerde ancak %45'i partiye destek vermiştir. (McTavish, 2016, s. 64). İşçi Partisi'ne olan desteğin azalmasının arka planındaki neden İskoç Ulusal Partisi'nin özellikle 70'lerin sonundan itibaren Kuzey Buz Denizi'nde petrol bulunması ile de söylemini güçlendirerek bağımsızlığa yaptığı

⁴² Kilbrandon Kraliyet Komisyonu 1973 tarihinde İskoçya'nın iç işlerini kendi meclisinde halledebileceğine dair bir rapor yayınlamıştır.

vurgu kaynaklı olabilir. Milliyetçilik devreye girince bir partiden diğerine aşamalı bir kayış söz konusu olabilir.

İlk Holyrood seçimlerinde İşçi Partisi genel olarak elli altı koltuk ile (elli üç seçim bölgesi, oyların%38,8'ine ve %33,6'sında üç bölgesel koltuk sayısına dayanmaktadır) iktidar partisi olmuştur. SNP onu takip eden bir diğer parti olmuştur (otuz beş koltuk; yedi seçim bölgesinin %28,7'si ve %27,26 bölgesel koltuk sayısına dayanmaktadır.) (McTavish, 2016, s. 65). Şu anda İskoç İşçi Partisi (Scottish Labour)'nde on bir kadın milletvekili yer almaktadır.

4.2. Feminist Ve Anti-Feminist Perspektifte Bulgular

Aşağı kısımdaki sorular vekiller tarafından 1'den 5'e kadar değerlendirilmiştir. 1 "katılmıyorum", 2 "az katılıyorum", 3 "katılıyorum", 4 "çok katılıyorum", 5 "tamamen katılıyorum" anlamına gelmektedir. Aşağıdaki tablolar SPSS programından faydalanılarak elde edilmiştir.

Türk ve İskoç vekillerin demografik özellikleri şu şekildedir:

Tablo 4: Milletvekillerinin Dağılımı: Parti * Eğitim * Ülke Crosstabulation

Ülke			Eğitim				Toplam
			İlköğretim	Lisans	Lisansüstü	Ortaöğretim	
İskoçya	Bağımsız	(n)		1	1		2
		Parti içi % oranı		50%	50%		100
	Labour	(n)		5	1	1	7
		Parti içi % oranı		71,4%	14,3%	14,3%	100
	Scot.Cons.	(n)		3			3
		Parti içi % oranı		100			100
	SNP	(n)		21	8		29
		Parti içi % oranı		72,4%	27,6%		100
	Toplam	(n)		30	10	1	41
		Parti içi % oranı		73,2%	24,4%	2,4%	100
Türkiye	AKP	(n)		31	15		46
		Parti içi % oranı		67,4%	32,6%		100
	BDP	(n)		4	1	4	9
		Parti içi % oranı		44,4%	11,1%	44,4%	100
	CHP	(n)	1	10	8		19
		Parti içi % oranı	5,3%	52,6%	42,1%		100
	MHP	(n)			3		3
		Parti içi % oranı			100		100
	Toplam	(n)	1	45	27	4	77
		Parti içi % oranı	1,3%	58,4%	35,1%	5,2%	100

Milletvekillerinin eğitim durumları karşılaştırıldığında İskoç Kadın Vekillerin %97,6'sının Lisans ve Lisansüstü eğitilmiş olduğu görülürken, Türk Kadın Vekillerde bu oran, -BDP'li Ortaöğretim mezunu 4 vekil ve CHP'den İlköğretim mezunu 1 vekil ile- %93,5'e düşmektedir. Bunda şüphesiz ki iki ülke arasındaki okuryazarlığın ve eğitimin yaygınlığı arasındaki farkın etkisi vardır. BDP'li vekillerin ortaöğretim mezunu olmasında, bölgeler arası fırsat eşitliğinin olmamasının etkisi olabilir. Ancak Türk kadın vekillerin Lisansüstü mezun oranı daha fazladır. Bu durum, Türkiye'de erkek vekillerden beklenmeyen bir standart yüksekliğinin de göstergesidir. Özellikle milliyetçi-muhafazakâr bir parti olarak MHP'nin tüm vekillerinin lisansüstü eğitime sahip olmaları bunun bir göstergesi sayılabilir. Burada anlaşılmaktadır ki, erkek vekil söz konusu olduğunda, eğitim durumu o kadar önem arz etmezken, kadın bir vekil söz konusu olduğunda, eğitim durumunun oldukça iyi olması gerektiği dikkat çekecektir. Bu da kültürel kodlar gereği, erkeğin doğasının liderliğe daha yatkın olduğu düşüncesinden ve kadının lider olmak istediğinde erkekten daha fazla çaba sarf etmek, üstün konumda olduğu durumlarda dahi (eğitim gibi) aynı seviyede görülmesi gibi bir sonuç çıkarımına sebep olmaktadır. Nitekim Türk Kadın Vekillerin 13'ü Akademisyen; 12'si Avukat, 6'sı Mimar; 5'i Eczacıdır. İskoç vekiller için mesleki kariyer milletvekilliği için zorunlu ön şart gibi durmamaktadır.

Öncü'ye göre, Türkiye'de akademisyenlik gibi yüksek eğitim gerektiren mesleklerin parlamentoda hatırı sayılır şekilde var olmasının sebebi, cumhuriyet döneminde, modernleşme gayesi ile kadınların eğitime oldukça önem verilmiş olmasıdır. Özellikle Cumhuriyet ile birlikte hızlı bir büyüme ve değişim hareketine giren Türkiye'de hızlı bir şekilde yetişmiş kadro ihtiyacını tamamlamak gerekmiştir. Günümüzde de Batılı ve modern çehreyi korumak adına bu konu üzerinde durulduğundan oranlamanın bu şekilde olması normal olabilir. (Kandiyoti, 1996, s. 77) Kadınların modernleşmenin yüzü olmaya devam ettiği anlaşılabilir.

Tablo 5: Çocuk Sayısı * Ülke: Case Processing Summary

	Cases					
	Dahil edilen		Hariçler		Toplam	
	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
Çocuk Sayısı * Ülke	85	72	33	28	118	100

Tablo 6: Çocuk Sayısı Ortalaması * Ülke : Case Processing Summary

Ülke	Ort.	N	Std. Sapma
------	------	---	------------

İskoçya	1,9048	21	,70034
Türkiye	1,6406	64	,74252
Toplam	1,7059	85	,73717

Çocuk sahibi olan vekillerin ortalama çocuk sayılarına bakıldığında İskoç Vekillerin orantısal olarak daha fazla çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla evli ve çocuk sahibi olmak toplumsal cinsiyet eşitliğine daha yakın ülkelerde bizimki gibi ülkelere nazaran çok da bir engel teşkil etmediği izlenimi vermektedir. Görüşülen vekiller parlamentoda çocuk bakımı için gerekli alanların yer alması, kreş gibi imkânların bulunması, mecliste çalışma saatlerinin çok uzun olmaması ve kadın vekillerin eşlerinin, onlara destek olmak adına çocukların sorumluluğunu almaktan kaçınmaması gibi etkenlerin çocuk sahibi olma kararları üzerinde oldukça etkili olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, İskoçya özelinde, parlamentoda yer alan kadın vekillerin çocuk sahibi olması, İskoç kadınlar için bir cesaretlendirme unsuru niteliği taşıyabilir. Hem çocuk sahibi olmak hem de karar alma mekanizmalarına etki edebilme gücü konusunda yüreklendirici bir örnek teşkil etmektedir. Fakat Türkiye gibi İslamiyet'in çoğunluğun dini olarak kabul edilmiş ülkelerde, düzenli aile yaşamı ve kadının "annelik" sıfatı ile kutsallaştırılması eğilimi de söz konusudur.

İskoç ve Türk kadın milletvekillerinin medenî durum dağılımına göre, İskoç kadın milletvekillerinin %22'sinin bu soruyu yanıtlamadığı görülmektedir. %12,2 si bekâr, %2,4'ü boşanmış, %7,3'ü diğer olarak, %0'ı dul, %56,1'i de evli olarak yanıtlamıştır. Türk kadın milletvekillerinin ise %2,6'sı soruyu yanıtlamamış, %16,9'u bekâr, %1,3'ü boşanmış, %0'ı diğer, %3,9'u dul, %75,3'ü evli olarak yanıtlamıştır. Her iki ülkenin iktidar partilerinde sayısal çoğunluk sebebi ile evlilik oranı yüksektir. İki ülkede de parlamentodaki kadınların çoğunluğunun evli olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye'de BDP evli kadın vekil oranı %44 ile en düşük partidir. Medenî durum dağılımında "diğer" seçeneğinin İskoçya'da 3 kadın milletvekili tarafından cevap olarak seçildiği ve Türkiye'de bu seçeneğin yanıt olarak verilmediği görülmektedir. "Diğer" den kastedilen "partnerlerin herhangi bir resmi otoritenin iznine ihtiyaç duymaksızın bir arada yaşam sürdürmeleri" durumudur. Bu durumun oluşmasında ülke çoğunluğunun dinsel eğilimi de oldukça etkilidir. Türkiye gibi İslamiyet'in hüküm sürdüğü ülkelerde, partner ile birlikte yaşam alanı paylaşma durumu hem kültürel kodlar hem dinî sebepler hem de muhafazakârlığın etkisi ile mümkün görülmemektedir. Eylemde bu gerçekleştirilse dahi, söyleme bunu yansıtmaktan kaçınma eğilimini görmek mümkündür. Fakat böyle bir durum kadınlar için hayati derecede önemli bir namus

meselesi olarak görülebilen, erkek söz konusu olduğunda, eleştiri yerini övgüye bırakabilmektedir.

Kadın liderliklerine ilişkin değerlendirmeler şu şekildedir:

Tablo 7: Aşağıdaki liderlik Tarzları Size Ne Kadar Uymaktadır? (1 Min-5 Max) Cevap ortalamalarının ülke bazında karşılaştırılması

Ülke	Sevecen	Bağımsız	Duygusal	Konuskan	Anlayışlı	Cesur	İyiliksever	Özgür	İnatçı	Kararlı	Dürtüst	Gözüpek	Destekleyici	Rekabetçi
İskoçya Ort.	3,80	4,36	3,92	4,22	4,56	3,92	4,09	4,24	3,82	4,36	4,92	3,67	4,26	3,92
N	41	41	41	40	41	41	41	41	41	41	41	40	41	41
Std. Sapma	1,054	,698	,84	,86	,67	1,08	,99	,76	,89	,76	,26	1,02	,67	,87
Türkiye Ort.	4,48	3,68	3,57	4,32	4,58	4,28	4,50	4,37	3,57	4,67	4,92	3,92	4,65	2,77
N	54	47	54	58	56	50	51	51	47	58	55	50	55	45
Std. Sapma	,88	1,23	1,17	,98	,62	,96	,90	,84	1,45	,60	,26	1,20	,64	1,44
Toplam Ort.	4,18	4,00	3,72	4,28	4,57	4,12	4,32	4,31	3,69	4,54	4,92	3,81	4,48	3,32
N	95	88	95	98	97	91	92	92	88	99	96	90	96	86
Std. Sapma	1,01	1,07	1,05	,93	,64	1,03	,96	,811	1,22	,68	,26	1,13	,68	1,33

Cinsel karakter çeşitliliğini anlamadaki en geniş perspektifli yöntem, bireyleri toplumsal cinsiyet anlayışları ile ilgili kişisel özelliklerini farklılıklar noktasında sınıflandırmaktır. Bu sınıflandırma durumu “*kişisel özelliklerin ölçülmesi*” olarak adlandırılmaktadır. 1940’lı yıllarda Minnesota’da Çok Evreli Kişilik Envanteri kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre belli kısa şıklarla kişisel durum envanterini çıkarmak mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda, maskülenlik ve feminenlik birbirinin tam zıttı olacak şekilde sınıflandırılmıştır. Buna göre kişilerden kendilerini nasıl tanımladıklarına dair şıkları işaretlemeleri istenmiştir. Seçeneklerden örnek verilmesi gerekirse, “çok katı”, “çok yumuşak”, “baskı altında dağılır”, “baskı altında ayakta kalır” gibi birbirinin tam zıttı seçenekler bulunmaktadır. Bunun yanında “hırslı”, “sevecen”, “çocuksu”, “güçlü” gibi birbirine zıt seçeneklerden birinin seçilmesi istenmiştir. Kadın ve erkek yanıtları kıyaslandığında da cinsiyetler arası bir kutuplaşmanın doğduğu görülmüş ve maskülen, feminen karakter özellikleri buna göre belirlenmiştir (Cornell, 2016, s. 251-252). Mülakat soruları hazırlanırken, temel olarak bu kişisel durum envanteri çıkarma testi liderlik üzerine uyarlanmıştır. Yukarıdaki tabloda ağırlıklı olarak erkek liderlik özellikleri olarak görülenler mavi ile gösterilirken kadın liderlik özellikleri olarak görülenler de pembe ile gösterilmiştir. Bu renklendirme Feminist eleştiri bağlamında sarkastik bir seçimdir. Diğer yandan İskoç Kadın Vekiller,

Türk kadın vekiller ile kıyaslandığında, İskoç kadın vekillerin ortalamasına göre, kendilerini Türk kadın vekillere oranla daha az sevecen olarak tanımlamışlardır. Maskülen olarak görülen “bağımsızlık” konusunda ise, İskoç vekillerin oranı Türk vekillerden yüksektir. Duygusallık başlığında, İskoç ortalaması Türkiye’nikinden daha yüksektir. Bu ikisi göz önüne alındığında İskoç kadın milletvekillerinin maskülen olarak “bağımsız” sıfatı ve feminen olarak görülen “duygusal” sıfatını bir arada ve daha yüksek oranlarda kendilerinde gördüklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, kadın kimliğini tamamıyla gizleme ihtiyacı duymamakta hem kadınsı hem erkeksi olarak nitelendiren iki sıfatı da barındırabileceklerini göstermektedir. Türk kadın milletvekillerinde ise İskoçya’ya oranla kendilerini daha az duygusal olarak tanımlama eğilimi mevcuttur. Türk kadın milletvekilleri, kendi liderlik stillerini tanımlarken, erkeksi olarak algılandığı için mavi ile işaretlenen cesurluk, kararlılık, gözü peklik konularında İskoç kadın milletvekillerine kıyasla daha yüksek ortalamaya sahiptir. Bu da siyasî hayatta yer alabilmek adına kendi kadın kimliklerinin üzerini örtmeye çalışarak, erkek egemen ideolojinin sürdürücüsü oldukları ölçüde varlık gösterebildiklerine bir kanıt olarak gösterilebilir. Fakat İskoçya’da ise, kadın vekillerin feminen tanımlamalarda daha yüksek ortalamaya sahiptir. Tablo incelendiğinde ve *Dönüşümsel* liderlik biçiminde bahsi geçen, insanlar arası ilişkilerin önemli olması, liderin yönlendirici, yüreklendirici olması gibi özellikler barındırması özellikleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde İskoçya’da *Dönüşümsel* liderliğin, Türkiye’ye kıyasla daha belirgin biçimde görüldüğünü söylemek mümkün olmaktadır.

Tablo 8: “Karşıt cins milletvekilleri ile parti içinde eşit derecede ödüllendirildiğinizi düşünüyor musunuz”?
(az 1/eşit 3/ çok 5) sorusuna verilen cevaplar ile
Liderlik stilinizle, “Kadın gibi görün erkek gibi davran” sözüyle ne kadar uyumludur?
Cevaplarının ortalama ülke bazında karşılaştırması

Ülke		“Kadın gibi görün erkek gibi davran”	Partide Erkeklerle Eşit Muamele
İskoçya	Ort.	2,12	3,68
	N	41	41
	Std. Sapma	1,24	1,23
Türkiye	Ort.	1,78	3,66
	N	60	57
	Std. Sapma	1,26	1,34
Toplam	Ort.	1,92	3,67

N	101	98
Std. Sapma	1,26	1,29

Yukarıdaki tabloya göre İskoç kadın milletvekilleri, Türk kadın milletvekillerine kıyasla parti içerisinde erkeklerle daha eşit muamele gördüklerini belirtmişlerdir. Ancak eklemek gerekmektedir ki, Birleşik Krallık bazında, yani Westminster'daki kadın vekillerin verdiği cevaplar, partide erkekler ile eşit muamele görmedikleri, Westminster'da siyasetçi olmanın oldukça zor olduğu ve Westminster'ın bir "erkek kulübü"nden farksız olduğunu belirtmişlerdir. Yukarıdaki tablodaki oranlama incelendiğinde partide erkeklerle eşit muamele görme konusunda İskoçya ve Türkiye'de ortalamanın birbirine oldukça yakın olduğu görülebilecektir. "Kadın gibi görün, erkek gibi davran" stili ise İskoçya'da daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Liderlik stili bağlamında kendilerini daha feminen sıfatlarla tanımladıkları halde, davranış biçimi olarak erkeksiliği benimsedikleri gibi ilginç bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Tablo 9: Sizce milletvekili olunması önündeki en etkili engeller, hangileridir ve ne kadar etkilidir? (1 Min- 5 Max) Cevap ortalamalarının Ülkelere Göre Karşılaştırılması

Ülke	Finansal Zorluklar	Toplumun cinsiyet rol beklentisi	Dini konular	Güvenlik konuları	Hane halkının sorumluluğu	Siyasi partilerden destek azlığı	Siyaset Kirili bir işbirliği açısı	Etkili eğitim kitliği	Kendine Güvende eksiklik	Aileden destek eksikliği	Oylayarlarda n destek eksikliği	cinsiyetin desteğinde yetersizlik	Karşı cinsin desteğinde yetersizlik	Vekil tecrübe eksikliği
İskoçya	Ort. 3,85 N 41 Std. Sapma 1,03	Ort. 4,00 N 41 Std. Sapma ,89	Ort. 1,92 N 41 Std. Sapma 1,03	Ort. 2,31 N 41 Std. Sapma 1,17	Ort. 3,80 N 41 Std. Sapma 1,07	Ort. 2,51 N 41 Std. Sapma 1,12	Ort. 3,51 N 41 Std. Sapma 1,02	Ort. 2,12 N 41 Std. Sapma 1,14	Ort. 3,53 N 41 Std. Sapma ,77	Ort. 2,80 N 41 Std. Sapma 1,36	Ort. 1,90 N 41 Std. Sapma 1,22	Ort. 1,92 N 41 Std. Sapma 1,19	Ort. 2,82 N 41 Std. Sapma 1,07	Ort. 3,90 N 41 Std. Sapma 1,20
Türkiye	Ort. 3,48 N 47 Std. Sapma 1,28	Ort. 2,40 N 32 Std. Sapma 1,26	Ort. 2,00 N 14 Std. Sapma 1,24	Ort. 1,53 N 13 Std. Sapma ,66	Ort. 1,50 N 22 Std. Sapma ,91	Ort. 3,87 N 41 Std. Sapma 1,26	Ort. 2,68 N 29 Std. Sapma 1,19	Ort. 3,65 N 44 Std. Sapma 1,27	Ort. 3,73 N 46 Std. Sapma 1,35	Ort. 2,97 N 37 Std. Sapma 1,51	Ort. 3,82 N 35 Std. Sapma 1,33	Ort. 2,31 N 22 Std. Sapma 1,12	Ort. 1,68 N 16 Std. Sapma ,94	Ort. 3,00 N 22 Std. Sapma 1,38
Toplam	Ort. 3,65 N 88 Std. Sapma 1,18	Ort. 3,30 N 73 Std. Sapma 1,33	Ort. 1,94 N 55 Std. Sapma 1,07	Ort. 2,12 N 54 Std. Sapma 1,11	Ort. 3,00 N 63 Std. Sapma 1,50	Ort. 3,19 N 82 Std. Sapma 1,37	Ort. 3,17 N 70 Std. Sapma 1,16	Ort. 2,91 N 85 Std. Sapma 1,43	Ort. 3,64 N 87 Std. Sapma 1,12	Ort. 2,88 N 78 Std. Sapma 1,43	Ort. 2,78 N 76 Std. Sapma 1,59	Ort. 2,06 N 63 Std. Sapma 1,17	Ort. 2,50 N 57 Std. Sapma 1,15	Ort. 3,58 N 63 Std. Sapma 1,32

Buradaki engellerden özellikle cinsiyetle ilgili olduğu düşünülenler mor renkle doldurulmuştur.

Toplumun beklentisini karşılamaya çalışma konusunda ya da sosyal önyargılarla mücadele konusunda çizilmiş alanın dışına çıkan, dengeyi kurmayan kadınları başka sorunlar beklemektedir. Örneğin; bir kadın merhametli ve sıcak davranışlar sergilerse, kadınsı olmakla itham edilir fakat bu durum toplumsal beklentilere uygun olduğundan toplum nazarında çok sorun teşkil etmez. Fakat kadınlar açısından bu düşünce büyük sorun teşkil etmektedir (Merhamet ve şefkat sahibi olmak gibi). Bu farklılık, kadınlarla

ilgili olarak zihinlerde kararlılık hali göstermeyen, değişken bir algı halinin oluşmasına sebep olmaktadır. Güç ve otorite kullanımı erkekler için bir ayrıcalık olarak görülmüştür. Var olan kodlar, cinsiyete dayalı olarak siyasî çevrede var olan eşitsizliği kuvvetlendirmektedir. Bu bağlamda yukarıdaki tablo değerlendirildiğinde cinsiyete bağlı olarak engeller her iki ülkenin parlamenterleri için de sorun teşkil etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, İskoçya’da ülkemize nazaran daha çok gözetilen bir konu halindedir. Buna rağmen ortalamalar incelendiğinde duyulan endişeye paralel olarak İskoç vekillerin bahsi geçen engellere Türkiye’deki kadar maruz kalmasalar da farkındalık düzeyinin yüksekliği sebebi ile daha yüksek çıkmıştır. İki ülkede de en düşük ortalamaya sahip engel türünde din başlığı mevcuttur.

Finansal zorluklar kategorisinin her ülkedeki kadın vekiller için benzer oranlarda olduğu görülmüştür. Toplumun cinsiyete dayalı rol beklentisi kategorisi ise öngörülenden farklı bir sonuç vermiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en azından parlamento bazında Türkiye’ye nazaran daha düşük seviyede olduğu İskoçya’da bu konuda beklentilerin fazla olduğuna yönelik bir sonuç çıkmıştır. Türkiye’de geleneksel cinsiyet rol kalıplarının daha baskın olduğu düşünülmesine rağmen bu konudaki beklentilerin vekiller için bir engel teşkil etmediğine yönelik bir veri elde edilmiştir. (4,0-2,40) Bu ilginç sonucun sebebi olarak İskoçya ve Türkiye arasında farkındalık hususundaki uçurum gösterilebilir. İskoçya’da kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve toplumun geleneksel rol kalıpları üzerinden kendilerine atfedilmiş beklentilerine karşı daha duyarlı olduğu düşünülmektedir. Türkiye’ de ise bu geleneksel rol kalıpları öylesine içselleştirilmiştir ki ekstra bir iş yükü veyahut beklenti olarak algılanmamaktadır. Ayrıca Türkiye’nin kendisini hala modern bir ülke olarak gösterme kaygısı yer almaktadır ve bu sebeple bu problemler ile hiç karşılaşılmıyormuşçasına bir tutum izleniyor olabilir. Demografik veriler değerlendirildiğinde İskoç kadın vekillerin Türk kadın vekillere göre çocuk sahibi olmaya daha kolay karar verdikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum da aradaki farklılığı açığa kavuşturmak için ışık tutucu bir veri olarak değerlendirilmelidir. Türk kadın vekiller genellikle çocuk sahibi olmayı ve siyaseti bir arada yürütemeyeceklerini düşündükleri için farkında olmadan bu geleneksel rol kalıplarının belirlediği ölçüde bir alternatif oluşturmaktadırlar. Bu tercih bile toplumun beklentilerinin önemini açığa çıkarmaktadır.

Tablo 10: Parti * Parti lideri ile fikir ayrılığı * Ülke Crosstabulation

Ülke	Parti lideri ile fikir ayrılığına düştünüz mü?			Toplam		
	Cevapsız	Evet	Hayır			
İskoçya	Parti Independent	(n)	2	0	2	
		Parti içinde % oranı	100		100	
	Labour	(n)	4	3	7	
		Parti içinde % oranı	57,1%	42,9%	100	
	Scot.Cons.	(n)		3	3	
		Parti içinde % oranı		100	100	
	SNP	(n)	1	15	13	29
Parti içinde % oranı		3,4%	51,7%	44,8%	100	
Toplam		(n)	1	21	19	41
		Parti içinde % oranı	2,4%	51,2%	46,3%	100
Türkiye	Parti AKP	(n)	7	13	26	46
		Parti içinde % oranı	15,2%	28,3%	56,5%	100
	BDP	(n)	5	3	1	9
		Parti içinde % oranı	55,6%	33,3%	11,1%	100
	CHP	(n)	5	10	4	19
		Parti içinde % oranı	26,3%	52,6%	21,1%	100
	MHP	(n)		1	2	3
Parti içinde % oranı			33,3%	66,7%	100	
Toplam		(n)	17	27	33	77
		Parti içinde % oranı	22,1%	35,1%	42,9%	100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, iki ülkenin kadın milletvekillerinin parti liderleri ile herhangi bir fikir ayrılığı yaşayıp yaşamadıkları sorusuna, İskoç kadın milletvekilleri, toplamda %51,7'lik oranla “evet” yanıtı vermiştir. Türkiye için ise “evet” yanıtı oranı %35,1'dir. Buradan hareketle toplumsal cinsiyet eşitliğinin daha ön planda olduğu ülkelerde, kadın vekilin, parti lideri ile karşıt fikir sahibi olması beklenilebilir bir durumdur. Türkiye’de ise, bu soru %22’lik bir oranla cevapsız bırakılmıştır. Anlaşılacağı üzere, Türkiye’de kadın milletvekillerinin, erkek egemen ideolojinin sürdürücüsü oldukları oranda, siyasette varlık gösterebildikleri çıkarımını yapmak mümkündür. Parti liderinin görüşü ile çatışmaya girmekten kaçınma eğilimi söz konusudur. Bu da parti içi demokrasiyi baltalayabilecek bir niteliktedir.

Tablo 11: Parti * Karşı cins olarak doğmuş olsaydınız daha... * Ülke Crosstabulation

Ülke	Karşı cins olarak doğmuş olsaydınız daha...				Toplam
	Cevapsız	Daha geride kalırdım	Daha ileride olurum	Fark etmezdi	
İskoçya	Parti Bağımsız	(n)	1	1	2
		Parti içinde % oranı	50	50	100
	Labour	(n)	4	3	7

		Parti içinde % oranı			57,1%	42,9%	100	
	Scot.Cons	(n)			1	2	3	
		Parti içinde % oranı			33,3%	66,7%	100	
	SNP	(n)			11	18	29	
		Parti içinde % oranı			37,9%	62,1%	100	
	Toplam	(n)			17	24	41	
		Parti içinde % oranı			41,5%	58,5%	100	
Türk iye	Parti	AKP	(n)	7	6	11	22	46
			Parti içinde % oranı	15,2%	13	23,9%	47,8%	100
	BDP	(n)	5	1	0	3	9	
			Parti içinde % oranı	55,6%	11,1%		33,3%	100
	CHP	(n)	5	0	2	12	19	
			Parti içinde % oranı	26,3%		10,5%	63,2%	100
	MHP	(n)	0	0	1	2	3	
			Parti içinde % oranı			33,3%	66,7%	100
	Toplam	(n)	17	7	14	39	77	
		Parti içinde % oranı	22,1%	9,1%	18,2%	50,6%	100	

İskoç kadın milletvekilleri “karşı cins olarak doğmuş olsalardı başarı durumlarının ne yönde değişebileceği” sorusuna %58,5 oranında “fark etmez” olarak cevap vermişlerdir. Türk kadın milletvekillerinde de bu oran %50,6’dır. Yine Türk vekillerin %22,1’i bu soruyu yanıtızsız bırakmayı tercih etmiştir. İskoçya’da “daha ileride olurum” yanıtının %41,5 gibi yüksek bir oran çıkmasında Westminster’daki kadın vekillerin yanıtları etkili olmuştur. Westminster’da cinsiyet eşitliğinin olmadığı konusunda anketler esnasında ilave bilgiler vermişlerdir.

Tablo 12:” Hangi cinsiyetten iş arkadaşıyla çalışmayı daha kolay buluyorsunuz?” Crosstab: Parti * Ülke

Ülke			Hangi cinsiyetten iş arkadaşıyla çalışmayı daha kolay buluyorsunuz?				Toplam	
			Cevapsız	Erkek	Fark etmez	Kadın		
İskoçya	Parti	Independent	(n)		2		2	
			Parti içinde % oranı		100		100	
	Labour	(n)			3	4	7	
			Parti içinde % oranı		42,9%	57,1%	100	
	Scot.Cons.	(n)			2	1	3	
			Parti içinde % oranı		66,7%	33,3%	100	
	SNP	(n)			4	16	20	
			Parti içinde % oranı		13,8%	55,2%	69,0%	
	Toplam	(n)		4	23	14	41	
		Parti içinde % oranı		9,8%	56,1%	34,1%	100	
Türkiye	Parti	AKP	(n)	7	6	30	3	46
			Parti içinde % oranı	15,2%	13	65,2%	6,5%	100
	BDP	(n)	5	1	1	2	9	
			Parti içinde % oranı	55,6%	11,1%	11,1%	22,2%	100
	CHP	(n)	5	3	9	2	19	
			Parti içinde % oranı	26,3%	15,8%	47,4%	10,5%	100
	MHP	(n)	0	1	2	0	3	
			Parti içinde % oranı					

	Parti içinde % oranı		33,3%	66,7%		100
Toplam	(n)	17	11	42	7	77
	Parti içinde % oranı	22,1%	14,3%	54,5%	9,1%	100

Tablo incelendiğinde her iki ülkede çıkan oranlar doğrultusunda, hangi cinsiyetten iş arkadaşı ile çalışmanın daha kolay olduğu sorusuna, Türk vekiller, %54,5 oranında “fark etmez”, İskoç vekiller de %56,1 oranında “fark etmez” yanıtı vermişlerdir. İskoçya’da bu soru hiç cevapsız bırakılmamışken, Türkiye’de kadın vekillerin %22,1’i bu soruyu yanıtızsız bırakmayı tercih etmiştir.

Tablo 13: Parlamentonun Kendi İçindeki Yönetimsel İşlevlerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği (TCE) Üzerindeki Etkisi

		Parlamento Kendi İçinde Toplumsal Cinsiyet sorunlarına Yönetimsel Olarak Ne Kadar Etkin?	Parlamentonun Altyapısının Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Etkisi	Parlamentonun kuralları ve uygulamasının TCE'ye Etkisi	Parlamento Çalışma Saatlerinin TCE'ye Etkisi	Parlamentoda Vekiller İçin Kıyafet Kalıplarının TCE'ye Etkisi	Ebeveynlik izin hükümlerinin TCE'ye Etkisi	Parlamentodaki Çocuk Bakım Olanaklarının TCE'ye Etkisi	Parlamentoya Giriş Eğitiminin Sağlanmasının TCE'ye etkisi	Kaynaklara Erişim Olanaklarının TCE'ye Etkisi
İskoç Parti										
Bağımsız	Ort.	2,50	3,50	2,50	2,50	3,00	3,00	3,00	2,00	2,50
	N	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	Std. S.	,70	,70	,70	2,12	1,41	2,82	2,82	,00	,70
Labour	Ort.	3,57	4,57	4,00	3,71	3,00	4,17	3,71	3,57	4,14
	N	7	7	7	7	7	6	7	7	7
	Std. S.	,53	,53	,57	,95	1,41	1,16	,75	1,13	1,21
Scot.Cons.& Uni.Party	Ort.	3,67	4,33	4,00	3,67	3,33	4,00	3,67	3,33	3,67
	N	3	3	3	3	3	3	3	3	3
	Std. S.	,57	1,15	1,00	,57	,57	1,00	1,52	,57	,57
SNP	Ort.	3,21	3,69	3,69	3,28	3,04	3,19	2,96	3,54	4,10
	N	29	29	29	29	27	27	28	26	29
	Std. S.	1,34	1,22	1,25	1,68	1,60	1,64	1,68	1,10	1,01
Toplam	Ort.	3,27	3,88	3,71	3,34	3,05	3,39	3,15	3,45	4,00
	N	41	41	41	41	39	38	40	38	41
	Std. S.	1,1	1,14	1,14	1,52	1,46	1,58	1,57	1,08	1,04

Yönetimsel olarak parlamentonun toplumsal cinsiyet konusundaki hassasiyet ve etkinlik sorusunda değerler tüm partiler için birbirine yakın çıkmıştır. En düşük değer ise 2,5 ile Bağımsızlardan gelmiştir. Parlamento alt yapısı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki bağlantı tabloda işaretlenmiştir. Buna göre en yüksek değer Labour’dan çıkmıştır. SNP ise genel anlamda zaten toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin oluşmamasına büyük önem verdikleri ve mecliste en çok kadına sahip parti olduğu için değer 3,69 çıkmıştır. Genel değer ise 3,88’dir. Parlamentonun kuralları ve uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğine olan etkisi sorusunda tüm partilerin ortalaması 3,71 çıkmıştır. Diğer sorularda tablo genel anlamda incelendiğinde en düşük

değeri veren grubun Bağımsızlar olduğu göze çarpacaktır. Herhangi bir partiye mensubiyetleri bulunmadığı için meselelere daha eleştirel bir biçimde yaklaştıkları yönünde bir çıkarımda bulunulabilir. Özellikle “*kaynaklara erişim olanaklarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğine etkisi*” sorusu en yüksek ortalamaya sahip soru olmuştur. Labour ve SNP bu konuda herhangi bir sorun yaşanmadığını belirtirken, Bağımsızlar bu problemle daha çok yüz yüze geldiklerini dile getirmişlerdir.

Tablo 14: Parlamentolara Göre Altyapısal Olanaklara Ulaşmanın TCE Üzerindeki Etkisi

Meclis		Parlamentonun Toplumsal Cinsiyet Meseleleri ile İlgili Yürütme Faaliyetlerinin Etkinliği	Parlamentonun Altyapısının TCE Üzerindeki Etkisi	Parlamentonun kuralları ve uygulamasının TCE Üzerindeki Etkisi	Parlamentoya Adaptasyon/Giriş Eğitiminin Sağlanması TCE üzerindeki Etkisi	Kaynaklara erişim Fırsatlarının TCE Üzerindeki Etkisi
Holyrood	Ort.	3,76	4,20	4,10	3,81	4,33
	N	30	30	30	27	30
	Std. S.	,678	1,03	,88	1,03	,84
Westminster	Ort.	1,90	3,00	2,63	2,54	3,09
	N	11	11	11	11	11
	Std. S.	1,22	1,00	1,12	,52	1,04
Toplam	Ort.	3,26	3,87	3,70	3,44	4,00
	N	41	41	41	38	41
	Std. S.	1,18	1,14	1,14	1,08	1,04

Alan çalışması gerçekleştirilirken yalnızca Holyrood’daki değil Westminster’da yer alan İskoç kadın vekiller ile görüşülmüştür. Araştırma esnasında Westminster ve Holyrood arasında büyük bir farklılık gözlenmiştir. Holyrood’daki kadın vekiller röportajlarında İskoç Parlamento’sunun toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda çok hassas olduğu, kadın dostu bir parlamento olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır. Ancak Westminster’daki vekiller Birleşik Krallık Parlamento’sunun “bir erkek kulübü” olduğunun altını sıklıkla çizmişlerdir. Westminster ve Holyrood arasında büyük bir uçurum bulunmaktadır. Westminster’da hâkim düşünce siyasetin erkekler için olduğudur ve bu sebeple kadınlar pek çok dışlayıcı etken ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yukarıdaki veriler de bunu işaret etmektedir. Bu tabloda Holyrood kadın vekilleri tarafından parlamentonun yönetsel işlevleri ve bunun toplumsal cinsiyet eşitliğine etkisi ile alakalı sorulara genel olarak 3 ve 4,5 arasında değer verildiği görülmektedir. Bu, Holyrood’da yönetsel işlevlerin cinsiyet eşitsizliğini desteklemeyecek nitelikte gerçekleştiğinin bir göstergesidir. Cinsiyet dengesi konusunda hassas olduğu belirtilen bir parlamentodan beklenilir bir sonuçtur. Ancak tablonun altında yer alan Westminster kısmına bakıldığında Holyrood’un tam tersi bir

tablo söz konusudur. Westminster'daki İskoç kadın vekillerinin bu soruları verdiği değerler 2 ile 3,5 arasında takılı kalmıştır. Bir erkek kulübü olarak adlandırılan ve kadınların siyasetten dışlayıcı pratikler içeren Westminster için bu da tahmin edildiği gibi bir sonucun elde edilmesini sağlamıştır.

Tablo 15: Parlamentolardaki Kültürel Unsurların TCE Üzerine Etkileri

Meclis	Parti		Parlamentoda gayiresmi ortamda Dil Söylem	Genel toplantılarda dilsöylem	Vekiller için kıyafet kalıpları	Daha geniş parlamento kültürü
Holyrood	Labour	Ort.	4,00	4,00	3,00	4,14
		N	7	7	7	7
		Std. S.	,81	,81	1,41	,69
	Scot.Cons.& Uni.Party	Ort.	4,00	3,66	3,33	4,00
		N	3	3	3	3
		Std. S.	1,00	,57	,57	1,00
	SNP	Ort.	3,45	3,95	3,66	3,90
		N	20	20	18	20
		Std. S.	,99	1,19	1,53	1,20
	Toplam	Ort.	3,63	3,93	3,46	3,96
		N	30	30	28	30
		Std. S.	,96	1,04	1,42	1,06
Westminster	Bağımsız	Ort.	3,00	2,50	3,00	2,50
		N	2	2	2	2
		Std. S.	1,41	,70	1,41	2,12
	SNP	Ort.	2,55	2,33	1,77	1,88
		N	9	9	9	9
		Std. S.	,52	,70	,83	,78
	Toplam	Ort.	2,63	2,36	2,00	2,00
		N	11	11	11	11
		Std. S.	,67	,67	1,00	1,00

Parlamentoda vekiller arasında kurulan gayri-resmi iletişim için Holyrood'da rahatsız edici ya da kadınlar için aşağılayıcı herhangi bir söylemin olmadığına dair cevaplar alınmıştır. Genel toplantılarda da bu durumun korunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Vekiller için herhangi bir kıyafet kalıbının olduğu söylenmese de aşırı gayri-resmi bir kıyafetle mecliste bulunmayacaklarını belirtmişlerdir. Vekiller için kot pantolon, elbise gibi kıyafetler herhangi bir kurala tabi değildir. Bu veriler de kadınların siyasette var olabilmek için cinsiyetsizmiş gibi görünmeleri gerekmediğine işaret etmektedir. Parlamento kültürü konusundaki değerlerin de Holyrood için 3,9 ve 4 şeklinde çıkması parlamento kültürünün cinsiyet dengesinin sağlanmasında önemi olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Westminster'da ise yine Holyrood'un tersine bir durumun varlığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 16: İskoç Vekillerin Etkinlik Duyguları, Parti Disiplini ve Özerklik Ortalamaları Karşılaştırması

İskoç Parti		Yetkinliğinizi ne kadar etkin kullandığınızı düşünüyorsunuz?	Parti disiplini -ne kadar sıkı?	Vekiller, parti gruplarınca belirlenmeyen gündemi takip etmekte ne kadar özgür?
Labour	Ort.	4,17	4,57	3,86
	N	6	7	7
	Std. Sap.	,75	,53	,90
Scot.Cons.& Uni.Party	Ort.	4,00	4,00	4,00
	N	3	3	3
	Std. Sap.	,00	1,00	1,00
SNP	Ort.	4,00	3,59	3,62
	N	29	29	29
	Std. Sap.	,70	1,21	1,08
Toplam	Ort.	4,03	3,83	3,76
	N	40	41	41
	Std. Sap.	,66	1,13	1,04

İskoç kadın milletvekillerinin yetkinliklerini kullanma oranı ile ilgili soruya üç parti de olumlu yanıt vermiştir. Üç partiye mensup kadın vekillerin değerlendirmeleri 4 ve üzerinde olmuştur. Bu açıdan Holyrood Parlamentosu'nda cinsiyete dayalı olarak yetkinlik kullanmada bir kısıtlılık söz konusu değildir. Parti disiplinin ne kadar sıkı olduğu sorusuna da en düşük değer SNP'den gelmiştir. Buradan da SNP vekillerinin kendi öz disiplinlerinin oldukça güçlü olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 17: Parlamentolara Göre Yetkinlik ve Özerklik

Meclis		Parti	Yetkinliğinizi ne kadar etkin kullandığınızı düşünüyorsunuz?	Parti disiplini ne kadar sıkı?	gruplarınca belirlenmeyen gündemi takip etmekte ne kadar özgür?
Holyrood	Labour	Ort.	4,16	4,57	3,85
		N	6	7	7
		Std. S.	,75	,53	,89
	Scot.Cons.& Uni.Party	Ort.	4,00	4,00	4,00
		N	3	3	3
		Std. S.	,00	1,00	1,00
	SNP	Ort.	4,10	3,60	3,80
		N	20	20	20
		Std. S.	,71	1,23	1,10
Toplam	Ort.	4,10	3,86	3,83	
	N	29	30	30	
	Std. S.	,67	1,13	1,01	
Westminster	Bağımsız	Ort.	4,00	4,50	5,00
		N	2	2	2
		Std. S.	,00	,70	,00
	SNP	Ort.	3,77	3,55	3,22
		N	9	9	9

	Std. S.	,66	1,23	,97
Toplam	Ort.	3,81	3,72	3,54
	N	11	11	11
	Std. S.	,60	1,19	1,12

“Parti disiplini ne kadar sıkı?” sorusuna tabloda görüldüğü üzere 4,57’lik değer ile en yüksek Labour’da çıkmıştır. Onu 4 ile Muhafazakârlar ve 3,59 ile SNP takip etmiştir. Cinsiyet dengesine oldukça önem veren bir diğer parti olan Labour’da bu sonucun çıkması şaşırtıcıdır. Çünkü disiplin genel olarak en yüksek muhafazakâr partilerde çıkmaktadır. Yine cinsiyet eşitliği dengesine en çok önem veren olarak görülen parti SNP de 3,59 ile oldukça yüksek bir değere sahiptir. Bir diğer “vekiller parti gruplarınca belirlenmeyen gündemi takip etmekte ne kadar özgür?” sorusuna en düşük değer SNP’den gelmiştir. Yapılan birebir röportajlarda özgür olduklarını belirtmiş olsalar da puanlamada düşük çıkmıştır. Yine Muhafazakâr Parti’de bu değer en yüksek çıkmıştır. Tüm partilerin genel ortalaması ise 3,83’tür.

Tablo 18: Parlamentoların Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik İdari Tutumlarının Etkisi

Meclis		Parti	Kaynaklara erişim	Giriş eğitiminin sağlanması	Çocuk bakımı olanakları	Analık babalık izni hükümleri	Vekiller için kıyafet kalıpları	Parlamentonun kuralları ve uygulaması	Parlamentonun alt yapısı
Holyrood	Labour	Ort.	4,14	3,57	3,71	4,16	3,00	4,00	4,57
		N	7	7	7	6	7	7	7
		Std. S.	1,21	1,13	,75	1,16	1,41	,57	,53
	Scot.Cons.& Uni.Party	Ort.	3,66	3,33	3,66	4,00	3,33	4,00	4,33
		N	3	3	3	3	3	3	3
		Std. S.	,57	,57	1,52	1,00	,57	1,00	1,15
	SNP	Ort.	4,50	4,00	3,84	3,94	3,66	4,15	4,05
		N	20	17	19	18	18	20	20
Std. S.		,68	1,06	1,30	1,30	1,53	,98	1,14	
Toplam	Ort.	4,33	3,81	3,79	4,00	3,46	4,10	4,20	
	N	30	27	29	27	28	30	30	
	Std. S.	,84	1,03	1,17	1,20	1,42	,88	1,03	
Westminster	Bağımsız	Ort.	2,50	2,00	3,00	3,00	3,00	2,50	3,50
		N	2	2	2	2	2	2	2
		Std. S.	,70	,00	2,82	2,82	1,41	,70	,70
	SNP	Ort.	3,22	2,66	1,11	1,66	1,77	2,66	2,88
		N	9	9	9	9	9	9	9
		Std. S.	1,09	,50	,33	1,11	,83	1,22	1,05
	Toplam	Ort.	3,09	2,54	1,45	1,90	2,00	2,63	3,00
		N	11	11	11	11	11	11	11
		Std. S.	1,04	,52	1,21	1,44	1,00	1,12	1,00

Holyrood SNP mensupları ve Westminster SNP mensuplarının değerlendirmeleri arasında oldukça büyük bir farklılık bulunmaktadır. Örneğin parlamento alt yapısı sorusuna Holyrood SNP’li vekili 4,05 verirken, Westminster SNP’li vekili 2,88 vermiştir. Parti parti incelendiğinde tablo, “kadın dostu parlamento” ve “erkekler

kulübü” olarak nitelenen bir parlamento arasındaki fark da açıkça ortaya çıkmaktadır. Çünkü parti ideolojisi parlamento göre değişmemektedir.

Tablo 19: Parlamentolardaki Erkek Egemen Kültürün Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Etkisi

Ülke	Parti		Cinsiyet Yüzünden Hor Gören Davranışlar	Cinsiyet Yüzünden Katılımlı Olumsuz Etkileyen Yazısız Kurallar	Meclisteki Erkekler Kulübü Başkanlığı	Cinsiyeti Yüzünden Çalışmalarına Kaynak ve Destek Eksikliği
İskoçya	Bağımsız	Ort.	3,00	3,00	4,50	2,00
		N	2	2	2	2
	Labour	Ort.	2,85	2,14	1,85	1,14
		N	7	7	7	7
	Scot.Cons.& Uni.Party	Ort.	2,66	2,33	2,33	3,00
		N	3	3	3	3
	SNP	Ort.	2,51	2,68	2,75	2,10
		N	29	29	29	29
	Toplam	Ort.	2,60	2,58	2,65	2,00
		N	41	41	41	41
		Std. S.	1,021	1,16	1,72	1,20
Türkiye	AKP	Ort.	1,20	1,35	1,46	1,21
		N	39	39	39	38
	BDP	Ort.	2,75	2,00	2,50	2,00
		N	4	4	4	4
	CHP	Ort.	1,42	1,42	2,07	1,21
		N	14	14	14	14
	MHP	Ort.	1,66	1,33	1,66	2,00
		N	3	3	3	3
	Toplam	Ort.	1,38	1,41	1,68	1,30
		N	60	60	60	59
		Std. S.	,61	,56	,92	,62

Yukarıdaki tablo incelendiğinde İskoçya ve Türkiye arasında yine beklenmedik bir durumun ortaya çıktığı göze çarpacaktır. Kadın dostu bir parlamentoya sahip olan İskoçya yine 2 ve 2,60 arasındaki değerler ile yanıt vermiştir. Karşılaştıkları küçük olumsuzlukları dahi görmezden gelmeyi tercih etmemişlerdir. Ancak Türkiye kısmı incelendiğinde en düşük değeri verenlerin AKP mensubu olduğu görülmektedir. Partinin toplumsal cinsiyet eşitliği düşüncesine ne denli uzak olduğu ikinci bölümde söylemler üzerinden açıklanmıştır. Dolayısıyla aslında AKP mensubu kadın vekillerin buna daha yüksek değerler vermeleri beklenmiştir. Ancak bunun sebebi için ise pek çok varsayımda bulunmak mümkündür. İdeolojik bağlılıkları sebebi ile uğradıkları ayrımcılığın farkında olmayabilir ya da bunu hasır altı ediyor olabilirler. Hasır altı

etmenin sebebi de siyasî hayatta varlıklarını tehlikeye atmamak olabilir. Aynı şekilde BDP incelendiğinde değerlerin SNP ile neredeyse paralel olduğunu görmek mümkündür. Değerler 2 ile 2,75 arasında seyretmiştir. Türkiye’de cinsiyet eşitliğine en çok önem veren parti olarak daha objektif bir biçimde soruları yanıtladıkları yorumu yapılabilir. Ayrıca SNP ile olan ideolojik ve yapısal benzerlikleri ile de bu sonuç örtüşmektedir.

Tablo 20: Ükelere Göre: Aile Hayatı, Toplumsal Beklentiler, Evle İlgili Sorumluluklar ve Aile Desteği Eksikliği Ortalama Karşılaştırması

Ülke	Parti		Aile Hayatı ve Siyasal Taahhütlerin Çatışması	Kadınların toplumdaki rolü ile ilgili beklentiler	Evle ilgili sorumluluklar	Aile desteği eksikliği
İskoçya	Bağımsız	Ort.	3,00	4,00	4,50	1,00
		N	2	2	2	2
		Std. S.	1,41	,00	,70	,00
	Labour	Ort.	2,85	4,00	3,28	3,00
		N	7	7	7	7
		Std. S.	1,77	1,00	,75	1,63
	Scot.Cons.& Uni.Party	Ort.	3,33	3,00	4,00	4,00
		N	3	3	3	3
		Std. S.	,57	1,73	1,00	1,00
	SNP	Ort.	3,55	4,10	3,86	2,75
N		29	29	29	29	
Std. S.		1,47	,77	1,15	1,27	
Toplam	Ort.	3,39	4,00	3,80	2,80	
	N	41	41	41	41	
	Std. S.	1,46	,89	1,07	1,36	
Türkiye	AKP	Ort.	1,25	1,81	1,15	2,31
		N	39	38	39	38
		Std. S.	,44	1,22	,53	1,59
	BDP	Ort.	1,00	2,00	1,25	1,25
		N	4	4	4	4
		Std. S.	,00	1,41	,50	,50
	CHP	Ort.	1,28	1,71	1,28	2,64
		N	14	14	14	14
		Std. S.	,46	1,06	,82	1,44
	MHP	Ort.	1,00	1,00	1,00	1,00
N		3	3	3	3	
Std. S.		,00	,00	,00	,00	
Toplam	Ort.	1,23	1,76	1,18	2,25	
	N	60	59	60	59	
	Std. S.	,42	1,16	,59	1,51	

Kadınların siyasetçi olmasına engel teşkil edebilecek ailedeki, toplumdaki genel-geçer cinsiyet rol kalıplarının etkisinin değerlendirildiği bu tabloda İskoçya’da toplam değerler 2,80 ile 4 arasında çıkarırken, Türkiye’de 1,23 ile 1,76 arasında çıkmıştır. Yani Türkiye’deki kadın vekiller bu tarz zorluklar ile hiç karşılaşmadıklarını iddia etmişlerdir. Yapılmış olan derinlemesine mülakatlarda İskoç vekillerin çoğu evle ilgili sorumluluklarını partnerleri veya aileleri ile paylaştıkları halde bu konudaki toplumsal beklentiye de göz önüne alarak yanıtlamışlardır. BDP’den gelen değerler beklentiler ile

paraleldir. Ancak ayrımcılığın en net gözlemlendiği AKP ve MHP’ de böyle bir durum hiç yaşanmıyormuş gibi sunulmaktadır. CHP için de durum farklı değildir. İskoçya’nın Muhafazakâr Parti’sine mensup vekiller dahi yüksek değerler vererek bu konunun önemine dikkat çekmişlerdir. Bütün bunlar aslında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanamadığı ülkelerde kadınların samimi cevaplar vermeye bile çekindiklerinin bir kanıtı olabilir. Ülkenin bu konudaki hassasiyeti arttıkça da eleştiriler daha görünür olmaktadır.

Feminist perspektifteki bulgular şu şekildedir. Holyrood’da kadınlar için herhangi bir kıyafet kuralı veya kısıtlaması bulunmamaktadır. (Görüşülen kadın vekiller elbiseden, eteğe, pantolona her şeyi giymekte idiler dolayısıyla herhangi bir kısıtlılık durumu gözlemlenmemiştir.) Holyrood’da kreş gibi çocuk bakım hizmetlerinin yer aldığı öğrenilmiştir. SNP içerisinde cinsiyet dengesine özellikle büyük özen gösterildiği vekiller tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. SNP ve Labour Parti tarafından kadın temsili ve cinsiyet eşitliği için pek çok çalışma yapıldığına değinmişlerdir. Özellikle SNP içerisinde vekillerin “*kadın gibi görün, erkek gibi davran*” deyimini doğrultusunda hareket etmek zorunda hissetmedikleri bilgisine ulaşılmıştır. Çünkü SNP kadınların, siyasette kadın olarak var olmalarına engel olan bir politika izlememektedir. SNP vekillerinden görev süresi içerisinde hayatını kaybeden bir vekil olursa onun yerine mutlaka bir kadın geçmektedir. Vekiller, genel olarak kotaların ayrımcı olabileceği düşüncesine katılsalar da belli bir seviyeye erişene dek kotaların kullanılması gerektiğini düşünmektedirler. Eski dönemlerde genç kadınların siyasette yer almalarının daha zor olarak görüldüğünü ancak günümüzde bu durumun değiştiğini ifade etmişlerdir. Cinsiyetlerinin başarı durumları ile ilgili bir etkisinin olmadığını, kadın da olsalar erkek de olsalar bunun kendilerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilecek bir değişken olmadığını belirtmişlerdir. Holyrood’da önemli olan bütün oylamalar parlamento çalışma saatleri arasında yani 08.00 ile 17.00 arasında yapılmakta ve kadınlar karar alma mekanizmalarının dışında bırakılmaya çalışılmamaktadır.

Anti-feminist olarak değerlendirilen bulgular ise şöyledir: Kadınların kıyafetleri ile ilgili herhangi bir kısıtlama söz konusu olmasa da kadınlar medyada temsil edilmişlerinde yalnızca bunun ön planda olmasından rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Medyanın bu yaklaşımı oldukça anti-feministtir. Genel olarak parlamento ele alındığında cinsiyet dengesi üzerinde çok durulmadığı ile alakalı söylemler de bu gruba girebilir. Westminster’in cinsiyet eşitliğini Holyrood’da olduğu

gibi dikkate almaması, erkekler kulübünün parlamento domine etmesi, kadınların bazı bilgilere sırf kadın oldukları için ulaşamamaları, çalışma saatlerinin aile dostu olmaması, meclis içinde oylamaların geç saatlerde yapılması, bakanlıkların cinsiyetlere göre belirgin bir biçimde ayrılmış olması da anti-feminist perspektiftedir. Kabinde cinsiyet dengesinin varlığından söz edilse de ekonomi, güvenlik gibi bakanlıkların daima erkeklerin hakimiyeti olduğu ifade edilmiştir. Westminster’da kreş gibi herhangi bir hizmet bulunmamaktadır. Çocuğunu parlamento yakınlarında bir kreşe yerleştirmek isteyen kadınlar da çok yüksek ücretler ödemek durumunda kalmaktadırlar ve bundan şikayetçi olmaktadır. Muhafazakârlar kadın temsili ve cinsiyet eşitliği için çalışma yürütmemişler, bu problemi bir sorun olarak algılamayı reddetmişlerdir.

Aşağıdaki tablolarda “critical mass theory” ile ilgili iki boyutu da görmek aslında mümkündür. Çünkü AKP’nin iktidara gelmesi ile birlikte kota uygulaması olmaksızın kadın sayısında bir artış olmasına rağmen bu sayısal artışın yasamaya yeterli oranda etki edebildiğini söylemek mümkün olmamaktadır. Yukarıdakilere kanıt niteliğinde olabilecek bir diğer örnek ise HDP’dir. HDP’li kadın vekiller parlamentoda etnik kökenleri göz önüne alındığında azınlık durumundadırlar ve tıpkı yukarıda anlatıldığı gibi marjinalite kalıbı içerisine sıkıştırılarak aslında farklılıkları sayesinde daha görünür olabilme imkânına sahip olmaktadır. Kota uygulamasını parti içerisinde cinsiyetlerin eşit temsili sağlamak için gerekli gören ve uygulayan HDP, genel ölçekte incelendiğinde sayıca fazla olmamalarına rağmen etkin bir grup olarak adlandırılabilir. İskoçya’da ise Holyrood Parlamentosu’nun 1997 yılında kurulmasından itibaren parlamentodaki kadın oranı aşamalı bir biçimde artmıştır. (2007 yılında yaşanan düşüş hariç) Kadınların parlamentodaki sayıları ile doğru orantılı olarak karar alma mekanizmalarına da etki ettiklerini söylemek mümkündür. Kota ve Critical Mass kavramı özellikle kadın dostu olmayan parlamentolara sahip ülkeler için oldukça önemlidir. Çünkü zaten pasifize edilmiş ve yasamanın dışında bırakılmış kadınların etki edebilme noktasına gelebilmesi için gerekli çoğunluğa ulaşmaları aslında önemlidir. Böylece ilk etapta birbirlerine destek olarak ilerleyebilirler. İlerleyen zamanlar için ise critical mass ve kotanın geçerliliğini yitireceğini söylemek mümkün olsa da bu aşamaya geçilebilmesi için o kitleye sahip olmak gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 21: Ülke *Parti * Kotalar seçilmiş kadın oranını dengelemek için gereklidir *Crosstabulation

Ülke		Kotalar, seçilmiş kadın oranını dengelemek için gereklidir					Toplam
		1	2	3	4	5	
İngiltere	Independent	(n)			1	1	2

	Labour	Parti içi %				2,4%	2,4%	4,9%
		(n)				3	4	7
	Scot.Cons. & Unionist Party	Parti içi %				7,3%	9,8%	17,1%
		(n)	2				1	3
	SNP	Parti içi %	4,9%				2,4%	7,3%
		(n)	1			4	24	29
Toplam	Parti içi %	2,4%			9,8%	58,5%	70,7%	
	(n)	3			8	30	41	
	Toplam	Ülke içi %	7,3%			19,5%	73,2%	100%
		(n)	3			8	30	41
Türkiye	AKP	(n)	24	4	2	1	6	37
		Parti içi %	41,4%	6,9%	3,4%	1,7%	10,3%	63,8%
	BDP	(n)					4	4
		Parti içi %					6,9%	6,9%
	CHP	(n)	1		1		12	14
		Parti içi %	1,7%		1,7%		20,7%	24,1%
	MHP	(n)	2				1	3
		Parti içi %	3,4%				1,7%	5,2%
	Toplam	(n)	26	4	3	1	23	58
		Ülke içi %	46,5%	6,9%	5,2%	1,7%	39,7%	100%

Yukarıdaki tabloda kotanın kadın oranını dengelemek için gerekliliği konusunda kadın dostu bir parlamentoya sahip olan SNP iktidarlı İskoçya’da yüksek oranda bunun gerekli görüldüğü sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak Türkiye’de, kotanın kadın oranını dengelemek konusunda gerekli olmadığı düşüncesinin -özellikle AKP’de-hâkim olduğu açıkça görülmektedir. Bu aslında siyasi iktidarların, siyasi partilerin, feminizme olan mesafeleri ile alakalıdır. Kadınların kamusal yaşama özellikle de siyasal yaşama katılımı konusuna büyük önem veren İskoçya’da feminist yaklaşımların söylemlere de yansıdığı göz önünde bulundurulduğunda kotanın geçiş aşamasındaki ülkeler için hayati önem taşıdığı altını çizmişlerdir. Ancak muhafazakâr çizgiyi benimseyen AKP örneğinde ise anti-feminist söylemleri ile de paralel olarak kotanın gerekli olmadığı noktasında ortak beyanda bulunmuşlardır. İskoç Muhafazakâr Partisi’nden görüşülmüş olan üç kadın milletvekilinden ikisi de tıpkı AKP gibi bu soruya “1” değerini uygun bulmuştur. Tablo incelendiğinde AKP- İskoç Muhafazakâr Parti, SNP-BDP-CHP-Labour gibi bir kutuplaşmanın olduğu göze çarpacaktır.

Tablo 22: Ülke *Parti **Kadın kotaları hakkındaki karar parti liderleri tarafından alınmalıdır”
*Crosstabulation

Ülke		Kadın kotaları hakkındaki karar parti liderleri tarafından alınmalıdır.	Toplam
------	--	---	--------

			1	2	3	4	5	1
İskoçya	Independent	(n)		1		1		2
		Parti içi %		2,4%		2,4%		4,9%
	Labour	(n)	4	2		1		7
		Parti içi %	9,8%	4,9%		2,4%		17,1%
	Scot.Cons. &Unionist Party	(n)	3					3
		Parti içi %	7,3%					7,3%
SNP	(n)	4	5	4	3	13	29	
	Parti içi %	9,8%	12,2%	9,8%	7,3%	31,7%	70,7%	
Toplam	(n)	11	8	4	5	13	41	
	Ülke içi %	26,8%	19,5%	9,8%	12,2%	31,7%	100	
Türkiye	AKP	(n)	18	2	4	1	12	37
		Parti içi %	31%	3,4%	6,9%	1,7%	20,7%	63,8%
	BDP	(n)	4					4
		Parti içi %	6,9%					6,9%
	CHP	(n)	10		1		3	14
		Parti içi %	17,2%		1,7%		5,2%	24,1%
	MHP	(n)	3				0	3
		Parti içi %	5,2%				0	5,2%
	Toplam	(n)	35	2	5	1	15	58
		Ülke içi %	60,3%	3,4%	8,6%	1,7%	25,9%	100

“Kadın kotaları hakkındaki karar parti liderleri tarafından alınmalıdır” görüşü İskoçya’da en çok SNP kadın milletvekilleri tarafından desteklenmiştir. Muhafazakâr Parti’den görüşülen kadın vekillerin üçü de buna karşı çıkmış, kararın bir kişiye bırakılmaması gerektiğini savunmuşlardır. SNP’deki bu yaklaşım kadın parti lideri ve başbakan olan Nicola Sturgeon’a olan bağlılıktan ve onun bu konuya özellikle eğilmesinden kaynaklanıyor olabilir. İşçi Partisi’nin de Muhafazakârlar ile benzer olarak tek bir kişiye bırakılmaması gerektiği yönündeki düşüncenin sebebi de İşçi Partisi’nin cinsiyet eşitliğine geçmişte verdiği kadar önem vermediği düşüncesi olabilir. SNP’nin bu yaklaşımı anti-feminist gibi dursa da bahsedilen özel durum çerçevesinde değerlendirildiğinde çıkan sonuç şaşırtıcı olmamaktadır. Türkiye’de ise AKP’li kadın vekillerin çoğunun da bu kararın parti liderine bırakılmaması gerektiği yönünde cevap verdiği görülmüştür. Parti liderinin erkek olduğu ve AKP’nin genel söylemleri de anti-feminist bir çizgide yer aldığı için kadınlar böyle bir karar alınırken dahil olabilecekleri bir mekanizmanın destekçisi olmak arzusundadır şeklinde bir yorum yapılabilir. Ancak AKP mensubu kadın vekillerin takip eden diğer büyük çoğunluğu da farklı olarak bu kararın parti liderince alınması gerektiği yönünde konuşmuşlardır. Geçmişte Latife Bekir ve Nezihe Muhiddin’in yaklaşımları birbirinden farklı olmuştur ve bu farklılık sonucunda farklılığını beraberinde getirmiştir. Tarihteki bu örneğin vekillerin yanıtları

üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü eril iktidarın sürdürücüsü oldukları ölçüde siyasette kendilerine bir alan açabilen kadınların sayısı azımsanmayacak ölçüde fazladır. Görüşülen BDP ve MHP mensubu kadın vekillerin tamamı ise bu kararın parti liderine bırakılmaması gerektiğini düşünmektedirler. Bu partideki kadınların da kadınlar ile ilgili kararlarda etki edebilme gayesi taşıdıkları aşıkardır. BDP'nin eş başkanlık ve partide kadın kotası gibi uygulamaları göz önüne alındığında yaklaşımlarının feminist olduğu anlaşılmaktadır. İlaveten ideolojik olarak milliyetçilik çizgisinde seyrediyor oluşları da milliyetçiliğin modernizm kaygısını beraberinde getirmektedir. MHP'deki milliyetçilik için de aynı kaygı söz konusudur. Tıpkı ulus-devletleşme sürecinde yaşanmış olduğu gibi kadınlara modernizmin simgesi rolü uygun görülüyor olabilir. Ayrıca liderlik algısının değişmesi ve kadınların kamusal hayatta görünürlüğünün artması ile birlikte ve dönüşümsel liderliğe olan ihtiyacın artmasının da bu sonucun çıkmasında etkisinin olduğu düşünülebilir. CHP'de de aynı şekilde görüşülen kadın vekillerin çoğunluğu BDP ve MHP ile paralel düşüncededir. Her iki ülke için de muhalefet durumunda olan kadınların düşüncelerini daha özgür ifade edebildikleri yorumu yapılabilir.

Tablo 23: Ülke *Parti * “Kotalar kullanışlı değildir ve sembolik temsilin sebebi kotalardır“ *Crosstabulation

			Kotalar kullanışlı değildir ve sembolik temsilin sebebi kotalardır.					Toplam
			1	2	3	4	5	
İskoçya	Independent	(n)	1	1				2
		Parti içi %	2,5%	2,5%				5%
	Labour	(n)	5	1	1			7
		Parti içi %	12,5%	2,5%	2,5%			17,5%
	Scot. Cons.& Unionist Party	(n)	1		2			3
		Parti içi %	2,5%		5%			7,5%
	SNP	(n)	23	5				28
		Parti içi %	57,5%	12,5%				70%
	Toplam	(n)	30	7	3			40
		Ülke içi %	75%	17,5%	7,5%			100%
Türkiye	AKP	(n)	16	5	4	3	10	38
		Parti içi %	27,1%	8,5%	6,8%	5,1%	16,9%	64,4%
	BDP	(n)	4					4
		Parti içi %	6,8%					6,8%
	CHP	(n)	9	1	3	1		14
		Parti içi %	15,3%	1,7%	5,1%	1,7%		23,7%
	MHP	(n)	2				1	3
		Parti içi %	3,4%				1,7%	5,1%
	Toplam	(n)	31	6	7	4	11	59

	Ülke içi %	52,5%	10,2%	11,9%	6,8%	18,6%	100
--	------------	-------	-------	-------	------	-------	-----

İskoçya’da görüşülen SNP, Muhafazakâr Parti, İşçi Partisi mensubu kadın milletvekilleri ve Bağımsız kadın milletvekilleri çoğunlukla (tüm vekillerin %75’i) kotaların kullanışlı olmadığı ve sembolik temsilin sebebi olduğu düşüncesine katılmamışlardır. Kadın dostu bir parlamentoya sahip olmaları, edindikleri siyasi kültür bunun sebebi olabilir. Türkiye’yi incelediğimizde ise İskoçya ile aynı cevabı veren kadın vekillerin oranı %52’ye düşmektedir. Özellikle AKP’de 5 değerini vererek “tamamen katılıyorum” ifadesini seçen kadın vekillerin oranı (%16,9) 1 değerini vererek “hiç katılmıyorum” (%27,1) diyen vekillerin oranına yakındır. “Tamamen katılıyorum” yanıtını veren vekillerin anti-feminist bir yaklaşıma sahip olduğu kanaatine varılabilir. Kendi pozisyonlarını koruyabilmek adına eril iktidarın sürdürücüsü konumunda olduklarını söylemek mümkündür. Görüşülen MHP ve BDP kadın milletvekillerinin tamamı bu düşünceye katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 24: Ülke *Parti Adı * Kotalar gerekli değildir, kadınlar seçilmeyi hak etmelidir

dir. *Crosstabulation

Ülke			Kotalar gerekli değildir, kadınlar seçilmeyi hak etmelidir.					Toplam
			1	2	3	4	5	
İskoçya	Independent	(n)	2					2
		Parti içi %	5%					5%
	Labour	(n)	3	1		1	2	7
		Parti içi %	7,5%	2,5%		2,5%	5%	17,5%
	Scot. Cons.& Unionist Party	(n)	2	1				3
		Parti içi %	5%	2,5%				7,5%
SNP	(n)	23		2		3	28	
	Parti içi %	57,5%		5%		7,5%	70%	
Toplam	(n)	30	2	2	1	5	40	
	Ülke içi %	75%	5%	5%	2,5%	12,5%	100	
Türkiye	AKP	(n)	16	5	2	4	11	38
		Parti içi %	27,1%	8,5%	3,4%	6,8%	18,6%	64,4%
	BDP	(n)	3	1				4
		Parti içi %	5,1%	1,7%				6,8%
	CHP	(n)	12		1	1		14
		Parti içi %	20,3%		1,7%	1,7%		23,7%
	MHP	(n)	2				1	3
		Parti içi %	3,4%				1,7%	5,1%
	Toplam	(n)	33	6	3	5	12	59
		Ülke içi %	55,9%	10,2%	5,1%	8,5%	20,3%	100

İskoçya’da görüşülen kadın milletvekillerinin çoğu (toplamda %75) kotaların gerekli olmadığı, kadınların seçilmeyi hak etmesi gerektiği düşüncesine

katılmamaktadırlar. Kendi parlamentoları içinde cinsiyet ayrımcılığı problemini çözdükleri için kota gibi bir uygulamanın olmadığını belirtmiş olsalar da özellikle demokrasi kültürünü yeni yeni oturtmaya çalışan ülkeler için kotaların ve bunun gibi pozitif eylemlerin hayati önem taşıdığını belirtmişlerdir. Ancak bu soruya vekillerin toplamda %12,5'i (%7,5 i SNP'den oluşmaktadır) “tamamen katılıyorum” yanıtını vermişlerdir. Bu da onlarda oturmuş olan demokrasi kültürü, kadın dostu parlamento etkisinden kaynaklanmış olabilir. Çünkü bazı vekiller mülakat esnasında kota uygulamasının aslında kadınların yetersiz olduklarını kabul etmeleri anlamına gelebileceğini savunmuştur. Erkekler ile eşit olan kadınların böyle bir uygulamaya ihtiyaçlarının olmadığını, bunun ayrımcılığı tetikleyici olabileceğini belirtmişlerdir. Ancak bu düşünce cinsiyetin siyasette aktif biçimde yer alabilmek için ön koşul olmadığı, eşitliğin sağlandığı, feminist bir siyasetin izlenebildiği ülkelerde ortaya çıkabilmektedir. Türkiye için bu tartışmanın doğacağı bir ortamın oluşabilmesi öncelikle kota gibi pozitif ayrımcılık uygulamaları yardımı ile kadın-erkek eşitliğinin, eşit temsil ortamının sağlanabilmesi adına oldukça önemlidir. Bu sağlandığı takdirde, eleştirilebilir ve tartışılabilir bir konu haline gelebilecektir. Türkiye’de bu soruya hiç katılmıyorum cevabını veren toplam vekil oranı %55’tir. Özellikle AKP kadın vekillerinin %27,1’i “hiç katılmıyorum” anlamına gelen “1” değerini vermişken geri kalanı 2,3,4 ve 5 değerleri arasında ayrılmıştır.

Tablo 25: Ülke *Parti * “Kotalar ayrımcıdır” *Crosstabulation

Ülke			Kotalar ayrımcıdır.					Toplam
			1	2	3	4	5	
İskoçya	Independent	(n)	1		1			2
		Parti içi %	2,5%		2,5%			5
	Labour	(n)	5	1	1			7
		Parti içi %	12,5%	2,5%	2,5%			17,5%
	Scot.Cons. & Unionist Party	(n)	3					3
		Parti içi %	7,5%					7,5%
	SNP	(n)	16	5	2	2	3	28
		Parti içi %	40%	12,5%	5%	5%	7,5%	70%
	Toplam	(n)	25	6	4	2	3	40
		Ülke içi %	62,5%	15%	10%	5%	7,5%	100%
Türkiye	AKP	(n)	18	1	3	3	13	38
		Parti içi %	30,5%	1,7%	5,1%	5,1%	22%	64,4%
	BDP	(n)	4					4
		Parti içi %	6,8%					6,8%
	CHP	(n)	12		1		1	14
		Parti içi %	20,3%		1,7%		1,7%	23,7%
	MHP	(n)	3					3

	Parti içi %	5,1%						5,1%
Toplam	(n)	37	1	4	3	14	59	
	Ülke içi %	62,7%	1,7%	6,8%	5,1%	23,7%	100	

Bu tabloda da yine öncekilere paralel bir sonuç çıktığı göze çarpmaktadır. İskoçya'da vekillerin büyük çoğunluğu kotaların ayrımcı olmadığını aksine belli bir seviyeye ulaşabilmek için önemli olduğunu vurgulamışlardır. SNP'nin toplamda %17,5'i 3,4 ve 5 değerlerini vermiştir. Lider ve Başbakan Nicola Sturgeon'ın çalışmaları sayesinde kadınların siyasette karar alma mekanizmalarına katılımı konusunda İskoçya oldukça iyi bir pozisyona taşınmış ve kotaların olumlu çıktılarının elde edilmesiyle cinsiyet eşitliğine zarar veren bir biçime dönüşebileceği düşüncesi ile 3,4,5 yanıtları verilmiştir. Türkiye'de henüz böyle bir değişim gerçekleşmemişken özellikle AKP'de bu görüşe katılanların fazla olmasının sebebi de AKP'nin kadın konusuna yeterince eğildiğinin düşünülmesi veya kadınların siyasî hayatta var olma stratejisi olarak adlandırılabilir. Görmezden gelerek varlıklarını korumaya çalışma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanında gerekli olan feminist bilince sahip olunmaması da bir etken olarak görülebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. DEĞERLENDİRME

Siyasal katılım, bireysel katılım ve toplumsal katılım olmak üzere iki türlü gerçekleşmektedir. Bireysel siyasi katılım diğerine göre daha pasiftir ve oy verme davranışını içerir. Toplumsal siyasi katılım ise, aday olmayı, siyasi aktivitelerde bulunmayı içeren daha derinlemesine bir katılım şeklidir (Kapani, 2010, s. 143). Bireysel siyasi katılım temel vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır. Sosyal ilişki kurmayı gerektirmeyen bir katılım türüdür. Toplumsal siyasi katılım ise, sosyalliği, insan ilişkileri kurmayı gerektirir. Grup davranışı önceliklidir (Ayata, 1993, s. 292).

Siyasal katılım demokrasinin en önemli unsuru olarak görülmektedir. Siyasi katılım kavramı içerisinde; oy kullanmak, yönetsel işlerde aktif rol almak, karar alma mekanizma ve süreçlerinde etkin olmak, başka insanlarla tartışarak fikir alışverişinde bulunmak, partiye maddî destekte bulunmak, gönüllü olmak, partilerin siyasi kampanyalarında çalışmak ve bunun gibi daha pek çok etkinlik yer almaktadır. Siyasi katılımı etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Örnek olarak yaş, eğitim düzeyi, aile yapısı, sosyal çevre verilebilir. Katılımı etkileyen en önemli unsur ise cinsiyettir. (Talışlı, 1996, s. 15). Dolayısıyla toplumun yarısını oluşturan kadınların siyasi katılım gerçekleştirememeleri gerçek bir demokrasinin varlığını engellemektedir. Cinsiyetin siyasi katılımı etkileyen önemli bir unsur olması sadece Türkiye’de değil dünya genelinde bir sorun olarak ele alınmaktadır. Kadınların ve erkeklerin bir siyasi davranış kültürü edinmeleri gerekmektedir. Bu şekilde bireyler siyasi katılım sürecini dolayısıyla demokrasi kültürünü benimseyebilecektir.

Siyasal haklarını yasalar önünde elde eden kadın, aslında kamusal yaşama doğrudan değil dolaylı olarak dahil edilmiştir. Dolayısıyla, var olan kemikleşmiş yapıya herhangi bir biçimde zarar vermeyecek düzeyde kadınların siyasi katılımına izin verilmiştir. Bu katılım ise *oy verme davranışı* ile gerçekleştirilmiştir. Oy verme davranışı sergilenirken, genel olarak erkeğin dünya görüşü doğrultusunda karar verildiğinden ve gündeme kadın sorunları gelmemeye devam ettiğinden, kadınların bu kazanımı önceki duruma kıyasla büyük bir değişiklik sağlayacak nitelikte olamamıştır.

Görünüşte kadın ve erkek için bir fırsat eşitliği yaratılmış gibi bir tablo çizilse de aslında kadınlar olmadıkları bir varlığa dönüşüme zorlanırlar. Bu da kadın siyasetçilerin, kadın kimliklerini görünmez kılabilirdikleri ölçüde başarılı olabileceklerine dair bir algı yaratmaktadır.

Siyasette kadınların, kadın kimliklerini ikinci plana attıkları sürece ciddiye alındıkları bilinen bir gerçektir. Özellikle siyaset alanı söz konusu olduğunda cinsiyet temelli bir ayrışma olduğu aşikardır. Birleşik Krallık bu açıdan ilginç bir örnektir. Sancar'ın da belirttiği gibi, Birleşik Krallık'ta özel alan/kamusal alan ayrımının net bir biçimde belirlenmiş olduğunu görmek mümkün olacaktır (Sancar, 2013, s. 69). Kraliçe'ye tabiiyet söz konusu olsa da bu sadece semboliktir. Üzerinde yaşanmakta olan "vatan" olarak addedilen kutsal toprak dışılikle ilişkilendirilir ve erkek tarafından korunup kollanması gereken bir pozisyona yerleştirilir. Kraliçe de özellikle monarşi yanlısı muhafazakâr çevrelerce bu kutsal toprakların kutsal annesi olarak algılanmaktadır.

Britanya'da kadınların yurttaşlık haklarını kazanmalarında İskoçya ve Galler'in büyük katkıları olmuştur. Örneğin, İrlanda Bağımsızlık Hareketi (IRA) sebebi ile İngiltere ulus tanımını tekrar düzenlemek durumunda kalmış, bunun için de demokratik bir adım atarak, İskoçya ve Galler'e yerinden yönetim hakları tanınmıştır. Bu demokratik süreçte, İskoç kadınlar özellikle kendi "yerel milliyetçi" kimliklerini İngiltere'ye karşı savunmuşlardır. Yerel milliyetçi kimliklerini korumak adına vermiş oldukları mücadele, asırların bir sonucu olup kadınlar kendilerini yenilenmiş ulusal projenin oldukça etkin bir parçası haline getirmeyi başarmışlardır (Sancar, 2013, s. 69).

İskoçya'dan farklı olarak yine özellikle Avrupa'daki birinci dalga feminizm hareketlerinden etkilenen Osmanlı'nın İstanbullu eğitimli genç kadınlarının başlattığı feminist sayılabilecek türden girişimlerin ardından genç Türkiye'nin ulus devletleşme ve modernleşme sürecinde, özellikle kurtuluş mücadelesinin sürdürüldüğü yıllarda etkin bir kadın hareketi görülmüştür. Fakat Cumhuriyet'in ilanından sonraki inkılap yıllarını takiben kadınlar kendilerine "seçme ve seçilme hakkının verilmiş" olduğu gerekçesiyle özel alana geri itilmişlerdir.

Ülkelerin uluslaşma ile paralel ilerleyen modernleşme sürecinde, kadınlar, devlet eli ile bu modernite hareketinin yüzü haline getirilmiştir. Devletin izin verdiği ölçüde özel alanından çıkma imkânı bulan kadın, kamusal alanda boy göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla seçme ve seçilme hakkını elde eden kadınlar, sonrasında da ulusçuluğun modern çizgisini gözler önüne serebilmek adına gerek siyasette gerek işletmelerde gerek diğer organizasyonel sistemlerde, liderlik koltuğuna erişme şansı elde etmişlerdir. Liderin, “normal” olarak nitelendirilen şartlar altında erkek ile özdeşleştirilmesi ve liderliğin doğuştan getirilen birtakım yetenekler vasıtası ile mümkün olabileceği savı, kadınların sahneye adım atması ile bir dönüşüme uğramış ve yeni bir liderlik anlayışının ortaya çıkmasına ve ihtiyaç duyulmanın değişmesine yol açmıştır. Bu yeni liderlik anlayışı, uluslaşma ve modernlik arasında pozitif bir ilişki olduğu varsayımında bulunulabilir. Uluslaşma süreçlerinin bir fırsat olarak çıktığı ülkelerde kadınların bu sürece dahil olmaları oranında Feminizm de kendine yer edinebilmiştir. Bu sürecin ardından, Feminist gelenek kendini toplumun tümünde yerleştirecek bir pencere bulamasa ya da bulduğu pencerenin devlet kontrolüne geçtiği devlet feminizmi bile gelse artık bir kere siyasal alana adım atılmıştır. Gerisi ülkelerin ideolojik ve kültürel çerçeveleri bağlamında kadınların örgütlenebilmelerine ve toplumsal iktidar pratiklerinin de bu örgütlenmelere açık olmasına kalmıştır.

Bu bağlamda öncelikle Türkiye’ye bakıldığında, 19.yüzyıl sonlarına doğru gelişmeye başlayan Feminist hareket ve uluslaşma paralelliğinin, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde yerini “Devlet Feminizmi”ne bıraktığı görülür. Dolayısıyla, kadının birey olduğu için başından beri sahip olması gereken doğal hak, modernleşmenin bir göstergesi olarak, kontrollü ve Feminizmin daha da köklenmesini engelleyecek şekilde sunulmuş; yeni kurulan devletin ulus şuuru ve ideolojik kültürel çerçevesinde “modern Türkiye’nin modern kadını” imajıyla nesnelleştirilmiştir. Ayrıca kadın hakları üzerine Nezihe Muhittin gibi daha muhalif ve mücadeleci savunularda bulunan kadınlar o dönemde oldukça sert bir dille eleştirilene maruz kalmış ve mücadeleci davranmalarının cezası olarak da sürecin dışına itilmişlerdir. Tersine, daha ılımlı ve ataerkil ideolojinin sürdürücüsü konumunda olan kadınların ise kendileri ile ilişkilendirilen “modern kadın” imajı ile birlikte, ideolojik yeniden üreticiliği, taşıyıcılığı ve yumuşak başlılığına bir ödül olarak sisteme seçilme fırsatı sunulmuştur.

Uluslaşma; çağdaşlık ve modernlik kavramlarını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sonrasında, çağdaşlık ve moderniteyi

de sağlayabilmek adına, kadınların eğitimine özellikle önem verilmiştir. Bu da liberalizmin kadınlar söz konusu olduğunda üzerinde en çok durduğu konudur. Çünkü Davis'in değindiği üzere kadınlar ideolojik yeniden üretim konusunda merkezde bir rol almakta ve kültürün taşıyıcısı olarak varlık göstermektedir. (Altınay, 2016, s. 38) Böylece kadınlar özel alanları olan hanelerinin içinden çıkıp ya da ev içi sorumluluklarının uzantısı olan çocuk bakımı, temizlik gibi işlerinin dışında kamusal alanda görünürlük kazanmışlardır. Ancak kadın, hem özel alandaki çocuk bakımı dâhil ev içi sorumlulukları, hem de kamusal alandaki meslekî ve diğer toplumsal kodların kısıkacında kalmıştır.

Diğer yandan halen uluslaşma sürecinden geçen İskoçlar, Birleşik Krallık'tan ayrılıp, kendi başına bir ulus olma gayesi gütmektedirler ve bunun için ilk adımlarını 1997 yıllarında kendi parlamentolarına sahip olarak atmışlardır. Parlamantonun kuruluş sürecinde, kadınlar erkeklerle birlikte sürece dâhil olmuşlardır ve bu da kadınların aktif siyasî katılımları ile sonuçlanmıştır. 1997 yılı sonrası, İskoç parlamentosunun kurulması ile birlikte, Birleşik Krallık parlamentosundaki kadın sayısında ani bir artış gözlemlenmiştir. Bir önceki bölümde 1997 ve 1999 yılları arasında Westminster'daki kadın vekillerin sayısı karşılaştırıldığında, İskoçların milliyetçilik gayesi ve kadınların aktif rol almasının olumlu etkilerini orada da görmek mümkün olmuştur. 1997 seçimlerinde Westminster'da İskoç kadın vekil sayısı toplamda 2 iken 1999 yılında bu sayı artmıştır. Türkiye'de ise, İskoçya'dan farklı olarak, Kurtuluş Savaşı döneminde erkeklerle omuz omuza mücadele yürüten kadınlar, Cumhuriyet'in ardından pasifize edilmişlerdir. Bu noktada uluslaşma sürecinde yer alan iki ülkede bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada yukarıda özet geçilen tarihsel koşulların sonucu olarak bugün geldiğimiz noktada siyasî arenaya girebilmiş kadınların lider olarak kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Ancak ön bir uyarı olarak, kadın konusunda içselleştirilmiş olan eril tahakkümü sağlayan normlar, kadının liderliği söz konusu olunca da çeşitli şekillerde görünürlük kazandığı bilinmelidir. Örneğin kadınlar, liderlik pozisyonunda iken, şefkat, merhamet, güler yüz gibi feminen olarak algılanan özelliklerini görünür bir biçimde sergilerlerse, bu onların, değişken ve güvenilmez oldukları, diğer bir ifadeyle lider olmaya ehil olmadıkları şeklinde yargılara maruz kalmalarına yol açar. Eğer ki, klasik görüş olan "*lider olan erkek olmalıdır*" düşüncesinden yola çıkarak kadınlar, resmi, katı ve kararlı görünümlü davranışlar sergilerlerse de kadınlığına yaraşmayacak

şekilde davranıp “patronluk” taşıyor olmakla itham edilirler (bkz. *double bind effect*). Öte yandan, kadınların kimseyi taklit etmeden yine de yetkin olabileceği iddiasıyla *Dönüşümsel* liderlik ve *Davranışsal* yaklaşım, değişen modernite algısı ve değişen organizasyonel ihtiyaçlar doğrultusunda, kadınlara daha uygun liderlik biçimleri olarak görülmeye başlanmıştır.

Anlaşılmaktadır ki, kadın liderliği söz konusu olduğunda, birbirini besleyen pek çok iç ve dış etmen bulunmaktadır. Özellikle ulus-devletleşme sürecinde, gelişen ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda kadın liderliğinde de farklı boyutlara ulaşıldığı görülmektedir. Ayrıca, parlamentodaki kadın sayısındaki artışın, kadın sorunlarının gündeme gelip karar alma mekanizmalarında etkin olunacağını garantilememektedir. Bu anlamda daha köklü bir sosyo-kültürel dönüşüme ihtiyaç vardır. Diğer yandan, ‘*Critical mass theory*’ bağlamında düşünüldüğünde belki de meclise yeterince kadın vekil girdiğinde, birçok problem de aşılabılır hale gelecektir. Ancak o zaman Türkiye’de yeni bir kadın başbakan, Britanya’daki muhafazakâr ve anti-feminist Thatcher gibi davranmak ve onun liderlik stilini içselleştirmek yerine, Nicola Sturgeon gibi bir başbakanı örnek alabilir. Yani aslında iktidarın kadını yerleştirdiği konum ve iktidarın kadın ile ilgili düşüncesi ne olursa olsun, kadınlar kendilerini daha farklı bir noktada görmeye başladıkları zaman domino etkisi gibi durdurulamaz biçimde bir değişim rüzgârı etkisini gösterecektir. Kota uygulaması ile birlikte kadınların sayısı artsa da etkinlik derecelerinde değişim olup olmadığı incelendiğinde, kadınların etki edebilme gücünün yalnızca sayı ile sınırlandırılabilir bir konu olmadığı anlaşılmıştır. Kadın sayısı ve kadınların karar alma mekanizmalarına etki edebilmesi bağlamında “critical mass” dışında başka ilişkilerin olabileceği ihtimali ortaya çıkmıştır. Hatta kadınların büyük kitleler oluşturduğunda değil, küçük bir azınlık olduğu durumlarda daha etkili olduğu iddia edilmiştir. Bu da aslında HDP’nin meclisteki koltuk sayısının azlığına rağmen HDP’li kadınların hem ırk hem de cinsiyet kesişimi sebebi ile daha görünür olmalarını sağlamaktadır. Her ne kadar “critical mass theory” yapılan çeşitli çalışmalar sonucu çoğu akademisyen tarafından reddedilse, teorinin geçerliliğinin kalmadığı iddia edilse de özel durumlar için geçerliliğini savunmak hala mümkün olabilir. Kota ve Critical Mass kavramı özellikle kadın dostu olmayan parlamentolara sahip ülkeler için oldukça önemlidir. Çünkü zaten pasifize edilmiş ve yasamanın dışında bırakılmış kadınların etki edebilme noktasına gelebilmesi için gerekli çoğunluğa ulaşmaları aslında önemlidir. Böylece ilk etapta birbirlerine destek olarak ilerleyebilirler. İlerleyen

zamanlar için ise critical mass ve kotanın geçerliliğini yitireceğini söylemek mümkün olsa da bu aşamaya geçilebilmesi için o kitleye sahip olmak gerektiği düşünülmektedir.

Yapılan çalışmada İskoç kadın vekiller ile yapılan derinlemesine mülakatlarda İskoçların kendilerini Kürtler ile özdeşleştirdikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Hatta bazı kadın vekiller Twitter üzerinden Türkiye’den takip etmiş olduğu kadın vekilleri gösterdiğinde bunların neredeyse hepsinin HDP’li vekiller olduğu gözlemlenmiştir. İskoç vekiller tarihte hem kadın oldukları için hem de İskoç oldukları için aslında iki kat ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Benzeri bir durumun Türkiye coğrafyasındaki Kürt kadınlar için de geçerli olduğunu ve bu yüzden onları desteklediklerini açıklamışlardır. Yuval Davis de bunu “*intersectionality*” kavramı ile açıklamıştır. Buna göre, cinsiyet, ırk, sınıf gibi ayrımların kesişimi kadınların uğradıkları ayrımcılığı katlamaktadır. (Davis N. Y., 2006, s. 193-196)

Uluslaşma ve uluslaşma sürecine katkı konusunda, pek çok toplumsal grubun varlığına değinilmektedir ancak, özellikle kadınların- bu hareketin içerisinde nasıl bir role sahip olduğu, sürece nasıl dahil oldukları ve katkıları konusunda literatürde bir eksiklik göze çarpmaktadır. Kadınların katkısı dışında, uluslaşma sürecinin kadın hakları üzerindeki etkilerine dikkat ederek doğru çıkarımlarda bulunabilmek adına, özellikle toplumsal cinsiyet konusunun, uluslaşmanın ve kapitalizmin bir arada ele alınması gerekmektedir (Altınay, 2016, s. 18-20).

Değnilmesi gereken bir nokta vardır ki, ülkelerin uluslaşma ile paralel ilerleyen modernleşme sürecinde, kadınlar, devlet eli ile modernite hareketinin yüzü haline getirilmiştir. Devletin izin verdiği ölçüde özel alanından çıkma imkânı bulan kadın, kamusal alanda boy göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla seçme ve seçilme hakkını elde eden kadınlar, sonrasında da ulusçuluğun modern çizgisini gözler önüne serebilmek adına gerek siyasette gerek işletmelerde gerek diğer organizasyonel sistemlerde, liderlik koltuğuna erişme şansı elde etmişlerdir. Liderin, “normal” olarak nitelendirilen şartlar altında erkek ile özdeşleştirilmesi ve liderliğin doğuştan getirilen birtakım yetenekler vasıtası ile mümkün olabileceği savı, kadınların sahneye adım atması ile bir dönüşüme uğramış ve yeni bir liderlik anlayışının ortaya çıkmasına ve ihtiyaç duyulunun değişmesine yol açmıştır. Ancak tıpkı modernleşmenin küresel boyutta eş zamanlı ve denk bir şekilde gerçekleşmediği gibi kadın liderliği ile ilgili kabulleniş de eş zamanlı bir küresel olgu şeklinde ortaya çıkmamıştır.

Feminist hareketi laiklikle beraber değerlendiren Jayawerdana'ya göre bu hareket, antiemperyalizmin ve uluslaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ona göre, uluslaşma ile birlikte halk egemenliği bütün iradelerin üzerinde bir kavram olduğundan, yurttaş olma durumu hem kadın hem de erkek için kavramsal bir eşitlik haline gelmiştir. Dolayısıyla önceki zamanlarda yurttaş olma vasfına uygun görülmeyen kadınlar için bu süreç bir avantaj sağlayıcı olmuştur. Böylece kadınların üzerinde olan geleneksel ve dinsel baskılar ve kadın davranışlarının sınırlarını çizen devlet kurumlar, diğer cemaatvari otoriteler de uyum sağlayabilmek adına bir değişime gitmek durumunda kalmışlardır (M.Molyneux, 1985, s. 49).

Ulus söz konusu olduğunda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınlık durumu üzerinde pek durulmadığı görülmektedir. Fakat, tarih, kadınların ulusun inşası sırasında erkekle eşit önem derecesinde bir rol oynadığına dair örneklerle doludur. Gerek biyolojik üretici gerek kültür aktarıcısı gerek ideolojik sembol olarak gerek ekonomik gerek askeri mücadele dönemlerinde katılım sağlayarak varlıklarını etkili biçimde göstermektedirler (Anthias & Yuval-Davis, 1989, s. 7). Uluslaşma ile birlikte modernleşme, yani modern bir ulus inşa etme süreci devreye girmiştir. Kadınlar modernleşme meselesinde sembolik bir değer olarak görülmüştür. Şöyle ki, modernleşme incelenirken ele alınan kıstaslar, okuma yazma oranı, milli gelir, sağlık kuruluşlarının nitelik ve niceliği, sanayinin ülke ekonomisindeki yeri, işletmelerin gelişmişliği, ülkenin gereksinim duyduğu üst düzey bürokrat, teknokrat ve uzmanların yeterli eğitime sahip, nitelikli bireylerin varlığıdır. Ayrıca siyasal katılım oranının yüksek olması, okur-yazarlık oranının yüksek olması, toplumu siyasal sistem ve siyasal katılım hakkında düşünmeye sevk edecektir (Arat N. , 1996, s. 9). Bu da bireysel hakların talebini beraberinde getirir. Bunlar, bir toplumun modern olarak nitelendirilebilmesi için gerekli olan kıstaslardır. Aynı zamanda modernlik, çağdaşlık ve kadının toplumsal hayattaki yeri birbiri ile ilişkili kavramlardır. Öte yandan Anthias ve Yuval-Davis'in (1989, s. 7), devlet pratikleri bağlamında uluslaşma sürecine katılımın beş farklı yolunu tespit ederler ki bu beş farklı yol aynı zamanda uluslaşma süreci sonrası kadınların o toplumlardaki katılımlarının kalıcılığı ile ilgili fikir vermektedir. Bu katılım yolları:

- (a) *ulusun etnik ve biyolojik yeniden üreticileri olarak,*
- (b) *ulus grubu sınırlarının yeniden üreticileri olarak,*
- (c) *ideolojik yeniden-üretiminde merkezi rol alıp ulusun kültürünün ileticisi olarak,*

(d) Ulusal kategorilerin yeniden üretimi ve iletiminde kullanılacak ideolojik söylemlerin sembolü ve odağı ulusal farklılıkların göstereni olarak,

(e) ulusal ekonomik, siyasal ve askeri mücadelelere katılımcı olarak.

Gerçekten de bu katılım yolları sadece uluslaşma süreci değil sonrasında da açık tutulmaya devam edildiğinde toplumsal eşitlikler bağlamında daha şanslı bir toplumla karşı karşıya kalırız ki bunun en iyi örnekleri Avustralya, Finlandiya Norveç'tir.

Ayrıca Yuval- Davis ve Anthias, ulus inşasında, kadının cinselliğinin kullanıldığını öne sürmektedirler. Aynı zamanda, kadını kültürün aktarıcısı olarak gördüklerinden, kadınlar devlet ideolojisinin sonraki nesillere aktarımında önemli rol oynamaktadırlar (Kandiyoti, 1996, s. 149). Bu bakış açısından dolayı ulusun devamlılığını sağlayacak bireyin üretimi görevi, doğurganlık özelliği sebebi ile kadınların omuzları üzerindedir. Dolayısıyla, devletin emek gücüne ihtiyaç duyduğu anlarda doğurganlığı teşvik edici söylem ve yasalar gündemde yerini alırken, böyle bir ihtiyaç ortadan kalktığında tam tersi propagandalar söz konusu olmaktadır. Bu sadece biyolojik doğurganlıkla sınırlı kalmamaktadır. Bununla birlikte, kültürel aktarım konularında da kadın, devlet içerisinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca kapitalizm bağlamında bakıldığında üretimin devamı diğer uluslarla rekabette başarıyı getirecek nüfusun üreticisi ve iktisadî sistemin devamlılığını sağlayacak gerekli iş gücünün demografik kaynağının üreticisi kadınlardır.

Yapılmış sayısız çalışma göstermektedir ki, kadın ve erkek siyasetçilerin medyada temsil edilişleri hususunda bir farklılık vardır. Bunlar genel olarak “beden siyaseti temsili çalışmaları” (Body Politics) olmak üzere adlandırılmaktadır. Pek çok milletvekili ile yapılmış olan röportajların sonucu olarak erkek ve kadın siyasetçilerin medya temsillerindeki farkı olduğuna ulaşılmıştır. Gershon ise, cinsiyet ve ırk üzerine çalışmalar yapmıştır ve beyaz kadınların, siyah kadınlardan medya önünde daha görünür olduklarına dair herhangi bir sonuca ulaşamamıştır. Dolayısıyla toplum gözüyle “makul” bir duruş sergileyen siyasetçi kadınlar, varlıklarını devam ettirebilmektedirler. Buradan hareketle, seçmenler, kadınları zihinlerindeki ataerkil kodlarla ilişkilendirerek pasif bir konumda görmek istediklerini anlamak mümkündür. (Sreberny & Ross, 1996, s. 104-110)Higgins ve Mckay'ın araştırması, İskoç kadın First Minister Nicola Sturgeon örneğini kullanarak medya ortamının gazetecilerle politikacılar arasındaki ilişkiyi şekillendirdiğini açıklamaktadır (Higgins & Mckay, 2015). Matamoros'un araştırması ayrıca Hillary Clinton ve Yulia Timoşenko'nun fotoğraflarını incelemiş ve ülkelerinde

siyasi olarak fotoğraflarıyla nasıl temsil edildiğini araştırmıştır. Oldukça feminen olduğu ve bu sebeple eleştirilere maruz kaldığı gözlemlenmiştir. (Stower & Ibroschewa, 2014, s. 270) Stereotipleşmelerden bağımsız olamamanın ve köklü kültürel kodların bir sonucudur. Stereotipleştirilmemiş siyaset gerekliliği her geçen daha çok önem kazanmaktadır.

Kadınlar siyasette varlık gösterebilmek için hem sosyal önyargılar ile mücadele etmek zorundadırlar hem de davranışlarını bu sosyal önyargılara sahip olan toplumun beklentisi doğrultusunda dengelemek durumundadırlar (Carli, 2001). Fakat toplumun beklentisini karşılamaya çalışma konusunda ya da sosyal önyargılarla mücadele konusunda çizilmiş alanın dışına çıkan, dengeyi kurmayan kadınları başka sorunlar beklemektedir. Örneğin; bir kadın merhametli ve sıcak davranışlar sergilerse, kadınsı olmakla itham edilir fakat bu durum toplumsal beklentilere uygun olduğundan toplum nazarında çok sorun teşkil etmez. Fakat kadınlar açısından bu düşünce büyük sorun teşkil etmektedir. Merhamet ve şefkat sahibi olmak gibi özellikler kadınlara özgü gibi görülmekte, bu özgünlük de aslında ikincilleştirilerek bir zayıflık gibi algılanmaktadır. Eğer ki kadın, erkekler kadar agresif, yırtıcı, iddialı davranıyorsa, bu özellikler kadınsılıkla bağdaşmadığından toplum tarafından kabul edilmeleri mümkün olmamaktadır. Bir başka deyişle, kadınlar kadınsılık sınırları içerisinde kalmalı ve lider olarak etkili olmanı bir yolunu bulmalıdırlar. Bununlar beraber, her iki durumda da olumsuz birtakım söylemler ortaya çıkmakta ve kadınlar her iki taraftan da sıkıştırılmaya devam edilmektedir. Bu durum literatürde “*double bind effect*” olarak geçmektedir (Eagly & Carli, 2003, s. 824).

Bu farklılık, kadınlarla ilgili olarak zihinlerde kararlılık hali göstermeyen, değişken bir algı halinin oluşmasına sebep olmaktadır. Güç ve otorite kullanımı erkekler için bir ayrıcalık olarak görülmüştür. Var olan kodlar, cinsiyete dayalı olarak siyasi çevrede var olan eşitsizliği kuvvetlendirmektedir. Kahn’a göre mevcut yasalar doğrultusunda, seçim kampanyalarında erkekler ve kadınlar farklı davranmak zorunda kalmaktadırlar. Bundan hareketle medya kapsamı da erkekler ve kadınlar için farklı olmaktadır. Fakat ilginç bir nokta var ki, medya daima kadın siyasetçilerle, erkek siyasetçilerden daha fazla ilgilenmektedir. Bu da kadın liderliğine olan ilginin bazen önemsizleştirilmesine, bazen popülerleşmeye fakat nadiren yetkilendirmeye sebep olmaktadır. Erkek siyasetçiler söz konusu olduğunda haberler, kadınlara kıyasla daha az olabilir ancak haklarında çıkan haberler de genelde siyasi becerileri ve politikaları

üzerine olmaktadır. Kadınların lider olarak yukarı pozisyonlarda bulunmalarının önünde pek çok engel yer almaktadır. Birçok kadın siyasetçi, adaylıkları ve liderlikleri sırasında medya tarafından yöneltilen pek çok olumsuz ve agresif söylem içeren eleştiriye maruz kalmaktadır.

Kadınların bu noktada elleri kolları bağlanmış gibidir “*double bind effect*” örneği, tabandan tavana, kültürel kodların, özellikle kadının liderlik yaşamını nasıl etkilediğini açıklamak adına verilmiştir. Böylece kadın liderler içinde buldukları toplumların tarihsel kökenleri ve anlam kodlamaları bağlamında kendi liderlik stratejilerini oluşturmak durumundadır. Bu noktada önemli belirleyicilerden biri, o toplumun uluslaşma sürecine olan katkısıdır. Siyasette başarılı olan kadınlar, çoğu kez bu başarıyı kendilerini erkeklerle özdeşleştirerek, kadın kimliklerini tamamen bastırıp, erkek gibi davranarak, erkek gibi giyinerek, erkek gibi konuşarak (Kadın gibi Görün Erkek gibi davran: *Look Like a Lady, Act Like a Man* stratejisini takip ederek) elde etmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da kadın sorunlarına temas etmek, onlara çözümler üretmek şeklinde bir politika izlemek yerine var olan konularının daha uzun süreli olabilmesi için böyle problemler hiç yokmuş gibi davranmakta ve bunlarla ilgilenmekten kaçınmaktadırlar. Ancak görmezden gelmenin bir çözüm olmadığı iki ülkenin karşılaştırılması vasıtası ile aşikâr olmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada uluslaşma süreçlerinde kadınlardan destek alıp devamında kadın statüsü konusunda farklı tavırlar takınmış ve bugün geldiğimiz noktada farklı tür kadın liderlik tarzlarına sahip olan İskoçya ve Türkiye'nin feminist eleştiri perspektifinden bir karşılaştırması yapılmıştır.

Yapılmış olan alan çalışmasında İskoç kadın vekillerin siyasal katılımını etkileyen önemli faktörlerin “siyasî parti aktivitesi”, “sivil toplum kuruluşu faaliyeti” olduğu ortaya çıkmıştır. Bu da aslında ülkenin sahip olduğu özgür düşünce ortamı ve demokrasi kültürü ile ilişkilidir. Türkiye’de ise kadın vekiller daha çok aile bağlantılarını kullanarak, ailelerindeki bireylerin siyasal arka planından destek alarak bunu gerçekleştirebilmektedir. Öte yandan, Westminster yani Birleşik Krallık Parlamentosu’nun bir çeşit “*erkekler kulübü*” olarak asıl iktidarı elinde bulundurduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

İskoç parlamenterlerin kendilerine “sevecenlik”, “anlayışlılık” gibi feminen olarak algılanan özelliklere Türk parlamenterlerden daha yüksek puanlar verdikleri görülmektedir. Böylece, liderliklerinde *İşlemsel* liderlik biçiminde olduğu gibi sadece bir “al-ver” ilişkisinin olmadığı, insanların psikolojik durumları, duyguları gibi konulara da değinmekten ve kendilerini kadınsı olarak görmekten çekinmedikleri anlaşılmaktadır. İskoç kadın parlamenterlerin *Dönüşümsel* liderlik özelliği gösterdiği söylenebilir. Karşıt olarak Türk kadın parlamenterlerin yanıtlarında uç noktalarda denecek kadar bir farklılık olmasa da toplumsal cinsiyet eşitliğinin İskoçya’ya göre nispeten daha az olması, cevaplarında çoğu kez “politik” olmayı tercih etmeleri ya da soruyu hepten yanıtsız bırakmaları, ataerkil yapının bir parçası olmayı kanıksadıklarını göstermektedir. Bu bağlamda, İskoç vekiller hem kadın olmaktan kaynaklanan sınırlılıklarının bilincinde ve bunlarla barışıktırlar, hem de bu sınırlılıkların ancak kadın olmanın özelliklerini koruyarak aşılabileceğinin de farkındadırlar. Muhtemelen yine bu sebeptendir ki ortalama çocuk sayısı Türk vekillerin sahip olduklarından fazladır. Türkiye gibi ataerkil ve geleneksel ülkelerde çocuk annenin sorumluluğuna verilirken Batı toplumlarında sorumluluk ebeveynler arasında paylaştırılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine önem veren hükümetler ve aile yapılarında, kadınlar için çocuk sahibi olmanın çözülemez bir engel teşkil etmediği sonucuna ulaşılabilecektir. Parlatentonun “*gender sensitive*” bir yapıya sahip olması bu bağlamda önem kazanmaktadır. Fakat aynı şeyi Birleşik Krallık parlatentosu için söylemek mümkün değildir. Gerek parlatento içerisindeki kadın vekillerin hayatını kolaylaştırıcı kreş gibi alanların olması noktasında, gerek parlatentodaki uzun ve belirsiz çalışma saatleri noktasında, kadın vekiller için hem vekillik hem de aile hayatını aynı anda sürdürmek oldukça zorlu olmaktadır. Fakat İskoçya parlatentosunda bu tam zıt durumdadır.

İskoçya ve Türkiye’deki vekillerin, eğitim durumlarına bakıldığında, Türk kadınlarının parlatentoda yer alabilmek için üst düzey bir eğitim almış olma koşulunu sağlamaları gerektiği sonucu çıkarılabilir. Bu da Türkiye’de kadın parlamenterlerin, erkek parlamenterlere kıyasla aynı pozisyonda olabilmek için kendilerini daha çok kanıtlamaları ve daha çok çabalamaları gerektiği, dolayısıyla liderliğin ve siyaset alanının hala erkeklere ait eril bir bölge imiş gibi algılanmasının bir sonucu olabilir. Her iki ülkede de, kadın vekiller “*karşı cinsten doğmuş olunsaydı bu daha başarılı bir birey olmanıza katkı sağlayabilir miydi?*” sorusu %50’nin üzerinde bir oranla “*fark etmezdi*” olarak yanıtlanmıştır. Dolayısıyla her iki ülkenin kadın milletvekillerinin yarısından fazlası, cinsiyetin başarılarını olumsuz anlamda etkileyeceğini belirtmiştir. İlginç

olarak, İskoç kadın milletvekillerinin geri kalanı tarafından %41,5'lik oranla “*daha ileride olurum*” cevabı verilmiştir. Bunun sebebi de Birleşik Krallık parlamentosundaki erkek egemen yapının Westminster'daki İskoç kadın vekillerin kendilerini daha başarısız hissetmelerine sebep olmalarıdır. Her iki ülkede de çalıştıkları iş arkadaşlarının cinsiyetinin ikinci planda olduğuna dair yanıtlar alınmıştır. Parti lideri ile fikir ayrılığına düşme konusunda “*evet*” yanıtı veren İskoç kadın vekillerin oranı, Türk kadın vekillerine kıyasla üç kat fazladır. Dolayısıyla İskoçya'da parti içi demokrasinin daha üst seviyede olduğunu ve düşünceleri ifade etmek konusunda herhangi bir kısıtın olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Türkiye'de parti lideri ile fikir ayrılığına düşmek, dolayısıyla parti liderinin ideolojisi dışında eylem veya söylemde bulunmak vekilin kariyerini tehdit edebilir bir unsurdur. Bunun bir sonucu olarak, Türkiye'de ve İskoçya'da kadın vekil bulunmasına rağmen, İskoçya'da kadın sorunları daha etkili bir biçimde gündeme taşınmaktadır. Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesi sonrasında aşamalı bir şekilde kadın vekil sayısında artış gerçekleşmiştir. Kadın sorunları gündeme geldiği zaman ise bu sorunlar eril tahakkümün gücünü sabitleyen çözümler içerisinde ele alınmıştır. Siyasal iktidarın kadın vekilleri de “*içselleştirilmiş cinsiyetçilik*”le bu çözümlerin parçası olmaktadır.

Yapılan çalışmada İskoç kadın vekiller ile yapılan derinlemesine mülakatlarda İskoçların kendilerini Kürtler ile özdeşleştirdikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Hatta bazı kadın vekiller Twitter üzerinden Türkiye'den takip etmiş olduğu kadın vekilleri gösterdiğinde bunların neredeyse hepsinin HDP'li vekiller olduğu gözlemlenmiştir. İskoç vekiller tarihte hem kadın oldukları için hem de için hem de İskoç oldukları için aslında iki kat ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Benzeri bir durumun Türkiye coğrafyasındaki Kürt kadınlar için de geçerli olduğunu ve bu yüzden onları desteklediklerini açıklamışlardır.

Bu çalışmanın literatüre katkısı kadınların siyasete katılımları, karar alma mekanizmalarına etki edebilmeleri konusunda, ulusçuluk, modernleşme, liderlik tipleri feminizm ve anti-feminizm arasında önemli bağlantılar bulunduğu yönündedir. Uluslaşma evresinde aktif katılım sağlayan kadınların sonraki aşamada da bu durumunu koruyabildiğinde, feminizme olan mesafeleri ile değerlendirildiğinde, bunların liderlik tipini ve kadın temsilini etkilediği ortaya çıkmıştır. Cinsiyet eşitliğine önem veren parlamentolarda kadınların siyasette yer almaktan çekinmediği ancak bunun sağlanmadığı parlamentolarda toplumun beklentilerinin baskısını da üzerinde hisseden

kadınların siyasete karşı çekimser bir tutum sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların siyasal temsili ve katılımına önem veren ülkelerde de bunu göz ardı eden ülkelerde de medyanın kadınlar ve feminizm üzerinden kara propagandalar yaptığı gözlemlenmiştir. İki ülkedeki partiler kıyaslandığında ideolojik alt yapıları birebir özdeşlik göstermese de SNP ile HDP arasında bir benzerlik, AKP ve İskoç Muhafazakâr Parti arasında benzerlik göze çarpmıştır. Hem etnik kökene hem de cinsiyetlere bağlı olarak, marjinallik kalıbına sıkıştırılmış, dezavantajlı durumda görülen partilerin - İskoçya örneğinde olduğu gibi- kadın haklarına daha çok önem verdiği ve bu partilerde kadınların daha etkin bir siyaset yürütebildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çalışmayı başka ülkeler ve dinamikler üzerinden geliştirmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Abrams, L. (2002). *The Making of Modern Women*. London: Pearson Education.
- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler Siyaseti*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. A. (2001). Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe . M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2009). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akdoğan, Y. (2004). *Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Akın, D. (2015). Siyasal Reklamlarda Kadın Söylemi ve Kadın İmgeleri”: 2011 Genel Seçimleri Örneğinde AKP ve CHP Televizyon Siyasal Reklamları Üzerine Bir İnceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 278-289.
- Alkan, M. Ö. (2006). Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri. *Anayasa Yargısı*, 133-165.
- Alptekin, D. (2011). Sokaktan Akademiye: Kadın Hareketinin Kurumsallaşma Süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33-43.
- Altınay, D. A. (2016). *Vatan, Millet, Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altınbaş, D. (tarih yok). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/7100>, 21-52.
- Altuntaş, N., & Demirkanoğlu, Y. (2017). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarına Bakış: Muhafazakâr Demokratlıktan Muhafazakârlığa Doğru Evrilişin İzdüşümleri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 65-96.
- Alvolio, B. J., & Bass, B. M. (1993). Transformational Leadership and Organizational Culture. *PAQ*, 112-121.
- Anderson, K. J. (2015). *Modern Mysogyny: Anti-Feminism in a Post Feminist Era*. Oxford: Oxford University Press.
- Anthias, F., & Yuval-Davis, N. (1989). *Women-Nation-State*. Cambridge/England: Palgrave Macmillan.
- Arat, N. (1996). *Türkiye'de Kadın Olmak*. İstanbul: Say Dağıtım Ltd.Şti.
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, Y. (1987). Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Rollerini. *Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi ve İdari Bilimler Dergisi*.
- Arat, Y. (2008, ekim 15). A Woman Prime Minister in Turkey.

- Arat, Y. (2010). Religion, Politics and Gender Equality in Turkey: Implications of a Democratic Paradox? *Third World Quarterly*, 869-884.
- Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politiktir" Söyleminde Aile. *The Journal of Europe Middle East Social Science Studies*, 1-21.
- Ayata, A. G. (1993). Direnmenin Biçimleri: Kamu Yaşamı, Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı. D. Tekeli içinde, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (s. 292-293). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aynur, H. Ş. (2013). İslami Feminizm ve Feminist Kur'an Okumalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Dil Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 89-122.
- Aytaç, A. M. (2014). Dünya Görüşü ve İdeoloji. E. Y. Taşkın içinde, *Siyaset Kavramlar, Kuramlar, Süreçler* (s. 107-137). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bahar Şimşek, J. J. (tarih yok). Demokrasi İradesinin Beyanı ya da Yaratıcı Hareketler Çokluğu: Biz'ler HDP. *Seçimlere Doğru*, 17-23.
- Bass, B. (1985). Leadership: Good, Better, Best. *Organizational Dynamics*, 26-40.
- Bass, B. M. (1981). *Bass&Stogdill's Handbook of Leadership Theory, Research and Managerial Applications*. New York: Free Press.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1994). *Organizational Effectiveness Through Transformational Leadership*. United States of America: Sage Publications.
- Beauvoir, S. D. (2010). *The Second Sex*. New York: Vintage Books.
- Becker, C. L. (1922). *Doğal Haklar Deklarasyonu Üzerine, The Declaration of the Independence; A Study in the History of Political Ideas*. New York.
- Bem, S. L. (1981). Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing. *Psychological Review*, 354-364.
- Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, 1-31.
- Berktaş, F. (2004). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2010). Felsefenin Kadına Bakışı. H. Durudoğan, F. Gökşen, B. E. Oder, & D. Yüksekler içinde, *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar* (s. 23-33). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Berktaş, F. (2012). *Politikanın Çağrısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berktaş, F. (2016). Liberalizm-Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi- Olanaksız Bir İdeoloji. B. H. (Örs) içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık.

- Boardman, K. (2000). The Ideology of Domesticity in Victorian Women's Magazines. *Victorian Periodicals Review*, 150-164.
- Bora, A., & Günel, A. (2016). Önsöz. A. Bora, & A. Günel içinde, *90'larda Türkiye'de Feminizm* (s. 7-13). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Boyne, R. (2011). *Foucault ve Derrida'da Feminizm ve Ayırım*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bunkle, P. (1974). Sentimental Womanhood and Domestic Education, 1830-1870. *History of Education Quarterly*, 13-30.
- Burns, J. M. (1978). *Leadership*. New York: Harper & Row.
- Burris, V. (tarih yok). Who Opposed the Era? An Analysis Of the Social Bases Of Anti-Feminism. *Social Science Quarterly*, 307-317.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Butterfield, G. N. (1989). The "good manager": Did androgyny fare better in the 1980s? *Group and Organization Studies*, 216-233.
- Canyaş, O. (2015). CHP'nin Sosyal Demokrasi Serüveni. *Alternatif Politika*, 6-31.
- Carli, L. L. (2001). Gender and Social Influence. *Journal of Social Issues*.
- Carrigan, T., Connell, B., & Lee, J. (1985). Toward a new sociology of masculinity. *Theory and Society*, 551-604.
- Cedaw Nedir? Kadınların İnsan Hakları ve Önemi*. (2007). Viyana: Federal Başbakanlık.
- Ceylan, H. E. (2014). İbni Sina ve Fıkıh: Şeriatın Hikmet Boyutu. *Diyanet İlmî Dergi*, 111-122.
- Chanter, T. (2009). Psikanalitik ve Post-Yapısalcı Feminizm ve Deleuze. *Cogito*, 93-131.
- Connell, R. (2016). Kadınlık ve Erkeklik. R. Connell içinde, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cornell, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Çabuklu, Y. (2003). Sabit Cinsel Kimliklerden Müphem Cinselliklere. *Virgöl*.
- Çaha, Ö. (2016). *Siyasi Düşüncelere Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Çakır, S. (2013). *Erkek Kulübünde Siyaset- Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih*. İstanbul: versus kitap.

- Çakır, S. (2016). Feminizm. B. H. Örs içinde, *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: Bilgi İletişim Grubu.
- Çilingiroğlu, N. (2011). Türkiye'de Akademik Düzeyde Kadına Yönelik Kurumsallaşma. *Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni*.
- Çoban, B. (2018, Mayıs 23). *Medyanın Milliyetçi Söylemi: Medya, Öteki ve Şiddet*.
www.academia.edu.tr:
https://www.academia.edu/660730/Medyan%C4%B1n_Milliyet%C3%A7i_S%C3%B6yl_emi_Medya_%C3%96teki_ve_%C5%9Eiddet adresinden alındı
- Davis, E. G. (1971). *The First Sex*. New York: Penguin Books.
- Davis, N. Y. (2006). Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women Studies*, 193-209.
- Değirmenci, N. (2015). Mitolojiden Günümüze Kadının Şeytanlaştırılması. İ. Parlak içinde, *Öteki'nin Varolma Sancısı: Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri* (s. 260). Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Demir, G. (2011). Post Neoliberalizm? Kriz ve Sonrası Üzerine . *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1-20.
- Donnelly, J. (2013). *Universal Human Rights In Theory And Practice*. New York: Cornell University Press.
- Donnovan, J. (2014). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Douglas, J. D. (1989). *The Myth of Welfare State*. New-Jersey: Transaction Publishers.
- Dragiewicz, M. (2011). *Equality with a Vengeance Men's Right Groups, Battered Women and Anti-Feminist Backlash*. Boston: Northeastern University Press.
- Duby, G. (1991). *Erkek Ortaçağ Aşka Dair ve Diğer Denemeler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Durudoğan, H. (2010). İkinci Dalga Fransız Feminizmine Kısa Bir Bakış. H. Durudoğan, F. Gökşen, B. E. Oder, & D. Yüksekler içinde, *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar* (s. 67-97). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Durudoğan, H., Gökşen, F., Oder, B. E., & Yüksekler, D. (2010). *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Eagly, A. H., & Carli, L. (2003). The Female Leadership Advantage: An Evolution of the Evidence. *The Leadership Quarterly*, 807-834.
- Eagly, A. H., & Johnson, B. T. (1990). Gender and Leadership Style. *Psychological Bulletin*, 233-256.
- Eagly, A. H., & Johnson, B. T. (1990). Gender and Leadership Style: A Meta-Analysis. *Center for Health, Intervention, and Prevention*, 233-256.

- Elmusharaf, K. (2012). *www.gfmer.ch*. <https://www.gfmer.ch/SRH-Course-2012/research-methodology/pdf/Qualitative-sampling-techniques-Elmusharaf-2012.pdf> adresinden alındı
- Elshtain, J. B. (1981). *Public Man Private Woman*. New Jersey: Princeton University Press.
- Elshtain, J. B. (1981). *Women in Social and Political Thought*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Erdoğan, D. (2014). Radikal Feminizm ve Marksist Feminizmin Orta Yolu Olarak Sosyalist Feminizm. *Feminist Kuramlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Erol, A. (tarih yok). Descartes Felsefesi'nde Zihin-Beden Ayrımı.
- Erzen, M. Ü. (2011). *Kadın Gözüyle Kadın Siyasetçiler*. İstanbul: Derin yayınları.
- Faludi, S. (1991). *Backlash The Undeclared War Against American Women*. New York: Three Rivers Press.
- Feminism: A Fourth Wave. (2013). *Political Insight*, 22-25.
- Fine, C. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*. İstanbul: Sel yayıncılık.
- Firestone, S. (1972). *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York: A Bantam Book.
- Freud, S. (2014). *Cinsellik Üzerine*. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Gamble, S. (2011). *Feminism and Post-Feminism*. New York: Routledge.
- Gelb, J. (1989). *Feminism and Politics- A comparative Perspective*. London: University of California Press Ltd.
- Gerhard, J. (2000). Revisiting "The Myth of the Vaginal Orgasm": The Female Orgasm in American Sexual Thought and Second Wave Feminism. *Feminist Studies*, 449-476.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gök, M. (tarih yok). Kadın Hareketinin Kurumsallaşması ve Bu Kurumsallaşmanın Kadının Siyasi Yaşama Katılımına Etkileri.
- Göktaş, K. (2017, Haziran 13). *Cumhuriyet*. [http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/760445/CHP_nin_raporu__AKP_nin_kadina_bakisi_sorunlu..._iste_o_ayrimci_soylemler.html](http://www.cumhuriyet.com.tr: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/760445/CHP_nin_raporu__AKP_nin_kadina_bakisi_sorunlu..._iste_o_ayrimci_soylemler.html) adresinden alındı
- Gül, S. S., & Altındal, Y. (2015). Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulaması Üzerinden Düşünmek. *Toplum ve Demokrasi*, 51-71.
- Güngörmez, B. (2004). Muhafazakâr Paradigma: Dogma ve Önyargı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 11-30.

- Halkların Demokratik Partisi-Kadın Meclisi Tanıtım.* (2018). www.hdp.org.tr:
<http://www.hdp.org.tr/tr/kadin/kadin-meclisi/kadin-meclisi-tanitim/8825> adresinden alındı
- Hearn, J., & Parkin, W. (1987). Women, Men and Leadership: A Critical Review of Assumptions, Practices and Change in Industrialized Nations. *International Studies of Management & Organizations*, 33-60.
- Heilman, M. E. (2001). Description and Prescription: How Gender Stereotypes Prevent Women's Ascent Up the Organizational Ladder. *Journal of Social Issues*, 657-674.
- Heywood, A. (2016). *Siyaset*. İstanbul: Adres Yayınları.
- Higgins, M., & McKay, F. (2015). Gender and the Development of a Political Persona: The Case of Scottish First Minister Nicola Sturgeon. *British Politics*, 1-18.
- Himmelstein, J. L. (1986). The Social Basis of Antifeminism: Religious Networks and Culture. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1-15.
- Hogg, M. (2006). Demographic category membership and leadership in small groups: A social identity analysis. *The Leadership Quarterly*, 335-350.
- Hooghe, M. (2007). Voluntary associations and socialization. D. Castiglione, J. W. Deth, & G. Wolleb içinde, *The Handbook of Social Capital* (s. 568-593). New York: Oxford University Press.
- Hooks, B. (2014). *Feminizm Herkes İçindir*. İstanbul: bgst Yayınları.
- Horney, K. (1926). The flight from womanhood: the masculinity-complex in women, as viewed by men and by women. *The International Journal of Psychoanalysis*, 324-339.
- Howard, A. (1998). *Magna Carta*. Virginia: The University Press Of Virginia.
- İmañçer, D. (2006). Cinsiyet Rolü Temsili: Medya Kültürü, Feminizm, Televizyon ve Seriyaller. D. İmañçer (Editör) içinde, *Medya ve Kadın* (s. 47-66). Ankara: Ebabil.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.* (tarih yok). Nisan 25, 2016 tarihinde www.unicef.org:
http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html adresinden alındı
- İrem, N. (2004). Türk Muhafazakârlığı Üzerine Bazı Gözlemler. *Karizma*.
- J. Mitchel, A. (1984). *Kadın ve Eşitlik*. Ankara: Kaynak Yayınları.
- Jagose, A. (2015). *Queer Teori: Bir Giriş*. İstanbul: Nota Bene Yayınları.
- James, S. (2010). *Cinsiyet, Irk, Sınıf- Kadınlardan Yeni Bir Perspektif*. İstanbul : bgst Yayınları.
- Jibril, Z. A., & Kabiru, D. (2017). Theoretical and Conceptual Issues on Democracy and Democratization in Nigeria. *TESAM Akademi Dergisi*, 67-84.
- Jones, K. (1993). Compassionate Authority. *Gender and Society*, chapter 3.

- Kandiyoti, D. (1989). Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic. F. Anthias, & N. Yuval-Davis içinde, *Woman-Nation-State* (s. 126-149). New York: Palgrave.
- Kandiyoti, D. (1996). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kanter, R. M. (1977). *Men and Women in Corporation*. New York: Basic Books.
- Kapani, M. (2010). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karpat, K. (2012). *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keçecioglu, T. (1998). *Liderlik ve Liderler*. İstanbul: Kal-Der Yayınları.
- Kepekçi, E. (2012). (Hegemonik) Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü? *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 59-86.
- Keskinkılıç, A. İ. (2018, Mayıs 22). *Tanzimat ve Osmanlı Liberalizmi*. [www.academia.edu.tr: https://www.academia.edu/33363160/TANZIMAT_VE_OSMANLI_LIBERALIZMI](https://www.academia.edu/33363160/TANZIMAT_VE_OSMANLI_LIBERALIZMI) adresinden alındı
- Kimmel, M., & Aronson, A. (2004). *Men and Masculinities: A Social, Cultural and Historical Encyclopedia*. Oxford: ABD Clio.
- Kirkpatrick, S., & Locke, E. (1991, May). Leadership: Do traits matter? *Academy of Management Executive*, 48-60.
- Klein, V. (1971). *The Feminine Character: History of an Ideology*. University of Illinois Press,.
- Koçak, Ş. (2018, Nisan 20). *Feminizm Öldü mü? Kafası Karışık Bir Feminizm: Postfeminizm*. [Academia.edu.tr: https://www.academia.edu/12997659/Feminizm_Öldü_mü_Kafası_Karışık_Bir_Feminizm_Postfeminizm](https://www.academia.edu/12997659/Feminizm_Öldü_mü_Kafası_Karışık_Bir_Feminizm_Postfeminizm) adresinden alındı
- Korkmaz, A. (2017). Feminizmin Modern Dönem Kur'an Tefsirine Etkileri: Tefsir Sosyolojisi Üzerine Bir Deneme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 940-956.
- Lai, A. (2011). *Transformational- Transactional Leadership Theory*. AHS Capstone Projects: Norfolk County.
- Leithwood, K. (1992). The Move Toward Transformational Leadership. *Educational Leadership*, 8-12.
- Ikan, M. Ö. (2006). *Anayasa Yargısı*.
- Lorber, J. (1997). The Variety of Feminisms and their Contribution to Gender Equality. Germany: Bibliotheks -und Informationssystem der Universität Oldenburg.
- Lord, R., Vader, C., & Alliger, G. (1986). A Meta-Analysis of the Relation between Personality Traits and Leadership Perceptions: Procedures. *Journal of Applied Psychology*, 402-410.

- M.Molyneux, K. (1985). Feminism and Nationalism in the Third World . *Family Reform in Socialist States: The Hidden Agenda* , 47-64.
- Mackay, F. (2001). *Love and Politics-Women Pliticians and the Ethics of Care*. London: Continuum.
- Mackay, F., & Kenny, M. (2007). Women's Representation in the 2007: Scottish Parliament Temporary Setback or Return to the Norm? *Scottish Affairs*, 80-93.
- Mackay, F., E.Meehan, Donaghy, T., & A.Brown. (2002). Women and Constitutional Change in Scotland, Wales and Northern Ireland. *Australasian Parliamentary Review*, 35-54.
- Massie, A. (2017, Mayıs 6). The Strange Rebirth of Scottish Conservatism. İskoçya, Birleşik Krallık.
- McCulloch, J. E. (2012). *Women's Political Representation in Europe: An Analysis of Structural and Attitudinal Factors*. Florida: University of South Florida Scholar Commons.
- McGregor, D. (1960). *The Humanside of Enterprise*. New York: McGrawHill.
- McRobbie, A. (2004). Post Feminism and Popular Culture. *Feminist Media Studies*, 255-266.
- McTavish, D. (2016). *Political Parties in Scotland*. New York: Routledge/ Taylor&Francis.
- Mill, J. S. (1970). *The Subjection of Women*.
- Millas, H. (2002). Milli Türk Kimliği ve Öteki(Yunan). T. Bora içinde, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce- Milliyetçilik (Cilt 4)* (s. 193-202). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millet, K. (2011). *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Millett, K. (2000). *Sexual Politics*. New York: University of Illinois Press.
- Milliyetçi Hareket Partisi*. (2018). www.mhp.org.tr:
https://www.mhp.org.tr/htmldocs/kadrolar/kk/mhp/Kadin_Kollari.html adresinden alındı
- Mitchell, J. (1987). Women and Equality. A. P. by) içinde, *Feminism and Equality*. New York: New York University Press.
- Moran, B. B. (1992). Gender Differences in Leadership . *Library Trends* , 475-491.
- Musil, P. A. (2015). Milliyetçi Hareket Partisi: İdeoloji, Örgüt ve Güncel Söylemler. E. E. Bekaroğlu içinde, *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyaları: Araftaki Seçim, 7 Haziran 2015*. Vadi Yayınları.
- Nelson, L. J., Shanahan, S. B., & Olivetti, J. (1997). Power, Empowerment, and Equality: Evidence for the Motives of Feminists, Non-Feminists and Antifeminists. *Sex Roles*, 227-228.

- Norris, P., & Lovenduski, J. (1993). Gender and Party Politics in Britain. E. b. Lovenduski içinde, *Gender and Party Politics* (s. 35-60). London: Sage Publications Ltd.
- Northhouse, P. G. (2016). *Leadership Theory and Practice*. Thousand Oaks, United States: Sage Publications.
- Offen, K. (1988). Defining Feminism: A Comparative Historical Approach. *Chicago Journals*, 119-157.
- Özbudun, S. (2016). *Kadınlar İslam, Akp ve Ötesi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özdener, K. S. (1988). İslam Öncesi Türklerde Kadının İçtimai Yeri. *İstanbul Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 225-235.
- Özkan, M. (2016). Türk Muhafazakârlığı: Siyasal Bir Gelenek mi? *Akademik Hassasiyetler*, 1-17.
- Özkazanç, A. (2007). Refah Devletinden Yeni Sağa: Siyasi İktidar Tarzında Dönüşümler. A. Özkazanç içinde, *Siyaset Sosyolojisi Yazıları* (s. 209-230). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özkazanç, A. (2015). SFK'nın İki Sorusu Üzerine Düşünceler AKP ve "Biz" Feministler. *Feminist Politika*.
- Özkiraz, A., & Arslanel, N. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1-10.
- Öztürk, Z. A. (tarih yok). Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın . *Dergipark*, 1-33.
- Özüğurlu, A. (2012). Neoliberalizm ve Feminist Politikada "Sınıfsal Tutum" Arayışlar . *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 125-146.
- Patemen, C. (1988). *The Sexual Contract*. Stanford: Stanford University Press.
- Patricia Smith, S. S. (1994). The Feminization of Leadership? *Training and Development* , 43-46.
- Patterson, L. (tarih yok). The Educational Research and Scottish Democracy. 93-109.
- Pattie, C., Denver, D., Mitchell, J., & Bochel, H. (1998). The 1997 Scottish Referendum an Analysis of the Results. *Scottish Affairs*.
- Platon. (2006). *Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rosener, J. B. (1990). Ways Women Lead. *Harvard Business Review*, 119-125.
- Rousseau, J. J. (2002). *Emile yada Çocuk Eğitimi Üzerine*. Erzurum: Babil Yayınları.
- Rutli, E. E. (2016). Derrida'nın Yapısökümü. *Temâşâ* , 49-68.
- Sancar, S. (2008). Türkiye'de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı. *Toplum ve Demokrasi*, 173-184.
- Sancar, S. (2009). Türkiye'de Feminizm ve Kadın Hareketi. (Y. A. Ülkü Özakin, Röportaj Yapan)

- Sancar, S. (2011). *Erkeklik İmkansız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2013). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schuster, J. (2013). Invisible feminists? Social Media and Young Women's Political Participation. *Political Sciences*, 8-24.
- Sciolist, T. (2017, 10 15). *Human- Origin and Meaning of Human*. Online Etymology Dictionary: <https://www.etymonline.com/word/human> adresinden alındı
- Sciolist, T. (2017, 11 12). *Post-Origin and Meaning of Post*. Online Etymology Dictionary: <https://www.etymonline.com/word/post-> adresinden alındı
- Scott, D., & Maddison, M. (2016). *Eğitim Araştırmasında Temel Fikirler ve Kavramlar*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Scott, D., & Maddison, M. (2016). *Eğitim Araştırmasında Temel Fikirler ve Kavramlar*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Scottish National Party*. (2018, Haziran 4). www.snp.org: https://www.snp.org/our_party adresinden alındı
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sondoğaç, C. (2011). Queer Teorinin Kısa Tarihi. *Kaos GL*, 37-39.
- Soysal, T. (2002). Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 331-341.
- Sreberny, A., & Ross, K. (1996). Women MPs and the Media: Representing the Body Politic. *Parliamentary Affairs*, 103-115.
- Statham, A. (1987). The Gender Model Revisited: Differences in the Management Style of Men and Women . *Sex Roles*, 409-429.
- Stevens, C. (1990). Scottish Conservatism- A Failure Organization? *Scottish Governement Yearbook* (s. 76-89). içinde Edinburgh.
- Stower, M. R., & Ibroschewa, E. (2014). *Women in Politics*. Norfolk: Bloomsbury Academic.
- Szczesny, S. a. (2004). Gender stereotypes and the attribution of leadership traits: a cross-cultural comparison. *Sex Roles*, 631-645.
- Talaslı, G. (1996). *Siyaset çıkmazında Kadın*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 163-175.

- Taşdelen, P., & Koca, C. (2015). Viktorya Dönemi İngiltere'sinde Kadın Bedeni Politikaları ve Kadının Spora Katılımı. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 205-214.
- Taşkıran, T. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Taştan, İ. Ö. (2016). 'Çağdaşlığın Simgesi ve Ulusun Faziletli Anası'ndan 'Kendi Hayatının Öznesi Olan Özgür Kadın'a: 2000'li Yılların İlk Yarısında TBMM'de ve Feminist Kampanyalarda Kadın Hakları Söylemi . *Mülkiye Dergisi*, 185-208.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul : Birikim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1982). Türkiye' de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri. N. A. Unat içinde, *Türk Toplumunda Kadın* (s. 376-381). İstanbul: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Tekeli, Ş. (1991). Kadınların Siyasetten Dışlanmışlıklarının 55 Yıllık Öyküsü. (. N. Derneği içinde, *Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak- Eşit Katılım* (s. 115-130). İstanbul: Cem Yayınevi .
- Terkan, B. (2010). Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP VE CHP Örneği) . *Selçuk İletişim*, 115-136.
- Timisi, N., & Gevrek, M. A. (2016). 1980'ler Türkiye'sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi. A. Bora, & A. Günel içinde, *90'larda Türkiye'de Feminizm* (s. 13-41). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tong, R. (2009). *Feminist Thought A More Comprehensive Introduction*. United States of America/ Colorado: Westview Press.
- Tür, Ö., & Koyuncu, Ç. A. (2010). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3-24.
- Uysal, A. (2011). Continuity and Rupture: The "New CHP" or 'What Has Changed in the CHP? *Insight Turkey*, 129-146.
- Vergin, N. (2013). *Siyasetin Sosyolojisi*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Walby, S. (2016). Kadın ve Ulus. A. G. Altınay içinde, *Vatan, Millet, Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Whelehan, I. (1995). *Modern feminist Thought- From the Second Wave to Post-Feminism*. New York: New York University Press.
- Whur, M. G. (2008). Spinoza and the Equality of Women. *Theoria*, 91-111.
- www.birgun.net*. (2015, Haziran 18). Birgün Gazetesi: <https://www.birgun.net/haber-detay/akp-zihniyetinin-kadina-bakisi-12-yilda-kim-ne-dedi-83051.html> adresinden alındı
- Yaraman, A. (1999). *Türkiye' de Kadınların Siyasal Temsili*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Yıldız, F. (2015). Freud'da Ahlak Duygusunun Kaynağı ve Kant'ın Ahlak Düşüncesi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 137-151.
- Yılmaz, H. (2016). 1923 Yılı Mizah Basınında Kadınların Seçme- Seçilme Hakkı ve Kadınlar Halk Fırkası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* , 263-296.
- Young, I. M. (2009). Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet Toplumsal Yapı ve Öznellik Üzerine Düşünceler. *Cogito*, 39-56.
- Yukl, G. (2002). *Leadership in Organizations*. New Jersey: Prentice Hall.
- Yukl, G., Gordon, A., & Taber, T. (2002). A Hierarchical Taxonomy of Leadership Behavior: Integrating a Half Century of Behavior Research. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 15-32.
- Yuval-Davis, N. (2016). *Cinsiyet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zarakolu, D. (2009, şubat 3). Kadının Toplumsal Ölümü. Türkiye.
- Zeligman, B. (2015). *The Unpopular Practice: Being Feminist in a Anti-Feminist Age*. Western Australia: Edith Cowan University Library.
- Zihnioğlu, Y. (2016). *Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhittin, Kadınlar Halk Fırkası, Türk Kadınlar Birliği*. İstanbul: Metis Yayınevi.

Ek 1:

Yüksek Düzey Kadın Siyasetçiler, TBMM 24. Dönem Kadın Milletvekilleri Araştırması

1. Adı Soyadı:

2. Parti:

3. 18 yaşından küçük çocuğunuz var mı?

A	Var:	b	Yok
---	------	---	-----

4. Seçim bölgesi:

a. Yazınız:

5. Bu dönem milletvekilli olmanıza aracılık eden ana etken nedir?

(en az önemde 1- en fazla 5)	
Siyasal parti üyeliği ve eylemleri	
Önceki milletvekilliği deneyimi	
Sendika üyeliği ve eylemleri	
Etnik köken	
Sivil Toplum Örgütü (Adı.....)	
Yerel Yönetim üyeliği	
Meslek hayatındaki başarı	
Sosyal hayattaki liderlik deneyimi	
İyi bir retorik olma	
İş bağlantıları	
Aile bağlantıları	
Medyada bilinirlik	
Diğer.....	

6. Kaçınıcı dönem milletvekilisiniz?

a. Yazınız:

7. Daha önce Bakanlar Kurulu'nda görev aldınız mı?

A	Evet:	B	Hayır
---	-------	---	-------

8. Daha önce **komisyon** göreviniz oldu mu?

A	Evet:	B	Hayır
---	-------	---	-------

9. Şimdiki mecliste **komisyon** göreviniz var mı?

A	Evet:	B	Hayır
---	-------	---	-------

10. Bu **komisyonda** kadın/erkek oranı hangi cinsiyet lehinedir?

A	Evet:	B	Hayır
---	-------	---	-------

11. **Komisyon** Başkanlığınız var mı?

A	Evet:	B	Hayır
---	-------	---	-------

12. Bu **komisyondaki** erkek üyelerin ortalaması yaşça sizden büyük mü?

A	Evet:	B	Hayır
---	-------	---	-------

13. Bu **komisyonda** olmanız kimin tercihidir?

a. Belirtiniz:

14. **Komisyon** toplantılarında rakip siyasi partilerin görüşlerinize uyan fikirlerinize katılımınızı belirtir misiniz?

1 2 3 4 5

Milletvekili/Komisyon Başkanı/Bakan olmak aşağıdaki bazı motivasyon noktalarında fırsat sunmaktadır, bu fırsatlardan bazıları daha önemli bazıları daha az.

(en az önemde 1- en fazla 5)	
Daha iyi bir statü elde etmek	
Bu statüde ön sıralara yükselmek	
İktidarı uygulamak	
Siyasa gündemini kontrol etmek	
İnsanları bir araya getirmek	

İnsanların sürece dâhil olması	
Sorun etrafında uzlaşma inşa etmek	
Sorun etrafında söz sahibi olmak	
Sorunlara yaratıcı çözümler geliştirmek	
Fikirlerimi kanunlara dönüştürmek	
Vatandaşa daha iyi hizmet etmek	
İyi siyasalar yapmak	
Sürecin işlemlerini sağlamak	

15. Aşağıdaki alanların hangilerinde ne kadar aktifsiniz?

(en az 1- en fazla 5)	
Ekonomi ve ticaret	
Eğitim	
Çevre	
Aile ve ilgili konular	
Finans	
Dış ilişkiler	
Sağlık	
İç işleri	
Yargı ve anayasa	
Güvenlik ve savunma	
Kamu yönetimi	
Araştırma ve Teknoloji, Bilim	
Yoksulluk gibi Sosyal sorunlar	
Kadın sorunları	
Diğer, belirtiniz.....	

16. Meclis'te mesleğiniz kaynaklı teknik bilginizden yeterince faydalandığınızı düşünüyor musunuz? (Yetersiz-1/Yeterli 5)

1 2 3 4 5

Yetersiz ise sebebi?:

17. Temsil ettiğiniz siyasal partinin kaç senelik üyesisiniz?

a. Belirtiniz:

18. Temsil ettiğiniz siyasal partinin yerel teşkilatında görev aldınız mı? Birleşik aç

a	Evet:	b	Hayır
---	-------	---	-------

19. Temsil ettiğiniz siyasal partinin merkez yönetim teşkilatında görev aldınız mı?

a	Evet:	b	Hayır
---	-------	---	-------

20. Aşağıdaki sıfatların milletvekilliğinizin pratik yanına ne derece uyduklarını belirtiniz

(en az 1 / en çok 5)	
Şefkati	
Bağımsız	
Duygusal	
Düşündüklerini açıkça ifade eden	
Anlayışlı	
Risk göze alan	
İyiliksever	
Cesur	
İnatçı	
Kararlı	
Dürüst	
Atılgan	
Destek veren	
Rekabetçi	

21. Milletvekili adaylığınız açıklandıktan sonra seçim sürecinde üyesi olduğunuz siyasal partiden maddi anlamda destek aldınız mı?

A	Evet:	b	Hayır
---	-------	---	-------

22. Sizce milletvekili seçilmenizle kendi siyasal oy potansiyeliniz mi yoksa siyasal partinin oy potansiyeli mi daha çok etkili oldu? (Kendi-1/ Siyasal Partinin-5)

- 1 2 3 4 5
23. Sizce milletvekili seçilmenizde kendi siyasal oy potansiyeliniz mi yoksa siyasal partinin liderinin oy potansiyeli mi daha çok etkili oldu? (Kendi-1/ Siyasal Partinin liderinin-5)

- 1 2 3 4 5
24. Seçim bölgesinde kaçınıcı sıradan aday gösterildiniz? (Bağımsızsa 1)

A	1-2:	B	3-4	c	5 ve üstü
---	------	---	-----	---	-----------

25. Şimdiye kadar ait olduğunuz siyasal partinizin genel çerçevesi dışında görüş belirttiniz mi/ oy kullandınız mı?

A	Evet:	B	Hayır
---	-------	---	-------

26. Üyesi olduğunuz siyasal parti ve partinin liderini göz önünüze aldığınızda, bu partide yer almanızı etkileyen faktör daha çok hangisidir?(Parti programı-1/ Parti lideri-5)

1 2 3 4 5

27. Sizce aşağıdakilerden hangisi milletvekili aday belirleme sürecinde temsil ettiğiniz partide ne kadar etkilidir?

(en az 1 / en çok 5)	
Partinin ulusal liderleri	
Parti aday komiteleri	
Yerel parti üyeleri	
Kadın kolları	
Sendikalar.....	
Azınlık grupları.....	
Sivil Toplum Örgütleri(Belirtiniz.....)	
Diğer (Belirtiniz.....)	

28. Temsil ettiğiniz siyasal partinin liderinin fikri ile kendi fikirleriniz arasında uyumsuzluk hissettiğiniz hiç oluyor mu?

A	Evet:	b	Hayır
---	-------	---	-------

29. Böyle bir durumda nasıl bir yol izlersiniz?

30. Karşı cinsten biri olarak dünyaya gelseydiniz, şu an ki pozisyonunuzdan daha ileride mi daha geri de mi olurdunuz?

- a. Daha geride
b. Fark etmezdi
c. Daha ileride

31. Sizce hangi cinsiyette çalışmak daha kolaydır?

- a. Kadın
b. Erkek
c. Fark etmez

32. "Bir hanımefendi gibi görün, bir erkek gibi davran", bu cümle sizin siyaset tarzınıza ne kadar yakın (en az 1/ en çok 5)

1 2 3 4 5

33. Karşıt cins milletvekilleri ile **parti** içinde eşit derecede ödüllendirildiğinizi düşünüyor musunuz? (az 1/eşit 3/ çok 5)

1 2 3 4 5

34. Karşıt cins milletvekilleri ile **Meclis** içinde eşit derecede **ödüllendirildiğinizi** düşünüyor musunuz? (az 1/eşit 3/ çok 5)

1 2 3 4 5

35. Türkiye'deki kadın erkek eşitliğini nasıl değerlendirirsiniz? (çok kısıtlı 1/ çok yaygın 5)

1 2 3 4 5

36. Bundan **10 sene sonra sizce kadın erkek** eşitliği nasıl olacaktır? (çok kısıtlı 1/ çok yaygın 5)

1 2 3 4 5

37. Meclis'te kadın milletvekillerinin varlığının, oransal artışının özgüveninize katkısı var mı?(Hiç yok 1/ Kesinlikle var 5)

1 2 3 4 5

38. Sizce cinsiyetçi ayrımcı açıklamalar, klişeler en çok nerede yer almaktadır:

(en az 1/ en çok 5)	
Okul /eğitim yaşamında	
Çalışma hayatında	
Haber medyasında	
Reklamlarda	
Siyasette	
Diğer:	

39. Sizce kadın milletvekili temsil oranını artış Meclis'te bir değişim gerçekleştirdi mi? (1 en az/ 5 en çok)

1 2 3 4 5

Ne ile ilgili:

Sizce milletvekili olunması önündeki en etkili engeller, hangileridir ve ne kadar etkilidir?

	40. Erkek için	41. Kadın için
Finansal zorluklar		
Toplumdaki rolü ile ilgili beklentiler		
Dini konular		
Güvenlik sorunları		
Evle ilgili sorumluluklar		
Siyasal parti desteği yoksunluğu		
Siyasetin kirliliği olarak algılanışı		
Eğitim eksikliği		
Özgüven eksikliği		
Aile desteği eksikliği		
Seçmen desteği eksikliği		
Diğer erkeklerden destek eksikliği		
Kadınlardan destek eksikliği		
Milletvekili deneyim eksikliği		
Diğer (belirtiniz)		

42. Parlamenter görevlerinizi yerine getirirken aşağıdaki **zorluklardan** herhangi biriyle karşılaştınız mı?

(Hayır 1 / Evet 2/ Bilmiyorum 3)	
Hor gören aşağılayan fikirler/ davranışlar	
Katılımı olumsuz etkileyen "yazısız" kurallar	
Aile hayatı ve siyasal taahhütler çatışması	
Meclisteki "erkekler kulübü"nü baskınlığı	
Çalışmalarına destek ve kaynak eksikliği	
Diğer:.....	

43. **Kadın kotası** hakkındaki aşağıdaki ifadelere ne derece katılıyorsunuz?

(en az 1 / en çok 5)	
Kadın temsil oranını dengelemek için gereklidir.	
Kararı, parti yönetimlerine bırakılmalıdır.	
Kotalar kullanışlı fakat yeterli değildir.	
Kotalar kullanışlı değildir ve sembolik temsile yol açar	
Kotalar gerekli değildir, kadınlar seçilmeyi hak etmelidir	
Kotalar ayrımcıdır	

44. **Medeni durumunuzu**, siyasal liderliğinizin verimliliği ve etkinliği açısından daha çok avantaj olarak mı yoksa dezavantaj olarak mı değerlendirirsiniz?

a. **Avantaj:**

b. **Dezavantaj:**

Çalışma akademik amaçlı olup medya kullanımına açık değildir. Katılımcı isimleri gizlilikle korunacaktır.

Katkılarınız için teşekkür ederim.

Yard.Doç.Dr.Nigar Değirmenci

Ek 2:

Name of The Member				Party:		Highest level of education	
Chamber	☐ MSP	☐ MP	Election Date:				
Year of birth			Number of Childs			Occupation:	
Marital status	☐ Married/cohabiting		☐ Single	☐ Divorced/widowed/		☐ Other separated	

Are you a member of a parliamentary committee or caucus?		
Committee	☐ No	☐ Yes (If yes, please give name/s)
Caucus	☐ No	☐ Yes (If yes, please give name/s)

Do you hold committee portfolios of your primary choice?	
☐ Yes	☐ No

What was your main channel of entry into politics?	
Political party activity	Member of local or district council
Trade union activity	Member of sub-national legislature: provincial or state level
Social work	Family connections
NGO (which one?)	Community activist

How active are you in the following areas? (1 min- 5 max)	
Economic / trade matters	Internal or home affairs
Education	Justice and constitutional matters
Environment	National security, defence, m.affairs
Family-related matters	Public Administration
Finance	Science and Research
Foreign affairs	Social Issues (such as Poverty)
Healthcare	Women's Issues

Have you ever feel disunity between your opinions and the party leader's one?	
Yes (If yes, how do you act?)	No (if no why?):

If you were born as the opposite sex, would		
Less Successful	Men	More successful

Which gender is easier to work with?		
Women	Does not matter	Other, specify

Being a committee chair affords tremendous opportunities to affect policy, work with people, or wield power. Some of these opportunities may be more or less important motivations for you. Please rate following motivations from 1 (min) to 5 (max)	
Achieve greater status	
Move up ladder	
Exercise power	
Control policy agenda	
Pull people together	
Get people involved	
Build issue coalitions	
Be a spokesperson on issues	
Develop creative approaches	
Get my ideas into law	
Better serve constituents	
Make good policy*	
Make process work	
How do you rate those qualifications to express your leadership style?	
Affectionate	

How many times have you stood for, or been elected to, parliament?		
	MP	MSP
stood for		
been elected		

How effective can you use your proficiency? (1 min-5 max)	
In your experience, how strictly is discipline enforced in your parliamentary group?	
In your experience, how strictly is discipline enforced in your parliamentary group?	
Are individual parliamentarians able to pursue an agenda not determined by the parliamentary group?	
How effective is the parliament in overseeing executive action on gender issues?	

How would you rate the gender sensitivity of the following (in the parliament) (1 min-5 max)	
Infrastructure of parliament (restrooms, amenities)	
Rules and practices of parliament (standing orders)	
Language / discourse in plenary	
Language/discourse in informal settings in parliament	
Sitting hours of parliament	
Dress codes for MPs (if applicable)	
Maternity/paternity leave provisions	
Child care facilities	
Provision of induction training	
Parliamentary culture	
Access to resources e.g. staff, computers, research facilities	

Have you personally faced any difficulties in fulfilling your parliament mandate? (in the parliament) (1 min-5 max)	
Disparaging or harassing remarks because of your sex	
Unwritten "rules" norms have negatively affected your work	
Balancing family life and political commitments	
A 'gentlemen's club' dominates in parliament	
Lack of resources or information to support my work	
Lack of access to sex-disaggregated data and information	
"Look Like a woman act like a man" how much does it fit with you?	
How much do you think that you are equally treated in the party with the opposite sex members?	
How much do you think that you are equally treated in the party with the opposite sex members?	
In your opinion, how effective was the power of the party during your being elected?	
In your opinion, how effective was the power of the party leadership during your being elected?	
In your opinion, how effective was your political persona power during your being elected?	

How much do you agree these items on women quota? (1 least-5 most)	
Necessary to balance ratio of the the women representation	
Decision must be taken by the party leaders	
Quotas are useful but not efficient solely	
They are not useful and they are reason of symbolic rep.	
Quotas are not necessary; women should deserve to be elected.	
Quotas are discriminative	
How much would you rate those obstacles which bring about decrease women representation? (1-least 5 most)	
Financial difficulties	

Independent			Expectations of gender roles from the society
Emotional			Religious issues
Articulate			Security issues
Understanding			Responsibility of household
Daring			Lack of the support from the political parties
Benevolent			The perception of "politics is a dirty work"
Brave			Lack of efficient education
Stubborn			Lack of efficient self-esteem
Decisive			Lack of support from family
Honest			Lack of efficient support from voters
Venturous			Lack of same sex support
Supportive			Lack of opposite sex support
Competitive			Lack of experience on being MP

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Burcu DEMİRDÖVEN
Doğum Yeri/Yılı : Sivas/ 1992
Lisans Eğitimi : Pamukkale Üniversitesi
Mezuniyet Tarihi : 2014
Yabancı Dil : İngilizce